PROCEEDING BOOK

EUROASIA SUMMIT

5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS

Issued: 30.01. 2022

ISBN : 978-625-7341-85-1

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA – BULGARIA

Edited By

DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

All rights of this book belong to UBAK Publishing house.

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

UBAK Publications – 2022 ©

Issued: 30.01.2022

ISBN: 978-625-7341-85-1

CONGRESS ID

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONGRESS

DATE – PLACE

JANUARY 15-16, 2022
VARNA – BULGARIA

ORGANIIZATION

UBAK International Sciences Academy

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Dr. Leman Kuzu
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji
Organizing Committee Member: Editor of the USE Journal
Organizing Committee Member: Editor of the EuroAsia Journal
Organizing Committee Member: Editor of UBAK Publishing house.

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey –India- Chine – Algeria- Azerbaijan- Philippines -Mexico - Nigeria

PRESENTATION

Oral presentation

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV
Ufa State Petroleum Technological University

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Doç. Dr. Hülya BALKAYA
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN
Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Amina Salihi BAYERO
Yusuf Maitama Sule Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER
Ürdün Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI
Tebriz Üniversitesi

Prof.Dr. Ariz Avaz GOZALOV
Moskova Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru GÖZÜKARA
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA
Bakü Avrasya Üniversitesi

Dr. Gültekin GÜRÇAY

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA
Özbekistan Bilimler Akademisi

Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Mamatkuli Jurayev
Özbekistan Bilim Akademisi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Bouaraour Kamel
Ghardaia Üniversitesi

Prof. Dr. Ergün KOCA
Girne Amerikan Üniversitesi

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU
Ardahan Üniversitesi

Dr. Leman KUZU
İstanbul Kültür Üniversitesi

Sonali MALHOTRA
Delhi Balbahtri Academy

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Prof. Muntazir MEHDI
Pakistan Language Academy

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ
Munzur Üniversitesi

Dr. Aysulu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özkan TİMURKAN
Atatürk Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN
Şırnak Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Fahriye Oben ÜRÜ
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI
Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. C. VIJAI
St.Peter's Institute

Dr. Yang ZİTONG
Wuhan Üniversitesi

EUROASIA SUMMIT

5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS

5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS

JANUARY 15-16, 2022

VARNA - BULGARIA

CONGRESS PROGRAM

Online (with Video Conference) Presentation

Meeting ID: 860 9099 6933
Passcode: 151622

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session 10 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME , SURNAME

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	**HALL: 1**	**SESSION: 1**
Meeting ID: 860 9099 6933	**Passcode: 151622**	
	10:00 – 12:00 (Turkey time)	MODERATOR: **DR. HAYAL ÖZÇİM**
Authors	**Topic title**	
DOCTEUR, OUEDRAOGO ABDOULAYE ATAHUALPA SOSA LOPEZ	The Determinants Of The Performance Of Development Projects And Programs In Burkina Faso	
CEM ALKAN DOÇ. DR. EDA ÖZGÜL KATLAV	Konaklama İşletmelerinin Siber Güvenlik Yönetim Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi	
DR.ÖĞRETİM Ü. NEDİM DİKMEN	Para Politikalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı	
DR. HAYAL ÖZÇİM	Katılım Bankacılığı Sisteminde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışı	
DR. HAYAL ÖZÇİM	Post Keynesyen Teorideki Belirsizlik Kavramı İle İslam Ekonomisindeki Garar Kavramının Karşılaştırılması	
AYŞEGÜL BAYKUL	Üst-Orta Gelir Grubu Ülkelerinin Yenilik Kapasitesinin Karşılaştırılması	
DR. ERMAN AKILLIBAŞ	Konaklama İşletmeleri Perspektifinden Şehir Pazarlamasına Kavramsal Bir Bakış	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	**HALL: 2**	**SESSION: 1**
Meeting ID: 860 9099 6933	**Passcode: 151622**	
	10:00 – 12:00 (Turkey time) MODERATOR: **YEGANƏ QÜRBƏT QIZI QƏHRƏMANOVA**	
Authors	**Topic title**	
EMİL AĞAYEV	Nadir Əbdürrəhmanov Yaradıcılığında Qadın Obrazlarına Baxış	
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLŞAH PARLAK KALKAN	Kilis Ağzında Gelecek Zaman İfadesi İçin -IcI Ekinin Kullanımı	
MEHDİYEVA MƏTANƏT BAHADUR QIZI	Dahi Azərbaycan Şairi Nizami	
FƏLSƏFƏ DOKTORU, DOSENT ZAUR ƏLİYEV	Uydurma Erməni Soyqırımına Dair Vatikan Sənədləri	
RZAYEVA GÜNAY	Kafkas İslam Ordusu'nun İzleri	
YEGANƏ QÜRBƏT QIZI QƏHRƏMANOVA	Şumer-Azərbaycan Dilinin Kök Bağlılığı	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	HALL: 3	SESSION: 1
Meeting ID: 860 9099 6933	Passcode: 151622	
	10:00 – 12:00 (Turkey time) MODERATOR: DOÇ.DR. MAHNAZ GÜMRÜKÇÜOĞLU YİĞİT	
Authors	**Topic title**	
KINGSLEY IGENEPO JOHN ADEREMI TIMOTHY ADELEYE AHMED OLALEKAN OMONIYI EBIEKPE VICTOR ONYENZE UGOCHUKWU OGWUDA UCHECHUKWU ANTHONY	Studies On The Adsorption Performance Of Selected Zeolites For Environmental Remediation Of Tetracycline Antibiotics	
ADEREMI TIMOTHY ADELEYE OKESHINA TOSIN SOLOMON OKOH CARE ANKELIE PROMISE GOODNESS ADELEYE CHUKS K. ODOH	Synthesis and Applications of Levulinic Acid (LA) and Its Derivatives From Biomass Materials-Accessibility to Bioeconomy!	
DOÇ.DR. MAHNAZ GÜMRÜKÇÜOĞLU YİĞİT	Su Kaynaklarının Sürdürülebilirliğinde Yağış Akım Ve Sedimantasyon İlişkisi; Sapanca Havzası Örneği	
ÖĞR.GÖR.SELİM TAŞKAYA	Emsal Oranlarına Göre İmar Parsellerine İmar Çapı Verilmesi	
ÖĞR.GÖR.SELİM TAŞKAYA	Uygulama İmar Planlarında Kamulaştırma İşlemlerinin Konveks Alan Kapama Metodu İle Tayini	
ARZU ÇAMBAY ELİF AKGÜN MURAT İNCEÖZ	Structural Analysis Of Keban Thrust And Its Environment	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	**HALL: 1**	**SESSION: 2**
Meeting ID: 860 9099 6933	**Passcode: 151622**	
	14:00 – 16:00 (Turkey time) MODERATOR: **PROF.İSMAYİLOVA MİRVARİ ABBAS QIZI**	
Authors	**Topic title**	
PROF. İSMAYİLOVA MİRVARİ ABBAS QIZI	**Akademik Esse Janrının Səciyyəvi Xüsusiyyətləri**	
DR. ÖĞR. ÜYESİ MESUT KOÇ	**Üniversite Öğrencilerinin İlçe Bazında Yöneticilere İlişkin Algıları: Gölhisar İlçesi Örneği**	
İBRAHIM ÇELEBİ EMRAH KOPARAN	**Samsun İli Atakum İlçesi Ortaöğretim Öğrencilerinin Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konusundaki Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi**	
PERİHAN ŞARA HÜRSOY MİNE BIYIK	**Change And Development Of The Environment Concept In Primary School Life Study Curriculums**	
PERİHAN ŞARA HÜRSOY	**Primary School Teachers'Thoughts On Distance Education During The Pandemic Process**	
SALMANOVA KÖNÜL İSRAFİL QIZI	**Azərbaycan Layla Və Oxşamalarında Təkrarlar Ritm Yaradan Üslubi Vasitə Kimi**	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	HALL: 2	SESSION: 2
Meeting ID: 860 9099 6933	Passcode: 151622	
	14:00 – 16:00 (Turkey time) MODERATOR: ABDÜLCELİL MÜCAHİD ZENGİN	
Authors	**Topic title**	
PROF. RAIHAN A. YUSOPH	The Lone Moro In The 100 Great Muslim Leaders In The 20TH Century	
SAMET YUSUF KATLAV DOÇ. DR. ÖMER ÇOBAN	Restoranlarda Tuvalet Temizliği Algısının Müşteri Memnuniyeti Ve Davranışsal Niyet Üzerine Etkisi: Kapadokya Örneği	
ABDÜLCELİL MÜCAHİD ZENGİN	Brand Personality On Social Media: The Case Of Strongest Turkish Brands	
BERAT ERGENEKON	Covid-19 Gölgesinde Spor Bilimleri Akademi Öğrencilerinde Psikolojik Zihinlilik İncelemesi	
HALDUN ŞEKERCİ FATMA GÜL	Türkiye'deki Oyuncak Müzelerindeki Metal Oyuncaklar	
GİZEM CAN ATMACA MERVE UCAR SELİN YILMAZ ANIL BAYINDIR ÖZGE KARAKALE	The Mediating Role of Locus of Control and COVID-19 Conspiracy Belief in the Relationship Between Attachment Style and COVID-19 Anxiety	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	**HALL: 3**	**SESSION: 2**
Meeting ID: 860 9099 6933	**Passcode: 151622**	

	14:00 – 16:00 (Turkey time) MODERATOR: **ARŞ. GÖR. DR. SÜMEYYE ÇAKAN**
Authors	**Topic title**
HIBA ZAKRI	Modeling, Simulation And Control Of Fuzz Recycling Process For Textile Industry
HÜSNÜ AYDEMİR MÜSLÜM EROL	Effect Of Flow Rate On Nanofibers Diameter In Needle Electrospinning
ARŞ. GÖR. DR. SÜMEYYE ÇAKAN	Quasilinear Space Based Interval Dynamical System And Its Qualitative Analysis
GOKHAN GOKALP OZGE ERKEN	Investigation Of The Optical And Electrical Properties Of Cadmium Oxide Thin Films Obtained By SILAR Method
SINEM İZDEŞ BARANSEL	Machine Learning Approaches In Bioinformatic
RECEP TUNA ÖZGÜR TURAY KAYMAKÇI	Şebekeye Bağlı Batarya Depolamalı PV Güneş Enerji Santrallerinde Genetik Algoritmayla Sistemin İdeal Gücünün Belirlenmesi

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

15.01.2022	**HALL: 4**	**SESSION: 2**
Meeting ID: 860 9099 6933	**Passcode: 151622**	
	14:00 – 16:00 (Turkey time)	MODERATOR: **AMANEH MANAFIDIZAJI**
Authors	**Topic title**	
DEBASISH SAHOO	**Isolation Of Biometabolites From Endophytic Fungus Associated With *Gymnosporia emarginata* (Willd.) Thw. For Their Therapeutic And Silver Nanoparticle Synthesis Prospect.**	
NECATI ÜÇLER **ALI ATADAĞ**	**Servikal Spondilotik Miyelopati Tedavisinde Ön Ve Arka Yaklaşımlar Arasındaki Farklar**	
SAFAA BAKIRAH **SALIM YALCIN INAN** **AYSE SAIDE SAHIN**	**Pharmacological Effects Of *Melissa officinalis L.* (Lemon Balm)**	
SEVGİ İŞLEK **PROF. DR. RENGİN ELTEM**	**The Effect Of Additives For Developing PGPR Formulation On Shelf Life Of *Pseudomonas chlororaphis* 39-d**	
KEMAL KARACA **SEVGİ İŞLEK** **PROF. DR. RENGİN ELTEM**	**Effect Of Various pH Ranges On Shelf Life For *Bacillus subtilis* Formulations**	
ZELIHA ŞAHİN **MUSTAFA HAKKI AYDOĞDU**	**Türkiye'de Son Dönemlerdeki Domates Tarımının Genel Değerlendirilmesi**	
ZELİHA ŞAHİN **MUSTAFA HAKKI AYDOĞDU**	**Türkiye'de Karpuz Üretimi: Son Yıllardaki Değişikliklerin Genel Analizleri**	

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

EUROASIA SUMMIT
5th INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCE CONGRESS
5th INTERNATIONAL APPLIED SCIENCE CONGRESS
JANUARY 15-16, 2022
VARNA - BULGARIA

EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES

BİLGİN TAŞKIN

Screening of copA Gene, The Marker Of the copABCDRS Operon, In Some Endophytic Bacteria Isolates

CONTENT

CONGRESS ID	
SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE	
PROGRAM	
CONTENT	
ORAL PRESENTED PAPERS IN THE CONGRESS	
Cem ALKAN & Eda ÖZGÜL KATLAV	1
KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN SİBER GÜVENLİK YÖNETİM YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	
Nedim DİKMEN	3
PARA POLİTİKALARININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİSİ: VAR ANALİZİ YAKLAŞIMI	
Hayal Özçim	4
KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ANLAYIŞI	
Hayal Özçim	11
POST KEYNESYEN TEORİDEKİ BELİRSİZLİK KAVRAMI İLE İSLAM EKONOMİSİNDEKİ GARAR KAVRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI	
Ayşegül Baykul	19
ÜST-ORTA GELİR GRUBU ÜLKELERİNİN YENİLİK KAPASİTESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	
Erman AKILLIBAŞ	20
KONAKLAMA İŞLETMELERİ PERSPEKTİFİNDEN ŞEHİR PAZARLAMASINA KAVRAMSAL BİR BAKIŞ	
Emil Ağayev	43
NADİR ƏBDÜRRƏHMANOV YARADICILIĞINDA QADIN OBRAZLARINA BAXIŞ	
Gülşah PARLAK KALKAN	48
KİLİS AĞZINDA GELECEK ZAMAN İFADESİ İÇİN *-ICI* EKİNİN KULLANIMI	
MEHDİYEVA MƏTANƏT BAHADUR QIZI	51
DAHİ AZƏRBAYCAN ŞAİRİ NİZAMİ	
ZAUR ƏLİYEV	57
UYDURMA ERMƏNİ SOYQIRIMINA DAİR VATİKAN SƏNƏDLƏRİ	
Rzayeva Günay	59
QAFQAZ İSLAM ORDUSUNUN İZLƏRİ	
Yeganə Qürbət qızı Qəhrəmanova	66
ŞUMER-AZƏRBAYCAN DİLİNİN KÖK BAĞLILĞI	
Ismayılova Mirvari Abbas qızı	**71**
AKADEMİK ESSE JANRININ SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	

Mesut Koç ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLÇE BAZINDA YÖNETİCİLERE İLİŞKİN ALGILARI: GÖLHİSAR İLÇESİ ÖRNEĞİ	77
İbrahim ÇELEBİ & Emrah KOPARAN SAMSUN İLİ ATAKUM İLÇESİ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI KONUSUNDAKİ FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	79
Perihan Şara Hürsoy PRIMARY SCHOOL TEACHERS' THOUGHTS ON DISTANCE EDUCATION DURING THE PANDEMIC PROCESS	100
PERİHAN ŞARA HÜRSOY & MİNE BIYIK CHANGE AND DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENT CONCEPT IN PRIMARY SCHOOL LIFE STUDY CIRRICULUMS	114
SALMANOVA KÖNÜL İSRAFİL QIZI AZƏRBAYCAN LAYLA VƏ OXŞAMALARINDA TƏKRARLAR RİTM YARADAN ÜSLUBİ VASİTƏ KİMİ	116
RAİHAN A. YUSOPH THE LONE MORO IN THE 100 GREAT MUSLIM LEADERS IN THE 20TH CENTURY	118
SAMET YUSUF KATLAV & ÖMER ÇOBAN RESTORANLARDA TUVALET TEMİZLİĞİ ALGISININ MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE DAVRANIŞSAL NİYET ÜZERİNE ETKİSİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ	119
A. MÜCAHİD ZENGİN BRAND PERSONALITY ON SOCIAL MEDIA: THE CASE OF STRONGEST TURKISH BRANDS	120
Berat ERGENEKON COVİD-19 GÖLGESİNDE SPOR BİLİMLERİ AKADEMİ ÖĞRENCİLERİNDE PSİKOLOJİK ZİHİNLİLİK İNCELEMESİ	129
Gizem Can Atmaca & Merve Uçar & Selin Yılmaz & Özge Karakale THE MEDIATING ROLE OF LOCUS OF CONTROL AND COVID-19 CONSPIRACY BELIEF IN THE RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT STYLE AND COVID-19 ANXIETY	138
OUEDRAOGO Abdoulaye & Atahualpa SOSA LOPEZ LES DETERMINANTS DE LA PERFORMANCE DES PROJETS ET PROGRAMMES DE DEVELOPPEMENT AU BURKINA FASO/ THE DETERMINANTS OF THE PERFORMANCE OF DEVELOPMENT PROJECTS AND PROGRAMS IN BURKINA FASO	158
Haldun ŞEKERCİ & Fatma GÜL TÜRKİYE'DEKİ OYUNCAK MÜZELERİNDEKİ METAL OYUNCAKLAR	176

KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN SİBER GÜVENLİK YÖNETİM YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Cem ALKAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
– 0000-0001-7462-3743
Doç. Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
– 0000-0002-4168-909X

ÖZET

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte verilerin girişleri, transferi ve saklanması gibi işlemlerin yapılması işletmeler açısından daha kolay hale gelmiştir. Bu kolaylıklardan faydalanmak isteyen işletmeler yatırımlarını yaparlarken bilişim teknolojilerine de bütçe ayırmaları gerekmektedir. İnsanoğlunun var olduğu dönemden beri ihtiyacı olan güvenlik ihtiyacı bu bilgilerin saklanması konusunda da geçerli olmakla beraber büyük bir önem taşımaktadır.

Gelişen teknolojiden etkilenen sektörlerden biri de hiç kuşkusuz turizm sektörüdür ve gelişen bilişim teknolojileri konaklama işletmelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Konaklama işletmeleri işlemlerinin büyük bir kısmını (misafirlerin kişisel bilgilerinin kayıtları, misafir hesaplarının kontrolü, konaklama işletmelerinin maddi ve manevi bilgileri, vb. gibi) bilişim teknolojilerinin bir ürünü olan paket programları kullanarak sürdürmektedir. Bu programların işletmelere sağladığı kolaylıklar kadar güvende tutulması ve üçüncü şahıslar tarafından ulaşılamaz olması da konaklama işletmeleri açısından büyük ölçüde önem arz etmektedir.

Konunun öneminden hareketle bu çalışmanın amacı, konaklama işletmelerinde siber güvenlik konusuna ne derecede önem verildiği ve siber güvenlik yönetimine karşı yaklaşımlarının incelenerek değerlendirilmesidir. Literatür incelemesi yapılırken Dünya Ekonomik Formunun 2018 senesinde yayınlamış olduğu Küresel Risk Raporu incelendiğinde rapordaki risklerle siber güvenlik, siber ataklar ve siber casuslardan oluşan tezin ana unsurlarının bağdaştığı görülmektedir. Siber saldırıların sadece dış kaynaklar tarafından değil iç kaynaklar tarafından

da gerçekleştiği görülmüştür. Çalışan personellerin yetkilerini olumsuz bir yönde kullanması, dikkatsiz davranışları veri güvenliğine karşı bir tehdit oluşturmaktadır (Thomson, Solms ve Louw, 2006). Siber güvenlik çalışmaları üzerine faaliyet gösteren bir şirketin yapmış olduğu bir çalışmada 2018 senesindeki siber atakların %49'sının kurumların çalışanlarına uyguladıkları olumsuz davranışlar sonucunda gerçekleştiğini belirtmektedir (Kaspersky, 2016). Bu amaçla araştırmada konaklama işletmelerindeki bilgi işlem departmanı personellerine veya veri kayıt işlemlerinde yetkisi olan personellere siber güvenlik yaklaşımları, siber saldırılara karşı aldıkları önlemler ve gerçekleşen bir saldırı sonrasında ki davranışlarını incelemek adına değişkenler arası ilişkileri tespit etmek için ilişkisel araştırmalardan yararlanılırken gruplar arasındaki farkları tespit etmek için nedensel araştırmalardan da yararlanılabilir (Fraenkel ve Wallen, 2000: 146). Çalışmada ana kütlenin hepsine ulaşmak zaman ve maliyet açısından zor olacağı için amaca yönelik olan yargısal örneklem yöntemi kullanılarak 01/02-01/03 2021 tarihleri arasında İzmir ilinde hizmete açık olan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin ilgili departman personellerine mail yoluyla online olarak anket gönderildi. Toplanan verilerin analizi için bilgisayar programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda konaklama işletmelerinin büyük bir kısmının ticari faaliyetlerinin yüzde yüze yakın bir şekilde internete bağlı olduğu anlaşılmış ve bilişim sistemlerinde oluşabilecek yirmi dört saatlik bir aksamanın bile işletmelerde gözle görülür şekilde kayıplar yaratacağı tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin hepsinin siber saldırılara karşı önlem aldığı, yapılan saldırıların yarısından fazlasının konaklama işletmesinin misafirlerinin kayıtlı olan gizli bilgilerine karşı yapıldığı, saldırıların başarılı sonuçlandığı halde konaklama işletmesinin büyük ölçüde hem maddi hem de manevi olarak zarar göreceği ve saldırıya uğrayan konaklama işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun konaklama işletmesinin imajının bozulmaması adına saldırıyı gizli tutarak herhangi bir yere bildirim yapmadığı anlaşılmıştır. İzmir ilinde bulunan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin bilgi işlem veya veri kayıt işlemlerinde yetkili personelleriyle yapılan bu çalışma gelecekte farklı perspektiflerden bakılarak, farklı destinasyonlardaki konaklama işletmelerine veya farklı nitelikli işletmelerde uygulanarak farklı sonuçlar elde edilebilir.

Anahtar Kelimeler : Siber güvenlik, siber saldırı, konaklama işletmeleri

PARA POLİTİKALARININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİSİ: VAR ANALİZİ YAKLAŞIMI

Dr.Öğretim Ü. Nedim DİKMEN

Ordu Üniversitesi, Ünye İİBF
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8376-6463

ÖZET

Literatürde para arzının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri günümüze kadar devam eden bir tartışma konusudur. Bu tartışmaların başlangıcı Monetarist ve Keynesyen iktisatçılara kadar gitmektedir. Son yıllarda Covid-19 Pandemi sürecinin etkisiyle dünya genelinde yaşanan ekonomik daralma sonucu para politikası uygulamaları daha önemli hale gelmiştir. Tüm dünyada Merkez Bankaları para basma yoluna gitmiş, para arzı daha öncesi dönemlere göre anormal şekilde artmış, enflasyon yükselişe geçmiştir. Bir ülkede para politikaları ve para politikalarının etkinliği ekonomik istikrar açısından tutarlı olmalıdır. Mevcut piyasa koşullarına göre Merkez Bankalarının siyasi baskıların dışında kalarak serbest bir şekilde uyguladığı para politikası araçları para politikalarının başarıya ulaşma şansını artıracaktır. Vice versa. Ekonomide etkin bir para politikası için öngörülen hedeflere uygun olarak bağımsız kararlar alınması gerekir. İç ve dış gecikmeler para politikasının etkinliğini azaltan faktörlerdir. İç gecikme Merkez Bankasının uygulama anı ile ekonomik durumun gerektirdiği an arasındaki zamandır. Dış gecikme ise Merkez Bankasının uygulamasından sonra hedef değişkenlerin etkilendiği zamana kadar olan gecikmedir. Eğer dış gecikme uzun sürerse bu durum para politikasının etkinliğini azaltabilir. Bu araştırmada para politikası hedefleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki VAR modeli ile analiz edilmiştir. VAR modeli kapsamında etki-tepki işlevleri ve varyans ayrıştırması yöntemiyle para arzı ile tüketici fiyatları endeksi ve GSMH arasında var olduğu bilinen ilişkinin nedenselliğine yönelik tahminler yapılmış, elde edilen parametreler istatistiksel olarak test edilmiştir. Elde edilen bulgular para arzı ile GSMH değişkeninin daha fazla etkileşim içinde olduğu, diğer değişken olan tüketici fiyat endeksi ile arasında güçlü bir ilişkinin olmadığı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: GSMH, Para arzı, VAR modeli, Ekonomik istikrar

KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ANLAYIŞI

Dr. Hayal Özçim

Orcid: 0000-0002-8931-9135

ÖZET

21. yüzyılda işletmelerin kâr arttırmaya yönelik üretim odaklı işletme anlayışı değişmiştir. Çünkü doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, iklim değişikliği, küresel ısınma gibi kaygı verici gelişmeler işletmelerin kâr politikalarını etkilemiştir. Bu nedenlerle işletmeler topluma daha duyarlı faaliyetlerde bulunmak istemişlerdir. Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) bu tip nedenlerle geliştirilmiş bir kavramdır. Kurumsal sosyal sorumluluktaki kurumsal kavramı tüzel kişilik olarak işletmelere tanımlanmaktadır. Carroll KSS kavramını sosyal ve toplumsal sorunların çözümü için işletmelerin gönüllü katkıda bulunması yani hayırseverlik olarak tanımlayarak tasniflemiştir. İslami perspektiften bakıldığında ise halifelik- vekillik, ilahi hesap verilebilirlik ve Makarasıdü'ş Şeria kavramları öne çıkmaktadır. Bu kavramlar modern kurumsal sosyal sorumluluk kavramına benzer olduğu hatta yardımlaşma ve hayırseverlik konusunda daha iyi olduğu söylenebilir. Katılım bankaları ortak iş yapma güdüsü ekseninde birçok faaliyet sürdürmektedir. Bu nedenle geleneksel bankalar gibi müşterilerine kredi vermeyip fon kullandırmaktadırlar. Bu bankalar sadece bir bankacılık sistemi değil ahlak ve kültürel değerleri de içerisinde barındıran bir finansal sistem olarak işlemektedir. Katılım bankacılığında spekülasyona yer yoktur. Bireylerin ve bankanın aldığı riskler ve garantiledikleri varlıklar bellidir. Tüm bu nedenlerle katılım bankalarında KSS konusunda kendiliğinden gelişen bir yapı vardır. Malezya'daki katılım bankaların KSS konusunda gelişimleri incelendiğinde KSS çalışmaları bu konu başlığı altında çok gelişmediği ama bu bankaların çalışma şekilleri gereği zaten doğal KSS çalışmaları yürüttükleri görülmüştür. Türkiye'de ise katılım bankalarında KSS çalışmaları 2021 yılı itibarıyla 6 katılım bankası tarafından sürdürülen projelerle yürütülmektedir. Özellikle pandemi döneminde ve sonrasında sürdürülebilirlik, sağlık, hijyen konularında daha da fazla artmıştır. Katılım bankalarının yaptığı bazı KSS projeleri ise şu şekildedir. Umuda destek projesi, Arakan'a yardım eli projesi, cami/ mescit halı yenileme projesi, sıfır atık projesi, kâğıtsız şube bankacılığı projesi, 1111 fidanlık hatıra ormanı projesi, karbon saydamlık projesidir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İslam Ekonomisi, Katılım Bankaları

1.SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI

Sosyal sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesidir. Bu tanımda yer alan üstlenme kavramı hesap verebilme zorunluluğu kavramı ile alakalı olup hesap verilebilirliğin olduğu yerde sorumluluk kavramının bir anlam taşıdığı söylenebilir (Akgül, 96: 2010).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ise genel olarak işletmelere ilişkin bir kavramdır. Kurumsal sosyal sorumluluktaki *kurumsal* kavramı tüzel kişilik olarak *işletmelere ilişkin* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) bireylerle, kâr amaçlı olan ya da olmayan örgütlerle, devlet birimleriyle ilişkilendirilerek kullanılabilecek "*sosyal sorumluluk"* ifadesinden farklı olarak işletmelerin toplumsal performansları ile ele alınan bir olguyu ifade etmektedir (Sert, 2012:4).

Kurumsal sosyal sorumluluk(KSS) alanında yapılan teorik modellere bakılırsa Davis, Sethi, Ackerman, Carroll, Wartick ve Cochran, Zenisek, Wood, Swanson gibi isimler ile karşılaşılmaktadır (Sert, 2012: 44). Bu isimlerden en bilinenlerden biri olan Carroll'a göre, kurumsal sosyal sorumluluğu Üç Boyutlu Sosyal Performans Modeli olarak teorik bir modelde ifade etmiştir.

Carroll, işletmelerin yerine getirmesi gereken dört temel sorumluluk alanı olduğunu ifade ederek, bu sorumluluk alanları:

1) Ekonomik alanda etkin, verimli ve kârlı olmak,
2) Hukuka ve kanunlara uymak,
3) Etik ve kanunların ötesinde toplumsal norm ve beklentilere uyumlu davranılması,
4) Sosyal ve toplumsal sorunların çözümü için gönüllü katkıda bulunulması yani hayırseverlik olarak tasniflemiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorumluluklar hala en önemli etkilere sahiptir. Gelişmiş ülkeler etik ve hayırseverlik boyutunu sürekli arttırmaktadırlar (Top, 2015:117).

Toplumdaki bu genel algılama, kurumsal sosyal sorumluluğun özel işletmeler için neden önemli olduğu ile ilgili sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Toplumun yerine getirilmesini talep ettiği kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının en önemli nedeni, ticari organizasyonlar arasında zımnen yapıldığı bilinen anlaşmaların içeriğinin değişmiş olmasıdır. Önceleri sadece kâr mekanizması olarak görülen ticari organizasyonlar, artık toplum tarafından, üzerinde faaliyet gösterdikleri alana ve içinde var oldukları topluma karşı sorumlulukları olan yapılar olarak algılanmaktadırlar (Akgül, 2010:101).

2. İSLAMİ AÇIDAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI

Kurumsal sosyal sorumluluk, İslami finans alanındaki tüm konularda olduğu gibi dayanak noktası Kur'an ve Sünnet'tir. KSS kavramı İslami açıdan değerlendirilirken temel bazı kriterler oluşmaktadır (Saraç ve Kavakçı, 2016:107).

Halifelik- vekillik: Bu bakış açısı Allah'ın yeryüzündeki elçilerinin insanlar olduğunu kabul etmektedir. İnsanlığın hilafet düsturu içinde değerlendirilmesi, bireylerin yeryüzünde iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirirken bu vasfı unutmaması gerektiği varsayılır (Farook, 2007:33).

İlahi hesap verilebilirlik: Bireylerin sonunun ölümle sonuçlanacağını ve ahiret inancına göre adaletin ölümden sonra sağlanacağına inanılmasıdır.

İyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak: Allah'ın insanları yeryüzüne halife olarak göndermesi ve bu bağlamda onlara bazı sorumluluklar yüklediği düşünülmektedir. İnsanlar, bu sorumlulukları iyi ve kötü olarak değerlendirip ona göre davranışlarına yansıtması istenmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının İslami perspektifle değerlendirilmesinde önemli bir kavram olan Makarasıdü'ş Şeria (Şeriatın Hedefleri) incelendiğinde bu kavramı oluşturan iki kelimeyi de ayrı ayrı bakılması gerekmektedir. Makarasıdü'ş, Müslüman dünyasında amaç, maksat, doğruluk ve doğru bakış açısı olarak kullanılmakta iken Şeria kavram ise İslam hukuku anlamında kullanılmaktadır. Öyleyse bu iki kelime birleştirildiğinde, bireyin ekonomik, politik, sosyal, teolojik çabaları veya bir Müslüman'nın yaşamı boyunca uğraştığı çabaları şeklinde tanımlanabilir (Farook, 2007:33). Ayrıca bu kavram, genelde dinin, özelde ibadetler ve hukuk alanındaki dini hükümlerin gayeleri anlamında bir tabir olarak da tanımlanır. Şeriat'in amacı dinin nihai amaç ve hedeflerine hizmet eden davranışlarla insan refahını sağlamak ve bunun yanında bu davranışların ahlaki yasal zemini oluşturmaktır.

Şeriat'in hedefi bugün ve yarının tüketimi arasında bir denge sağlamak için zenginlik ve gelirin adil bir şekilde dağılımını sağlamaktır (Saraç ve Kavakçı, 2016:109).

Makasidü'ş – Şeria kavramı Daruruiyat, Hajiyat ve Tahsiniyat kavramı olarak üç alt tanımla açıklanabilir.

Daruruiyat (Zorunluluklar): Bir kişinin dini ve dünyevi ilişkilerini düzenli ve ahlaki bir şekilde yaşamasıdır.

Hajiyat (Tamamlayıcı): Hayattaki sıkıntı ve problemleri hafifletmek için gereklidir.

Tahsiniyat: Düzeltmelere önderlik yapmak ve mükemmele ulaşmaktır. Örneğin, Şeriat kurallarının sadakaya teşvik etmesi, insanlar arasında ilişkileri düzenlemesi ve adil alışverişte bulunması.

Makasıdü'ş Şeria kavramının KSS ile karşılaştırıldığında Carroll'in KSS piramitinden hareketle böylesi bir ilişki olduğundan bahsetmek mümkündür.

3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bağlamında Katılım Bankalarının Geleneksel Bankalardan Farkları

KSS kavramının katılım bankalarında nasıl şekillendiğini analiz etmeden önce bu bankaların geleneksel bankalardan farkı ortaya konulabilir (Dusuki ve Abdullah,2007: 35; Basah ve Yusuf,2013). Katılım bankacılığında, ortak iş yapma güdüsü oldukça fazladır. Banka ve müşterisi arasındaki ortaklık ilişkisinden dolayı riskin hem banka hem de banka müşterisiyle anlaşıldığı oranda paylaşılması gerektiği savunulur. Katılım bankacılığı, sadece bir bankacılık sistemi olmaktan öte ahlak ve kültürel değerleri de içerisinde barındıran bir sistem olarak kabul edilmektedir. Bu bankalar, toplum değerleri üzerine inşa edilmiş bir ekonomik sistemi benimsemektedir. Katılım bankacılığında spekülasyona yer yoktur. Bireylerin ve bankanın aldığı riskler ve garantiledikleri varlıklar bellidir. Para ise sabit değerli bir varlık olarak kabul edilmektedir. Tüm bu özellikler küresel düzeyde katılım bankalarında KSS'nin varlığına bir gösterge olmaktadır. Katılım bankacılığı sisteminin şeriat kurallarına uyması gerekliliği bu sistemin kendiliğinden sosyal sorumluluk olgusunu içinde barındırmasına sebep olacaktır. İslam'ın sosyal alanda tavsiye ettiği ve yasakladıkları durumlar toplumsal ahlâkı geliştirmeye yöneliktir. Katılım bankacılığı İslam ekseninde olması nedeniyle sosyal sorumluluk anlayışını

İslam'ın iç dinamiklerinden dolayı zaten geliştirmiş durumda olduğu varsayılır (Hatunoğlu vd.,2019: 617-622). Katılım bankacılığı her geçen gün gelişmesini devam ettirmektedir. Üstelik bu gelişme sadece Müslüman ülkelerde olmamaktadır. Müslüman olmayan ülkelerinde ilgisini çekmektedir. Müslüman olmayan ülkeler için bu sistemin cazip olması iş dünyasındaki başarısının yanında geleneksel bankacılık sisteminde var olmayan *değerler* sistemidir. Bu *değerler* sistemi daha kapsamlı incelenirse katılım bankacılığı, bir bankacılıktan öte toplumsal bir rol üstlenmektedir. Şöyle ki, şeriat kurallarına uyarak hem ekonomik hem de sosyal refah sağlamak istenmesi gibi bankacılık ve finansal sistemin de ötesinde iktisadi bir ideali vardır (Alamer vd., 2015:200) .

3.1. Malezya'daki Katılım Bankalarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmaları

Türkiye dışından katılım bankalarında sosyal sorumluluk sistemi incelenebilir. Çoğunluğu Müslüman bir ülke olan Malezya, katılım bankacılığı sistemini, ülkedeki geleneksel finans sistemine alternatif olarak geliştirmiştir. Malezya'nın katılım bankacılığı bu alanda diğer ülkelere öncülük etmektedir (Pradeep ve Ayoub, 2019: 379). Ülkede katılım bankaları geleneksel bankaların bağlı olduğu kanunların dışında bir kanuna tabii olarak faaliyet göstermektedir. 1983 yılında çıkarılan katılım bankacılığı kanunu ile Malezya Merkez Bankası'na faizsiz şekilde çalışan bankaların lisanslanma ve denetim yetkisi verilmiştir. 1983 yılında ise Bank İslam Malaysia Berhad(BIMB) kurulmuştur. Kısa sürede büyüyen banka Kuala Lumpur Borsası'nda 1992'den beri işlem görmektedir (IFDI, 2019: 4).

Malezya İslami finans piyasasındaki son istatistiksel rakamlar ise 2017'de %17, 2018'de %5 oranında büyüyerek 521 milyar dolar hacmine ulaşmıştır. 2018'deki büyümenin ise %83'ü İslami bankalara ve sukuk ihracına dayalıdır (IFDI, 2019: 41). Malezya 2020'de covid-19 nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntıları İslami finans enstrümanları ile aşmaya çalışmıştır. Bu amaçla ülkedeki yoksullara selem sözleşmesi kapsamında yardım edilmiştir. Pandemi döneminde sağlık sisteminde beklenmedik olumsuzlukları gidermek içinde tekaful sistemi devreye sokulmuştur. 2020 yılında yoksul, işsiz ve sağlık sorunu yaşayanlara 305 milyon Ringgiti yardımda bulunulmuştur (IFN,2021:121).

KSS ile ilgili araştırmalarda, seçilen 16 katılım bankasında kurumsal sosyal sorumluluk olgusunu incelenmiştir (Jusoh ve İbrahim, 2017:160). Yapılan çalışmada CEO, kurumsal iletişim müdürü, şeriat danışma kurulu başkanı düzeyindeki çalışanlarla görüşmeler yapılmıştır. Analizin sonucunda 4 bankanın yıllık raporlarında KSS ile ilgili çalışmaların olmadığı görülmüştür. Geriye kalan 12 bankada ise sosyal sorumluluk programı grup yıllık raporlarında veya sürdürülebilirlik raporunda yer almaktadır. Analize göre, bankaların sosyal sorumluluk ile ilgili gereken çalışmaları yapmamaları ya da olması gereken düzeyde yapamamalarının nedenlerinin, KSS'nin maliyetlerinin oldukça fazla olması gerekçesi ile bütçede aşırılığa kaçmak istenmemesi olarak değerlendirilmektedir.

3.2. Türkiye'de Katılım Bankalarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmaları

TKBB'nin verilerine göre 2019 yıl sonu itibarıyla Türkiye'de 6 katılım bankasının, 2019 yılsonu rakamlarına göre yurt içi ve yurt dışı toplam şube sayısı 1.179'dur. Katılım bankalarının şube sayısı, bankacılık sektörü şube ağının %10'undan fazlasını oluşturmaktadır.

Özellikle kamu bankalarının katılım bankacılığı uygulamasına geçmesiyle şube sayısında artış hızı artmıştır. 2019 yılsonu itibarıyla katılım bankalarının toplam çalışan sayısı bir önceki yıla göre %2.5 oranında artarak 16.040 kişi olmuştur (TKBB, 2021).

Bu bilgiler ışığında Saraç ve Kavakçı (2016)'nın *"İslami Perspektiften Kurumsal Sosyal Sorumluluk"* isimli çalışmasında katılım bankalarındaki projelerin daha çok İslami hassasiyetler kapsamındaki çalışmalarında olduğu görülmüştür. İşletmelerin ekonomik sorumluluk düzeyinin yüksek olması olağan bir durumdur. İşletmelerin hayırseverlik sorumluluk düzeyi, yapılan analizde oldukça yüksek çıktığı görülmüştür. Bu durum beklenen bir sonuç olmakla beraber işletmelerin sürdürülebilirlik algısı ile ilgili ortak bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır. Fakat bu kavramla ilgili katılım bankaları özellik covid-19 pandemisi nedeniyle sürdürülebilirlik çerçevesinde KSS çalışmalarını hızlandırdıkları söylenebilir. Sürdürülebilirlik kavramı İslami literatürde tasarruf kavramlarına denk gelmektedir. Katılım bankalarının bu kavrama yakın olması beklenmektedir (Şendurur ve Temelli, 2018: 331). Genel olarak KSS ile ilgili işletmeler neye/ nereye zarar veriyorsa o alanda proje yapmaya özen gösterdikleri görülmektedir. Bu anlamda çevre ve çevreciliğe yönelik projelerin üzerinde durmaları anlaşılabilir neden olmuştur (Saraç ve Kavakçı, 2016:101).

3.3. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmaları Örnekleri

Türkiye'deki katılım bankalarının KSS ile ilgili yaptıkları çalışmalar, hem İslami perspektifin hem de bankacılık alanında yapılabilecek KSS çalışmalarının sentezi durumundadır. Aşağıda ise Türkiye'deki farklı katılım bankalarının KSS çalışmalarından örnekler verilmiştir.

Umuda Destek Projesi: Kuveyt Türk Katılım Bankası, Kanserli Çocuklara Umut Vakfı (KAÇUV) tarafından yürütülen projeye 2013'ten beri destek vermektedir. 2020 yılında ise KAÇUV'un "Umut Kutular" projesiyle kanserli çocukların ve onların ailelerinin hijyen ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Arakan'a Yardım Eli Projesi: Kuveyt Türk Katılım Bankası, **Myanmar'da Arakanlı Müslümanlara bu proje kapsamında yardım etmiştir. Bölgeye ilk etapta 1 milyon TL'lik bağışta bulunmuştur.** Arakanlı göçmenlerin barınma, gıda, temiz içme suyu ve ilaç ihtiyaçlarının giderilmesi hedeflenmiştir.

Cami/ Mescit Halı Yenileme Projesi: 2016 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından Diyanet Vakfı'na bağışlanan Hacı Ahmet Dilek Mescidinin halılarının yenilenmesi için 41.000 TL bağış yapılmıştır. Şanlıurfa'da bulunan Rizvaniye Camii Mescidinin halılarının yenilenmesi için ise 6.998 TL tutarında bağış yapılmıştır.

Sıfır Atık Projesi: Emlak Katılım Bankası 2019 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın başlatmış olduğu Sıfır Atık Projesi'ne destek sağlamak amacıyla bankanın tüm çalışma alanlarında geri dönüşüm kutularını yaygınlaştırmıştır.

Kâğıtsız Şube Bankacılığı Projesi: Kuveyt Türk Katılım Bankası, 2020 yılında başlayan doğal kaynak kullanımında tasarruf sağlamak için, geri dönüşüm ve atık yönetimi ile ilgili

olarak iş süreçlerindeki dijital dönüşüm uygulamasına geçmiştir. Kâğıtsız Şube Bankacılığı Projesi ile bankacılık işlemlerinde kâğıt kullanımının azaltılması hedeflenmektedir. Bu proje ile sağlanan tasarrufla ağaç dikimi faaliyetlerinin arttırılması istenmektedir.

1111 Fidanlık Hatıra Ormanı Projesi: 2020 yılında, Vakıf Katılım Bankası, covid-19 pandemisinin ekonomiye olumsuz etkilerini önlemek için, 11111 fidanlık hatıra ormanı projesini hayata geçirmiş, ilk etap olarak Hatay orman yangınlarında zarar gören bölgelerin yeniden ağaçlandırılması çalışmalarına 5 bin ağaç fidanı bağışlamıştır.

Karbon Saydamlık Projesi: Albaraka Türk Katılım Bankası yatırımcıların ve farklı ülke yöneticilerinin iklim değişikliği tehlikesine karşı önlem almalarını sağlayacak bilgileri toplamak ve paylaşmak için oluşturulan Karbon Saydamlık Projesi'nin (CDP) İklim Değişikliği ve Su Güvenliği anketlerini 2017'den beri Albaraka Türk Katılım Bankası yanıtlanmaktadır. Albaraka Türk'ün CDP 2020 İklim Değişikliği notunu A-, Su Güvenliği notu B- olarak açıklanmıştır.

SONUÇ

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı işletmeler açısından oldukça önemli olduğu şüphe götürmez bir gerçekliktir. Bu kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrası küreselleşen dünya ekonomisi ve küresel bazda üretim yapan işletmeler açısından daha da önemli olmuştur. İşletmelerin, günümüzde çok veya çeşitli ürün üretmek ya da sadece fiyat politikası üzerinde strateji geliştirerek rekabetin geliştirileceğine ve müşterileri bir kitle olarak görmekten öte onlara değerli olduklarını hissettirildikleri ölçüde başarı sağladıkları bilinmektedir. Bu nedenle, işletmeler kurumsal sosyal sorumluluk olgusu ve kâr politikasının kesiştiği doğrultuda kârlılığın da sağlanacağını bilmektedirler. Diğer taraftan dünya nüfusunun hızla artması "üretim ekonomisinin" artık dizginlenemeyecek düzeylere ulaşması doğal kaynakların azalmasına, tahrip edilmesine ve yok olmasına neden olacaktır. Bu nedenle tüm bu olumsuzluklar ise üretmekten vazgeçmeyen işletmelerin dikkati çekmektedir. Bu durumun telafisi yine üretim yapan işletmelerden beklenmektedir. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk işletmeler için vazgeçilmez bir olguya dönüşmüştür.

İşletmeler KSS çalışmalarını zamanla arttırabilir veya çeşitlendirebilir. Hatta bütçeleri yeterli gelmediğinde sektörel olarak KSS çalışmalarına katılmaları daha iyi olabilir. Tüm bu öneriler katılım bankalarının KSS çalışmaları içinde geçerliliğini korumaktadır. Bu bankalar geleneksel bankacılıktan farklı olarak inanç temelli olmaları KSS faaliyetlerinde fayda sağlamaktadır. Bunların yanında katılım bankalarının hedefi İslami hassasiyeti yüksek müşterileri dışında bir kitleye de ulaşmak ise kurumsal sosyal sorumluluk bu hedefe ulaşmada kullanacağı iyi bir seçenektir. Bununla beraber katılım bankaları kurumsal sosyal sorumluluk projelerini sadece dini motiflerle değil daha genel konu ve yöntemler seçerek müşteri portföylerini genişletebilirler.

Kaynakça

Akgül, U. (2010),"Kurumsal sosyal sorumluluk kavramına sosyal antropolojik bir yaklaşım" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarif Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, i2. 95-114.

Alamer, A.R.A. vd. (2015), "CSR's measuring corporate social responsibility practice in Islamic banking: A review". International Journal of Economics and Financial Issues, 5(1S), 198-206.Fak

Basah Y. ve M. Yusuf (2013), "Islamic bank and corporate social responsibility (CSR)" EJBM-Special -Islamic Management and Business. 5/11.

Dusuki, A. W. ve Abdullah, N. I. (2007), "Maqasid al-shari'ah, *Maslahah* and corporate social responsibility" The American Journal of Islamic Social Sciences, 24/1. 25-45.
Farook, S. (2007), "On corporate social responsibility of Islamic financial institutions", Islamic Economic Studies,15/1, 31-46.esi

Hatunoğlu,Z.vd.(2019),"Katılımbankalarının kurumsal sosyal sorumluluk performanslarının değerlendirilmesi: entropi ve topsis yöntemleri ile uygulama" Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 /2, 613-639.

Jusoh, W. N. ve U. İbrahim (2017) *"Corporate social responsibility of Islamic banks in Malaysia: arising ıssues" Islamic Economic Studies* 25 / Special Issue, 155-172.

IFDI, Islamic Finance Devolopment Report (2019), "Islamic Corporation for the Development of Private Sector" https://ips.org/uploads/files/IFDI2019/DEF/digital15746050947214.pdf

IFN, Islamic Finance News (2021). "The world's leading Islamic finance news provider", *Annual Guide*. https://tkbb.org.tr/Documents/IFN-Guide-2021B.pdf

Saraç M. ve S. Kavakçı (2016), "İslami perspektiften kurumsal sosyal sorumluk" İnternational Journal of Islamic Economics and Finance Studies, 2/2.

Sert, N. (2012), "Kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilişkisinin araştırılması: türkiye'de özel sektör, kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilintisi" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Şendurur, U. ve Temelli, F. (2018), "Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ve katılım bankalarının sürdürülebilirlik açısından karşılaştırılması", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20/2, 330-346.Antropoloji Dergisi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

TKBB, Türkiye Katılım Bankalar Birliği. 2021. https://tkbb.org.tr/veri/istatistikler

Top, S. (2015), "Girişimcilik keşif süreci", Beta Yayınları, İstanbul.

Pradeep, K. ve Ayoub, M. (2019), "An overview of the Islamic banking development in the United Kingdom, Malaysia, Saudi Arabia, Iran, Nigeria, Kenya And Uganda".World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics. 13/4, 374-388. *https://doi.org/10.5281/zenodo.2643830*

POST KEYNESYEN TEORİDEKİ BELİRSİZLİK KAVRAMI İLE İSLAM EKONOMİSİNDEKİ GARAR KAVRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Hayal Özçim
Orcid: 0000-0002-8931-9135

ÖZET

Belirsizlik kavramı, iktisadi teorilerde oldukça sık tartışılan bir konudur. Bireylerin veya firmaların karar alma süreçlerinde gelecekle ilgili belirsizliklerin olması risklilik, kârlılık konularını etkilemektedir. Bu sorunun çözülmesi ise büyük maliyetlere neden olacağından iktisadi kararların rasyonellik ilkesi çerçevesinde alınamayacağı düşünülmektedir. Keynesyen teorisyenler belirsizlik sorununun varlığını kabul etmektedirler. Fakat bu soruna karşın çözüm olarak sistematik bir bakış açısı geliştirmemişlerdir. Çünkü gelecekle ilgili bir belirsizlik hali olsa bile bunu büyük bir sorun olarak görmezler. Bu nedenle belirsizlikle ilgili bir sorun olduğunda istatistiksel çözümlemelerle bu sorunun üstünden gelinebileceğini düşünmektedirler. Ergodik sürece göre geçmiş gözlemler, şimdiki veya gelecekteki olaylar ile ilgili olarak tam bilgi üretimine dayalı bakış açısını tanımlamaktadır. Post Keynesyen teorisyenler ise belirsizlik kavramını ergodik olmayan süreç olarak tanımlamaktadırlar. Post Keynesyenlere göre olayların şimdiki gözlemleri gelecekteki olayların gelişimi ile ilgili istatistiksel olarak güven sağlayamaz. Post Keynesyen teori metodolojik olarak ekonomik sistem içinde "açıksistem'' yaklaşımını benimsemektedir. Yani kesin tahminler yapmak yerine süreçlerle, eğilimler ve olası olaylar zincirini tahmin etmekle ilgilenerek belirsizlikle ilgili genel bir bakış açısı sunarlar.

Garar kelimesi ise Arapça'da eksik bilgi nedeniyle tehlike, risk anlamlarına gelmektedir. Finansal olarak değerlendirildiğinde ise bir borç-alacak ilişkisinde borca neden olan konunun belirsizliği nedeniyle risk taşıması olarak tanımlanmaktadır. İslami finans sözleşmelerinde taraflar arasında ortaklık sağlanacak ürün veya hizmetin açık, net ve anlaşılır bir şekilde bilinmesi istenmektedir. Bu şartları taşımayan ürün veya hizmetler bir tarafı riske maruz bırakacağından spekülatif bir işlem olarak değerlendirilmiştir. Bu durum ise İslam hukukunda yasaklanmıştır.

Suziki (2013) yaptığı çalışmada İslami finans alanında finansal sözleşmeleri etkileyen garar teriminin Post Keynesyen teoride iddia edilen belirsizlik kavramı ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. Çalışmada, finansal sözleşmelerde psikolojik, iktisadi, yönetimsel etkiler olduğundan sözleşmelerin risk içereceğini belirtmiştir. Finansal sözleşmelerin konusu ne olursa olsun hiçbir zaman taraflarca sözleşmelerin içeriğinin tam olarak bilinmezliği iddia edilerek, İslami finansta her sözleşmede garar faktörünün varlığı kabul edilmektedir. Ama şeriat kurallarına göre, sözleşmelerde olan garar az ise sözleşmenin uygulamaya konulmasında sıkıntı olmadığını bunun yanında sözleşmedeki garar fazla olduğu düşünülüyorsa sözleşmenin iptal edileceği ifade edilmiştir. Şeriat kurallarına göre garar (ne kadar olduğu bilinmek koşuluyla) kabul edilebilirken; eğer sözleşmede haram kabul edilen bir durum varsa sözleşmenin kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belirsizlik, Garar, Post Keynesyen, İslami Finans

1. POST KEYNESYEN TEORİDEKİ BELİRSIZLİK KAVRAMI

Klasik teorinin önemli varsayımlardan biri olan tam bilgi varsayımında piyasada alıcı ve satıcı arasında bilgi eksikliği olmadığı ve piyasalarda belirlilik halinin olduğu varsayılır. Keynesyen teoride ise klasik teoride savunulan bu belirlilik haline karşı piyasalarda belirsizlik olduğunu savunulmuştur. John Maynard Keynes belirsizlik kavramı ile ilgili olarak 1921 yılında yayınladığı "Olasılık Üzerine İnceleme" isimli eserinde yatırımcı davranışları üzerindeki belirsizlik kavramını incelemiştir. Yatırımcıların, yatırımlarının gelecekteki değerlerini tahmin edemeyeceklerini ve yatırımlara beklentiler temelinde yön verdiklerini savunmuştur (Fontana ve Gerrard, 2004: 621). Keynes'in yatırımlarla ilgili görüşleri bağlamında sermayenin marjinal verimliliği kavramının oluşması bu kavramda yatırımcının hayvani içgüdülerinin olduğunu belirtmesi ve yatırımların bu içgüdülere göre şekillenmesi de belirsizlikler dâhilinde değerlendirilmiştir (Ünsal, 2011: 484; Dequech,1999: 415).

Belirsizlik kavramı, iktisadi karar alma süreçlerini de etkilemektedir. İktisadi kararlar bugün ve geleceğe yönelik alındığı için kesin olarak bilinemeyen gelecek hakkında daha çok veri elde etmek istenmektedir. Keynes, optimal kararlar almak için gerekli bilgiyi toplamak gerektiğini belirtmiştir. Bu durum ise büyük maliyetlere neden olacağından iktisadi kararların rasyonellik ilkesi çerçevesinde alınamayacağını savunmaktadır. Dolayısıyla fayda/kâr maksimizasyona yönelik bir karar alma sürecinde alışkanlıklara, geçmiş tecrübelere ve sezgiye dayalı bir karar süreci söz konusu olacağını savunmuştur (Tekeoğlu, 1993:201). Keynesyen teorisyenler belirsizlik sorununu kabul etmelerine karşın çözüm olarak sistematik bir bakış açısı geliştiremedikleri görülmektedir. Bunun sebebi ise gelecekle ilgili bir belirsizlik hali olsa bile bunu büyük bir sorun olarak görmezler. Bu nedenle belirsizlikle ilgili bir sorun olduğunda istatistiksel çözümlemelerle bu sorunun üstünden gelinebileceğini düşünmektedirler (Yavuz ve Tokucu, 2006:148). Ergodik sürece göre geçmiş gözlemler, şimdiki veya gelecekteki olaylar ile ilgili olarak tam bilgi üretilmesine dayalı bakış açısı olarak tanımlanmaktadır. Post Keynesyen teorideki belirsizlik kavramı ergodik olmayan süreç olarak tanımlanan bir süreçtir. Post Keynesyenler'e göre olayların şimdiki gözlemleri gelecekteki olayların gelişimi ile ilgili istatistiksel olarak güven sağlayamaz. Post Keynesyen teori metodolojik olarak ekonomik sistem içinde "açıksistem'' yaklaşımını benimsemektedir. Yani kesin tahminler yapmak yerine süreçlerle, eğilimlerle ve olası olaylar zincirini tahmin etmekle ilgilenmektedir (Dow, 1991:185, Esen ve Yıldırım, 2010:2). Post Keynesyen iktisatçı olan Paul Davidson iktisadi süreçlerde karar alınırken izlenecek yöntemleri üç başlık altında toplamıştır.

1. Objektiflik Hali: Ekonomideki aktörlerin bugün ya da gelecek ile ilgili kararlarında geçmiş veriler güvenilir bir şekilde kullanılmaktadır.

2. Subjektiflik Hali: Şimdiki zamanda gerçekleşen tercihlerin gelecekte olabilecek sonuçlarını yönetmektedir.

3. Belirsizlik Hali: Ekonomideki aktörlerin bugünden gelecekteki iktisadi bir durum hakkındaki öngörüleri güvenilir olamaz. Dolayısıyla gelecekle ilgili istatistiksel hesaplamalar güvenilir sonuç vermez (Davidson, 1991: 130-131).

Post Keynesyenler tüm iktisadi olayların belirli bir süreç dâhilinde olduğunu savunmaktadır. Onlara göre gelecekteki olayların tahminleri imkânsızdır (Yavuz ve Tokucu,2006: 151-152; Rousseas,1998: 18). Klasik teorisyenlerin iddia ettikleri gibi

belirsizlikten dolayı piyasalarda eksik bilgi sorunu oluşmaktadır. Eksik bilginin ekonomi içindeki kullanımına ilişkin ilk fikirlere 1940'lı yıllarda Avusturya İktisat Okulu'na mensup olan Friedrich August von Hayek'in piyasa sosyalizmi ile ilgili tartışmalarında değinilmiştir. Hayek bilgiye erişimin piyasada bir sorun olduğunu kabul etmiştir. Bahsedilen bilgi problemleri 1970'li yıllara kadar bir piyasa başarısızlığı olarak bilinmektedir (Yay, 2004: 24-27). Hayek tarafından yapılan çalışmada, piyasada taraflardan birisinin diğerine göre daha fazla bilgisinin olması fazla bilgiye sahip olana fayda sağlayacağını belirtmiştir (Fidan, 2013: 100). Ona göre bilgi geçicidir (Alp ve Karakaş, 2008: 217). İktisatta bilgi kavramı üzerine yapılan çalışmalarda eksik bilginin neden olduğu asimetrik bilgi kavramı üzerine yoğunlaşılmıştır. İktisadi süreçlere tam bilgi yerine eksik bilginin egemen olmasının piyasa üzerindeki etkilerinin araştırılıp analiz edildiği bir diğer çalışma George Akerlof tarafından yapılmıştır. İktisadi ilişkilerde bireylerin çıkarları için çalıştığını ifade eden rasyonellik kavramının klasik iktisattan beri veri kabul edildiğini fakat gerçek iktisadi ilişkilerde bireylerin rasyonel olmadığını ve sınırlı rasyonelliğe daha yakın olduğunu ileri süren Akerlof, bilgi kavramının incelenmesinde asimetrik bilgi kavramını literatüre sokmuştur. Akerlof, asimetrik bilgi konusunu ile ilgili "The Market for Lemons: Quality, Uncertainty and Market Mechanism" (1970) makalesini yazmıştır (Rosser, 2003: 5).

Bu makalede ABD'de günlük dilde sorunlu ve arızalı otomobillere limon denildiğini, makalenin isminin buradan geldiğini belirtmiştir. Akerlof makalesinde, alıcı ve satıcı arasındaki bilgi farklılıklarından dolayı otomobil piyasalarında oluşacak dengesizlikleri açıklamıştır. Akerlof'a göre bu piyasada otomobil satıcısının alıcıdan daha fazla bilgisinin olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgi makalede şu şekilde işlenmiştir. Piyasada iyi ve kötü olmak üzere iki tip otomobil vardır. Kötü otomobiller limon otomobil olarak ifade edilmiştir. Piyasadaki otomobil alıcısı otomobil almak istediğinde otomobillerin iyi veya limon olduğunu bilmeden piyasada bulunurlar. Çünkü mevcut alıcılar piyasada iyi ve kötü(limon) otomobiller olduğunun farkında olmalarına rağmen hangi otomobillerin limon hangilerinin ise iyi kaliteye sahip olduklarını bilmemektedir. Otomobil piyasasındaki bu durum alıcı açısından bakıldığında başlangıçta bir otomobilin iyi olma olasılığının q, limon olma olasılığının ise 1-q olduğu ifade edilir (Auronen, 2013: 13). Bu durumda alıcı ortalama kaliteyi yansıtan ortalama bir fiyatı ödemeye razı olacaktır. Kaliteli otomobil satıcıları ise bu ortalama fiyatın otomobilin gerçek kalitesini yansıtmadığı ve otomobilinin asıl değerinin bu fiyatın üstünde olduğunu düşünerek otomobilini satmaktan vazgeçecektir. Düşük kaliteli otomobil satıcıları ise bu ortalama fiyatın, kendi otomobilinin asıl değerinin üstünde olduğunu bildikleri için ortalama fiyatı kabul ederek, araçlarını satacaklardır. Sonuçta iyi otomobillerin sahibi olan satıcılar piyasadan çekilip kötü otomobiller (limonlar) piyasaya hakim olacaklardır. Akerlof, bu makalesinde iyi otomobil ve limonlar arasındaki ilişkiyi Gresham Kanununda açıklanan kötü para ve iyi para ilişkisine benzediğini belirtmiştir (Akerlof, 1970, 487-492).

Eksik bilgi sorunuyla ilgili Michael Spence ise geliştirdiği sinyal teorisi ile bu soruna değişik bir bakış açısı geliştirmiştir. Spence, 1973 yılında yayınladığı "Job Market Signaling" ve 1974 yılında yayınladığı "Market Signaling" isimli çalışmalarında emek piyasasında işçinin eğitim durumunu, sinyal olarak ifade etmiştir (Rosser, 2003: 146). İşveren ile işçi arasında bilgi akışkanlığının tam olmamasından kaynaklı olarak asimetrik bilgi sorununun meydana geleceğini söylemiştir. Makalede işveren, işçinin işe başvurduğundaki verimlilik düzeyinin ne

olduğunu bilemez. Bu nedenle emek piyasasının sadece düşük ücretten düşük kaliteli çalışanların işe alındığı bir piyasaya dönüşmesi tehlikesi vardır (Spence, 1973: 358-359; Löfgren vd., 2002: 199-200).

1986 yılında Bruce Greenwald ve Joseph E. Stiglitz'in beraber yazdıkları "Externalities in Economies with Imperfect Information and Incomplete Markets" başlıklı makalesi Space'nin teorisiyle paralellik içermektedir (Greenwald ve Stiglitz, 1986: 242-244). Bu makale ile Stiglitz ve Greenwald, Akerlof'un çalışmasına katkı sağlayarak sigorta sektöründeki firmaların müşterilerine ait bilgilerinin kesin olmamasının sözleşmelere sorun yaratacağını savunmuşlardır. Bu soruna çözüm yolu olarak sigorta şirketlerinde potansiyel müşterilere kişisel bilgilerin edinildiği sözleşmeler yapılması tavsiye edilmiştir. Fakat bu sözleşmelerde müşterilerin yanlış ya da eksik bilgi vermesi tehlikesinin olabileceği ifade edilir. Çözüm yolu olarak önerilen yöntem ise sigorta şirketlerinin kendi müşterilerini risklilik durumlarına göre kategorize etmeleri önerilmiştir. Eğer böyle bir kategorize işlemi yapılırsa her müşteriye farklı fiyat tarifeleri uygulanacaktır (Stiglitz, 2000: 1452- 1454; Auronen, 2013: 13).

2. İSLAM EKONOMİSİNDEKİ GARAR KAVRAMI

Garar kelimesi Arapça dilinde eksik bilgi nedeniyle tehlike, risk, bir kişinin bilmeden, farkında olmadan malını veya canını tehlikeye atması gibi anlamlara gelmektedir (Benamraoui ve Alwardat, 2018:99). Finansal olarak değerlendirildiğinde ise bir borç-alacak ilişkisinde borca neden olan konunun belirsizliği, ilgili sözleşmeye dair gelecekteki işlemlerin belirsizlik nedeniyle risk taşıması veya sözleşmenin haksız kazanca yol açacak şekilde düzenlenmesidir (Yozgat, 2010: 21). İslami finans sözleşmelerinde taraflar arasında ortaklık sağlanacak ürün veya hizmetin açık, net ve anlaşılır bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Bu şartları taşımayan ürün veya hizmetler bir tarafı riske maruz bırakacağından spekülatif olarak değerlendirilmiştir. Bu durum ise İslam hukukunda yasaklanmıştır (Benamraoui ve Alwardat, 2018: 100). Örneğin, garar içeren sözleşmelerdeki risklilik iktisadi açıdan 'sıfır toplamlı oyun' olarak nitelendirilmiştir. Sıfır toplamlı oyun gereği yapılan sözleşmelerde taraflardan birinin kazancının daima diğerinin kaybına neden olacağı belirtilmiştir. Özellikle kumar, bu nitelikte bir sözleşmedir. Dolayısıyla garar yasağı, İslami finans sözleşmelerinin 'sıfır toplamlı oyun' haline gelmesini engellemeyi amaçlamaktadır (Al-Suwaılem ve İbrahim, 2000: 8).

Gararın varlığı, risk unsuru barındırdığından uzun dönemli yatırımlar için likit yönetimini zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca garar yasağı piyasa riskine neden olan fazla risk iştahını ve ahlaki tehlike sorununu azaltır (Greuning ve Iqbal, 2007: 126).

Suziki (2013) yaptığı çalışmada garar teriminin Post Keynesyen teorideki belirsizlik kavramı ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak istemiştir. Çalışmada, Knight (1921)'ın ölçülebilir belirsizlik veya risk çalışmasını örnek göstererek finansal işlemlerde, istatistiksel olarak birçok olasılığın olduğunu ve bunların hesaplanabilir olduğunu ortaya koymuştur. Fakat finansal işlemlerde psikolojik, iktisadi, yönetimsel etkiler olduğundan sözleşmelerin risk içereceğini belirtmiştir. Knight'nin belirsizlik ile ilgili görüşleri Keynes'in görüşlerine benzemektedir (Suziki, 2013: 201). Finansal sözleşmelerin konusu ne olursa olsun hiçbir zaman taraflarca sözleşmelerin içeriği tam olarak bilinmediği varsayılırsa İslami finansta her sözleşmede garar faktörünün varlığı kabul edilir. Ama şeriat kurallarına göre, sözleşmelerde

olan garar az ise sözleşme uygulamaya konulur fakat sözleşmedeki garar fazla olduğu düşünülüyorsa sözleşme iptal edilir. Şeriat kurallarına göre garar (ne kadar olduğu bilinmek koşuluyla) kabul edilebilirken; eğer sözleşmede haram kabul edilen bir durum varsa sözleşme kabul edilemez (Ayub, 2007:58).

2008 yılındaki ekonomik krizde, krizin etkisini İslami finans kurumlarının çok hissetmediği görülmektedir. The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRIC) (2009) raporunda, bu kurumların korunaklı olan yapısının, finansal işlemlerde garar yasağının olmasına bağlanmaktadır. Bu yasakla beraber İslami finans işlemlerinde açığa satış, spekülatif ticaret, türev ürünlerin kullanımı gibi faaliyetlerde kısıtlama getirdiği için kriz etkisinin İslami finans sözleşmelerini çok etkilemediği görülmüştür. Ayrıca raporda, bu kurumların krizden etkilenmemesi, Müslüman bireyler kadar Müslüman olmayan bireylerin de ilgisini çekmiştir. Bu nedenle bu kurumlar 2008 krizinden sonra mevduat finans yapısına alternatif bir sistem olarak batı ülkelerinde de bilinirliği artmıştır (SESRIC, 2009: 3).

Keynesyen teoriye göre riskin istatistiksel olarak hesaplanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Çünkü finansal piyasalar özellikle hisse senedi piyasasında yatırımcılar irrasyonel davranışlarla faaliyet göstermektedir. Keynes bunun nedenini yatırımcılardaki "hayvani içgüdüler" olduğunu belirtmiştir. Keynes'e göre hayvani içgüdüler, yatırımcıların bir yatırım projesini değerlendirirken, projenin geleceğe yönelik karlılığının yüksek olacağına dair beklentileri konusunda objektif kriterlere sahip olmaları gerekmediğine ve firmaların subjektif olarak geleceğe daha güvenle bakmaları, gelecek hakkında iyimser olmaları şeklinde tanımlamıştır (Ünsal, 2011:484). Keynes'in hayvani içgüdü bakış açısıyla finansal piyasalarda makul bir risk seviyesi hesaplanabilir. Ayrıca makroekonomik olarak her yatırımcının farklı hayvani içgüdüsünün olması nedeniyle finansal piyasalarda yatırım çeşitliliği oluşacaktır. Bununla beraber piyasalarda garar ile ilgili El –Gamal (2006) İslami finans sözleşmelerini incelediğinde bazı sözleşme türlerinin garar bakış açısına göre tekrar değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Örneğin selem sözleşmeleri ile yapılan tarım faaliyetleri sözleşme gereği başlangıçta anlaşılan bir vaad olduğu için sözleşmede büyük miktarda garar içerildiğini iddia etmektedir (El-Gamal, 2006, 36).

Suziki(2013), Keynes'in ifade ettiği hayvani içgüdünün baskın olduğu yatırım projeleri ile spekülasyona dayalı yatırım güdülerini, Post Keynesyen ve İslami tarz yatırımlara göre Çizelge 1'de değerlendirmektedir.

Çizelge 1. Post Keynesyen ve İslami Tarz Yatırımların Modelleri Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

	Hayvani güdülere dayalı yatırım projeleri		**Spekülasyonlara dayalı yatırım projeleri**	
	Projede önemsiz derecede belirsizliğin olduğu durum	Projede önemli derecede belirsizliğin olduğu durum	Projede önemsiz derecede belirsizliğin olduğu durum	Projede önemli derecede belirsizliğin olduğu durum
Post-Keynesyen temelli yatırım projeleri	Pozitif	Pozitif	Pozitif	Temkinli yaklaşılır (yada kabul edilebilir)
İslami Finans temelli yatırım projeleri	Pozitif	Temkinli yaklaşılır (ya da kabul edilebilir)	Pozitif	Kabul edilemez

Kaynak: (Suziki, 2013: 205)

Çizelge 1'de yatırım projelerindeki belirsizlik üzerine bir tasnifleme yapılmıştır. İslami finans temelli yatırım projeleri, Post Keynesyen temelli yatırım projelerine göre daha temkinli bir şekilde piyasada değerlendiği görülmektedir.

SONUÇ

Post Keynesyen ve İslami finans teorilerindeki belirsizlik kavramı ile ilgili her iki teorinin bakış açıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları üzerine bu çalışma hazırlanmıştır. Finansal piyasalarda yatırım kararı verildiğinde bu kararı etkileyen değişkenlerden biri riskliliktir. Riskliliğin kaynağı olan geleceğin belirsizliği ve belirsizliğe yönelik alınan önlemler teorik olarak tartşılan bir konudur. Bu çalışma sonucunda İslami finans alanında yapılan yatırımlarda belirsiz anlamına gelen garar kavramına karşı alınan önlemler ile Post Keynesyen teorideki finansal yatırımlarda belirsizlik ile ilgili alınan önlemler de bu çerçevede karşılaştırılmıştır. İslami finans alanında oluşturulacak herhangi bir sözleşmenin garar içermemesi önemli bir husustur. Dolayısıyla İslami finans ensturmanlarında dikkat edilecek konulardan biri yapılan sözleşmelerin garar içerip içermediğidir. Bu bağlamda, İslami finans sözleşmeleri şartları oluşturulurken fetva kurullarınca alınacak kararlarda hem o sözleşmenin finansal uygunluğu hem de İslam hukukuna uygun olması istenmektedir. Dolayısıyla araştırmalardaki amaç genellikle hem geleneksel finansal sözleşmelerin çalışma şekillerinin iyi bilinmesi hem de sözleşmelerin İslami finans alanına uyarlanmasıdır. Bu çerçevede geleneksel finans ve İslami finans çalışmalarının karşılıklı analiz edilmesi önemlidir. Bu çalışmada bu çerçevede belirsizlik kavramının her iki ekonde nasıl ele alındığını görmek amacıyla yapılmıştır.

Kaynakça

Akerlof, G. (1970), "The market for lemons: quality uncertainty and the market mechanism" The Quarterly Journal of Economics, 84/3, 488-500. https://doi.org/10.2307/ 1879431

Alp, S. ve Karakaş, A. (2008), "Asimetrik bilgi teorisi karşısında Hayek'in ekonomik yaklaşımları: karşılaştırmalı bir analiz". Liberal Düşünce Dergisi, 51/52, 215-230.

Al-Suwaılem ve Ibrahim, S. (2000),"Decision under uncertainty: an Islamic perspective". *AlRajhi Banking and Investment Corporation Working Paper*1421.

Auronen, L. (2003), "Asymmetric information: theory and applications". Seminar in Strategy and International Business, 1-35.

Ayub, M. (2007), "Understanding Islamic Finance". England: John Wiley and Sons.

Benamraoui, A. ve Alwardat, Y. (2018), "Asymmetric information and Islamic financial contracts". *International Journal of Economics and Finance*, 11/1, 96-108. https://doi.org/10.5539/ijef.v11n1p96

Dequech, D. (1999). "Expectations and confidence under uncertainty". Journal of Post Keynesian Economics, 21/3, 415-430.

Dow, S. (1991), "The Post-Keynesian school", A Modern Guide to Economic Thought: An Introduction to Comparative Schools of Thought in Economics, (Eds. D. Mair, A.G. Miller), Edward Elgar, Aldershot, 176-206.

El-Gamal M. (2006). "Islamic Finance: Law, Economics and Practice". Cambridge: Cambridge University.

Fontana, G. ve Gerrard, B. (2004), "Post Keynesian theory of decision making under uncertainty, journal of economic psychology". 25, 619–637. https://doi.org/10.1016/j.joep.2003.11.001.

Greenwald, B. ve J. Stiglitz. (1986), "Externalities in economies with imperfect information and incomplete markets". *The Quarterly Journal of Economics*, 101/2, 229-264.https://doi.org/10.2307/1891114

Greuning, H.V ve Iqbal, Z. (2007) "Risk analysis for Islamic banks". The International Bank for Reconstruction and Development, *The World Bank*. Occasional Paper No.5. https://doi.org/10.1596/978-0-8213-7141-1

Löfgren, K. ve Gustaf vd. (2002), "Markets Of Asymmetric Information: The Contributions Of George Akerlof, Michael Spence, Joseph Stiglitz". Scandinav Journal Economics. 104/2, 195-211.

Spence, M. (1978), "Job market signaling". Quarterly Journal of Economics, 87, 283-306. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-214850-7.50025-5.

Rousseas, S.(1998) "Post Keynesian monetary economics" Macmillan Press Ltd.

Rosser, B. (2003) "The economic contributions of George Akerlof, Michael Spence And Joseph Stiglitz". *Review Of Political Economy* 15/1, 3-21. https://doi.org/10.1080/09538250308445.

SESRIC, The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (2009). Islamic Finance and Banking System: A Potential Alternative in the Aftermath of the Current Global Financial Crisis (Part II). https://www.sesric.org/imgs/news/image/585-paper-1.pdf

Stiglitz, J. (2000), "The contributions of the economics of information to twentieth century economics". *The Quarterly Journal of Economics,* 115/4 1441–1478. https://doi.org/10.1162/003355300555015

Suziki, Y. (2013), "A Post-Keynesian perspective on Islamic prohibition of Gharar".International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management.6/3, 200-210.

Tekeoğlu, Muammer (1993), "İktisadi düşünceler tarihi", Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.

Ünsal, E. (2007), "*MikroİktisatI*". Ankara: İmaj Yayınevi, 7. Baskı.

Yay, T.(2004),."Avusturya iktisat okulunun tarihsel gelişimi ve metodolojisi". Piyasa Dergisi 1–29.

Yavuz,S. ve Tokucu, E. (2006), "Post Keynesyen iktisat ve belirsizlik", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt21/ 1, 147-162.

Yozgat, F. (2010), " *Faizsiz ekonomi, sosyo-ekonomik yaklaşımı".* İstanbul:Araştırma Yayınları. 1. Baskı.

ÜST-ORTA GELİR GRUBU ÜLKELERİNİN YENİLİK KAPASİTESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Ayşegül Baykul

Süleyman Demirel Üniversitesi

– 0000-0002-7581-9972

ÖZET

Günümüzde ekonomik büyümenin temel itici gücünün inovasyonlar olduğu hakkında görüş birliği vardır. Genel anlamda inovasyonlar üç temel de toplanır. Bunlar maliyet indirimleri, kalite iyileştirmeleri, mal, hizmet ve üretim yöntemlerinin çeşitliliğindeki artışlardır. Ülkelerin ve/veya bölgelerin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamasında inovasyon kapasitesinin geliştirilmesi için birçok politika uygulamaları bulunmaktadır. Ulusal yenilikçi kapasite çerçevesi, yenilik kaynaklarına ilişkin üç bakış açısını birleştirir. Romer (1990) özetlendiği gibi fikirlere dayalı büyüme teorisi; Porter (1990) tarafından geliştirilen mikroekonomi temelli ulusal rekabet avantajı ve endüstriyel kümelenme modelleri ve Nelson (1993) tarafından önerilen ulusal yenilik sistemleri yaklaşımıdır. Ulusal inovasyon kapasitesinin ölçülmesi, ülkenin inovasyon dinamikleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Konu hakkında yapılan akademik çalışmaların ağırlıklı olarak gelişmiş ülke düzeyinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Dünya Bankası tarafından dolar cinsinden kişi başına düşen milli gelir esas alınarak yapılan sınıflama dikkate alınmıştır. Sınıflama dört kategoriden oluşmaktadır (Düşük, düşük-orta, üst-orta ve üst gelirli ülkeler). Türkiye'nin de yer aldığı üst-orta gelir grubunda (34 ülke) yer alan ülkelerin yenilik performansı 2021 küresel inovasyon endeksi (KİE) baz alınarak karşılaştırılmıştır. Endekste yer alan 132 ekonomi içinde üst-orta gelir düzeyinde yer alan ülkelerde inovasyon kapasitesi açısından etkinlik sorunu bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon kapasitesi, üst-orta gelir grubu ülkeler, küresel inovasyon endeksi

KONAKLAMA İŞLETMELERİ PERSPEKTİFİNDEN ŞEHİR PAZARLAMASINA KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

A CONCEPTUAL OVERVIEW OF CITY MARKETING FROM HOSPITALITY BUSINESSES PERSPECTIVE

Erman AKILLIBAŞ

ORCID ID: 0000-0001-8869-8746

ÖZ

Şehirler medeniyetlerin şekillendiği yaşam alanlarıdır. İnsanların en temel olan yeme, içme, barınma, güvenlik ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Küreselleşme ile birlikte emeğin, bilginin ve paranın şehirler arasında dolaşımı hız kazanmasıyla, sahip olduğu değerleri başarıyla pazarlayabilen şehirler rekabette bir adım öne geçmektedir. Günümüzde sadece ürün ve hizmetler değil, şehirler de pazarlanmaktadır. 21. yüzyılda teknolojinin ve iletişimin artması ile birlikte ülkelerin ve şehirlerin gelişmişlik göstergeleri şehirleşme oranı ile ölçülmektedir. Şehir pazarlamasının en önemli amacı şehrin ayırt edici özelliklerinin ortaya çıkarılarak etkili bir şekilde hedef kitleye sunulmasıdır. Ayrıca diğer amaçları şehre artı bir değer katmak, şehir ekonomisine ve sosyal yaşamına canlılık sağlamak, şehre turist ve yatırımcı çekmek, şehrin güçlü yönlerinin ön plana çıkartılarak, zayıf yönlerinin giderilmesine yönelik planlar hazırlamak, beyin göçünü engellemek, şehrin güçlü ve zayıf yönlerini tespit ederek sürdürülebilir bir şehir markası yaratmasıdır. Şehir pazarlaması süreklilik arz eden meşakkatli bir süreçtir. Şehirlerin ekonomik, politik, kültürel ve sosyal değişimleri pazarlama aracılığıyla gerçekleşmektedir. Şehir pazarlaması şehir yöneticilerini, sanayi yatırımcılarını, mimarları, üniversiteleri ve turizmcileri içine alan multidisipliner bir yaklaşımdır. Şehirlerde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin hizmet kalite düzeylerini artırabilmek için yapılan yatırımlar, şehirlerin gelişmişlik göstergelerini ve kırsal bölgelerin de şehirleşme seviyelerini artırıcı bir etki sağlayabilmektedir. Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci olarak, konaklama işletmesi kavramı tanımlanmış ve çeşitleri açıklanmıştır. İkinci olarak şehir pazarlamasının tarihsel gelişimi, amacı, önemi, aktörleri ve hedef kitlesi hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Konaklama İşletmeleri, Şehir, Şehir Pazarlaması*

ABSTRACT

Cities are the living spaces where civilizations are shaped. Cities meet the most basic needs of people for food, drink, shelter, safety and socialization. With the acceleration of the circulation of labor, knowledge and money between cities due to globalization, cities that can successfully market their values are one step ahead of the competition. Today, not only products and services are marketed, but also in cities. With the increase in technology and communication in the 21st century, the development indicators of countries and cities are measured by the rate of urbanization. The most important purpose of city marketing is to reveal the distinctive features of the city and present it to the target audience effectively. In addition, adding a surplus value

to the city, providing vitality to the city's economy and social life, attracting tourists and investors to the city, preparing plans to eliminate the weaknesses by highlighting the strengths of the city, preventing brain drain, determining the strengths and weaknesses of the city, a sustainable city brand is aimed to create. City marketing is an ongoing grueling process. Economic, political, cultural and social changes of cities occur through marketing. City marketing is a multidisciplinary approach that includes city managers, industrial investors, architects, universities and tourism professionals. Investments made in order to increase the service quality of hospitality businesses provide an increasing effect on the development indicators of the cities and the urbanization levels of the rural areas. The research consists of two parts. First, the concept of hospitality business has been defined. Secondly, information was given about the historical development, purpose, importance, actors and target audience of city marketing.

Keywords: *Accommodation Establishments, City, City Marketing*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction In the 21st century, most of the world's population lives in cities. Globalization, which removes the boundaries of cities, has transformed cities attractive business and living centers. In today's world where competition is gaining momentum, the area of marketing has also expanded. In terms of products and services, it has started to benefit from marketing methods in order to obtain a greater share of tourism, trade, education and health facilities in cities.

Purpose

This study has been prepared to determine the impact of accommodation businesses on city marketing and to offer solutions. Within the scope of the study, marketing problems has been discussed by mentioning the notions of accommodation businesses and city marketing. In this context, previous studies on the research topic have been researched. The presentation of cities as a marketable product is achieved by the active participation of the components in the product range in the marketing process. Another building block of city marketing is accommodation businesses, which is one of the topics of this study. Hospitality businesses have a quality that develops all the buildings in the city and its surroundings and directs urbanization.

Research Question

- Can cities be marketed as a product?
- What are the target markets of the cities?
- Who are the managers involved in city marketing?
- Who are the customers involved in city marketing?
- What are the fields of activity of city marketing?
- What are the roles of accommodation establishments in city marketing?

Conceptual/Theoretical Framework

The role of hospitality businesses in the development of cities is quite high. Cities are looking for ways to develop different methods and strategies in order to attract more visitors in an increasingly competitive environment. Hotels, which are among the hospitality businesses, are very important for cities to be attraction centers. Hospitality businesses enterprises make the cities more livable places with increased welfare by improving the infrastructure and superstructure.

Method

The study was conducted as a literature review and only primary sources were used. In other studies, secondary data can be collected by conducting qualitative or quantitative research on this subject.

Findings and Discussion

When the studies in the literature on the effects of accommodation businesses on city marketing are examined, it is seen that there are few studies on this subject. In Yıldız (2013) study, the branding of accommodation businesses; it increases the perceived quality, creates a positive image, gives tourists confidence by reducing risk perceptions, creates a positive attitude towards the brand, creates brand loyalty and positively affects the purchasing preferences of tourists. In the study of Yücel and Öztürk (2018), it was examined whether there is a relationship between the city's inhabitants, the city administration, the city's tourism potential, and the city's physical and social opportunities with the city perception of the visitors, and a statistically significant and positive relationship was found between the visitors' perception of the city and city loyalty. In addition, a statistically significant and positive relationship has been reached between the tourism potential of the city and the city perception of the visitors. In Özçoban (2019) study; Social media usage in city marketing of accommodation facilities: He conducted a study on the Instagram Accounts of Ankara Hotels and concluded that, specifically in city marketing, Ankara hotels are not willing to use visuals related to Ankara and their sharing rates remain low. In the brand city study of Antalya province carried out by Dal and Akbaba (2019), it was emphasized that Antalya's seaside and sufficient number of accommodation facilities will be among the important values for Antalya to be a brand city.

Results and Recommendations

In terms of city marketing, 5 main problems should be solved for the development of accommodation businesses. First of all, the service quality of accommodation facilities should be modernized. Secondly, care should be taken to create professional staff for the development of accommodation facilities. Because the biggest factor in the success of the service sector is the human factor. Third, prices should be rationally established at a level that is competitive compared to other cities. Fourth, attention should be paid to the effective use of advertising, public relations and social media tools. Professional videos should be prepared by shooting in different parts of the city using drone technology. A city motto should be created, promotional materials about the local cuisines of the city should be included, and brochures explaining the history of the city should be prepared and distributed to the guests. Fifth, it should be adapted to innovations in an integrated manner with developing Technologies (advanced robot technologies, internet of things, artificial intelligence applications, virtual augmented reality and wearable technologies). The use of virtual reality technology in accommodation businesses

has many positive effects such as adding entertainment to the experience of the city, increasing the desire to visit, and embodying the purchasing decision by providing the customers with the opportunity to dream about the experiences that they have not experienced.

The all inclusive system applied in hospitality businesses poses an obstacle to the success of city marketing. In businesses where the all-inclusive system is applied, customers do not step out of the business, the business has to compromise the service quality in order to keep the profit margin high, the customers cannot find the opportunity to fully meet the cultural heritage of the city and the desired level of economic contribution cannot be made to the city. On the other hand, it is not possible to say that the irregular increase in the number of tourists in cities is acceptable to local people. If the number of tourists increases excessively and irregularly in a city, social and cultural conflicts may occur between local people and tourists in that city. Finally, security problem s that will occur in cities may cause everything to end before it starts for hospitality businesses. Because a tourist who does not feel safe will not have the intention or desire to visit an unsafe city. Hospitality/Accomandation businesses can use various techniques to attract more tourists to the city. First of all, within the framework of the 3 × 1 campaign, tourists can be offered free accommodation for every three nights that they spend in the city. Secondly, some promotions such as the full refund of the flight ticket amount of the second person who they bring with them can be useful for the marketing of the city.

1. GİRİŞ

"Rekabet sadece ürünler ve firmalar arasında gerçekleşmez. Ülkeler ve şehirler de birbirleriyle rekabet eder." Philip Kotler

Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan makineleşme sürecinin insan hayatına sağladığı kolaylıklar büyük miktarda nüfusun topraktan kopmasına yol açmış ve ortaya çıkan bu nüfus hareketleritoplumsal açıdan şehirlerin cazibe merkezlerine dönüşmesini sağlamıştır (Karaca, 2015, s.123). 1800'lü yıllarda dünya nüfusunun yaklaşık %2'si kentlerde yaşamaktayken, 2022 yılı itibariyle % 50'den fazlası şehirlerde yaşamaktadır. 2030'lu yıllara gelindiğinde şehirsel alanların dünya nüfusunun üçte ikisine ev sahipliği yapacağı, 2050'lerde ise nüfusun % 70'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir. 2025 yılı itibariyle şehir ekonomilerinin yıllık 30 trilyon doları katma değer yaratacağı tahmin edilmektedir (UNWTO/WTCF, 2018, s.10). Kapitalizm ile birlikte gelen her şeye sahip olma ve ona hükmetme arzusu, şehirlerin kendi doğasında bulunan özgünlüklerinin kaybolmasına ve böylece her şeyin tek tipleşmesine neden olarak türdeş şehirler kavramın doğmasına sebep olmuştur (Özsöz, 2018, s.13). Şehir pazarlaması, pazarlama biliminin bir alt dalı olarak görülmektedir. Ürün pazarlanması aşamasında ele alınan tüm konular, şehir pazarlamasında da kullanılmakta, şehrin kârlılığını artırmak, şehir marka imajını oluşturmak, hedef kitleye ve amaca yönelik tanıtım ve reklam çalışmaları yapmak gibi pazarlamanın bütün yöntemleri, şehir pazarlama süreci içerisinde de kullanılmaktadır (Akçi ve Uluışık, 2016, s.356).

Konaklama işletmeleri dünyanın en hızlı büyüyen ve gelişen sektörlerinden biridir. Bu açıdan konaklama işletmeleri, şehirlerin kalkınmasında ve gelişmesinde itici bir güçtür. Turistler ile şehirler hareketlenmekte ve şehirde yaşayan yerel halkın refah düzeyi artmakta, şehrin alt ve üst yapılarında düzenlemeler yapılabilmekte ve şehirler yaşanabilir çekici yerler haline

getirilmektedir (Yetiş, 2019, s.1007). Şehirlerin ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda uzun vadeli stratejiler belirlemeleri, planlı ve sürdürülebilir bir şekilde bu değişimi yönetmeleri şehirlerin pazarlanması sürecinde konaklama işletmeleri büyük önem arz etmektedir (Torlak, 2015, s.48). Gelişen teknoloji ve ulaşım imkânları, küreselleşmeyi hızlandırmış ve bununla birlikte şehirlere yüklenen anlamlar farklılık göstermiş ve şehirlere verilen önem de artmıştır (Öztürk, 2016, s.1). Toplumun sosyo-kültürel yapısını yansıtan sokakları gezmek, mimari yapıları görmek, tarihten izler taşıyan müzeleri ziyaret etmek, yerel halkın yaşantısı ve gelenekleri hakkında bilgiler edinmek, tiyatro, konser, gösteri gibi aktivitelere katılmak, eğlence merkezlerine gitmek, alışveriş yapmak, uluslararası spor müsabakalarını takip etmek gibi çok çeşitli amaçlarla şehirler ziyaret edilebilmektedir. Turistler şehirde kaldıkları süre boyunca yeme-içme, konaklama, alışveriş ve çeşitli aktiviteler için yaptıkları harcamalar şehir pazarlamasına katkı sağlamaktadır (İçellioğlu, 2014, s.38).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Konaklama İşletmesi

Konaklama işletmeleri birçok alanda harcama gücünü kendine çeken, ülkeye ve şehre önemli döviz girdisi sağlayan, ödemeler dengesinde pozitif yönde hareket ettiren, istihdam yaratan, dolaylı ve doğrudan ekonomiye can veren kuruluşlardır (Çuhadar, 2017, s.4). Bu sebeplerden dolayı konaklama işletmeleri şehir pazarlamasında katalizör görevi gördüğü söylenebilir. Konaklama işletmelerinin en önemli bölümünü oluşturan oteller, insanların geçici süreyle bulundukları yerlerde konaklama, yeme içme, temizlik gibi doğal ihtiyaçlarının yanında kısmen eğlence ihtiyaçlarını da karşılayan işletmelerdir. Bu işletmelerinin tümü konukların doğal ihtiyaçlarını karşılamakla beraber kuruldukları yer, verdikleri hizmetler, büyüklükleri gibi faktörlerle birbirinden ayrılmaktadır (Megep, 2006, s.3-4). Oteller ulaşım, iletişim, çeşitli mal ve hizmetler için perakende dağıtım sistemleri sağlaması itibariyle sosyal ve ekonomik açıdan şehirler için önemli bir unsurdur (Rogerson, 2013, s.60). Konaklama işletmeleri sağladıkları hizmetlerle bir ulusun veya toplumun maddi refahını oluşturan toplam mal ve hizmetlere katkıda bulunmaktadır. Oteller kendilerine harcama olanaklarıyla gelen ve bu olanakları yüksek oranda harcamaya hazır olan konukları çeken önemli işletmelerdir. Otel işletmelerinde yapılan harcamalar, yerel ekonomilere hem dolaysız hem de bu harcamaların toplumdaki diğer kişilere dağılması sayesinde dolaylı yönden katkıda bulunmaktadır. Bu sebepleotel işletmeleri, içinde bulundukları toplumun sosyal merkezleri haline geldikleri söylenebilir (Usta, 2002, s.165-166).

Dünyada pazarlama anlayışındaki değişmeler gün geçtikçe gelişen konaklama sektörünü de ilgilendirmektedir. Turistler ziyaret etmiş oldukları konaklama işletmelerinde hiç yaşamadıkları deneyimleri yaşadıklarında tekrar o bölgeye gitmek isteyecektir. Bu sebeple konaklama işletmeleri makro düzeyde o bölgedeki tüm faaliyet alanlarına olumlu yönde etkilemektedir (Şahin ve Üzümcü, 2017, s.43). Konaklama işletmeleri bünyesinde faaliyet gösteren şehir otelleri, rekabetin giderek arttığı bir ortamda varlıklarını sürdürebilmeleri için mevcut ve potansiyel konukların istek ve ihtiyaçlarına yönelik sundukları mal ve hizmetleri etkin ve sürekli bir biçimde pazarlamak zorundadırlar (Yetiş, 2019, s.1008). Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayımlanan Turizm Yatırım ve İşletmeleri Yönetmeliğine göre asli ve yardımcı konaklama tesisleri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Asli konaklama tesisleri; Oteller, moteller, tatil köyleri, pansiyonlar, kampinglerdir. Yardımcı konaklama tesisleri: Apart

oteller, ikinci konutlar, oberjler, hosteller, yüzer tesisler ve oto karavanlardır (İçöz,vd., 2007, s. 42).

2.2. Şehir Pazarlaması Kavramı

Şehir kavramı tarihin her döneminde değişik anlamalara sahip olan dinamik bir kavramdır. Bu yüzden literatür de her zaman geçerli bir şehir tanımı yapmak oldukça güçtür (Toprak, 2001, s.6). Türk Dil Kurumuna göre şehir; nüfusunun çoğunun ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanına verilen addır (Akalın,2005, s.1855). Diğer bir ifadeyle şehir tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği, tarımsal ürünlerin dağıtım ve koordinasyonunun yapıldığı, ekonomisi bunu destekleyecek tarzda tarım dışı üretime bağlı bulunan, teknolojik değişmenin beraberinde getirdiği örgütlenme, uzmanlaşma ve iş bölümünün en yüksek düzeye ulaştığı yerleşim alanlarıdır (Çezik, 1982, s.17). Özetle şehir; endüstri, mal alım satımı ve hizmet gibi iktisat faaliyeti olan zirai malları da kapsayan her çeşit ürünün tevzi edildiği, hudutları belli bir sahada yoğunlaşmış, insanların toplumsal açıdan sınıflara ayrıldığı, mesleki görevlerin çoğalarak değiştiği, dikey ve yatay devinimin yoğun olduğu, türlü toplumsal grupları içeren, sivil toplum cemiyetlerinin faaliyetlerinin gitgide artışa geçtiği, merkezî ve mahallî yönetimlerin temsilcileri ile yönetimsel kurumların yer aldığı, mahallî yahut evrensel bir ilişkiye sahip karma bir cemiyettir (Bal, 1999, s.286). Kent kelimesi Orta Asya Türklerince Şehir karşılığı olarak kullanılmaktadır. Türklerin diline Soğdça'dan geçen "kend" sözcüğü günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. "Yarkend", "Taşkend", "Semizkend" (Semerkant) örneklerinde olduğu gibi birçok büyük şehirler bu adlarla adlandırılmıştır. Dilimize geçen şehir kelimesi Farsça'da "şehr" kökeninden gelmektedir. İngilizce'de "city" ve "urban", İtalyanca'da "citta", Arapça'da "Medine, Fransızca'da "cite", Yunanca'da "polis", İspanyolca'da "ciudad", Almancada "stad"kelimeleri şehir ile benzer anlamları taşımaktadır (Kaya, 2017, s.4).

Şehir pazarlaması kavramı, bazı gelişmiş ülkelerde eskiden beri kullanılsa da gelişmekte olan birçok ülke açısından popülerliğini yeni kazanan bir kavramdır. Şehrin pazarlanmasının başarıya ulaşmasında; şehrin coğrafi konumu, eğitim alt yapısı, doğal ve tarihi yapı, yerel yönetimler, endüstriyel alt yapı, güvenlik unsurları, hane halkının sosyo- demografik yapısı ve turiste bakışı gibi iç faktörler ile bölgenin gelişmişlik düzeyi, aktörlerin o bölge üzerindeki etkileri, ülkenin siyasi yapısı, ekonomik şartlar gibi dış faktörler de etkili olabilmektedir (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010, s.77-78). Aslında şehir pazarlaması yeni bir düşünce değildir. 1850'lerde "Vahşi Batı"nın yeni sınır bölgesine göçmenleri çekmek için kentin/mekanın satılması olarak belirgin bir özellik gösteren bir olgudur. (Gold, ve Ward, 1994). Şehir pazarlaması, İngilizce literatürde farklı kavramlarla kullanılmıştır. Bunlar birbirleriyle anlam olarak yakın kavramlardır. Genel olarak "place marketing ve city marketing" yaygın olarak kullanılır.Turizm ağırlıklı olan akademik çalışmalarda ise "destination marketing" kullanılmıştır. Coğrafik bir unsur olan şehir pazarlamasını en iyi tanımlayan kavram "place marketing" dir (Braun, 2008, s.29-30). Şehir pazarlaması kavramının ilk kullanımına 1969 yılında Kotler ve Levy tarafından yazılan "Pazarlamanın Genişletilmiş Teorisi" isimli makalede rastlanmaktadır (Rainisto, 2003, s.44). Daha sonraları bu yaklaşımın geniş çevrelerce kabul görmesi ile özellikle 1990 yılı sonrasında konu hakkında farklı yazarlar çalışmalarda bulunmuşlardır. Şehir pazarlaması genel olarak; şehirlerin pazardaki rekabette öne çıkmalarını sağlayacak kentsel fonksiyonların, yerel halkın, firmaların, turistlerin ve diğer ziyaretçilerin

taleplerinin en uygun şekilde dengelenmesi için yapılan tanıtım ve pazarlama süreci olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2010,s.34). Ashworth ve Voogd'a göre (1990:66) şehir pazarlaması; daha fazla yatırım, iş ve ziyaretçi çekebilmek amacıyla diğer şehirlerle olan rekabette öne çıkmaya olanak sağlayabilecek çeşitli yollar olarak tanımlamaktadır. Warnaby ve Davies (1997:206) göre şehir pazarlaması, "belirlenen amaçlara uygun olarak ilgili bölgenin etken sosyal ve ekonomik özelliklerini maksimize etmek amacıyla hedef müşterilerin taleplerine bağlı kalarak yapılan faaliyetler süreci" olarak tanımlamaktadır. Rufaidah'a göre (2012:1277) şehir pazarlaması, ayırt edici özelliklerini çekici hâle getirmek suretiyle hedef kitlelere şehri pazarlamaktır.

Şehir pazarlaması ticari pazarlamaya göre çok daha uzun süreli karmaşık bir faaliyet alanıdır. Herhangi bir kişi veya kuruluşun tek başına gayretleri ile başarılması mümkün değildir. Şehirdeki bir çok kuruluşun kolektif çalışma ve çabasını gerektirmektedir. Şehrin pazarlamasının başarılı olması özellikle de marka bir şehir haline gelebilmesi için şehrin belediyesi ve valiliği başta olmak üzere yönetim kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının, şehrin ticari ve sınai kuruluşlarının, şehrin siyasetçilerinin, sanatçılarının, fikir önderlerinin devletin desteğine ihtiyacı bulunmaktadır (Polat, 2007, s.236).

Şehrin pazarlanabilir özellikleri üzerine iki yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım coğrafi olarak şehrin doğal özelliklerinin pazarlanması yaklaşımıdır. İkinci yaklaşım ise şehrin tamamının ürün olarak kabul edilmesi ve ayrıntılara odaklanılması yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlara göre şehir pazarlaması üç faktörle ölçülebilir: Birincisi ziyaret edilebilirlik, ikincisi yatırım yapılabilirlik, üçüncüsü ise yaşanabilirliktir (Rufaidah, 2012, s.1277-1275). Şehir pazarlamasının temel amacı, bir kentin sahip olduğu zenginlikleri pazarlayarak değerini artırmak veya bir ülkenin başka şehirlerinde mevcut olan katma değerlerini ilgili şehre transfer edilmesini sağlamaktır. Şehrin rekabet gücünü artırmak, yatırımları çekmek, şehir imajını düzeltmek ve şehirde yaşayanların refahını artırmak sayılabilir (Özçoban, 2019, s.49). Artık şehirler de kaynaklarını daha etkili kullanmak, yaşanabilir mekânlar yaratmak, cazibe merkezi haline dönüştürebilmek amacıyla pazarlamayı kullanmaktadır. Amaç, daha fazla satılabilir olmaktır. Şehir için satılabilir olmak, şehre ziyaretçi sayısını artırmak, yatırım isteklerini teşvik etmek ve şehirde oturanların sorunlarını anında çözümleyerek değer ifade etmek anlamına gelmektedir (Adamış, 2017, s.15). Federal Kent Pazarlama Birliği'ne göre; şehir pazarlaması bir şehrin hedef odaklı geliştirilmesi ve pazarlanması yaklaşımıdır. Bu yaklaşım müşteri odaklılık felsefesine dayanmaktadır. Amacı şehir halkının yaşam kalitesini yükselterek güvence altına almak ve şehrin rakip şehirler nezdinde çekiciliğini arttırmaktır. Pazarlanacak bir ürün olarak şehir, içinde yaşanan tüm insanların tutumları, davranışları ve yaklaşımlarının bir sonucudur. Bu nedenle şehri oluşturan tüm grupların (kamu ve özel sektör) farklılaşan çıkarlarını şehrin ortak çıkarları doğrultusunda birleştirmek ve bir bütün olarak değerlendirmek üzere güçlerin bir araya getirilmesi büyük önem taşımaktadır (Saran, 2005, s.107).

Şehir pazarlaması sürecinde bazı hususların yerine getirilmesi önemlidir. Bunlardan ilkişehrin kimliğini belirleyip, şehrin hedef kitlesinin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda değer yaratacak pazarlama uygulamalarını hayata geçirmek ve sonuçlarını ölçümlemek (Moreira ve Silva, 2012). İkinci olarak imajının geliştirilmesi, şehrin önemli karakteristik değerlerinin korunması ve geliştirilmesi (restore etmek), şehir içi ve şehirlerarası ulaşılabilirliğin artırılması, şehir değerlerinin tespit edilmesi ve tanıtılması, şehir çekiciliğinin ve şehirdeki hayat kalitesinin

artırılması, halkın pazarlama sürecine katılımının sağlanması, şehir pazarlama faaliyetlerinin sürekliliğin sağlanması ve geliştirilmesi olarak sıralanabilir (Polat, 2007, s.239).

Şehir pazarlamasının temel stratejileri (Altunbaş, 2007:160).

1. İmaj Pazarlaması: Pozitif imajlar üzerine odaklanmak. Örn; Davos gibi kış spor mekanlarının pazarlanması
2. Cazibe Pazarlaması: Doğal cezp edici bölgeler üzerine odaklanmak. Örn; Venediğin cazibe merkezi haline gelmesi
3. Uzun dönemli plan geliştirmek: Yatırımlarve dönüşümleriyle ilgili altyapı pazarlamasına odaklanmak, Rotterdam ve Hamburg limanlarının pazarlanması.
4. Şehir Pazarlaması: Ünlü yerleşim yerlerive kurumlar üzerine odaklanmak, Liverpool,Erasmus Graduate School of Business gibi şehirlerin pazarlanması

Şehir pazarlaması geniş bir faaliyet setini içeren bir süreçtir. Bu süreç, şehrin varlıkları, fırsatları ve izleyicileri üzerinde kapsamlı bir araştırma vasıtasıyla şehrin güncel durumunun derinlemesine analiz edilmesiyle başlar İkinci aşama ise; mümkün olduğunca geniş çeşitlilikteki paydaşların anlaşması ve iş birliği ile başarılabilir hedefleri ve şehir için belirli bir vizyonu tanımlamak ve seçmektir. Daha sonra, iştirakçiler için belirli görevler tahsis etme ve bu iştirakçilerin hedef grubunu ortaklaşa gerçekleştirebilecek özel proje planlama aşamasına sıra gelmiştir. Bunu mekânsal, fonksiyonel, finansal, örgütsel ölçülere sahip olması gereken şehir pazarlamasının aktif uygulanması aşaması takip etmektedir. Süreç, bütün faaliyet sonuçlarının düzenli olarak değerlendirilmesi ve izlenmesiyle sona erer (Çetin, 2018, s.5003).

Şehir pazarlaması 12 parçadan oluşmaktadır. Bu parçaları şu şekilde özetlemek mümkündür. (Saran, 2005, s.107-108);
1) Şehir pazarlamasında kent bir bütün olarak ele alınmalı ve faaliyetler ağırlıklı olarak sadece şehir merkezinde gerçekleştirilmemelidir.Şehrin sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel, ticari, sanat ve eğlence varlıklarının analizi yapılmalıdır.
2) Yaşam alanı olarak şehir, sadece yerel yönetim ya da politikacılar tarafından oluşturulmamalı, şehirde yasayan insanlar, yerel ekonomi kadar kentin ziyaretçileri de sürece dahil edilmeli ve şehir pazarlama süreci birçok aktörün yer aldığı ortak bir çalışma olmalıdır.
3) Şehri aynı zamanda bir ürün olarak ele aldığımızda bu ürünün ve verdiği hizmetlerin şehir sakinleri ve ekonominin gereksinimleri doğrultusunda iyileştirilmesine özen gösterilmelidir.
4) Özellikle yerel yönetimin örgütlenmesi "müşteri"nin talepleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.
5) Şehir pazarlaması faaliyetleri farklı gruplara hitap edecek şekilde planlanmalıdır. Şehir gelişim çalışmaları şehirde yasayan, şehirde çalışan ya da tatil yapan herkesin gereksinimlerine ayrı ayrı odaklanabilmelidir.
6) Şehir pazarlaması kapsamındaki konular geniş bir alana yayılmaktadır. Ekonomi, perakendecilik, şehir imajı, şehrin cazibe merkezi haline getirilmesi, halkla ilişkiler ve reklam, ulaşım, yasam alanları, kültür ve eğitim politikaları, sağlık ve spor, doğal çevre ve turizm.
7) Şehrin cazibesini artırma amaçlı bir çalışma, mevcut durumun, şehrin güçlü ve zayıf yönlerinin ya da imaj analizinin yapılmasıyla daha başarılı sonuç verecektir.

8) Şehir pazarlamasında uygulanacak olan yolların ve yöntemlerin daha net bir şekilde seçilmesini sağlayacak kentsel vizyon ve misyon şehir politikaları, şehir yönetimi, isletmeler ve sivil toplum örgütlerine yönelim kolaylığı yaratacaktır.
9) Belirlenen vizyon, misyon ve amaçların önceliklerinin doğru belirlenmesi ve yürütülecek projelerin bu sıralamaya göre kısa-orta ve uzun vadeli olarak yapılması gerekmektedir.
10) Planlanan projeler gerçekçi ve uygulanabilir olmalıdır. Ayrıca, projeler, gelişime katkıları, hedefleri, zamanlamaları ve bütçeleri ile ölçülebilir olmalıdır.
11) Şehre ilginin çekilmesi için mutlaka reklamın yapılması gerekmektedir. Reklamdan başka, şehir halkı ve şehirdeki isletmelere yönelik halkla ilişkiler faaliyetlerine de yer vermek, uygulamaların ulaştığı başarıyı paylaşmak yerinde olacaktır.
12) Şehir pazarlamasının en önemli basarı faktörü işlevsel bir iletişim tarzının şehirde uygulanıyor olmasıdır. Bir şehrin tüm hedef gurupları ile etkili iletişim kurulması, şehrin sosyal ve ekonomik iklimine olumlu katkı yapacaktır. Etkili iletişim sadece bir basarı faktörü değil şehir pazarlamasının tüm süreçlerinde mutlaka yer alması gereken önemli bir elemandır.
Gün geçtikçe genişleyen şehir pazarlamasının faaliyet alanı ticaret geliştirme, ulaşılabilirlik, mimari ve etkinlik ana sınıfları altında Çizelge 1'de gösterildiği gibi sınıflandırılmaktadır (Başpınar, 2015, s.29-30).

Çizelge 1. Şehir Pazarlamasının Faaliyet Alanları

Ticari Geliştirme	Ulaşılabilirlik	Mimari	Etkinlik
✓ Şehrin genel ekonomik yapısı ✓ Perakende, gastronomi ve kişisel hizmetler alanındaki servislerin iyi bir karışımı ✓ Kültürel ve sportif altyapı ✓ Dükkan ve büro alanları ✓ Becerikli yönetim ✓ Aktif şehir pazarlaması	✓ Şehir merkezinde yeterli park alanları ✓ Akıcı trafik sistemi ✓ Trafik işaretleri ✓ Bisiklet ✓ Şehir içi ve bölgesel taşımacılığın geliştirilmesi	✓ Cadde ve binaların dış görünümü ✓ Yaya alanlarının genişliği ✓ Şehir mobilyaları ve ✓ Aydınlatması ✓ Dinlenme alanları, yeşil alanlar ✓ Temizlik ve güvenlik	✓ Kültürel etkinlikler ✓ Sokak pazarları ✓ Pazarlama aktiviteleri ✓ Müşteri ilişkileri yönetimi

Kaynak: (Başpınar, 2015, s.29-30)

Kotler (1993) yılında ortaya koyduğu stratejik şehir pazarlaması anlayışının ilk adımı olarak ilgili şehirde yaşayan sakinler, iş çevresi ve o bölgenin kamu yönetim kademelerinden oluşan bir planlama grubunun oluşturulmasını söyler. Planlama grubu, şehir pazarlaması sürecinin planlama ve kontrol sürecinden sorumludur (Rainisto, 2003, s.15). İkinci olarak pazarlama

faktörleri, şehrin çekicilikleri ve alt yapısı, insanları, şehir imajı ve yaşam kalitesidir. Bölgenin geleceği özel ve kamu sektörü iş birliği ve vatandaş katılımı ile koordineli bir şekilde tasarlanır. Oluşturulan bu paydaş katılımlı yapı öncelikle mevcut durumu, sorunları tanımlamalı ve nedenlerini teşhis etmelidir. Ardından toplumun değerlerine, bölgenin kaynaklarına ve fırsatlarına ilişkin geniş çerçeveli ve gerçekçi bir değerlendirme yaparak sorunlara uzun vadeli çözümler önermelidir (Tepe, 2019, s.42). Üçüncü olarak. hedef pazarlar tüketiciyi tanımayı, homojen hale getirmeyi ve o kitlenin istek ve gereksinimlerini tatmin etmeyi ifade etmektedir. Bir şehir için de pazar bölümleme (segmentation) yapılarak müşteriler gruplanmalıdır. Bunlar turistler ve kongre katılımcıları, yatırımcılar, üreticiler, iş merkezleri ve şehre yeni yerleşenlerden (yüksek eğitimli insanlar) oluşmaktadır (Altunbaş, 2007, s.159). Son olarak da yatırım ve dönüşümün aşamalarını da içeren uzun vadeli bir eylem planı ortaya konmalıdır

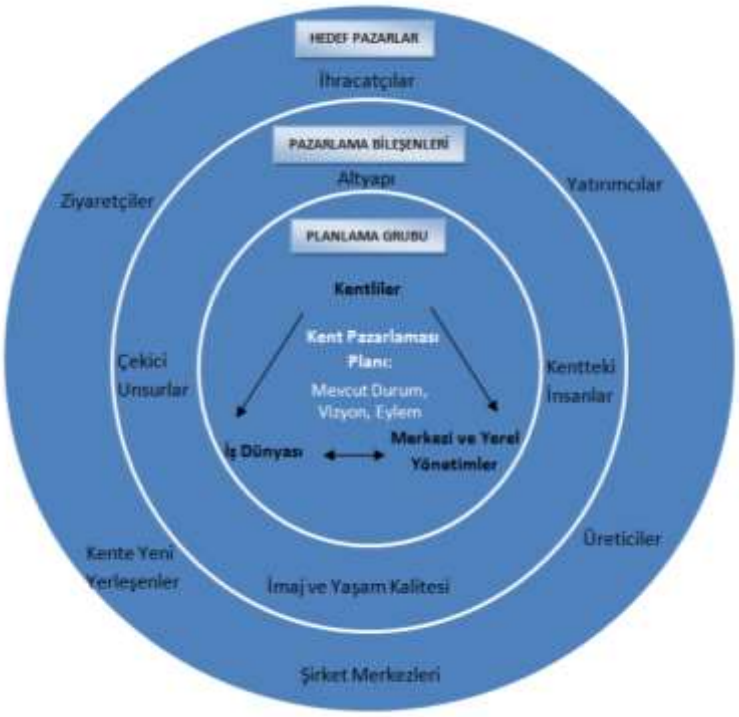

Görsel 1.Kotler Şehir Pazarlaması Modeli (Kotler vd., 2002, s.46.)

2.3. Şehir Pazarlamasının Tarihsel Gelişimi

Tarımsal kolonileşmenin yayılması; geniş ve boş arazilerin hızlı ve plansız bir şekilde yerleşime açıldığı dönemi kapsamaktadır. İnsan nüfusunun azlığı ve arazinin bolluğu, süreci hızlandırmıştır. Bu evrede henüz planlı şehirleşmenin olmadığı görülmektedir. Daha sonraki evrede ise şehir planlaması düşüncesiyle şehir işlevlerinin geliştirildiği görülmektedir. Bu evrede ev yapımı için arsaların kısmen planlı şekilde ayarlanıp satıldığı gözlemlenmektedir. Bunlar yapılırken şehrin cazibesini arttırmak amacıyla başka şehirlerden farklılaştırıldığı görülmektedir. Bu evre kısmen tarımsal toplum dönemine denk gelmektedir. Endüstrinin gelişmesi şehircilik açısından çeşitli gelişmelere yol açmıştır. Endüstrinin gelişmesiyle şehirlerde fabrikalar kurulmuş, bilginin katma değer olarak görülmüş ve buna bağlı olarak şehre insan göçü artmıştır. Bu aşama, şehre endüstri çekme çabası nedeniyle yerel ihtiyaçlar ve doğal

çevrenin göz ardı edildiği dönemdir. Bu dönemde doğal güzelliklerin tahrip edildiği ve insan sağlığının ihmal edildiği gözlemlenmektedir. Daha sonraki aşama "şehirleri satma" düşüncesinin yaygın olduğu dönemdir ve bu dönemin özelliği şehrin var olan cazibe merkezlerinin ve özelliklerinin tanıtımının yapılmasıdır. Zamanla iş dünyasında pazarlamanın öne çıkmasıyla bu kavramın kapsamlı olarak şehirler için de kullanılabileceği görülmüş ve bazı uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Apaydın, 2014, s. 6). Endüstrileşme nedeniyle bozulan şehir imajını düzeltme amacıyla reklama ve şehir imajına önem verilmiştir. Şehri post endüstri olarak satmanın önemli olduğu 1990'lı yıllar sonrası, reklama ve şehir imajına önem verilmiştir. İletişim araçlarının gelişmesiyle, pazarlama kapsamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir sonraki aşamada, halkın şehirle psikolojik ve duygusal bağ kurmasını sağlamak için pazarlamanın kapsamlı olarak kullanılması ve gelişmiş iletişim araçlarından yararlanmanın önemli olduğu dönemdir. Aşağıdaki tabloda şehir pazarlamasındaki tarihsel gelişi aşamalarına yer verilmektedir (Özdemir, 2013, s.4-5).

Çizelge 2. Şehir Pazarlamasının Tarihsel Gelişim Aşamaları

Dönem	Aşamalar	Hedefler	Özelikler
17.yy-19.yy	Tarımsal kolonileşme	Boş arazilere yerleşme	Kısa sürede yoğun yerleşime müsait arazinin bulunması
19.yy	Şehirlerin işlevsel farklılaşması	Arsaların satılması	Şehre ait özelliklerini başka şehirlerden farklılaştırma
1930-1970	Endüstrileşme	Üretimde istihdam imkanlarının oluşması	Promosyon odaklı tek amaca yoğunlaşma
1980 sonrası	Şehirleri satma	Şehrin var olan özelliklerini satma	Şehrin cazibe merkezlerinin promosyonunun yapılması
1990	Pazarlamanın planlama unsuru olarak pazarlama	Fiziksel ve ekonomik amaçların planlanması	Fiziksel alt yapı geliştirme, Kamu ve halkın dayanışması, kaliteli malların promosyonu.
1990 sonrası	İmaj düzeltme Şehri post-endüstri ürünü olarak satma	Nötr imaj geliştirme Şehrin rejenerasyonu	Reklama ve şehir imajına odaklanma, şehirlerarası rekabete cevap verme
1990 sonrası	Şehrin endüstri ürünü olarak satma	Şehrin yenilenmesi, kaybolan doğal zenginliklerin başka şeylerle ikame edilmesi	Şehirler arasındaki rekabete cevap verme

2000	Markalaşma	Şehir imajını insanlara ve dünyaya sunma	İmajın içeriğine önem verme
2000 sonrası	İşletme bakış açısıyla pazarlama iletişimi kurma	Halkın şehir ile psikolojik ve duygusal olarak bağ kurmasını sağlama	Pazarlamanın kapsamlı olarak kullanılması, gelişmiş iletişim araçlarından yararlanma

Kaynak: (Kavaratzis ve Ashworth, 2008, s.160)

Genel olarak özetlemek gerekirse 1600'lü yıllarda tarımsal hareketlerle boş alanları değerlendirerek kısa sürede yoğun nüfus için uygun yerleşim alanları elde edilmiştir. Sonraki süreç de 1800'lü yıllarda şehirlerin kurulumu için arsalar satışa çıkarılmıştır. 1930'lu yıllar sanayileşme temellerinin atıldığı yıllar olarak bilindiğinden üretimde ihtiyaç olan işgücüne talep artmıştır. Gelişen şehir yaşantıları ile 1980'li yıllarda şehrin mevcut özellikleri kullanılarak belli yerler satılmaya başlanmıştır. 1990 ve 2000'li yıllar arasında ise ekonomik ve fiziksel anlamda planlamalar yapılıp, yatırım ve turizm üzerine hedefler belirlenmiştir. 2000'li yıllar ve sonrasında ise şehir faaliyetleri gelişmiş, toplumsal, iş kuramı ve gelenek-görenek duygularına göre şehir pazarlama faaliyetleri devam ettirilmiştir (Sin 2018,s.17).

2.4. Şehir Pazarlamasının Temel Aktörleri

Bir şehrin hedeflerine ulaşabilmesi için gerekli adımları sırasıyla doğru bir şekilde planlanması gerekmektedir. Şehir pazarlamasının başarıya ulaşmasında en önemli konuların başında şehrin kim veya kimler tarafından pazarlanacağıdır. Şehirler çok geniş kapsamlı bir bütün oldukları için pazarlaması da o derece zordur. Şehrin pazarlanmasında her türlü sorumluluğu üstlenen tek bir aktörden bahsetmek mümkün değildir (Ceylan, 2010, s. 29-30). Söz konusu aktörlerin her biri şehir pazarlaması sürecinde belli görevler üstlenmektedir. Bu kapsamda her bir aktörün başarısı şehir pazarlaması sürecinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Aktörlerin ayrı ayrı başarılı olması ile birbirleri arasındaki koordinasyonun sağlanması şehir pazarlamasının bütüncül olması gerektiği hususu da göz önüne alındığında oldukça önemli bir etken haline gelmektedir (Başçı, 2006, s.51).

Şehir pazarlaması sürecinde rol alan temel aktörler dört aşamada ele alınmaktadır. Bunlar yerel aktörler, bölgesel aktörler, ulusal aktörler ve uluslararası aktörlerdir. Pazarlama faaliyetlerinin başarıyla sonuçlanmasında farklı beklenti ve ihtiyaçlara sahip gruplar arasında uzlaşmanın sağlanması kritik önem taşımaktadır. Aksi halde karmaşık olarak ve tam hazırlanmadan oluşturulan mesajlar hedef pazar üzerinde güçlü bir etki göstermeyecektir (Öztürk, 2016, s.18). Şehre olan ilgi ve alakayı arttırmak ve çeşitli yatırımcıları motive edip koordinasyonlarını sağlayabilmek için bu aktörler kritik etkiye sahiptir. Şehir pazarlaması sürecinin yerel aktörleri, kamu ve özel sektör olarak iki ayrı bölümde incelenmektedir. Yerel aktörler, pazarlama planının oluşmasında ve uygulanması noktasında önemli görevler üstlenmektedirler. Şehre ait alt yapı, yerleşim ve mimarinin planlanması, ulaşım, sağlık, eğitim hizmetlerinin etkin şekilde yürütülmesi görevleri, yerel kamu yönetim ve organizasyonun görevlerindendir. Özel sektör aktörleri daha çok iş dünyasına ilişkin çalışmaları yürütmektedir. Şehirde yaşayan yerleşik halkı oluşturan insanların istihdamı, ihtiyaçlarının giderilmesi ve mekanın ekonomisine ilişkin faaliyetler özel sektör aktörleri tarafından oluşturulmaktadır (İçli ve Vural, 2011,s.144).

Çizelge 3. Şehir Pazarlaması Temel Aktörleri

Yerel Sorumlular (Kamu ve Özel Sektör)
Kamu sorumluları;
□ Belediye başkanı/ şehir sorumlusu □ Toplumsal iş sektörünü geliştirme departmanı □ Toplumsal şehir planlaması şubesi (ulaşım, eğitim, hıfzısıhha) □ Turizm bürosu □ Toplantı(kongre) bürosu □ Basın bürosu
Özel sektör sorumluları;
□ Bireysel vatandaşlar □ Önemli kuruluşlar □ Emlakçılar □ Finans kurumları (bankalar ve sigorta şirketleri) □ Elektrik ve doğalgaz hizmetleri ve telekomünikasyon □ Ticaret ve diğer iş sektörü komisyonu □ Ağırlama ve perakende satış organizasyonları (restoranlar, mağazalar diğer satış kuruluşları, gösteri ve toplantı merkezleri) □ Seyahat acenteleri □ İşçi kurumları □ Mimarlar □ Ulaşım şirketleri(kara, hava, demir yolu) □ Medya (gazete, radyo, televizyon)
Bölgesel Sorumlular
□ Ekonomiyi geliştirme bölgesel acenteler □ Yerel ve bölgesel devlet □ Bölgesel turizm sorumluları
Ulusal Sorumlular
□ Politikadan sorumlu devlet görevlileri □ Ülke içindeki yatırım acenteleri □ Ulusal turizm organizatörleri
Uluslararası Sorumlular
□ Elçilikler ve konsolosluklar □ Ülke içindeki yatırım acenteleri □ Belirli bir bölge ve şehirle bağlantılı ekonomik kalkınma acenteleri □ Sabit yer bağlantısı olan uluslararası şirketler

Kaynak: (Rainisto, 2003, s.41)

2.5. Şehir Pazarlamasının Hedef Kitlesi

Şehirler ekonomik kalkınmayı ve toplumsal refahı sağlamayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirecek insanları ve işletmeleri şehre çekme konusunda çaba göstermektedirler. Şehir pazarlamasının dört temel hedef kitlesi bulunmaktadır. Bunlar; ziyaretçiler, yerleşimciler ve çalışanlar, iş dünyası ve sanayi, ihracat pazarlarıdır (Kotler vd. 1993,s.24).

1-Ziyaretçiler: Ziyaretçiler, iş amaçlı olanlar ve iş amaçlı olmayanlar olmak üzere iki genel gruba ayrılmaktadır. İş amaçlı olmayan ziyaretçileri de turistler ve misafirler olarak gruplandırmıştır. İş amaçlı ziyaretçiler; iş görüşmesi, ürün ya da hizmet satın almak ya da satmak, kongre katılımı ya da herhangi bir iş amacı ile mekân keşfi, konferanslar ve toplantılar, sergiler ve ticaret fuarları amacıyla gelen ziyaretçilerdir. İş amaçlı olmayan ziyaretçiler, turistik amaçla mekân ziyareti yapanlardır (Kotler vd.,1999, s.90).

2-Şehir Sakinleri ve Çalışanlar: Şehirler sadece turistleri, işletmeleri ve yatırımcıları çekmek için çabalamaz, aynı zamanda yaşanabilir toplumun bir parçasını oluşturan yerleşimcileri ve çalışanları çekmek ve elde tutabilmek için politikalar geliştirmeye çabalar. Şehirler, belli grupların gelmesini talep ederken, diğer grupların gelmesinin önüne geçmeye çalışabilir. Hedeflenen gruplar genel olarak profesyoneller, yatırımcılar, zengin ve genç aileler, öğrenciler, emekliler, özel ve becerisi olan işçilerden oluşmaktadır (Kotler vd, 1999, s.259).

3-İş Dünyası ve Sanayi: İş dünyası ve sanayi, şehirler için üçüncü hedef kitleyi oluşturmaktadır. Şehirler, yeni iş alanları ve endüstriyi kendilerine çekerek halka iş imkânı oluştururken, aynı zamanda bundan elde edilen gelirlerle bütçelerini güçlendirmek istemektedirler. Şehirler, endüstrileşmenin hızla geliştiği dönemlerde çelik, otomotiv imalatı, tekstil fabrikaları gibi iş alanlarına ilgi duyarken, günümüzde bilişim ve bankacılık gibi katma değeri yüksek ve çevreye zararı en az olan iş ve endüstri alanlarını çekmeye çalışmaktadırlar (Apaydın, 2014, s.15). İş dünyası ve sanayi şehirlerin ekonomik anlamda gelişimlerinde önemli bir yere sahiptir. Son 20 yılda şehirlerin pazarlanmasında ciddi bir canlanma görülmektedir. Bu dönemde ülkeler, bölgeler ve şehirler yatırımcı ve işletmeleri etkileyebilmek için büyük ölçekte bütçeler ayırmaktadırlar. Örnek olarak, Avrupa hükümetleri ve bölgesel otoriteler her yıl bu iş için 3.000'den fazla kişi çalıştırmaktadır ve 12 milyar dolar bu amaçla harcanmaktadır (Ulaga vd., 2002, s.394).

4-İhracat Pazarları: Şehirlerin gelişmesinde, kalkınmasında ve büyümesinde ihracat önemli bir role sahiptir. İhracat pazarları şehrin ihraç ederek dışarıdan gelir sağlayabileceği ürünleri ve hizmetleri alabilecek kişiler, işletmeler ve başka şehirleri kapsamaktadır (Apaydın, 2014, s.15). Temel olarak ihracat pazarları, Singapur ve Hong Kong gibi sınırlı doğal kaynakları yüzünden ihtiyaçları olan her şeyi üretemeyen ancak nüfusun sınırlı üretilen bütün ürün ve hizmetleri tükettiği şehirler için hayati önem taşımaktadır. Bu gibi yerlerin zenginliği diğer ülkelere ihraç edilen ürünlere dayanmaktadır. Bütün şehirler, devletler ve milletler ithalat yapmak zorundadır; çünkü otomobillere, bilgisayarlara, giysilere ve benzeri şeylere ihtiyaçları vardır. Bu nedenle, ihraç edilmek üzere mallar ve hizmetler üretmek zorundadırlar. Her şehir, yerel işletmelerine yabancı pazarların yanında büyük yerli pazarlarda da satış alanlarını genişletmek için destek vermek zorundadır (Kotler vd., 1993, s.32).

Cizelge 4. Şehir Pazarlamasının Hedef Kitlesi

1-Ziyaretçiler • İş Amaçlı Ziyaretçiler • İş Amaçlı Olmayan Ziyaretçiler
2-Şehir Sakinleri ve Çalışanlar • Bilim İnsanları • Vasıflı İşçiler • Geçici İşçiler • Zengin Kişiler • Yatırımcılar • Girişimciler
3- İş Dünyası ve Sanayi • Ağır Sanayi • İleri Teknoloji • Girişimciler
4-İhracat Pazarları • Uluslararası Pazarlar • İçinde Yerel Pazarlarında Bulunduğu Diğer Bölgeler

Kaynak: (Kotler, vd 1993, s.24)

3. SONUÇ

Özelikle 20. yüzyılda ulaşım ve iletişim sektörlerinde meydana gelen gelişmeler, şehirleşmeyi hızlandırıcı bir etki yaptığı gözlemlenmektedir. Gelişmiş ülkeler ve şehirler şehir pazarlamasını yıllardır kalkınma hedeflerine ulaşmada etkili bir araç olarak kullanmaktadır. Son yıllarda şehirlerin üstlendiği rolü ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan vazgeçilmez bir hal almıştır. Şehirlerin ekonomik ve sosyo kültürel kalkınmasında önemli sektörlerin başında konaklama işletmeleri gelmektedir. Şehirler, kıyasıya rekabet ortamında daha fazla turist çekebilmek ve refah düzeyi artmış cazibe merkezleri haline gelmekiçin konaklama işletmelerinin faaliyetlerine yönelmiştir. Şehrin, konaklama işletmelerini tercih eden müşterilerin sunulan hizmetten memnun kalmaları sonucunda şehre daha fazla yatırım yapma eğiliminde bulunarak, şehrin kalkınmasında katalizör görevi görecektir. Unutulmamalıdır ki memnun kalmış bir müşteri en ucuz maliyetli, etkili bir pazarlama aracı olmaktadır. Şehir pazarlamasına yönelik uygulanacak yanlış stratejiler şehrin cazibesini kaybetmesine neden olacak ve şehrin durumunun giderek kötüleşmesine zemin hazırlayacaktır. Bu husus karşısında şehrin önde gelen işletmeleri ya da kuruluşları şehri terk edecek, dolayısıyla işsizlik artacak emlak fiyatları düşecek, alt yapı kötüleşecek, tüm bu olumsuzluklar hem yerleşimcilerin hem de işletmelerinin başka yerlere göç etmesini hızlandırarak şehri iflasa götürecektir (İlgüner ve Asplund, 2011, s.31).

Misafirlerine unutamayacakları bir deneyim yaşatmak isteyen konaklama işletmelerinin her bir aşamaya eksiksiz olarak planlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, havayolunun hizmetinden, hediyelik eşya satıcılarına, taksi şoförlerinin davranışlarından halkın turistlere yaklaşımına, seyahat acentelerinin sunacağı hizmetten rehberlerin üslubuna, kadar birçok unsurun üst seviyede yerine getirilmesi oldukça önemlidir (Torlak, 2020, s.197). Özelikle taksi şoförleri gelen ziyaretçilerin şehir hakkında ilk izlenimlerini etkilemektedir. Taksi şoförlerinin davranış ve tutumları şehrin göründüğünden farklı algılanmasına sebep olabilmektedir.

Şehir pazarlaması açısından ürün sahipliği ticari malların sahipliğinde yer alan ürüne kıyasla faklılık göstermektedir. Şehir karmaşık yapıda bir üründür. Şehrin bir ürün olarak pazarlanması, sunulan bütün hizmetlerin toplamına eşittir. Diğer bir ifadeyle şehirde yaşayan tüm bireylerin tutumve yaklaşımlarının topyekun bir sonucudur. Ayrıca şehirde sunulan ürünün mülkiyeti tam olarak belirgin değildir. Turistin ziyaret etmiş olduğu tarihi kilisenin, caminin veya müzenin, yüzmek için girdiği denizin mülkiyetinin belli olmaması örnek olarak gösterilebilir. Şehir pazarlaması bakımından konaklama işletmelerinin gelişmesi için 5 ana problem çözüme kavuşturulmalıdır. Birinci olarak konaklama tesislerinin hizmet kalitesi modernleştirilmelidir. İkinci olarak, konaklama tesislerinin gelişmesi için profesyonel kadroların oluşturulmasına özen gösterilmelidir. Çünkü hizmet sektörünün başarısında en büyük faktör insan unsurudur. Üçüncü olarak, fiyatlar rasyonel bir şekilde diğer şehirlere kıyasla rekabet edilebilir bir seviyede oluşturulmalıdır. Dördüncü olarak, reklam, halkla ilişkiler ve sosyal medya araçlarının etkin kullanımına gereken özen gösterilmelidir. Drone teknolojisi kullanılarak şehrin farklı alanlarında çekimleri yapılarak profesyonel videolar hazırlanmalıdır. Şehir mottosu oluşturulmalı, şehrin yöresel mutfakları hakkında yabancı dillerde de hazırlanmış tanıtım materyallerine yer verilmeli ve şehrin tarihçesini açıklayan broşürler hazırlanarak misafirlere dağıtılmalıdır. Beşinci olarak, gelişen teknolojiler ile entegre bir şekilde (gelişmiş robot teknolojileri, nesnelerin interneti, yapay zeka uygulamaları, sanal (arttırılmış) gerçeklik ve giyilebilir teknolojiler) yeniliklere uyum sağlanmalıdır. Sanal gerçeklik teknolojisinin konaklama işletmelerinde kullanılmasının şehrin deneyimine eğlence katması, ziyaret etme niyetini ve isteğini artırması ve müşterilere yaşamadığı deneyimler hakkında hayal kurabilme imkânı sağlayarak satın alma kararını somutlaştırma gibi birçok olumlu etkisi bulunmaktadır.

Konaklama işletmelerinde uygulanan her şey dâhil sistem, şehir pazarlamasının başarısında engel teşkil etmektedir. Her şey dahil uygulanan işletmelerde, müşteriler işletmeden dışarı adımını atmaz, kar marjını yüksek tutabilmek adına hizmet kalitesinden ödün vermek zorunda kalır, şehrin kültürel mirası ile tam olarak tanışma imkanı bulamaz ve ekonomik olarak şehre istenilen düzeyde katkı sağlanamaz. Diğer bir açıdan şehirlerin turist sayılarındaki düzensiz artışın, yerel halk tarafından kabul edilebilir bir durum olduğunu söylemek mümkün değildir. Şayet bir şehirde aşrı yoğunluk yaşanmaya başlarsa o şehirde yerel halk ile turistler arasında sosyal ve kültürel çatışmalar yaşanabilir. Son olarak şehirlerde oluşacak güvenlik sorunları konaklama işletmeleri için her şeyin başlamadan bitmesine sebep olabilir. Zira kendisini güvende hissetmeyen, bir turistin güvenli olmayan bir şehri ziyaret etme niyeti ve arzusu olmayacaktır. Şehre daha fazla turist çekebilmek için konaklama işletmeleri çeşitli tekniklere başvurulabilir. Bunlardan ilk olarak 3×1 kampanya çerçevesinde turistlere şehre geçirdikleri her üç gece için bir gün bedava konaklama imkanı sunulabilir. İkinci olarak yanlarında

getirdikleri ikinci kişinin uçak bileti tutarının tamamının geri ödenmesi gibi bir takım promosyonlar şehrin pazarlanması adına faydalı olabilir.

Sonuç olarak konaklama işletmeleri ve şehir pazarlamasına yönelik yapılan ulusal yada uluslararası akademik çalışmaların azlığı şehir pazarlamasının istenilen seviyelere ulaşmasında sorun teşkil etmektedir. Bu sorunun giderilmesine yönelik valiler, kaymakamlar, belediye başkanları, bürokratlar, iş adamları, kültür ve turizm müdürlükleri, sivil toplum kuruluşları, ticaret ve sanayi odaları, il özel idarileri ve üniversiteler arasında işbirliği protokolü yapılmalı ve şehirlerin istenilen seviyelere gelmesi için kapsamlı bir çalışma içine girilmelidir. Ayrıca belediyelerde şehir pazarlaması üzerine danışma ve koordinasyon kurulları oluşturulmalıdır. Fakat günümüzde şehir pazarlamasına dair gereken bilinç seviyesi henüz tam olarak oluşmadığı için bu konuda bir yapılanma görülmemektedir. Madalyonun diğer bir yüzüne bakıldığında şehir pazarlamasında en büyük çıkmaz, yöneticilerin ve kurumların egolarından kaynaklanan görüş ayrılıkları, partizan tutumlarve bürokratik sorunlar genellikle işleri çıkmaza sokabilmektedir. Bu çalışma konaklama işletmeleri bakış açısından şehir pazarlaması konusuna bir ışık tutmak ve gelecekte yapılacak çalışmalara tavsiyelerde bulunmak amacıyla ele alınmıştır.

4. KAYNAKÇA

Adamış, E., (2017). Current Debates in Tourism and Development Studies, M. Doğan ve F.Morady (Ed.), *Turizmde Marka Şehir Olma: Bursa İli Üzerine Bir Değerlendirme*, London: IJOPEC Publication, 13-32.

Ağcakaya, S. ve Çınar, N. F., (2015). *Kentleşme Sürecinde Marka Kent Algısı ve Sandıklı*, Karaca, Y.(Ed.), *Sandıklı Değerler ile Buluşuyor*, Marka Kent Sandıklı Sempozyumu Bildiri Kitabı, Aybil Yayıncılık, Konya.

Akalın, Ş. H., (2005), *Türkçe Sözlük*, (10.Baskı), Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları:549.

Akçi, Y. ve Uluışık, Ö., (2016), *Marka Şehir Oluşturma: Şehirde Oturanların Değerlendirmeleri Üzerine Bir Uygulama (Adıyaman Örneği)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:13, Sayı: 34, 355-371.

Altunbaş, H., (2007), *Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması"Şehirlerin Markalaşması"*, Selçuk İletişim, 4, 4, 156-162.

Apaydın, F., (2014), *Şehir Pazarlaması*, (2. Baskı), Ankara:Nobel Yayıncılık.

Ashworth, J. G., ve Voogd H., (1990), *Selling The City: Marketing Approaches In Public Sector Urban Planning*, London: Belhaven Press.

Bal, H., (1999), *Kent Sosyolojisi*, (1.Baskı), Ankara:Turhan Kitabevi.

Başçı, A., (2006), *Şehir Markası Yaratma Süreci ve İstanbul Şehir Markası İçin Bir Model Önerisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Başpınar, O., (2015), *Şehir Markalaşması ve Ankara Örneği,* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Türk Patent Enstitüsü Markalar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Braun E., (2008), *City Marketing: Towards an Integrated Approach*, Erasmus Research Institute of Management (ERIM), Rotterdam

Ceylan H., (2010), *Yerel Kalkınma ve Rekabet Aracı Olarak Şehir Pazarlamasında Yatırımcıların Yatırım Destinasyon Tercih Yapılarının Belirlenmesi ve Uşak Tekstil Sektöründe Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Çetin, F. A., (2018), *Cıty Marketıng; The Past, The Present And Some Unresolved Issues, Social Sciences Studies* Journal, Vol:4 Issue:24, 5002-5013

Çezik, A., (1982), *Kentleşme Yerleşme Sektör Raporu*, Ankara: DPT SPD Yayını

Giritlioğlu, İ.ve Avcıkurt C., (2010), *Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama),* Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:3, Sayı:4, 74-89

Gold John R.ve Stephen V. W., (1994), *Place Promotion: The Use Of Publicity And Marketing To Sell Towns And Regions,* Chichester, NewYork: John Wiley

İçellioğlu, C. Ş., (2014), *Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, 37-55.

İçli E. G. ve Vural B. B., (2011). *Kırklareli İlinin Sosyoekonomik Kalkınmasında Mekan (Şehir) Pazarlamasının Rolü,* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 146-162.

İçöz O., (2007), *Genel Turizm Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler*, Ankara: Turan Kitapevi.

İlgüner, M., ve Asplund, C., (2011), *Marka Şehir,* İstanbul: Marketing Yayınları.

Kavaratzis M.,ve Ashworth J. G., (2008), *Place Marketing: How Did We Get Here And Where Are We Going?",* Journal of Place Management and Development, Cilt. 1, Sayı. 2, 150-165.

Kaya, E., (2017), *Kentleşme ve Kentlileşme*, İstanbul: İşaret Yayınları

Kotler P., Hamlin M.A., Rein I., ve Haider D. H., (2002), *Marketing Asian Places*, John Wiley& Sons (Asia), Singapore,

Kotler, P., Asplund, C., Rein, I. ve Haider, D., (1999), *Marketing Places Europe: How to Attract Investments,* Industries, Residents and Visitors to Cities, Communities, Regions and Nations in Europe, New York: Financial Times Prentice-Hall

Kotler, P., Haider, D. ve Irving, R., (1993), *Marketing Places Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations,* New York: The Free Press.

Megep (Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), (2006), Konaklama ve Seyahat Hizmetleri Konaklama İşletmeleri, Ankara: Mili Eğitim Bakanlığı.

Moreira, J.,ve Silva, M.J., (2012), *City Marketing and Identity: Study Applied for Small Cities in Rural and Peripheral Areas,* Transformations in Business & Economics, Vol. 11, No 2 149-161.

Özçoban, E., (2019), *Konaklama Tesislerinin Şehir Pazarlamasında Sosyal Medya Kullanımı: Ankara Otellerinin İnstagram Hesapları Üzerine Bir İçerik Analizi*, Ankara Hacı Bayram Veli

Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergisi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 49, 221-236.

Özdemir, A. G., (2013), *Şehir Varlıklarının Şehir Pazarlamasındaki Önemi: Alanya Örneği,*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya

Özsöz, F. M., (2018), *Şehir Pazarlamasında Bir Marka Şehir Olarak Eskişehir'in İncelenmesi*, Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(1), 12-34.

Öztürk, M., (2016), *Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması: Elazığ İli Örneği,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Polat, C., (2007), *Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar*, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:10, Sayı:1-2, 231-258.

Rainisto, W. ve Seppo K., (2003), *Success Factors Of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practice In Northern Europe And United States,* (Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business Doctoral Dissertations

Consultancy, R., (2021), *World's Best Cities A Rankıng Of Global Place Equity.*

Rogerson, J. M., (2013), *Reconfiguring South Africa's Hotel İndustry 1990-2010: Structure, Segmentation, And Spatial Transformation*, Applied Geography, Cilt:36, 59-68.

Robino, D. M., (2019), Mastercard's Global Destination Cities Index 2019 Report

Rufaidah, P., (2012), *Dimension of City Marketing,* Proceeding of The Global Advance Conference on Management and Business Studies (GARCOMBS). Bandung, Indonesia.

Saran, M., (2005), *Kent Pazarlaması: Güçlü Bir Kent İmajı ve Kent Markası Oluşturmak*, TMMOB Makine Müh. Odası, Marka Yönetimi Sempozyumu, 14-15 Nisan, Gaziantep, 105-111.

Sin, A., (2018), *Şehir Pazarlaması ve Şehir Varlıkları: Kayseri Örneği,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, A. ve Polat, T. Ü., (2017), *Konaklama İşletmelerinde Deneyimsel Pazarlama Anlayışı ve Duygusal Emek*, (1. Baskı), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Tepe, B., (2019), *İstanbul Sakinleri Perspektifinden Avrupa Marka Şehirleri ile İstanbul Kıyaslaması: Marka Şehir Endeksi Boyutlarının Şehir İmajı, Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toprak, Z., (2001), *Kent Yönetimi ve Politikası*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Torlak, M., (2015), *Marka Şehir Oluşturma ve Bursa Şehrinin Markalaşması İçin Yol Haritası*, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, Cilt 7 Sayı 2, 47-93.

Torlak, M., (2020), *Algılanan Seyahat Kalitesi, Destinasyon İmajı, Memnuniyet ve Davranışsal Niyet Bağlamında İstanbul'un Marka Şehir Yönetimi Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ulaga W., Sharma A., ve Krishan R., (2002), *Plant Location and Place Marketing: Understanding the Process From the Business Customer's Perspective*, Industrial Marketing Management, Cilt.31, Sayı:5 393-401.

Usta, Ö., (2002), *Genel Turizm*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Warnaby, G.ve Davıes, B. J., (1997), *Commentary: Cities As Service Factories? Using The Servuction System For Marketing Cities As Shopping Destinations*, International Journal of Retail&Distribution Management, Cilt:25, Yayın:6, 204-210.

World Tourism Organization and World Tourism Cities Federation, (2018), *UNWTO/WTCF: City Tourism Performance Research*, UNWTO Publications, (https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284419616)

Yasmeen, R., (2019), *Top 100 City Destinations*, Euromonitor International Report

Yetiş, Ş. A., (2019), *Şehir Otellerinin Pazarlanmasında Yaşanan Zorluklar: Bir Örnek Olay Çalışması,* 20. Ulusal 4. Uluslararası Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, A., (2010), *Kent Pazarlama: Literatür Taraması*. V. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 27-30 Mayıs, Nevşehir, 33-43.

Yıldız, S. B., (2013), *Konaklama İşletmelerinde Markalaşmanın Turistlerin Satın Alma Tercihleri Üzerindeki Etkileri: Antalya'daki Zincir Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama*, İşletme Araştırmalar Dergisi, 5/3, 135-154

Yücel, A. ve Öztürk, M., (2018), *Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması: Elazığ İli Örneği*, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Cilt: V, Sayı:1, 77-101

Yusuf Ç., (2017), *Konaklama İşletmelerinde Her şey Dahil Sisteminin Yiyecek İçecek Yönetimi Üzerine Etkileri: Bodrum ve Çevresinde Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

5. EKLER LİSTESİ

Çizelge 5. Dünyada En Çok Turist Çeken 10 Şehir (2017-2019)

Sıra	Ülke	Şehir	2017	2018	2019
1	Hong Kong, China	Hong Kong	27,880.000	29,262.000	26,716.000
2	Thailand	Bangkok	22,453.000	24,177.000	25,847.000
3	United Kingdom	London	19,828.000	19,233.000	19,559.000
4	Macau, China	Macau	17,337.000	18,931.000	20,637.000
5	Singapore	Singapore	17,618.000	18,551.000	19,760.000
6	France	Paris	15,834.000	17,560.000	19,087.000
7	United Arab Emirates	Dubai	15,790.000	15,920.000	16,328.000
8	ABD	New York City	13,100.000	13,600.000	14,010.000
9	Malaysia	Kuala Lumpur	12,843.000	13,434.000	14,072.000
10	Türkiye	İstanbul	10,730.000	13,433.000	14,715.000

Kaynak: (Yasmeen, 2019, s.23)

Çizelge 6. Dünyanda En İyi 20 Marka Şehir (2021)

Sıra	Ülke	Şehir	Yer	Ürün	Programlama	İnsanlar	Refah	Promosyon
1	İngiltere	London	20	2	2	18	41	1
2	ABD	New York	16	8	1	23	27	2
3	Fransa	Paris	11	3	4	36	5	3
4	Rusya	Moskova	3	1	6	12	64	16
5	Japonya	Tokyo	1	6	3	134	3	29
6	Birleşik Arap Emirlikleri	Dubai	2	94	45	2	31	4
7	Singapur Cumhuriyeti	Singapur	63	26	24	11	13	6

8	İspanya	Barselona	9	12	11	62	84	9
9	ABD	Los Angeles	23	15	17	25	136	7
10	İspanya	Madrid	21	23	8	46	68	13
11	İtalya	Roma	7	19	7	129	62	5
12	ABD	Chicago	87	9	13	41	83	12
13	Kanada	Toronto	134	20	35	3	38	25
14	ABD	San Francisco	17	27	20	6	81	30
15	Birleşik Arap Emirlikleri	Abu Dabi	43	119	234	1	4	62
16	Rusya	Petersburg	10	10	15	13	182	72
17	Hollanda	Amsterdam	34	11	19	65	24	28
18	Almanya	Berlin	163	17	14	60	39	18
19	Çek Cumhuriyeti	Prag	68	18	12	67	8	39
20	ABD	Washington	106	45	68	14	63	10

Kaynak: (Consultancy, 2021, s.55) (https://www.bestcities.org/rankings/worlds-best-cities/)

Cizelge 7. Dünyada En Çok Harcama Yapılan 20 Şehir (2017-2018-2019)

Sıra	**Ülke**	**Şehir**	**Toplam Harcama USD:B (Milyar)**		
			2017	2018	2019(%)
1	Birleşik Arap Emirlikleri	Dubai	$29.70B	$30.82B	4.18%
2	Suudi Arabistan	Mekke	$21.04B	$20.09B	7.94%
3	Tayland	Bangkok	$17.44B	$20.03B	8.67%
4	Singapur Cumhuriyeti	Singapur	$16.34B	$16.56B	2.66%
5	İngiltere	Londra	$17.45B	$16.47B	4.64%
6	ABD	New York	$15.65B	$16.43B	2.93%
7	Fransa	Paris	$12.56B	$14.06B	-0.78%
8	Japonya	Tokyo	$11.92B	$13.77B	12.74%

9	Balear Takımadaları	Palma de Mallorca	$11.99B	$12.69B	3.17%
10	Tayland	Puket	$11.01B	$12.01B	9.16%
11	Malezya	Kuala Lumpur	$9.27B	$11.13B	4.71%
12	Güney Kore	Seoul	$6.99B	$9.31B	16.41%
13	İspanya	Las Palmas	$8.50B	$9.02B	-2.27%
14	Endonezya	Bali	$8.77B	$8.86B	3.05%
15	Türkiye	İstanbul	$6.75B	$8.26B	9.74%
16	ABD	Los Angeles	$8.70B	$8.24B	3.88%
17	Avusturalya	Sdney	$7.89B	$8.03B	1.51%
18	İspanya	Barcelona	$6.60B	$7.86B	2.84%
19	ABD	Miami	$7.68B	$7.70B	3.22%
20	Türkiye	Antalya	$5.94B	$7.65B	9.74%

Kaynak: (Robino, 2019, s.9)

NADİR ƏBDÜRRƏHMANOV YARADICILIĞINDA QADIN OBRAZLARINA BAXIŞ

Emil Ağayev

ADPU-nun nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji kolleci "İncəsənət və fiziki tərbiyə" fənn birləşmə komissiyasının müəllimi

ORCID NO: 0000-0001-9354-0839

ÖZET

Azərbaycan təsviri sənətində mühüm yer tutan mövzulardan biri də qadınlara həsr edilən silsilə əsərlərdir. Müasir dövrümüzdə də öz aktuallılığını qoruyub saxlayan qadın obrazları rəssamlarımız tərəfindən müxtəlif tablolarda canlandırılmışdır. Bu məqalədə Nadir Əbdürrəhmanov yaradıcılığında mühüm yer tutan qadın obrazları təhlil edilmişdir. "Sevinc" (1990) əsərində müəllimi Mikayıl Abdullayev kimi eyni mövzuya müraciət etsə də, fərqli süjet xətti, rəng həlli ilə seçilir. "Dağlarda bahar" (1970) kompozisiyasinda təbiət, bahar fəsli və qadın mövzusu qarşılaşdırılmışdır. "Dağlı qadın" (1969) kompozisiyası isə multikultural dəyərləri ilə seçilir. Zoomorf təsvirli xalça nümunəsi önündə dayanan qadın milli dəyərlərimizin qorunması, yaşaması üçün öz sənət əsərini təqdim edir. "Səhər" (1980) yağlı boya texnikası ilə seçilən əsərində qadınların kənddəki sübh tezdən iş həyatı canlandırılmışdır. Sənətkarın kənd qadınlarına müraciəti yaradılığında leytmotiv təşkil edir. "Sevimli naxışlar" (1967) əsərində kəndli qadınlar sevimli işi hesab edilən xalça toxuması, rəngli saplarla dinamik hərəkətliliyi ilə seçilir. Rəssamın bu mövzuda işlədiyi əsərlərində obrazların daxili aləminin təqdimatı da diqqət mərkəzindədir. Nadir Əbdürrəhmanovun hər bir əsərində qadın obrazları süjet xəttinin mərkəzini təşkil edir.

Açar sözlər: Nadir Əbdürrəhmanov, təsviri sənət, rəng, obraz, qadın

ABSTRACT

One of the important themes in the fine arts of Azerbaijan is a series of works dedicated to women. The images of women, which are still relevant in our time, have been revived by our artists in various paintings. This article analyzes the images of women that play an important role in the work of Nadir Abdurrahmanov. Although he addresses the same subject as his teacher Mikayil Abdullayev in Sevinj (1990), he is distinguished by a different plot line and color scheme. The composition "Spring in the Mountains" (1970) compares nature, spring and women. The composition "Mountain Woman" (1969) is distinguished by its multicultural values. Standing in front of a carpet with a zoomorphic image, the woman presents her work of art for the protection and survival of our national values. In the work "Morning" (1980), distinguished by the technique of oil painting, the early working life of women in the village was revived. The artist's appeal to rural women is the leitmotif of his work. In "Favorite Patterns" (1967), the carpet weaving, which is considered a favorite work of peasant women, is distinguished by its dynamic movement with colored threads. The presentation of the inner

world of images in the works of the artist on this topic is also in the center of attention. In each of Nadir Abdurrahmanov's works, female characters are at the center of the plot line.

Keywords: Nadir Abdurrahmanov, fine arts, color, image, woman

INTRODUCTION

The formation of art, the historical trends of development and the creative context of their famous representatives are always relevant. The connection of new directions with time constantly increases the attractiveness of the works. At all stages of the fine arts, the theme of women has become the focus of our artists. In their works, they present the image of a woman with tenacious, combative, delicate and elegant qualities. People's Artist Nadir Abdurrahmanov is one of our artists who has developed all these ideas in his work and enriched our history of fine arts with a series of works dedicated to women. (1925-2008)

LEVEL OF DEVELOPMENT OF THE TOPIC

The cultural aura of Karabakh played an important role in the formation of Nadir Abdurrahmanov as an artist. The artist's work is distinguished by a rich variety of themes and genres, as well as a commitment to multicultural values. Orientation to realism, avant-garde and cubism is the leitmotif. In her works, we can especially note the compositions in which the female characters live a rural life and are distinguished by their artistic coloristic imagery.

Although he addresses the same subject as his teacher Mikayil Abdullayev in “Joy” (1990) (ill 1), he is distinguished by a different plot line and color scheme. The artist, who enlivened rural life, preferred the local blue color scheme. The aesthetics of women's clothing, the description of houses, the elements of carpet weaving are all considered in the composition and lifestyle of the people living in the village. In the foreground, mother-child love is an idea that echoes Mikail Abdullayev's work of the same name.

İLL1. Nadir Abdurrahmanov “Joy” (1990) (canvas, oil paint)

Nadir Abdurrahmanov also skillfully uses metaphors. The artist connects the images of women with nature, emphasizing the depiction of spring with a bright color scheme, drawing all the attention to a moment of rural life. At the front of the play, one of the women is tired of the audience, and the other is enjoying the beauty of spring with flowers in her hands. The composition "Spring in the Mountains" (1970) (ill 2) compares the theme of nature, spring and women.

ILL 2. Nadir Abdurrahmanov "Spring in the mountains" (1970) (canvas, oil paint)

The plot works dedicated to the images of women weaving carpets have an important place in our fine arts. In her work, which is based on paper and mixed techniques, the artist focuses all her attention on the carpet weaving, relaxation and drinking samovar tea. The composition "Mountain Woman" (1969) is distinguished by its multicultural values. Standing in front of a carpet pattern with a zoomorphic image, the woman presents her work of art to protect and live our national values.

In the work "Sahar" (1980) (ill 3), which is distinguished by its oil painting technique, the working life of women in the village was revived early in the morning. The composition in the blue-yellow color scheme is also distinguished by the hard work of the village women who take the animals to the pasture and come to the spring to collect water in tanks. In the other part of the work, one of the ladies who came to the plateau, inspired by the beauty of nature, opens the scarf on her head and smells the morning. The impression of the morning is marked by the emphasis on women's hard work.

ILL 3. Nadir Abdurrahmanov "Morning" (1980) (canvas, oil paint)

The artist's appeal to rural women is the leitmotif of his work. In "Favorite Patterns" (1967), the carpet weaving, which is considered a favorite work of peasant women, is distinguished by its dynamic mobility with colored threads. The presentation of the inner world of images in the works of the artist on this topic is also in the center of attention. In the 1970s, we can see the young lady, who was known for her humble, simple views, looking at human parts. In the composition "Friends" (1967), which is distinguished by an interesting plot line, we can also express the feminine character of a necklace made of colored beads. Joy, sorrow, struggle and excitement are brought closer to the soul of a woman as a whole, not to young people who are friends.

As is known from the names "Evening" (1965) and "Intizar" (1975), human emotions are mixed in the color palette. Excitement, anticipation, love and imagery are directed to the monumental motherly genius.

It is safe to say that the artist's source of inspiration is the peasant women who gather paddy and work in the pastures. The human-nature encounter "In the steppe" (1950), "Rice planting" (1960), "Talysh woman" (1960), "Collective farm woman" (1971), "Winter in Lankaran" (1974) became the melissa of the compositions.

CONCLUSION

The main results of the scientific article "A look at the images of women in the works of Nadir Abdurrahmanov" are as follows:

1. The female theme is presented in the works of Nadir Abdurrahmanov.
2. The artist's different approach to female images, nature-human encounter was especially emphasized.

3. The female images of the artist are solved in the form of elongated compositions.
A series of works dedicated to the theme of women in the fine arts of modern Azerbaijan by our artists still proves that this theme remains relevant.

REFERENCES

1.Nadir Əbdürrəhmanov (Sərvət toplusu)//Bakı Şərq-Qərb 2013//104 s

2. Nadir Əbdürrəhmanov (Xalq bank)//Bakı 2016//253 s

KİLİS AĞZINDA GELECEK ZAMAN İFADESİ İÇİN *-IcI* EKİNİN KULLANIMI

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah PARLAK KALKAN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

– ORCID 0000-0003-0986-9768

ÖZET

Doğu Anadolu iklimi ile Akdeniz ikliminin kesişme noktasında bulunan Kilis, tarıma elverişli toprakları ve iklimiyle ilkçağlardan bu yana önemli yerleşim birimlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla bu kent, tarih boyunca hâkimiyet mücadelelerine ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. XI. yüzyılda Suriye'de yer alan Azez'e bağlı bir köy olan Kilis, bu tarihe kadar Müslümanlarla Bizanslılar arasında sürekli el değişikliği yaşamıştır. Kilis ve çevresinde Türklerin varlığı ise esasen VIII. yüzyıldan itibaren Türk boylarının bu topraklara gelmesiyle başlamıştır. 1250-1516 yılları arasında Kilis'in yönetimini elinde bulunduran Memlûkler zamanında bu kent, Oğuz boylarından oluşmaktaydı. Memlûkler, Suriye'nin kuzeyinde yer alan Antakya, Antep, Birecik gibi yerlerin yönetimini ele geçirdikten sonra bu bölgeleri Moğollardan ve Moğolların müttefiki Kilikya Ermenilerinden koruyabilmek amacıyla bu topraklara, Moğol istilasından kaçıp kendilerine sığınan Türkmenleri yerleştirmişlerdir. Beydililer, Bayatlılar, Beylüklü, İnallı, Gündüzlü Avşarı, Köpekli Avşar ve Peçenekler gibi Türkmen boyları, Kilis civarına yerleştirilen ve dolayısıyla bölgede konuşulan Türkçeye, bölgenin sosyokültürel yapısına etki eden boylar arasındadır. XVI. yüzyılda, Kanunî Sultan Süleyman zamanında Halep'e bağlı bir sancak olan kent, Türkmen boylarının yerleşik yaşama geçtikleri sırada yurt tuttukları yerlerden biridir. Anadolu Türkçesinin kuruluşunda etkili olan Avşar, Bayat, Kınık, Salur, Bayındır, Çepni boylarından -Kilis'in tarihî alt yapısı dikkate alındığında- Avşar boyunun yörede konuşulan ağız üzerinde birinci derecede etkili olduğu söylenebilir. Şimdiki zaman ekinin -or şeklindeki kullanımının yaygın olduğu nadir yerlerden biri olan Kilis, bu yönüyle Türkmen Türkçesinin bazı ağızları (alon, alorsın, alor vb.) ile de benzer bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca Azerbaycan ve Kıpçak Türkçeleriyle de ortak özellikler barındıran Kilis ağzı, Batı Türkçesinin batı grubunda yer almaktadır. Bu çalışmada, Batı Türkçesinin kuruluş everesi olan Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kimi metinlerde standartlaşmamış bir gelecek zaman eki görünümü sergileyen *-IcI* ekinin Kilis ağzındaki kullanımları üzerinde durulmuştur. Çalışma neticesinde standart Türkiye Türkçesindeki *-acak/-*

ecek gelecek zaman ekinin Kilis ağzında nadiren kullanıldığı, yakın geleceği karşılamak üzere çoğunlukla *-IcI* ekinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kilis, Kilis Ağzı, Gelecek Zaman, -IcI Eki, Türkmen Boyları.

USE OF *-IcI* SUFFIX FOR FUTURE TIME EXPRESSION IN KİLİS DIALECT

ABSTRACT

Kilis, located at the intersection of the Eastern Anatolian climate and the Mediterranean climate, has been one of the important settlements since ancient times with its arable lands and climate. Therefore, this city is a geography that has hosted struggles for domination throughout history. Kilis, a village connected to Azez in Syria until the 11th century, has experienced a constant change of hands between the Muslims and the Byzantines until this date. The existence of Turks in Kilis and its environs started with the arrival of Turkish tribes to these lands from the 8th century. During the reign of the Mamluks, who ruled Kilis between 1250 and 1516, this city consisted of Oghuz tribes. After the Mamluks seized the administration of places such as Antakya, Antep, and Birecik in the north of Syria, they settled the Turkmens who escaped from the Mongol invasion and took refuge in these lands in order to protect these regions from the Mongols and the Cilician Armenians, who were allies of the Mongols. Turkmen tribes such as Beydili, Bayatlı, Beylüklü, İnallı, Gündüzlü Avşarı, Köpekli Avşar and Peçenek are among the tribes that were settled around Kilis and thus influenced the Turkish spoken in the region and the sociocultural structure of the region. The city, which was a sanjak of Aleppo in the 16th century during the reign of Suleiman the Magnificent, is one of the places where Turkmen tribes settled when they settled down. Among the Avsar, Bayat, Kınık, Salur, Bayındır, Cepni tribes that were influential in the establishment of Anatolian Turkish - considering the historical background of Kilis - it can be said that the Avşar tribe was primarily influential on the dialect spoken in the region. Kilis, which is one of the rare places where the use of the present tense suffix -or is common, has a similar characteristic with some dialects of Turkmen Turkish (alon, alorsın, alor etc.). Kilis dialect, which also has common features with Azerbaijani and Kipchak Turkish, is in the western group of Western Turkish. In this study, the use of the suffix *-IcI,* which shows a non-standardized future tense appearance in some texts belonging to the Old Anatolian Turkish period, which is the foundation phase of Western Turkish, in Kilis dialect is emphasized. As a result of the study, it was concluded that the future tense suffix *-acak/-ecek*

in standard Turkey Turkish is rarely used in Kilis dialect, and the suffix *-IcI* is mostly used to meet the near future.

Keywords: Kilis, Kilis Dialect, Future Tense, -IcI Suffix, Turkmen Tribes.

DAHİ AZƏRBAYCAN ŞAİRI NİZAMİ

MEHDİYEVA MƏTANƏT BAHADUR QIZI

ADPU,BAŞ MÜƏLLİM

XÜLASƏ

Açar söz: Nizami Gəncəvi, Şərq ədəbiyyatı, söz, qadın obrazları

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli şairi Nizami Gəncəvi dünya şöhrətli şair, əsərləri bir çox dünya dillərinə tərcümə olunub, nəzirələr yazılmış dahidir. Nizami şəxsiyyəti həmişə dünya şərqşünaslığının diqqət mərkəzində olub. Biz qürur hissi ilə deyə bilərik ki, bu gün Oksford Universitetində Nizami Gəncəvi Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Dünyanın bir sıra ölkələrində (Roma, Sankt-Peterburq və s.) şairin heykəli ucaldılıb. UNESCO Nizami Gəncəvini məşhur Azərbaycan şairləri sırasına aid edib.

Dahi şairin 880 illik yubileyi şərəfinə bu ilin "Nizami ili" elan olunması da qürurverici bir hadisədir. Bu əlamətdar tarixlə bağlı ölkəmizdə yetərincə gözəl tədbirlər, konfranslar keçirilməkdə davam edir.

Nizamidə, həqiqətən də Şərq və Qərb ənənələri birləşib. Şairin insan ruhunu çox gözəl bilməsi, dərk etməsi ona bir çox klassik qəhrəman tipləri yaratmaq imkanı verib. Bu obrazlar dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə daxil olmuşdur. Bu qəhrəmanların yaşadığı sevgi də fərqlidir. Ümumiyyətlə, Nizaminin əsərlərində üç cür sevgi görürük: qəhrəmanlıq sevgisi, faciə sevgisi və yüngül sevgi.

Nizaminin lirik-romantik üslubunda real səhnələr, qəhrəmanların həyat şəraitinin, daxili aləminin real cizgilərlə təsviri, həm də realist bədii lövhələr çoxdur. Şair təbii aləmi, cəmiyyəti, insanı əhatə edən mühiti, hətta insanın özünü geniş planda, parlaq boyalarla canlandırır. Dahi şairin parlaq dühası öz dövrü üçün mütərəqqi fikirlər söyləməkdə bir vasitə idi. O, böyük sənətkar duyğusu ilə yaşadığı dövrü hər cəhətdən təsvir etməyi bacarmışdır. Nizamiyə görə əsl sənətkar odur ki, həqiqəti yaradıcılığının əsasına qoyur, dünyanın səsinə səs verməyi bacarır. Bu səbəbdən onun yaradıcılığında insan həyatının, insan qəlbinin sirləri, həmçinin insanı narahat edən saysız-hesabsız məsələlər ön planda durur.

Şair kəlamın böyük qüdrətini yaxşı bilirdi. Bu baxımdan, Nizami yaradıcılığında "boş misra" yoxdur. Hər misrası bir aləmdir.

THE GREAT AZERBAİJAN POET NİZAMİ

SUMMARY

Prominent poet of Azerbaijani literature Nizami Ganjavi is a world-famous poet, his works have been translated into many world languages, and he is a genius with written views. Nizami's personality has always been in the center of attention of world oriental studies. We can proudly say that today there is a Nizami Ganjavi Center at Oxford University. A statue of the poet was erected in a number of countries around the world (Rome, St. Petersburg, etc.). UNESCO considers Nizami Ganjavi one of the famous Azerbaijani poets.

It is also a matter of pride that this year has been declared the "Year of Nizami" in honor of the 880th anniversary of the great poet. In connection with this significant date, our country continues to hold quite beautiful events and conferences.

Nizami really combines Eastern and Western traditions. The poet's excellent knowledge and understanding of the human spirit allowed him to create many classic types of heroes. These images are included in the treasury of world literature. The love that these heroes experience is also different. In general, we see three types of love in Nizami's works: heroic love, tragic love and light love.

There are many real scenes in Nizami's lyrical-romantic style, real-life descriptions of the living conditions of the heroes, their inner world, as well as realistic art boards. The poet enlivens the natural world, society, human environment, and even man himself in a broad way, with bright colors. The genius of the great poet was a means of expressing progressive ideas for his time. With a great sense of artistry, he was able to describe the period in which he lived in all its aspects. According to Nizami, a true artist is one who puts the truth at the heart of his work and is able to vote for the world. For this reason, in his work, the mysteries of human life, the human heart, as well as countless issues of concern to the people come to the fore.

The poet was well aware of the great power of the word. From this point of view, there is no "empty line" in Nizami's work. Each line is a world.

Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq xalqları mədəniyyətinin inkişafı tarixində xüsusi rolu olan, dünya ədəbiyyatının Dante, Homer kimi nəhəng simalarından hesab olunan Azərbaycan şairidir. Onun yaradıcılığı öz məzmunu, kamilliyi ilə istər Azərbaycan, istərsə də dünya ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutmuşdur. Nizaminin əsərləri ilə şərq xalqları poeziyasında lirik-romantik və psixoloji epik ədəbi məktəbin əsası qoyulmuşdur. Əsərlərində bədii təsvir

vasitələrinin köməkliyi ilə təbii aləmi, yaşadığı cəmiyyəti, bu cəmiyyətdəki insanı geniş planda təsvir edən şair özündən sonrakı şairlər üçün əsl nümunə olmuşdur.

Bildiyimiz kimi, Firdovsi Nizamiyə qədər "Şahnamə"silə Şərq ədəbiyyatında şöhrət qazanmışdır. Nizami Gəncəvi üçün Firdovsinin yaradıcılığı ilham mənbəyi olmuşdur. Firdovsidən sonra isə Nizami öz əsərləri ilə diqqət çəkmiş və zəngin yaradıcılığı ilə dünyada ad qazanmışdır. Onun "Pənc gənc" ("Beş xəzinə") adı ilə şöhrətlənən poemaları dünya ədəbiyyatını bəzəyən nadir incilərdəndir desək, yanılmarıq.

Bu il görkəmli mütəfəkkirin 880 illiyi tamam olur. Dövlət başçımızın bu ili "Nizami ili" elan etməsi çox təqdirəlayiq bir işdir. Bu təşəbbüs sayəsində şairin yaradıcılığının təbliği üçün geniş imkanlar yaranıb."Nizami ili"nin elan edilməsi ölkəmizin mədəni həyatında əlamətdar hadisəyə çevrilib. Bununla bağlı silsilə tədbirlər hazırlanıb. Qeyd edək ki, hələ ulu öndərimiz Heydər Əliyev zamanında şairin irsinin öyrənilməsi, nəşri və təbliği ilə bağlı tədbirlər haqqında qərar qəbul etmişdir. Qürurverici haldır ki, bu gün də bu təşəbbüsü prezidentimiz İlham Əliyev davam etdirir.

Nizami şəxsiyyəti həmişə dünya şərqşünaslığının diqqət mərkəzində olub. Onun əsərlərinə nəzirələr yazılıb. Qeyd edək ki, prof. E.Bertelsin fikrincə, Nizamiyə yalnız böyük sənətkarların nəzirə yazmaq haqqı vardır. Şairin ədəbi-mədəni irsi, onun təbliği davamçılarından ibarət böyük bir ədəbi məktəbin yaranmasına səbəb olmuşdur. Fəxrlə deyə bilərik ki, bu gün Oksford Universitetində Nizami Gəncəvi Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Dünyanın bir sıra ölkələrində (Roma, Sankt-Peterburq və s.) şairin heykəli ucaldılıb.UNESCO Nizami Gəncəvini məşhur Azərbaycan şairləri sırasına aid edib.

Şairin dili, üslubu həmişə diqqət çəkən məsələlərdən olmuşdur. Prof.E.Bertels "Böyük Azərbaycan şairi Nizami" adlı kitabında yazır ki," ... Nizaminin dilə münasibəti də buradan tamamilə ardıcıl surətdə meydana çıxırdı. Epoxanın şəraiti onu fars ədəbi dilini işlətməyə məcbur edirdisə də, ancaq bu dili qədimləşdirmək, onu xəyali bir saflığa çatdırmaq həvəsi, əlbəttə, Nizami üçün faydasız idi" (1,s.131-132). E.Bertels qeyd edir ki, şair yeri gələndə ərəb sözlərindən də məharətlə istifadə edirdi, amma qədərində. Nizaminin dili şərti etik ənənə dili deyildi, o dövr üçün hakim mövqe tuta bilmiş canlı ədəbi dil idi.

Nizami sözün yüksək dəyəri, şeir, sənət aləminin ülviliyi haqqında maraqlı mülahizələr söyləyir:

Söz ruhdur, can üçün böyük dərmandır,
Cantək əzizliyi bəlkə ondandır.
Gör dünyada necə fərsiz insan var,
Bir quru çörəyə canı satırlar.
Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,

Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.

Akademik H.Araslı yazır: “ Belə çətin əldə edilən, sənətkarın böyük zəhməti, yuxusuz gecələri bahasına başa gələn bu əvəzsiz nemətin-sözün qədrini bilmək, onu maddi nemətlərlə dəyişməmək, eyni zamanda ucuz tutmayıb qənaətlə işlətmək lazımdır ” (2,s.6).

Şair söz haqqında çox gözəl fikirlər söyləmişdir:

Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.

...Çox söyləmək sənə bəlkə asandır,
“Çox oldu” desələr, böyük nöqsandır.

Prof.E.Bertels Nizaminin dilindən danışarkın qeyd edir ki, “ Nizami çətin şairdir, amma ondakı çətinlik Xaqanidə olan çətinlik deyil. Nizamidə boş misra yoxdur, onun demək üçün sözü vardır. Hər bir çətin beyt açıldıqdan sonra, oxucunun qarşısında böyük bir aləm açılır” (1,s133). E.Bertels Nizamini “xəzinə” adlandırır. Onun yaradıcılığını araşdırmaq üçün isə bir tədqiqatçının yox, bir çox institutların işləməsini lazım bilir. Professorun bir fikri də maraqlıdır. O yazır: “...böyük dahi Firdovsinin qarşısında baş əysə də, o, “Şahnamə”də İran aristokratiyasının çox aydın əks etdirilən siyasi teoriyalarını qəti surətdə rədd edir. Lakin bununla bərabər şairdə heç bir şovinistlik meyli yoxdur. Nizaminin əsərlərində heç bir yerdə belə bir şeyə rast gəlmirik ki, Nizami bir şəxsi filan xalqa mənsub olduğuna görə pisləsin” (1,s.140). Şair haqqında onu da vurğulayır ki, Nizami adı hər zaman Şərqdə şiddətlə gurlamış, bütün müəlliflər onun qarşısında diz çökmüşlər.

Şairin birinci poeması olan “Sirlər xəzinəsi”ndə əsas fikir insan cəmiyyətinin ədalətsizliyini meydana qoymaq və bu ədalətsizliyi aradan götürmək üçün yollar axtarmaqdır. Onu da qeyd edək ki, bu fikir şairi bütün həyatı boyu düşündürmüş və narahat etmişdir. Əsərdə şair ustalıqla insan qəlbinin bütün dərinliyini açmağı bacarmışdır. E.Bertels əsərin dilinin çox çətin olduğunu qeyd edir. Bunu da şairin ustadlığı ilə izah etmişdir. Nizami yaradıcılığında insan amili konsepsiya səviyyəsində idi. Əslində Nizamidə Allah sevgisi də qabarıqdır. Şairin Allaha inamı, şükranlıq hissini açıq-aydın görürük. Şair oğlu Məhəmmədə nəsihətində də Tanrıyla əhdini pozmamağı tövsiyə edir.

Nizaminin ikinci poemasının mövzusu isə tamamilə başqa kompozisiyaya malikdir. Poemanın zahiri quruluşu Nizaminin Firdovsi ənənələrindən kənara çıxmaq qərarına gəldiyini göstərir. Əsər haqqında E.Bertels yazır: “ Nizaminin ikinci poeması dünya ədəbiyyatında misli görülməmiş mükəmməl bir əsərdir.Yalnız Azərbaycan ədəbiyyatında deyil, bütün Yaxın Şərq ədəbiyyatında belə zəngin insan şəxsiyyəti ilk dəfə bizə Nizaminin bu poemasında göstərilmişdir” (1,s.72-73).

Şairin üçüncü əsəri tarixi-ədəbi roman xarakterindədir. Poemaya bir çox nəzirələr yazılmışdır. Bu mövzu əsas da sufi şairlərin diqqətini cəlb edirdi. Çünki onlar Məcnun eşqini ilahi eşq deyə izah edirdilər.

Nizami “Yeddi gözəl” əsərini yazarkən nəzərini köhnə İran tarixinə salır. Poemanın quruluşu çox mürəkkəbdir. Amma şair hissələri çox məharətlə bir-birinə bağlamışdır. Rənglərlə bağlı düzülən yeddi hekayənin hər birinin quruluşu da çox maraqlıdır. Burada əsl sevgidən tutmuş kobud şəhvət sevgisinədək aydınlaşan “sevgi obrazı” görürük.

Dahi şairin sonuncu və ən geniş poeması “İskəndərnamə”dir. Sanki şair yaşlı vaxtında bütün həyat təcrübəsini toplamış və bu əsərdə birləşdirmişdir. Maraqlıdır ki, şair qəhrəmanlarını

hər yerdən alır. Yəni şair öz qəhrmanını hansısa başqa xalqa mənsub olduğuna görə heç vaxt pisləmir. Bu xüsusiyyət şairin yaradıcılığının əsas motivinə, yəni insana qarşı olan böyük məhəbbətinə, humanizminə əsaslanır. Bəzən qeyd edirlər ki, şairin bu əsəri digərlərindən zəifdir. Fikrimizcə, bu əsərdə Nizami həm bir şair, həm də bir alim, mütəfəkkir kimi diqqət çəkir.

Nizaminin hər poemasının ikicəhətli quruluşu var. Bunlardan biri fabula elementinin klassik bir düzgünlüklə birləşməsi, digəri isə hər beytin bir kompozisiya təşkil etməsidir. Bunu Nizami eposa lirikadan gətirmişdir. Şairin dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə daxil olan qəhrəmanlar yaratmasının əsas səbəbi insan ruhunu çox gözəl bilməsi olmuşdur. Bu obrazlar hətta folklora da daxil olmuşdur.

Nizami hələ sağ ikən ona nəzirə yazılmağa başlanmışdır. E.Bertels qeyd edirdi ki, "bu nəzirələr çox halda açıqdan-açığa ədəbi oğurluq xarakteri daşıyırdı ki, bunu şair özü də dəfələrlə qeyd edir" (1,s.145).

Şairin lirikası onun güclü fantaziyaya malik olduğu üçün çox maraqlıdır. Aşiqanə lirika şairin qüvvətli bədii duyğusunu ifadə edir. Şairin coşgun qəlbinin saf və incə hissləri onun məhəbbət lirikasında öz əksini tapmışdır.

Nizamidə, həqiqətən də Şərq və Qərb ənənələri birləşib. Şairin insan ruhunu çox gözəl bilməsi, dərk etməsi ona bir çox klassik qəhrəman tipləri yaratmaq imkanı verib. Bu obrazlar dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə daxil olmuşdur. Bu qəhrəmanların yaşadığı sevgi də fərqlidir. Ümumiyyətlə, Nizaminin əsərlərində üç cür sevgi görürük: qəhrəmanlıq sevgisi, faciə sevgisi və yüngül sevgi.

E.Bertels Nizaminin qəhrəmanlarını Homerin qəhrəman-larından da üstün tutmuşdur. Qeyd etmişdir ki, Avropada Homerin qəhrəmanları əsrlər boyunca məcburi olaraq sevdirilmişdirsə, Nizaminin qəhrəmanları geniş oxucu kütləsinin sevimli qəhrəmanı olmuşdur. Nizami real tarixi şəxsiyyətləri əsərlərinə gətirmiş, onların bədii portretini yaratmışdır. Bu, əslində, asan bir iş deyil.

Nizaminin qəhrəmanları içərisində qadın obrazları- Leyli, Şirin, Nüşabə, Fitnə, Məhinbanu və digərləri xüsusi diqqət çəkir. Şair qadının o zamankı cəmiyyətdəki qul həyatına qarşı çıxır, narazılığını hətta Leylinin dili ilə də təsvir edir. Leyli özünü "zillət dustağı"adlandırır.

Nizami kimi dahinin ədəbi-bədii irsini biz hər zaman yaşatmalıyıq. Gənc yazıçı Şəfa Vəli çox gözəl vurğulayib: "...Nizamini olduğu kimi anlamasaq da, olduğu kimi sevməyi bacarırıq ha, bu belə gözəldir" (3,s.11).

Şair haqqında gənc yazarların, jurnalistlərin yazıları da diqqət çəkir. Gənc nəslin Nizami haqqında, onun yaradıcılığı haqqındakı fikirləri olduqca maraq doğurur.

Bu gün çox fəxrlə deyə bilərik ki, Nizami dünya şöhrətli Azərbaycan şairidir. Onu fransız professoru Meynard tarixi roman janrının atası adlandırıb. İngilis professoru Vilson isə onu Şekspir və Petrarka ilə müqayisə edib.

"2021-Nizami ili" imkan verdi ki, dünya şöhrətli şairimizi, onun yaradıcılığını yenidən yad edək, onun haqqında gözəl fikirlərimizi qələmə alaq. Düzdür, "Nizami ili"nin pandemiya dövrünə düşməsi bir az durğunluq yaratdı. Amma keçirilən tədbirlər, yubileylə bağlı görülən işlər də az olmadı. Respublikanın, demək olar ki, bütün ali və orta məktəblərində şairin yubileyi ilə bağlı tədbirlər hazırlandı. Türkiyənin " Kardeş kalemler" jurnalının may ayındakı xüsusi buraxılışı "Nizami ili"nə həsr olundu.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. E.Bertels Böyük Azərbaycan şairi Nizami, Azfan nəşriyyatı, Bakı-1940,149səh.
2. H.Araslı Nizami Gəncəvi "Xosrov və Şirin" (ön söz), "Yazıçı" nəşriyyatı, Bakı-1983, 401 səh.
3.Ş.Vəli Nizami Gəncəvi və çağdaş ədəbi gənclik (məqalə), "Ulduz" jurnalı №08(627), Bakı, 2021, səh.11

UYDURMA ERMƏNİ SOYQIRIMINA DAİR VATİKAN SƏNƏDLƏRİ

ZAUR ƏLİYEV
Siyasi Elmlər Üzrə Fəlsəfə Doktoru, Dosent
AMEA, Tarixi İnstitutunun Elmi Katibi

TEZİS

Araşdırmalar göstərir ki, rəsmi Vatikan tərəfindən Osmanlı imperiyasında baş verən 1915-ci il hadisələri ilə bağlı "soyqırım" ifadəsi ilk dəfə 2001-ci ildə işlənmişdir. Bu tarixə qədər rəsmi Vatikana aid heç bir sənəddə həmin ifadəyə rast gəlinmir. Belə ki, "soyqırımı" ifadəsi ilk dəfə 2001-ci ildə Roma Papası 2-ci İohan Pavel ilə Patriarx 2-ci Qareginin birgə bəyannaməsində işlədilmişdir. Bu bəyanatdan sonra Vatikan öz siyasətini dəyişdirmiş, uydurma soyqırım məsələsi ilə bağlı saxta sənədlər və fikirlər təqdim etməyə davam etmişdir. Sözsüz ki, qeyd olunan bəyannamənin arxasında şovinist erməni lobbisinin nə dərəcədə güclü təsiri varsa, pravoslav siyasətinin təsiri də danılmazdır. Bunu Vatikanın Gizli Arxivlər müdiri Sergio Paganonun verdiyi "Vatikan arxivində olan erməni soyqırımına dair sənədləri tək cildlik kitab halında dərc etməyi düşünür" açıqlama da sübut etmişdir. Sergio Pagano öz açıqlamasında "erməni soyqırımı"na dair arxiv sənədlərində rast gəldiyi mənzərələrin xüsusilə "qəmgin" təsir bağışladığını vurğulayaraq həmin sənədlərin dərc edilməsinə aid son qərarın məhz Roma Papası Frensis tərəfindən veriləcəyini bildirmişdi. Həmin vaxt İtaliya mediasında "Il Messaggero" qəzetinin Vatikanlı müxbiri Frens Cansoldatinin yazdığı "La marcia senza ritorno. İl genocidio Armeno" adlı kitabın maliyyə xərclərinin birbaşa Almaniyadan ödəniləcəyi haqqında yazılar da getmişdir.

Ortaya belə bir maraqlı sual çıxır: Bu sənədlər Vatikanda hardandır? Necə olub ki, kilsə xəfiyyələri yerli Osmanlı arxivlərinə yol tapıblar? Ən əsası isə niyə həmin sənədlərin əsilləri üzə çıxarılmır? Hələ 1931-ci ildə Türkiyənin ozamankı Dövlət Arxivləri Müdiri vəzifəsində çalışan prof. dr. Atilla Çətin erməni məsələsinə aid sənədlərin arxivdən oğurlanaraq Bolqarıstana, sonra isə oradan Vatikana qaçırıldığını iddia etmişdi. Aparılan araşdırmalardan məlum olmuşdu ki, türk dili bilən polkovnik Panço Doref adlı bolqar əsilli bir şəxs yerli məmurların vasitəsi və Berger adlı erməni ailəsinin maliyyə dəstəyi ilə Osmanlı Arxivlərinə girmiş, oradakı sənədləri oğurlaya bilmişdir. Panço Doref Qalatasaray Lisesi məzunu kimi Osmanlı Arxivlərinə getmiş, Bolqar tarixi və erməni məsələsi ilə bağlı ciddi araşdırmalar aparmış, Bolqarıstan hökumətinin vasitəsi ilə arxivdən tapdığı sənədləri Türkiyədən çıxarmağa nail olmuşdur. Hadisə ilə bağlı "Le Nouvel Observateur" adlı məşhur fransız həftəlik xəbər jurnalında yazılır: "Vatikanın əlindəki ermənilərlə bağlı sənədlərin böyük hissəsi 1931-ci ildə bolqarlar tərəfindən oğurlanaraq bura gətirilmişdir". Necati Özfatura adlı araşdırmaçı jurnalistin 23 iyun 1995-ci il tarixli "Türkiyə" qəzetində dərc etdirdiyi köşə yazısında göstərilən sənədlər üçün Vatikan tərəfindən düz 40 milyon lev ödəndiyi haqqında məlumat verir. Vatikandakı sənədlər içərisində Osmanlı İmperatoru Sultan Mehmet Rəşadla XV Benediktin məktubları da var ki, orada Papanın Sultandan görülən tədbirlər zamanı Osmanlı ərazisindəki ermənilərin zərər çəkməməsi haqqında xahişi əks olunub. Roma papasının məktubuna cavab olaraq Sultan Rəşad Türkiyədə irq, din və məzhəb ayrı-seçkiliyi olmamasını, hər kəslə eyni rəftar edildiyi

vurğulamışdır. Apostol kilsəsinin nümayəndəsi monsinyor Jovanni Naslianın erməni katolik kilsəsini ziyarət etdikdən sonra Papanın katibi, kardinala yazdığı hesabat sənədində yazılırdı: "Erməni Katolik Kilsəsi katoliklərin Türk hökumətinə çətinlik yaratmayacağı təminatını verir. Türk hökuməti də katoliklərə hər zaman yaxınlıq göstərdiyini bəyan edir. Katolikləri sadiq və güvəniləsi təbəələri kimi tanıdıqlarını rəsmən qeyd edirlər. 1915-ci ildə "Təhcir" - köçürülmə zamanı xüsusi bir əmr verilmişdi ki, katoliklərə toxunulmasın. Lakin əmr gec yerinə çatdığından onları təhcirdən uzaq tutmaq mümkün olmadı".

Göstərilənlər 1915-ci ildə ermənilərə qarşı "soyqırım"ın baş vermədiyini, ümumiyyətlə, belə bir faktın olmadığını göstərən Vatikan gizli arxivlərində saxlanılan yüzlərlə sənəddən yalnz bir neçəsidir. 1918-ci ildə ermənilər Ərzurumdan geri çəkilərkən Karaz, Arzudu və İsti Bulaq kəndlərində də çoxsaylı qırğınlar törətmiş, çoxu qadın və uşaqlardan ibarət 140-a yaxın kənd camaatını heç bir günahı olmadan yandıraraq qətlə yetirmişdilər. İstanbuldan Ərzuruma göndərilən xüsusi məmur qrupu kənddəki araşdırma zamanı qətliam haqqında bütün məlumatları dıqiqliklə, bir-bir qeyd etmişdi. Hazırda həmin sənədin əsli 170 saylı qeydiyyatla Osmanlı arxivində saxlanılır. Eyni zamanda, digər surəti Vatikanda saxlanılmaqdadır. 140 günahsız insanın qətl edildiyini göstərn bu sənəddə həmin dövrdə kütləvi şəkildə ermənilər tərəfindən qətliamların törədildiyini yazılır. Təəssüf ki, gizli arxivdə saxlanılan həmin sənəd üzə çıxarılmır. Sözsüz ki, Vatikanda saxlanılan çoxsaylı sənədlərin üzə çıxarılmaması əssassız yerə bir dövləti ittiham edən Vatikanın apardığı siyasətin arxasında məhz xristian qardaşlığının durduğu şübhə doğurmur.

Açar sözlər: Vatikan, türk, bəyannamə,Almaniya

QAFQAZ İSLAM ORDUSUNUN İZLƏRİ

Rzayeva Günay
"Yanar dağ" Dövlət Tarix-Mədəniyyət və Təbiət Qoruğunun
elmi işçisi
050-422-66-52

Biz hər zaman şəhidlərə Türk yurdu olaraq sahib çıxdıq!
Ramid Məmməd Akınçı

Açar sözlər: Yanar dağ, Türk Ordusu, şəhid, Nuru Paşa, səngər

Qərb və Şərqdən Türk dünyasını birləşdirən Azərbaycan torpaqları XX əsrin əvvələrində də dəfələrlə düşmən hücumlarına məruz qalmışdır. Tarix boyunca gözü torpaqlarımızda olan ermənilər müxtəlif dövrlərdə soydaşlarımıza qarşı etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirmişlər. "Böyük Ermənistan" ideyalarını həyata keçirmək üçün qarşılarına məqsəd qoyan ermənilər dəfələrlə türk-müsəlman əhalisini öz doğma yurdlarından departasiya etmiş və onlara qarşı vəhşicəsinə soyqırımlar törətmişdilər. Tarixə "Mart soyqırımları" kimi düşmüş 31 mart 1918-ci il hadisələri türk-müsəlman əhalisinə qarşı törədilmiş soyqırım idi. Bu soyqırımının törədilməsində ermənilərə böyük dəstək verən təkcə ruslar deyildi. Belə ki, ingilislər də Azərbaycan ərazisində söz sahibi olmaq istəyi ilə ermənilərə dəstək verərək müttəfiq oldular. 1918-ci ilin mart-aprel aylarında erməni-daşnak silahlı dəstələri tərəfindən Bakı şəhərində, Bakı quberniyasına daxil olan digər şəhər və qəsəbələrində kütləvi qırğınlar törədilmişdir. Bu soyqırımlar təkcə Bakıda deyil Azərbaycan bütün kənd və qəsəbələrində də törədilirdi. 1918-ci il 28 may tarixində yeni yaradılan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti kifayət qədər sistemli hərbi qüvvəyə malik deyildi və bu cür mütəşəkkil hərbi sistemə sahib olan güclərlə dövlətin mübarizə aparması təbii ki, mümkün deyildi. Məlum olmuşdur ki, o zamana qədər Qafqazda yaşayan türklərin əsgəri qüvvəsi olmamışdır. Çünki Çar Rusiyası öz idarəsi altında olan türklərin mədəni, elmi, iqtisadi və əsgəri sahələrdə uğurlar əldə etməsinə bilərəkdən mane olmuşdur. Rusiya dövləti, onun mənafeyinə bağlılığına daim şübhə ilə baxıb, inanmadığı türkləri əsgərliyə çağırmamış, onların əllərinə silah verməyərək, illərcə əsgərlik peşəsindən uzaq tutmuş və bu sahədə inkişaflarına yol verməmişlər. Bir səbəbdən də istər şimali Qafqaz, istərsə də Azərbaycan türklərinin silahdan istifadə etmə və döyüş qabiliyyəti çox aşağı olmuşdur. [1 səh 41]

Bu səbəbdən Azərbaycan Milli Şurası 1918-ci il 4 iyun tarixində Batumidə Osmanlı dövləti ilə bağladığı hərbi və siyasi müqavilənin 4-cü maddəsinə əsaslanaraq Osmanlı hökumətindən hərbi yardım istədi. Bu dövrdə Osmanlı dövləti bir çox cəbhələrdə düşmənlə mübarizə aparmasına baxmayaraq, Bakının dəstək istəyinə biganə qala bilməzdi. Osmanlı dövləti Azərbaycana bir ordu göndərmək qərarını alır. O dövrdə Osmanlı dövlətinin hərbi generalı olmuş Ənvər Paşa bu ordunun komandanlığına öz qardaşı Nuru paşanı təyin edir. Və beləliklə Nuru Paşanın başçılığı ilə Qafqaz İslam Ordusu Azərbaycanın müxtəlif ərazilərində ermənilərin tərkisilah edilməsi üçün bir çox döyüşlər həyata keçirmişdir. Bölgələrdə əldə edilmiş qələbələrdən sonra əsas hədəf Bakı və onun ətraf kəndləri idi. Döyüşlərin baş verdiyi Bakı kəndlərindən biri də Abşeron yarımadasında yerləşən Məmmədli və Yanar dağ ərazisi olmuşdur. Bakı və onun ərtaf kəndlərində gedən döyüşlərdə Məmmədli kəndi və Yanar dağ ərazisinin adı Qafqaz İslam Ordusunun sənədlərində və Nuru Paşanın xatirələrində tez-tez çəkilirdi. Bu yazışmaların birinə nəzər salaq:

Nuru paşa öz xatirələrində Yanar dağda olan döyüş mövqelərindən və oradakı səngərləri qeyd edir.:

> *"Bakı qərb cəbhəsi şəhərə pək yaxın olduğundan hücum cəbhəsi olaraq burasını münasib görürdüm. Hər nə qədər 5 avqust hücumu ilə düşmənin nəzəri bu cəbhəyə cəlb edilmiş idi. Düşmənlə aramızı ayıran dəmir yolu vadisinin yamaclarının pək sərp bulunmasından burası hücuma pək müsaid deyildi. Ərazinin bu xüsusiyyətinə təhkimat əlavə edildiyi təqdirdə bu cəbhədən yapıla biləcək hücumun müvəffəqiyyətlə nəticələnməsi ehtimalı məşquq bulunurdu, Binaənəleyh burada təhkimat yapdırmaqdan sərfi-nəzər etdirmək üçün düşmənin nəzər diqqətini cəlb edəcək vəchiylə Biləcəri və Bakının şimal cəbhəsində tərəfimizdən fəaliyyətə keçilmiş idi. Təşəbbüslərimiz lazım olan təsiri yapmış və düşmən də Biləcəri stansiyası şimalından Yanardağ və daha şərqdəki Binəqədi sırtlarında və Biləcəri stansiyası civarı ilə cənubdakı sırtlara əhəmiyyət verməyə başlamışdı. Yanardağ sırtları düşmən cəbhəsinin önündəki Uktə nöqtəsi təşkil edilməkdə olduğundan fazla təhkim ediliməkdə idi. Bakıya hücumun vaxtında sol cinahımızı təhdid edəcək olan məzkur sırtların məni-təhkimi və burada münfərid vəziyyətdə bulunan düşmən dəstəsinin imhası məqsədiylə 24 avqust fəcir ilə birlikdə faiq qüvvələrlə Yanardağ və 31 avqust Binəqədi mövqelərini sürətli və şədid bir hərəkətlə əhatə və buralarını təhkimə məmur düşmən qüvvətini kamilən imha və bir bölük ingilisi imha elədik İşbu mövqe*

müvəffəqiyyətlər düşmənin mənəviyyatını sarsmış və əsgərlərimizin qüvveyi-mənəviyyatını artırmış idi."

Türk Qafqaz İslam Ordusu, Bakını və ətraf kəndləri nəzarət altına almaq məqsədilə bir çox məntəqələrdən, o cümlədən Binəqədi kəndi və ona yaxın olan Yanar dağ ərazisindən düşmən müdafiə xətlərinə hücum etmək üçün hərəkətə keçmişdi. Həftələrlə davam edən qızğın döyüşlərin nəticəsi olaraq 31 avqust tarixində Məmmədli kəndi ona qonşu Digah kəndi və Yanar dağ ərazisində yerləşən dəniz səviyyəsindən 345 metr yüksəklikdəki təpə tamamilə 38-ci alay tərəfindən ələ keçirilmişdir. [1, s. 171]

Məmmədli (Məhəmmədi) kəndinin yüksək təpəliklərdə yerləşməsi strateji cəhətdən əlverişli olmuşdur. Məhz bunu nəzərə alaraq Qafqaz İslam Ordusunun komandanı Nuri Paşa öz əsgərləri ilə Bakını düşmənlərdən azad etmək üçün burada səngər yerləri qazdırmışdır. Səngərlər dəniz səviyyəsindən 345 m hündürlükdə yerləşdiyinə görə buraya 345-ci təpə adını vermişdilər. Hal-hazırda top və səngər izlərini indiki "Yanar dağ" Dövlət Tarix Mədəniyyət və Təbiət Qoruğunun ərazisində aydın şəkildə görmək mümkündür.

Abşeron rayonunun Məmmədli kəndinin qədim Şahsevənli məhəllə qəbiristanlığında 1918-ci ildə qəhrəmancasına şəhid olmuş 2 türk əsgəri dəfn edilmişdir. Həmin hadisədən 100 ildən çox keçməsinə baxmayaraq qəbrin olduğu yer əhali tərəfindən unudulmamış və yerli sakinlər tərəfindən qorunur. Kənd sakini Məşədi Vaqif qəbrin üstündəki mərmər löhvəyə bu sözləri yazdırmışdı.

Şəhid oğlu İbrahim 1918-ci il
Etdin fəda qorxmadan cavan canın
Eşidib fəryadın Azərbaycanın.

2015-ci ildə qəbirüstü abidənin ətrafı abadlaşdırılmış və onun üzərində Azərbaycan və Türkiyə Respublikalarının bayraqları ucaldılmışdır.

Sonrakı araşdırmalarda Yanar dağ ərazisində baş verən döyüşlərdə daha 7 türk şəhidinin adı məlum olmuşdur. Təəssüf ki, yalnız 2-sinin qəbri bu gününə kimi gəlib çatmışdır.

Məmmədli kəndindəki Şahsevənli məhəllə qəbristanlığında Türk şəhidi İbrahimin və Cabir Salman oğlunun qəbri (foto 1.)

“Yanar dağ” ərazisində gedən döyüşlər zamanı ehtimal edilən top və səngər izləri (foto. 2)

1918-ci il sentyabrın 15-də Nuri Paşanın komandanlığı altında olan Qafqaz İslam Ordusu Bakını Bolşevik-Daşnak Sovet qüvvələrinin və İngilis ordusunun işğalından azad etməklə tarixi bir uğur əldə etdi. Azərbaycan xalqı yadelli istilalarına qarşı hər zaman mübarizə aparmış və bu aparılan mübarizələrin ən parlağı bütün türk dünyasının zəfərlərindən biri hesab edilən Bakının 103 il əvvəl azad olunmasıdır. Bir əsrdən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq bu şanlı qələbə heç zaman yaddaşlardan silinməmişdir. Öz canları bahasına da olsa düşməni bu torpaqlardan qovan türk əsgərlərinin yazdığı tarix indi də dönə-dönə xatırlanaraq hər bir türkün iftixar məbədinə çevrilib.

Bakının qurtuluşunda vətən, qardaşlıq naminə canlarını qurban vermiş qəhrəman şəhidlərin və qazilərin, öz köməyini əsirgəməmiş Qafqaz İslam Ordusunun xatirəsi bu torpaqlarda hər zaman yaşayacaqdır.

1918-ci il 15-16 Sentyabr Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya hücum xəritəsi.

Bu xəritədə Məmmədli və Yanar dağ ərazisində yerləşən 345-ci təpə də qeyd olunmuşdur.

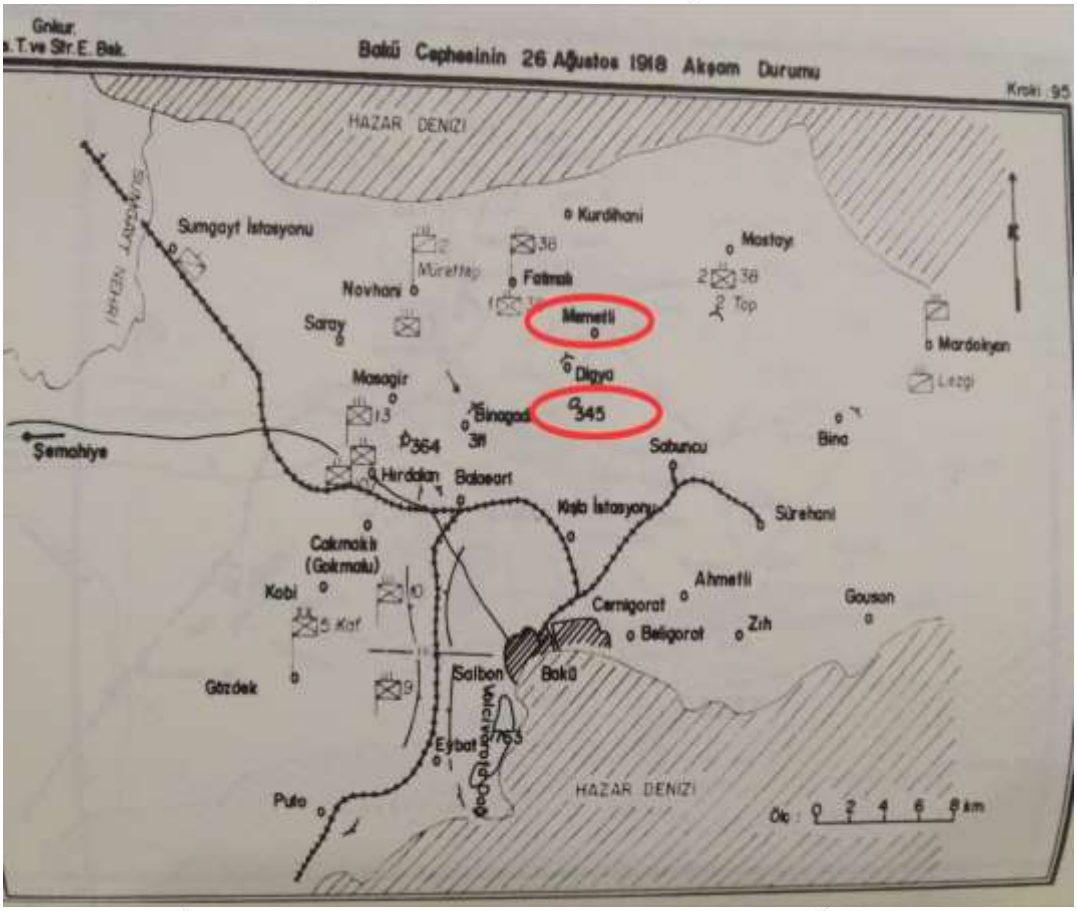

Xəritə 1.

Məmmədli (Məhəmmədi) kəndində yerləşən Yanar dağ ərazisindəki döyüşlərdə şəhid olan Qafqaz İslam Ordusunun əsgərlərinin bir qismi

1. Şəhid Bölükbaşı oğullarından Veli Ali oğlu(Çarkiri) – Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
2. Şəhid Keloğlan oğullarından Ali Osman oğlu (Kırıkkale)- Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
3. Şəhid Hasan Süleyman oğlu (Kırıkkale) - Bakı Şimal qrupu Yanar dağda

4. Şəhid Ali Ahmet oğlu (Kırşehir)- Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
5. Şəhid Kalyoz oğullarından Aki Mustafa oğlu (Kırıkkale) - Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
6. Şəhid Topalmusa oğullarından Emin Mehmet oğlu (Kırşehir)- Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
7. Şəhid Emirze oğullarından Veli Osman (Nevşehir)- Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
8. Şəhid İbrahim (naməlum) - Bakı Şimal qrupu Yanar dağda
9. Şəhid Cabir Salman oğlu- Bakı Şimal qrupu Yanar dağda

XÜLASƏ

Qafqaz İslam Ordusunun 1918-ci ilin yazından başlayan qurtuluş hərəkatının 104-ci ildönümünü qeyd etməkdəyik. Düz 104 il bundan əvvəl 1918-ci ilin 15 Sentyabrında Anadoludan gəlmiş Türk əsgərlərinin fədakarlığı və Qafqaz İslam Ordusunun mübarizliyi sayəsində Bakı şəhəri düşmənlərdən azad edilmişdir. Nuru Paşanın başçılığı altında "Qafqaz İslam Ordusu" adını daşıyan bu ordu Azərbaycan könüllüləri ilə birləşərək qısa zaman ərzində Bakını xilas etmişdir. Bu məqalədə Qafqaz İslam Ordusundan yadigar qalan Osmanlı səngərlərindən də bəhs olunur.

TRACKS OF THE CAUCASIAN ISLAMIC ARMY

SUMMARY

We are celebrating the 104th anniversary of the liberation movement of the Caucasus Islamic Army, which began in the spring of 1918. Exactly 104 years ago, on September 15, 1918, thanks to the selflessness of the Turkish soldiers who came from Anatolia and the struggle of the Caucasian Islamic Army, Baku was liberated from the enemies. Named the "Caucasian Islamic Army" under the leadership of Nuru Pasha, this army united with Azerbaijani volunteers and saved Baku in a short time. This article also discusses the Ottoman trenches of the Caucasus Islamic Army.

Key words: Yanar Dag (burning mountain), Turkish Army, Martyr, Nuru Pasha, trench

ПО СЛЕДАМ КАВКАЗСКОЙ ИСЛАМСКОЙ АРМИИ

Мы отмечаем 104-ю годовщину освободительного движения Кавказской исламской армии, начавшегося весной 1918 года. Ровно 104 года назад, 15 сентября 1918 года, благодаря самоотверженности турецких солдат, прибывших из Анатолии, и борьбе Кавказской исламской армии, Баку был освобожден от врагов. Эта армия, получившая

название «Кавказская исламская армия» под руководством Нуру-паши, объединилась с азербайджанскими добровольцами и за короткое время спасла Баку. В этой статье также рассматриваются османские окопы Кавказской исламской армии.

Ключевые слова: Янардаг (гора), Турецкая армия, мученик, Нуру-паша, окоп

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam Ordusu- Mehmet Rıhtım Mehman Süleymanov Bakı, 2008
2. Cümhuriyyət Xilaskarları Əmanət Məzarlar- Sərxan Çarçı
3. Məhəmmədi – Sədi Məmmədrzaoğlu ,Nurlan 2007
4. Birlik Jurnalı - №31, 2018
5. Nəsıman Yaqublu- Qafqaz İslam Ordusu Azərbaycanda (Bakının Qurtuluşunun 95 İlliyinə)
6. Qafqaz_Turk_Islam_Ordusu_Baki_Yollarinda- Bakı 2008 səh 152
7. Dr. Mustafa Görüryılmaz- Türk Qafqaz İslam Ordusu Və Ermənilər (1918) - Bakı – Qismət – 2009

ŞUMER-AZƏRBAYCAN DİLİNİN KÖK BAĞLILĞI

Yeganə Qürbət qızı Qəhrəmanova
ADPU-nun Müasir Azərbaycan dili kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.
https://orcid.org/0000-0003-3730-7674

Açar sözlər: Avesta, Şumer, Azərbaycan dili, od

Son dövrlərin tədqiqatları nəticəsində "Avesta", "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi qədim və əzəmətli abidələrə sahib olan, qədim Od və Od-maq sivilizasiyasına əsaslanan Azərbaycan dili və onun mənşəyi haqqında sovet dövründə uydurulmuş bir sıra fərziyyələr xarici və milli alimlərin səyi nəticəsində rədd edilmiş, Azərbaycan dilinin dünyanın ən qədim dili sayılan Şumer dili ilə birbaşa əlaqələri, kök bağlılığı təsdiq olunmuşdur. Şumer yazılarının türklərlə bağlılığını inkar etməyə çalışanlar dünyanın ilk sakinləri olan şumerlərin dilinin guya heç bir müasir xalqla bağlı olmadığını iddia etməyə çalışsalar da, S.N.Kramer, Z.Kasidovski, M.Belitski, T.Heyerdal, Q.Vinkler, E.Reklü, V.Bulli, O.Süleymenov, A.Məmmədov, T.Hacıyev, T.Əhmədov, Ə.Nicat, E.Əlibəyzadə, A.Axundov, Q.Kazımov, F.Cəlilov, K.V.Nərimanoğlu, T.V.Nüvədili, V.Həbiboğlu, Q.Məşədiyev, İ.Vəliyev, N.Cəfərov kimi çoxsaylı xarici və yerli araşdırmaçıların tədqiqatları Şumer dilinin ən qədim türk dili (prototürk), bilavasitə Azərbaycan dili olduğunu açıq-aydın sübut elədilər. Bu araşdırmalarda ən azı 6000-7000 il yaşı olan Şumer yazılarının da bilavasitə Azərbaycan dili və qədim Azərbaycan yazısı olması haqqında fikirlər öz təqdiqini tapdı. Aparılan araşdırmalar nəticəsində aydın oldu ki, Şumer dilinin sözləri çağdaş türk dilləri arasında ən çox Azərbaycan dilinin sözləri ilə səsləşir və qədim Şumerlər ərazi baxımdan tam Azərbaycanla eyni məkanlarda məskunlaşmışlar. Digər türk xalqlarının heç biri məkanca da Şumerlərlə bu qədər yaxın olmamışdır. Şumer-Azərbaycan dilinin qədim sözlərindən Hind-Avropa, sami, Qafqaz dilləri də bəhrələnmiş, dünya dillərinin bir çoxunun zənginləşməsində bu dilin rolu olduğu artıq əksər xarici ölkə alimləri tərəfindən təsdiqlənmişdir.

Müasir Azərbaycan dilində qədim Şumer sözlərinin çoxluq təşkil etməsi bu dillərin kök bağlılığının bilavasitə göstəricisidir. Bunu aşağıdakı nümunələrdə daha aydın görmək mümkündür. Məsələn:

Şumer dilində	**Azərbaycan dilində**
Ada/adad-ata, dədə	Ata, Dədə
Qaruş-əl ilə ölçü vahidi	Qarış
Dib-çayın dibi	Dib
Asaq-yasaq, qadağa	Yasaq/qadağa
Ama/ana	Ana
Aqa-başçı, böyük	Ağa
Ari-təmiz	Aydan arı
Bur u – Burulan	Bur
Diriq-diri olmaq	Diri

Qor/kor-odun	Qor-od, Qorqud
Qal-qala, divar	Qala
İnim-səsim	Ünüm, iniltim və s.

Şumer-Azərbaycan ortaq sözləri müasir dilimizə, sözsüz ki, tarixi abidələrimizdə qorunaraq gəlmişdir. Ana abidəmiz olan "Kitabi-Dədə Qorqud"da şumer-Azərbaycan sözləri kifayət qədər çox işlənmişdir. Arif Acalovun "Mənim ulu Atam və Kitabım" adlı əsərində dastandakı onomastik vahidləri nəzərdən keçirsək, 100 etnonim, toponim, şəxs adları, mifik obrazların, dini ifadələrin izahı verilmişdir. İ.Şıxıyevanın apardığı statistik hesablamalar göstərir ki, "Dədə Qorqud"da işlənən 77 şəxs adından 50-si türk, 24-ü ərəb, 2-si fars mənşəlidir. (8, s. 111). Ən əsası isə budur ki, həmin şəxs adları Şumer adları ilə yaxından səsləşir. O.Ş.Gökyaydan üzü bəri tədqiqatçıların oğuzların Azərbaycanda və Şərqi Anadoluda yaşaması, bu ərazilərin ən qədim sakinləri olmaları haqda fikirləri diqqəti cəlb edir. Tədqiqatçı yazır ki, "Rivayetlere göre, efsanevi Oğuz zamanında Azerbaycana gelip yerleşen Oğuzların yaylakları Tebrizin güneyindeki Ulan yaylaklarını, Ala Taq yaylaklarını ve Şaraban dağlarında isimleri de Arran ve Muqan obaları olmak üzere yerleşmiş imişler. Lakin şu oğuzlar da Azerbaycanda mevcut olan en eski oğuzlar degildir".

Deməli, dastanı yaradan oğuzların tarixi kökləri daha qədimə gedir, bunlar bir çoxlarının iddia etdiyi kimi səlcuq oğuzları deyildir. Tarixi həqiqətlərin üzə çıxarılmasında dastanın dilində işlənən leksik vahidlərin rolu böyükdür. Burada "Dədə Qorqud"un şumer dastanları ilə səsləşən məqamlarına diqqəti cəlb etmək yerinə düşür. Q.Kazımov göstərir ki, "şumerlərin yaratdığı doqquz eposun çoxu qədim Azərbaycan dövləti olan Aratta ilə bağlıdır" (6, s.76). E.Əlibəyzadəyə görə, "Bilqamıs"dastanının adı sonrakı türk dastanlarının bir sıra qəhrəmanlarının adı ilə eyni quruluşludur. Şumer, "Dədə Qorqud" və müasir Azərbaycan dili arasında eyni sözlərin müqayisəsini aparan Ə.F.Qorqud bir sıra onomastik vahidləri də təqdim etmişdir. Onlardan bir neçəsinə diqqət yetirək:

Şumer dili	"Dədə Qorqud" dili
Bur u /Burulan/	Bur-ulan /Burlaxatun/
Diriq /diri olmaq/	Diri /Dirsə xan/
Aratta /ölkə adı/	Arat /sulu yer/
Yasta	Yastı
Tar-ı /Tanrı/	Tanrı
Tenqri /Tanrı/	Tanqrı
İsan	Əsən /külək/
Qor /kor/ odun, qara kömür	Qor /od/ Qorqud
Qud /qüvvət/	Qud /Qorqud/

Azim Əzəmətli

Maqan /maqçı, odçu, şaman/ Maqan /şaman-qaman/ və s. (5, s.12-13)

Göründüyü kimi, Şumer və "Dədə Qorqud" və müasir Azərbaycan dili paralelləri bir-birinə tamamilə uyğundur. Bu isə sadəcə bir oxşarlıq deyil, eyni kökün, eyni başlanğıcın göstəricisi kimi qiymətləndirilməlidir. Qədim və müasir dövrə aid Şumer-Azərbaycan ortaq sözlərinin sayını kifayət qədər artıqmaq olar. Belə sözlər dilimizdə yüzlərlədir. Bu gün Azərbaycan dilində Şumerdən daha qədim 10-12 min il yaşı olan çoxsaylı "Avesta" sözlərinin gen-bol işlənməsi də Azərbaycan dilinin nə qədər qədim olduğunu "Avesta"-Şumer-Azərbaycan köklərinin bir xəttə bağlandığını bir daha sübut edir. E.Əlibəyzadə özünün "Ana kitabələr" adlı kitabında "Avesta" və Şumer dastanlarının dilinin türk-Azərbaycan dili olduğunu qətiyyətlə bildirir və bu danılmaz faktı inkar etməyin mümkünsüzlüyünü göstərir. Onun fikrincə, "Avesta" əlifbasının və azı 2500 il ərzində Şumer-azər mixi (mıx şəkilli) əlifbasının e.ə.III-I minilliklərdə qədim dünyanın mədəni inkişafına çox güclü təsiri olmuşdur (2. s.54).

Şumer azərbaycanlıları ilə bağlı maraqlı məqamlardan biri də indiki Ərəbistan yarmadasından Afrika sərhədlərinədək böyük bir ərazidə qədim torpaqlarımızın mövcudluğudur. E.ə. IV-II minilliklərdə və daha əvvəlki çox-çox qədim dövrlərdə protoşumer və ya prototürklərin, yəni protoazərbaycanlıların məskunlaşdığını tarixi mənbələr və o dövrə aid xəritələr də sübut edir. "Ən qədim Şərq tarixi" adlı kitabda verilən xəritədə müasir Suriya və İraq əraziləri Mitiani İordaniya, Livan və Səudiyyə Ərəbistanının bir hissəsi isə Midian adlandırılmışdır. "Midian" adı qarşısında tərtibatçıların qoyduğu sual işarəsi düşünməyə əsas verir. Əslində bu toponimlərin ikisinin də Maday/Midiya adının variantı olduğunu söyləyənlər öz fikirlərində haqlıdırlar. Burada Ə.F.Qorqudun maraqlı bir fikrini yada salmaq yerinə düşər ki, "Bugünkü Məkkə, Nədinə (keçmiş Mədain?), Bağdad, Dəməşq (Damaşq – Ana işıq, Baş işıq), Bəsrə, Kərkük, Ərbil, Məndəl və başqa şəhər adları, Akaba (Ağ aba-Ağ ana – Ağ su: duzu çox olmağı səbəbindən suyu ağ rəngə çaldığına görə), Fərat çayı (Far od – Od kimi partlayan – qızğın, gur axan çay!), Dəclə (Daqla-Dağlardan axıb gələn çay, Dağ çayı) və digər toponim, hidronim, nəhayət adonimlər – insan adları: Məhəmməd, Əli, Hüseyn, Həsən, Şümür (Şümer), Ömər, Osman, Yaqub, Yusif, Süleyman Davud, Abbas, Murtuz, Mürsəl, Yamin, Yasir, Amin, Aminə və b.adların da etimoloji- yəni məzmun açımı onların türk-Azərbaycan mənşəli olmasından soraq verir" (5.s.32). Müəllif öz fikrini davam etdirərək belə bir məntiqli və əhəmiyyətli qənaətə gəlir ki, "Əlbəttə, bütün bu və digər toponim, hidronim və adonimlərin məhz ərəb və ümumi halda sami dillərinə aidliyi də inkar olunmur. Söhbət sami dillərinin formalaşdığı ən əski çağlardan gedir. Bu, həm də ulu dil hadisəsidir" (5.s.32). Görkəmli şərqşünas V.Məmmədəliyev ərəb dilinə keçən türk sözlərini, o cümlədən "Quran"da işlənən türk sözlərinin tarixini araşdıraraq belə bir haqlı ənaətə gəlmişdir ki, məsələ ilə bağlı düzgün nəticələr əldə etmək üçün qədim sami-türk əlaqələri dəqiqliklə araşdırılmalıdır. Müəllif yazır ki, "Tarixi qaynaqlardan bəllidir ki, Sam tayfaları Ön Asiyaya gəlməmişdən çox əvvəl həmin region şumerlər və Orta Asiyadan axışıb gələn qəbilə və tayfalarla məskun idi, Zaqros dağlarından Anadolunun içərilərinə, Livan və Fələstin dolaylarına qədər yayılmış ön şumerlərdən (protoşumerlər) sonra buraya şumerlər gəlmiş, Aşağı Mesopotomiyada məskən salmışdır" (9.s.87-88). Eramızdan əvvəl III minilliyin ortalarından sami tayfalarının hazırkı Ərəbistan ərazilərinə hücumları nəticəsində şumer türkləri Mesopotomiyanın cənubuna sıxışdırılması ilə onların Urmiya-Araz, Xəzər dənizi sahilləri ilə əlaqələri zəifləmişdir. Buna

baxmayaraq şumer azərbaycanlıları hələ yenə 1000 ilə yaxın ümümdünya sivilizasiyasına hökm edə bilmişlər. "E.ə.II minillikdə gəlmələrin sayca çoxluğu nəticəsində bir hissəsi assimilyasiyaya uğrayan Şumer türklərinin-azərbaycanlıların mədəniyyətlərinin izləri Suriyada, Fələstində, hətta Hind çayının vadilərində belə qalmışdır". (5..s.33). Samilər bu torpaqlarda öz hökmranlığını gücləndirsələr də, şumerlərin çox ciddi təsirinə məruz qalmışlar. Zaman-zaman Şumer azərbaycanlılarının bir qismi Urmiya-Xəzər ərazilərinə, Ön Asiya və Altay dağlarına gedib qohum dillərinə qarışmış, bir qismi isə indiki İraq, Suriya, Yəmən, Küveyt, Səudiyyə Ərəbistanı, Livan və Fələstin ərazilərinə köçmüşlər. "Zaman keçdikcə həmin şumer azərbaycanlıları samiləşmiş-ərəbləşmişlər. Və bu şəraitdə şumer türklərinin-azərbaycanlılarının dilləri sam tayfalarının dillərinə, bu dillərin leksik-qrammatik quruluşuna güclü təsir etmişdir. Sami dilləri: əsasən ərəb və yəhudi dilləri Şumer azərbaycanlılarının dili Azəri-türk dili hesabına zənginləşmişdir.Ərəb dilində yüzlərlə Azərbaycan sözü öz əzəli məzmunu ilə yeni "don" – "Ərəb donu" (qəlibi) geyinmişdir" (5.s.34).

Deyilənlərdən aydın olur ki, Şumer-Azərbaycan dili dünyanın ən qədim dilidir. Bu qədim türk dili sami, Hind-avropa dillərinə də çox ciddi təsir göstərə bilmiş, həmin dillərin leksik-qrammatik cəhətdən zənginləşməsində tarixən mühüm rol oynamışdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Ana kitabələr. Tərtib edəni Əlibəyzadə E. Bakı, 1996
2. Əlibəyzadə E. Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi. Bakı, "Gənclik", 1998
3. Əhmədov S. Sami və türk dillərində bəzi leksik paralellər. Azərbaycan filologiyası məsələləri, B., 1983, səh.94
4. Hacılı A. "Dədə Qorqud kitabı": epik təfəkkür və tarix // "Dədə Qorqud" jurnalı, 2, Bakı, 2002.
5. Qorqud Fərzəli Ə. Dədə Qorqud sözü. Bakı, Maarif, 1999
6. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı, Təhsil, 2003
7. Süleymenov O. Azya.Bakı, Şərq-Qərb, 2007
8. Şıxıyeva İ. "Kitabi-Dədə Qorqud"da şəxs adlarının linqvostatistik xüsusiyyətləri. "Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı problemləri". Bakı, 1993
9. Məmmədəliyev V. "Quranda ümumtürk mənşəli sözlər". Azərbaycan filologiyası məsələləri, B., 1983, səh.91

The root connection of the Sumerian-Azerbaijani language

Summary

Yegana Gahramanova

As a result of recent research, a number of hypotheses about the Azerbaijani language and its origin, invented during the Soviet era, have been refuted by the efforts of foreign and national scholars. Although those who try to deny the connection of Sumerian writings with Turks try to claim that the language of the Sumerians, the world's first inhabitants, is not related to any modern people, SNKramer, Z. Kasidovsky, M. Belitsky, T. Heyerdal, G. Winkler, E. Reklu, V.

Bulli, O.Suleymenov, A.Mammadov, T.Hajiyev, T.Ahmadov, A.Nijat, E.Alibeyzade, A.Akhundov, G.Kazimov, F.Jalilov, KVNarimanoglu, TVNuvadili, V.Habiboglu, G. The researches of numerous foreign and local researchers, such as Mashadiyev, I.Valiyev, N.Jafarov, clearly proved that the Sumerian language is the oldest Turkic language (proto-Turkic), directly the Azerbaijani language. The predominance of ancient Sumerian words in the modern Azerbaijani language, as well as in the epos "Kitabi-Dada Gorgud" is a direct indication of the root connection of these languages. Traces of the culture of the Sumerian Turks-Azerbaijanis have remained in Syria, Palestine and even in the valleys of the Indus River. The Sumerian-Azerbaijani language had a very serious influence on the Sami and Indo-European languages, and played a historically important role in the lexical and grammatical enrichment of these languages.

Корневая связь шумеро-азербайджанского языка
Резюме
Егана Гахраманова

В результате недавних исследований усилиями зарубежных и отечественных ученых был опровергнут ряд гипотез об азербайджанском языке и его происхождении, придуманных в советское время. Хотя те, кто пытается отрицать связь шумерской письменности с тюрками, пытаются утверждать, что язык шумеров, первых жителей мира, не родствен ни одному современному народу, С.Н. Крамер, З. Касидовский, М. Белицкий, Т. Хейердал, Г.Винклер, Э.Реклю, В.Булли, О.Сулейменов, А.Мамедов, Т.Гаджиев, Т.Ахмедов, А.Ниджат, Э.Алибейзаде, А.Ахундов, Г.Казымов, Ф.Джалилов, К.В.Нариманоглу, Т.В.Нувадили, В.Хабибоглу, Г. Исследования многочисленных зарубежных и местных исследователей, таких как Машадиев, И.Валиев, Н.Джафаров, убедительно доказали, что шумерский язык является древнейшим тюркским языком (прототюркским), непосредственно азербайджанским языком. . Преобладание древнешумерских слов в современном азербайджанском языке, а также в эпосе «Китаби-Деде Горгуд» является прямым указанием на коренную связь этих языков. Следы культуры шумерских тюрков-азербайджанцев остались в Сирии, Палестине и даже в долинах реки Инд. Шумерско-азербайджанский язык оказал очень серьезное влияние на саамский и индоевропейский языки и сыграл исторически важную роль в лексическом и грамматическом обогащении этих языков.

AKADEMİK ESSE JANRININ SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

professor, f.e.d. Ismayılova Mirvari Abbas qızı
ADPU, Müasir Azərbaycan dili kafedrası

XÜLASƏ

Açar sözlər: kommunikasiya, akademik yazı janrı, akademik esse, beynəlxalq standartlar.

Araşdırmada akademik yazının müasir dövrümüzdə aktual janrlarından olan akademik essenin səciyyəvi xüsusiyyətləri şərh olunur. Qloballaşan dünyada elmin sürətlə inkişaf etməsi, onun nailiyyətlərinin elmi ictimaiyyət tərəfindən fəal istifadə olunmasını şərtləndirən başlıca amillərdən biri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunmasıdır. Məhz informasiya-kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə keçirilən tədbirlər: konfrans, simpozium, konqres və s. elmin sürətlə yayılma coğrafiyasını genişləndirir, dünya elmi cəmiyyətlərinə çıxış imkanlarını artırır, beynəlxalq səviyyəli jurnallarda dərc olunmağa şərait yaradır. Bu beynəlxalq standartlara uyğun ünsiyyət qurmaq, yazılı akademik kommunikasiya bacarığı tələb edir. Buna görə elmi-tədqiqat institutlarında çalışan, ali məktəblərdə işləyən və təhsil alan hər kəs akademik kommunikasyanın beynəlxalq standartlarına uyğun əlaqə qurmaq bacarığına yiyələnməlidir. Çox istedadlı bir gənc tədqiqatçının akademik (yazı) səriştəsi olmasa, aciz və savadsız görünə bilər. Deməli, peşəkar akademik kommunikasiya qurmaq üçün müasir dövrün beynəlxalq akademik yazı qaydalarına yiyələnmək lazımdır. Akademik esse akademik yazının digər janrları - kurs və diplom işləri, məqalə, referat, konspekt, məqaləyə annotasiya, məruzə ilə eyni səviyyədə olan janrdır. Əvvəllər Qərbdə və Rusiyada esseyə münasibət fərqli olsa da müasir dövrümüzdə esse həm ədəbi, həm akademik janr kimi populyarlaşmışdır. Esse ədəbi janr kimi nəsr ilə yazılmış, böyük həcmdə olmayan, sərbəst kompozisiyalı, fərdi, şəxsi mövzunu şərh edən və mövzu ilə bu və ya digər dərəcədə bağlı olan müəllifin fərdi mülahizə və hisslərini əks etdirən prozaik yazıdır. Müasir dövrümüzdə esse janrının təhsil sferasında xüsusi inkişafı müşahidə olunur. Son dövrlərdə orta və ali məktəb auditoriyalarında, müxtəlif elmlərə aid jurnallarda tez-tez *akademik esse* anlayışına istinad olunur. Amerika və Avropa təhsil müəssisələrində isə artıq çoxdan esse janrı mətnin spesifik xüsusiyyətlərinin təsviri kimi deyil, onun yazılma prosesinin öyrədilməsi kimi tədris olunur. Beynəlxalq humanitar ənənəyə görə mövcud janr (akademik esse) müxtəlif fənlərin – antropologiya, fəlsəfə, ədəbiyyatşünaslıq, linqvistika və s. elmlərin kontekst və terminlərində nəzərdən keçirilir. Məqalədə elmi esse üzərində işin öyrənilməsi, dünya təcrübəsi əsasında akademik/elmi essenin nəzəriyyə və təcrübəsinin qaydaları, ona hazırlaşmağın və esseni yazmağın metodikası işlənmiş, akademik essenin strukturu kimi *Başlıq (Title)*; *Giriş (İntroduction)*; *Arqumentləşdirmə (Body)*; *Nəticə (Conclusion)* müəyyənləşdirilmişdir.

Akademik esseni səciyyələndirən əsas əlamətlər: şəxsləndirmə, reflektivlik, tənqidi yanaşma, akademik üslub, düzgünlük, dəqiqlik, aydınlıq, fikrin zənginliyi, məntiqilik və fikrin asanlıqla şərhi, həcmidir.

CHARACTERİSTİCS OF THE ACADEMİC ESSAY GENRE

Keywords: communication, academic writing genre, academic essay, international standards.

Summary. The article describes the characteristics of the academic essay, which is one of the most relevant genres of modern academic writing. In the globalized world, one of the main factors in the rapid development of science and the active use of its achievements by the scientific community is the widespread use of information and communication technologies. It is the events held through information and communication technologies: conferences, symposiums, congresses, etc. expands the geography of the rapid spread of science, increases access to the world scientific community, creates conditions for publication in international journals. It requires written academic communication skills to communicate in accordance with international standards. Therefore, everyone working in research institutes, universities and studying must have the ability to communicate in accordance with international standards of academic communication. Without the academic (writing) skills of a very talented young researcher, he or she may seem helpless and illiterate. So, in order to build professional academic communication, it is necessary to master the rules of modern international academic writing. Academic essay is a genre that is on the same level as other genres of academic writing - course and diploma works, articles, abstracts, abstracts, annotations to articles, reports. In the past, essays were treated differently in the West and in Russia, but in modern times essays have become popular as both a literary and an academic genre. An essay is a prose, written in prose as a literary genre, not large in volume, freely composed, individual, commenting on a personal subject and reflecting the individual thoughts and feelings of the author, which is more or less related to the subject. In modern times, there is a special development of the essay genre in the field of education. Recently, the concept of academic essays is often referred to in high school and university classrooms and in journals related to various sciences. In American and European educational institutions, the essay genre has long been taught not as a description of the specific features of the text, but as a teaching of its writing process. According to the international humanitarian tradition, the existing genre (academic essay) includes various disciplines - anthropology, philosophy, literary criticism, linguistics, etc. considered in the context and terms of the sciences. The article deals with the study of work on a scientific essay, the rules of theory and practice of an academic / scientific essay based on world experience, the methodology of preparation and writing an essay, the title of the structure of the academic essay (Title); Introduction; Argumentation (Body); Conclusion defined.

The main features that characterize an academic essay are: personalization, reflectivity, critical approach, academic style, accuracy, precision, clarity, richness of thought, logic and easy interpretation of thought, volume.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖАНРА АКАДЕМИЧЕСКОГО ЭССЕ

Ключевые слова: коммуникация, жанр академического письма, академическое эссе, международные стандарты.

Резюме. В статье рассматриваются характеристики академического эссе, одного из самых актуальных жанров академической литературы в наше время. В глобализированном мире одним из основных факторов стремительного развития науки и активного использования ее достижений научным сообществом является повсеместное использование информационных и коммуникационных технологий. Это мероприятия, проводимые с помощью информационных и коммуникационных технологий: конференции, симпозиумы, конгрессы и т. Д. расширяет географию стремительного распространения науки,

увеличивает доступ к мировому научному сообществу, создает условия для публикаций в международных журналах. Для общения в соответствии с международными стандартами требуются письменные академические коммуникативные навыки. Следовательно, каждый, кто работает в исследовательских институтах, университетах и учится, должен иметь возможность общаться в соответствии с международными стандартами академического общения. Без академических (писательских) навыков очень талантливого молодого исследователя он или она может показаться беспомощным и неграмотным. Итак, чтобы построить профессиональное академическое общение, необходимо овладеть правилами современного международного академического письма. Академическое эссе - это жанр, стоящий на одном уровне с другими жанрами академического письма - курсовые и дипломные работы, статьи, рефераты, рефераты, аннотации к статьям, отчеты. Раньше к эссе на Западе и в России относились по-разному, но в наше время эссе стали популярными как литературный, так и академический жанр. Эссе - это проза, написанная прозой как литературный жанр, небольшого объема, свободно сочиненная, индивидуальная, комментирующая личную тему и отражающая индивидуальные мысли и чувства автора, более или менее относящиеся к этой теме. В наше время в сфере образования наблюдается особое развитие жанра эссе. В последнее время концепция академических эссе часто упоминается в классах старших классов и университетов, а также в журналах, посвященных различным наукам. В американских и европейских учебных заведениях жанр эссе давно преподается не как описание специфических особенностей текста, а как обучение процессу его написания. Согласно международной гуманитарной традиции, существующий жанр (академическое эссе) включает в себя различные дисциплины - антропологию, философию, литературную критику, лингвистику и др. рассматривается в контексте и с точки зрения науки. Статья посвящена изучению работы над научным эссе, правилам теории и практики академического / научного эссе на основе мирового опыта, методике подготовки и написания эссе, названию структуры академического эссе (Название); Введение; Аргументация (Тело); Вывод определен.

Основными чертами, которые характеризуют академическое эссе, являются: персонализация, рефлексивность, критический подход, академический стиль, точность, ясность, богатство мысли, объем, логика и простая интерпретация мысли.

AKADEMİK ESSE JANRININ SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XXI əsrin intensiv prosesi olan qloballaşan dünyada elmin sürətlə inkişaf etməsi onun nailiyyətlərinin elmi ictimaiyyət tərəfindən fəal istifadə olunması, kütləvi xarakter almasını şərtləndirmişdir. Bu prosesi şərtləndirən başlıca amillərdən biri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunmasıdır. Məhz informasiya-kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə keçirilən tədbirlər: konfrans, simpozium, konqres və b. onun coğrafiyasını genişləndirir, dünya elmi cəmiyyətlərinə çıxış imkanlarını artırır, beynəlxalq səviyyəli jurnallarda dərc olunmağa şərait yaradır. Elmi tədbirlər elmi ictimaiyyətin bu tədbirlərdə fəal iştirakını təmin edir. Beynəlxalq hiper elmi məkana inteqrasiya edərək operativ şəkildə elm dünyasında gedən prosesləri öyrənmək, müxtəlif məsələlərə müdaxilə etmək, öz fikir və ideyalarını bölüşmək üçün informasiya-kommunikasya texnologiyalarından istifadə etməyi bacarmaq kifayət edərmi? Əlbəttə, müasir texnologiyalardan istifadə etməklə hiper elm

məkanından istənilən məlumatı almaq mümkündür. Lakin bu məkanın içində olmaq, onun iştirakçıları ilə dünya elmində gedən prosesləri müzakirə etmək, öz fikir və ideyaların, tədqiqat işlərinlə bölüşmək üçün onlarla "eyni dildə" danışmağa ehtiyac duyulacaq. Yəni dünya elm adamları ilə yazılı ünsiyyət qurmaq üçün onlarla eyni dildə - "ümumu dildə" danışmağı öyrənmək lazımdır. "Ümumi dil" tapmaq üçün hansı meyarlara əməl olunmalıdır? Dünya elm və təhsil məkanında ümumi anlaşma üçün müəyyən qaydalara əməl edilməlidir. Bu qaydalar və normalar dünyanın qabaqcıl təhsil ocaqlarında, universitetlərdə qəbul olunmuş vahid beynəlxalq standartlardır. Müstəqillik əldə etmiş ölkəmiz üçün beynəlxalq elm və təhsil məkanına inteqrasiya edərək, onun tərkib hissəsinə çevrilmək bizim gənc alimlər üçün çox vacibdir. Ölkəmizin gənc alimləri, tələbələr, magistrlar beynəlxalq elmi tədbirlərdə həvəslə iştirak edirlər. Bu prosesin nəticəsi kimi alimlər beynəlxalq jurnallarda məqalələr dərc etdirir, dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan həmkarları ilə müştərək layihələrdə iştirak edirlər. Bu əməkdaşlıq bizim təhsil sistemindən fərqli, beynəlxalq standartlara uyğun ünsiyyət qurmaq, yazılı akademik kommunikasiya bacarığı tələb edir. Buna görə elmi tədqiqat institutlarında çalışan, ali məktəblərdə işləyən və təhsil alan hər kəs akademik kommunikasyanın beynəlxalq standartlarına uyğun əlaqə qurmaq bacarığına yiyələnməlidir. Çox istedadlı bir gənc tədqiqatçının beynəlxalq akademik (yazı) səriştəsi olmasa, aciz və savadsız görünə bilər. Deməli, peşəkar akademik kommunikasiya qurmaq üçün müasir dövrün beynəlxalq akademik yazı qaydalarına yiyələnmək lazımdır. Müasir dövrümüzdə akademik yazının mühüm janrlarından biri də akademik essedir. Akademik esse akademik yazının digər janrları - kurs və diplom işləri, məqalə, referat, konspekt, məqaləyə annotasiya, məruzə ilə eyni səviyyədə olan janrdır.

Esse ədəbi və akademik janr kimi. Esse (fr. mənşəli essai – cəhd, sınaq, oçerk; lat. mənşəli exagium "mülahizə etmə") nəsr ilə yazılmış, böyük həcmdə olmayan, sərbəst kompozisiyalı, fərdi, şəxsi mövzunu şərh edən və mövzu ilə bu və ya digər dərəcədə bağlı olan müəllifin fərdi mülahizə və hisslərini əks etdirən ədəbi janrdır. Prozaik məzmunlu ədəbi esse janrının banisi fransız mütəfəkkiri M.Monten hesab olunur. Onun 1580-ci ildə nəşr olunmuş "Опыты" "Təcrübələr" (Essais) kitabında ilk dəfə "mən özüm" fenomeni bəyan edilir, güclü öz-özünü təhliletmə, refleksiya – müəllifin özü-özlüyündə ümumi universaliləri dərk etməsi, daxili, fərdi melodiya ilə həmahəng olan düşünmə prosesi və ona tabe edilən fikirlərin inkişafı, təmizliyə, səmimiliyə və təbiiliyə can atma, effektiv, ürəkdən gələn subyektiv üslub, spontanlıq essenin səciyyəvi xüsusiyyətləri kimi şərh olunur (3, 14-2; 4, 8-21).

Rus mənbələrində esse sözü təcrübə, sınaq, eskiz, layihə, oçerk mənalarında şərh olunur. Daha sonra esse janrına ingilis filosofu F.Bekon "Essays" əsərində müraciət edir.

XIX əsrdən vəziyyət dəyişməyə başlayır. Ədəbiyyatda şəxsi fəlsəfi düşüncələrin yer alması, individuallığa, dahi kultunun yaradılmasına meyl, subyekt kimi şəxsi "mən"in güclənməsi, "sistemsizlik", yarımçıqlığa, natamamlığa can atma, intellektual yazı formasının inkişafı, yeni, tamamilə başqa, prinsipial yeni dil strategiyası və vasitələrinin axtarışına meyl edilməsi müşahidə olunur.

XX əsrdə esse janrına münasibət – onun çiçəklənməsindən sovet ideologiyası tərəfindən qəbul edilməməsinə qədər dəyişir. SSRİ-də uzun müddət ədəbiyyatda esse janrı qəbul olunmur, belə bir janrın olmadığı söylənirdi. Esse janrı yalnız publisistikada qəbul olunurdu. Belə hesab olunurdu ki, esse rus və sovet xalqı üçün xarakterik deyil, o, sovet xalqı üçün "yad", "sırf qərb" hadisəsi kimi qəbul edilirdi.

XX əsrin sonları, XXI əsrdən etibarən Rusiyada da filosof, yazıçı, jurnalist və alimlərin esse janrına aktiv müraciəti müşahidə olunur. Müasir dövrümüzdə esse "XXI əsrin janrı" adlanır və müxtəlif insanları və milli mədəniyyətləri birləşdirən, intellektual sürətləndirməni təmin edən, əbədi və kosmopolitik janr hesab olunur (4, 4; 6; 32). Hesab olunur ki, janra marağın artması müxtəlif sosial-mədəni səbəblərlə: "insanın tarixdə rolu" probleminin ümumi krizisi, sovet imperiyasının dağılması, cəmiyyətin konkret, canlı insana, onun şəxsi, düzgün, vəd olunmamış sözünə marağının artması ilə şərtlənmişdir.

Müasir dövrümüzdə esse janrının təhsil sferasında xüsusi inkişafı müşahidə olunur.

Akademik esse. Son dövrlərdə orta və ali məktəb auditoriyalarında, müxtəlif elmlərə aid jurnallarında tez-tez *akademik esse* anlayışına istinad olunur. Amerika və Avropa təhsil müəssisələrində isə artıq çoxdan esse janrı mətnin spesifik xüsusiyyətlərinin təsviri kimi deyil, onun yazılma prosesinin öyrədilməsi kimi tədris olunur. Azərbaycanın təhsil ocaqlarında da tələbə və şagirdlərə müxtəlif, dövrün aktual problemlərinə aid mövzularda esse yazılması, olimpiadaların keçirilməsi müşahidə olunur.

Beynəlxalq humanitar ənənəyə görə mövcud janr (akademik esse) müxtəlif fənlərin – antropologiya, fəlsəfə, ədəbiyyatşünaslıq, linqvistika və s. elmlərin kontekst və terminlərində nəzərdən keçirilir. Məsələn, insanı, onun mənşəyi, inkişafı, mövcud olmasını tədqiq edən antropologiyada esse – mədəniyyətin dərk edilməsi forması, identikliyin individual axtarışı, ənənələrin dərki, ideologiyanın tənqidini əhatə edir. Ədəbiyyatşünaslıq, linqvistika nöqteyi-nəzərindən isə esse - müəllifin aktual hesab etdiyi daxili və sosial problemlərin kifayət qədər sərbəst və paradoksal formada, bəzən ekzistensianal (*ekzistensianilizm həyatın mənasızlığını, ictimai fəaliyyətin faydasızlığını sübut etməyə çalışan fəlsəfi cərəyan*) çalarla boyanmış şərh olunması, fərdi psixoloji düşüncələri əks etdirən prozaik mətn, müəllifin esse yazan şəxsin daxili və sosial həyatın aktual problemlərini nisbətən sərbəst, daha çox paradoksal formada ifadə edən avtopsixoloji düşüncələridir. Ciddi olmayan janr xüsusiyyətlərinə, xarici kompozisiya müxtəlifliyinə baxmayaraq, esse bir neçə əsr ərzində dəyişməyən, təməlli daxili məzmuna malikdir.

Essenin özünəməxsus xüsusi *metodu*; forma və məzmunu birləşdirən *üsulu* var. Nəhayət, esse insana həyatın mənasını axtarmaq, özünüdərk üçün mayak, tənhalığa, sakit düşüncələrə çəkilmə yeridir.

Rusiya humanitar təcrübəsində essenin aşağıdakı tipləri göstərilir:

1) nitqin tipi və funksionallığı baxımından - akademik, qeyri-akademik; 2) məzmun baxımından - ədəbi-bədii, elmi-bədii, publisistik, fəlsəfi, hüquqi-fəlsəfi, televiziya, linqvistik, pedaqoji və s.;

3) forma baxımından – resenziya, qeyd, məktub, gündəlikdən səhifələr və s. 4) nitqin tipi baxımından – təsvir, mühakimə, nəql etmə (5, 9).

Qərb humanitar məktəblərində essenin klassifikasiyası fərqlidir: *Opinion Essay* (hər hansı mübahisəli məsələ üzrə öz fikrinin ifadə olunması və arqumentləşdirilməsi, *Response (Reaction) Essay* (ədəbi əsərə, filmə rəy), *Reseach Essay* (məqsəd və vəzifəsinə görə buraxılış və kurs işinə yaxın olan esse tədqiqat), *Persuarsive Essay* (esse inandırma), *Argumentative Essay* (esse arqumentləşmə), *Compare and Contrast Essay* (esse müqayisə və qarşılaşdırma), *Analisis (İnterpretation) Essay* (esse dərketmə və ya şərhetmə) və s. (Bax: 5, 9).

Akademik esse kurs və diplom (ixtisaslaşmış) layihələri, məqalə, referat, konspekt, məqaləyə annotasiya, məruzə, məruzə ilə eyni səviyyədə olan janrdır.

Elmi esse üzərində iş:

1) tələbələrin öyrənilən predmet üzrə əlaqəli mətnlərin sistemini yaratmaq bacarığını;

2) əqli, zehni intizamlılığa, predmeti düşünərək dərk etməyə və öz fikirlərini yazılı şəkildə sistemli şərh etməyə, öyrənilməsinə, materialın möhkəmləndirilməsinə kömək edir;

3) müəyyən elm sahəsinin dilini mənimsəməyə, akademik savadlılıq vərdişlərini qazanmağa, müşahidəliliyi, analitik düşüncəni məşq edir, professional danışıqlarda korrekt iştirakı, başqalarının fikirlərinə dözümlülüyü, individual cavabdehliliyi;

4) fənlərarası əlaqəni və inzibati münasibətləri, kommunikativ və tədqiqat kompetetliyini, sərişt əliliyini inkişaf etdirir, fərdi üslubu formalaşdırır;

5) tələbəyə subyektiv biliklərlə mənbələrdəki obyektiv bilikləri uyğunlaşdırmağı;

6) tədrici intellektual inkişafı müşahidə etməyə imkan yaradır. Dünya təcrübəsində akademik/elmi essenin nəzəriyyə və təcrübəsinin qaydaları, ona hazırlaşmağın və esseni yazmağın metodikası işlənmişdir.

Akademik essenin strukturu. Akademik essenin quruluşu aşağıdakılardan ibarətdir:

Başlıq (Title) essenin həsr olunduğu başlıca elmi problemi əks etdirir və estetik cəhətdən zövqlə tərtib olunmalıdır.

Giriş (İntroduction) – tezis-problem. Girişdə 1) ümumi giriş; 2) əsas informasiya, məsələnin tarixi haqqında məlumat; 3) əsas hissədə konkret olaraq bəhs olunacaq məsələnin təsviri.

***Arqumentləşdirmə** (Body)* – toplanmış material əsasında problemin arqument, dəlil əsasında açılması. Məlumatların analizi və arqumentlər essedə qaldırılmış problemlə dəqiq uyğunlaşdırılmalıdır. Essenin bu hissəsində başqalarının fikirləri ilə şəxsi mülahizələrin və onların əsaslandırılması qarşılıqlı şəkildə ümumiləşdirilmiş formada əks olunmalıdır (1, 411-414; 2, 116-119). Burada essenin strukturu və ierarxiya ciddi gözlənilməlidir (əsasdan ikinci dərəcəliyə, daha əhəmiyyətlidən az əhəmiyyətliyə). Sübutlar güclü, inandırıcı, ölçülüb-biçilmiş, effektiv, müstəqil, təzadlı olmamalıdır. Onların sayı müzakirə olunan problemdən, plandan və fikrin məntiqi inkişafından asılıdır.

***Nəticə** (Conclusion)* - əsas arqumentlərin qısa şəkildə izahı və ümumiləşdirilməsi. Nəticə özündə sizin işinizə istinad ediləcək mühüm elementi, başqa problemlərlə qarşılıqlı əlaqəni də özündə əks etdirməlidir.

Akademik esseni səciyyələndirən əsas əlamətlər: şəxsləndirmə, reflektivlik (qeyri-ixtiyarilik), tənqidi yanaşma (əsas məqsəd öz fikrini söyləmək, onu inamla və dəlillərlə sübut etmək), akademik üslub, düzgünlük, dəqiqlik, aydınlıq, fikrin zənginliyi, məntiqilik və fikrin asanlıqla şərhi. Esse 1500 – 4000 söz həcmində olur.

Ədəbiyyat

1.Азов А. XVI Фулбрайтовская международная гуманитарная летняя школа «Академическое письмо: актуальный международный опыт» // НЛО. 2014. № 1 (125). с. 411–414.;

2.Венедиктова Т. Д. Уроки письма в траснациональной перспективе: опыт Чикагского университета // Высшее образование в России. 2013. № 8–9. с. 116– 119.

3.Зыкова Е. П. Опыты М. Монтеня и проблема зарождения жанра эссе // Филологические науки. — 1980. — № 4. с. 14–21.

4.Кайда Л. Г. Эссе: стилистический портрет. — М., 2008. — 181 с.:4, 6, 32.

5.Минеева И.Н. Академическое эссе: Теория и практика жанра. Россия, Петрозаводск, 2015.

6.Минеева И.Н. Академическое эссе: От темы к самоценному мнению. Россия, Петрозаводск, 2015.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLÇE BAZINDA YÖNETİCİLERE İLİŞKİN ALGILARI: GÖLHİSAR İLÇESİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koç

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

– 0000-0002-0231-747X

ÖZET

Türkiye'de kamu yönetimi, Anayasada yer aldığı üzere, merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine göre yapılandırılmıştır. Merkezi yönetim; Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar ve yardımcı kuruluşlar ile merkez teşkilatı ve coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre ayrılmış, il ve ilçe olarak adlandırılan taşra teşkilatlarından oluşur. Yerinden yönetim ilkesine göre, belediye, il özel idaresi ve köy yerinden yönetim birimleri olarak teşkilatlanmıştır. Bu çalışmada ele alınan ilçe bazında; kamu hizmetlerini yürütmek üzere merkezi yönetim adına kaymakam, yerel hizmetleri sunmakla görevli belediye adına belediye başkanı görev yapmaktadır. Üniversite sınavını kazanarak farklı bir il veya ilçeye taşınan öğrenciler için, birçok işleri kendi başlarına yapacakları hayatın yeni bir dönemi başlamaktadır. KYK veya özel yurtta barınma imkânı bulamayan öğrenciler eve çıkmakta ve evin idaresini üstlenmek durumunda kalmaktadır. Elektrik, su, ısınma, temizlik, çöp, fatura ve vergi ödeme başta olmak üzere birçok yeni sorumluluğa sahip öğrencilerin kurumları ve yetkilileri tanımadıkları için zorlandıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmada; Burdur ili Gölhisar ilçesinde üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin kaymakamlık ve belediye başkanlığı ve bu makamları temsilen görev yapan kaymakam ve belediye başkanı hakkındaki algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun lise müfredatında seçmeli yönetim bilimi dersi bulunmakla birlikte kamu yönetimini tanıyabilecekleri bir ders almadıkları ve kaymakamlık ve belediye başkanlığı ve bunların görev ve sorumluluklarına ilişkin net bir ayrım yapamadıkları görülmüştür. Belediye başkanı ve kaymakamın göreve gelmelerine ilişkin olarak net bir ayrım ortaya koyamadıkları tespit edilmiştir. Ortaöğretim kurumlarının müfredatına öğrencilerin temel düzeyde devletin kurumlarını ve işleyişini kavrayabilecekleri Kamu Yönetimi derslerinin konulması yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: üniversite öğrencileri, algı, belediye başkanlığı, kaymakamlık

UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING ADMINISTRATORS ON THE BASIS OF THE DISTRICT: THE EXAMPLE OF GOLHİSAR DISTRICT

SUMMARY

Public administration in Turkey is structured according to the principles of central administration and local administration, as stipulated in the Constitution. Central management; it consists of the Presidency, ministries and auxiliaries, the central organization and the provincial organizations called provinces and districts, which are separated according to the geographical situation, economic conditions and the requirements of public services. According to the principle of decentralization, local governments are organized as municipalities, special provincial administrations, and villages. Districts are discussed in this research; the district governor on behalf of the central government to carry out public services, and the mayor on behalf of the municipality in charge of providing local services. For students who move to a different province or district after passing the university exam, a new period of life begins where they will do many things on their own. Students especially who rents houses and must take over the management of the house. It has been observed that students with many new responsibilities such as electricity, water, heating, cleaning, garbage, bill, and tax payment have difficulties because they do not know the institutions and authorities. In this research; it has been tried to reveal the perceptions of the students who have just started university in the Gölhisar district of Burdur province about the district governorship and mayorship. It has been observed that most of the students have not enough information about central institutions and local ones. Because they did not take a course that would enable them to recognize public administration, and they could not make a clear distinction regarding the district governorship and mayorship and their duties and responsibilities. It would be beneficial to include Public Administration courses in the curriculum of secondary education level, where students will be able to comprehend the institutions and functioning of the state units basically.

Keywords: university students, perception, mayorship, dictrict governership

SAMSUN İLİ ATAKUM İLÇESİ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI KONUSUNDAKİ FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

İbrahim ÇELEBİ [1], Emrah KOPARAN [2]

[1] Amasya Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, 0000-0002-8007-8371

[2] Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0001-9131-9794

ÖZET

Çalışmamızın amacı 2021-2022 eğitim öğretim yılında Samsun ili Atakum ilçesindeki farklı ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan 300 öğrencinin yenilenebilir enerji kaynakları konusundaki farkındalık düzeylerini belirlemektir. Çalışmanın evreni Samsun ili Atakum ilçesinde bulunan ve ortaöğretim kurumu olarak faaliyet gösteren Atakum Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kurupelit Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Onur ATEŞ Anadolu Lisesi, Garip Zeycan YILDIRIM Fen Lisesinde öğrenim görmekte olan farklı sınıf kademelerinde olan 300 öğrencidir. Bu öğrencilere "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği" uygulanmıştır. "Kişisel Bilgi Formu" öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla uygulanmıştır. Bu demografik değişkenler ise 'cinsiyet, eğitim gördükleri okul, meslek lisesinde okuyorsa eğer eğitim gördüğü meslek alanı, eğitim gördüğü sınıf kademe bilgisi, yenilenebilir enerji kavramını ilk hangi kaynaktan duyduğu, çevrenizde yenilenebilir enerji kaynağı ile çalışan herhangi bir alet ve cihaz var mı ? sorusu, yenilenebilir enerji kaynakları konusunda bilgi düzeyini belirlemek için 5'li likert ölçeği ve okulda yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik konu içeriği artırılsın mı? şeklinde alt problemlerden oluşmaktadır. Veriler IBM SPSS programı tarafından analiz edilmiş ve öğrencilerin yenilenebilir enerji kaynakları konusunda anlamlı farkındalıklar ya da ilişkiler var mı? sorularına ki kare test yöntemi kullanarak karar verilmeye çalışılmıştır. Ki kare analizinde tablolar çaprazlanmış örneğin öğrencilerin cinsiyet bilgisi ile okulda yenilenebilir enerji kaynakları konusunda ders içeriği artırılsın sorusuna evet ya da hayır cevabı verenlerin ilişkisi incelenmiş ve ki kare anlamlılık düzeyi $p<0.05$ ise iki değişkenin ilişkili olduğu $p>0.05$ ise iki değişken arasında bir ilişki olmadığı söylenmiştir. Çalışmanın sonucunda yenilenebilir enerji kaynakları farkındalık düzeyleri ile alt boyutlar ili ilişki belirlenmiştir. Ayrıca eğitim gördükleri okul, cinsiyet, sınıf bilgileri değiştikçe farkındalık düzeyleri de değişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji kaynakları, eğitim, öğrenci, tasarruf

1. GİRİŞ

Giriş bölümünde araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sayıltılarına ve sınırlılıklarına yer verilmiştir ayrıca araştırma ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır.

1.1 Problem Durumu

Her yıl dünyamızda insanların enerji gereksinimi %4-5 oranında artış göstermektedir. Bu ihtiyacı karşılamak için kullandığımız fosil yakıt rezervi günden güne azalmakta ve yetmemektedir. Elde etme teknolojisi ucuz olan fosil yakıtların dünya çapında kullanımı yaygınlaşmıştır. 1973 yılındaki petrol fiyatlarının artışıyla insanlar enerji krizine girmiş, alternatif enerji kaynakları aramaya başlamışlardır. Ülkeler petrol krizinden sonra daha çok yerli kaynaklara yönelerek dışa bağımlılığı azaltmaya çalışmışlardır. [1]

Sosyoekonomik nedenlerden yeni enerji kaynağı arayışları artmış bunun yanı sıra çevreye salınan sera gazı ve karbon gazı miktarının yükselmesi temiz enerji kullanımın oranın artamasın da büyük bir rol oynamıştır. Çünkü sera ve karbon gazlarının atmosfere vermiş oldukları zarardan dolayı iklim değişikliği gibi canlı yaşamını tehdit eden bir sorun ortaya çıkmıştır.

1979 yılında gerçekleştirilen I. Dünya İklim Konferansı'nda fosil yakıtların ve karbon salınımının neden olduğu küresel iklim değişikliğinden ilk kez bahsedilmiştir. Bilindiği üzere iklim bilimciler dünya çapında iklim sisteminin bozulduğu kanısında birleşmektedirler. Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından birlikte yürütülen Hükümetler Arası İklim Değişikliği Konferansı'nın (IPCC) İkinci Değerlendirme Raporu'nda, dünyada meydana gelen iklim değişikliğinin nedenleri arasında insanların etkisinin yüksek olduğu vurgulanmıştır.

Araştırmalar sonucunda eğer fosil yakıt kullanımı ve karbon salınımı konusunda gerekli tedbirler alınmazsa iklim değişikliği ve bu değişiklikler sonucunda ciddi çevre sorunları meydana geleceği ifade edilmiştir. [2] Bu nedenle insanların artan nüfusu, sanayinin gelişmesi ile ihtiyaç duyulan enerji talebi artırmış, arzı karşılamak için yeni enerji kaynakları arayışı hızlanmıştır. Sera gazları ve karbon salınımının iklim üzerindeki zararlı etkilerinden dolayı temiz ve yenilenebilir enerji kaynağı arayışı önem kazanmıştır.

Ülkemizde artan nüfusla doğru orantılı olarak enerji gereksinimi artmış, enerji konusunda yurt içinde çıkarılan enerji ihtiyaçlarımızı karşılamayınca dışa bağımlılığımız doğru orantılı olarak artış göstermiştir. Özellikle enerji ihtiyacımızı petrol, taş kömür ve doğalgaz başlıkları oluşturmaktadır. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin %75'i dış ülkelere ait kaynaklardan sağlanmaktadır. Linyit haricinde zengin kaynaklara sahip olmayan ülkemiz için dışa bağımlılıkta en büyük pay doğalgaza aittir. Bu dışa bağımlılığı azaltmak için ülkemizde fosil yakıt arama çalışmalarını arttırmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek amaçlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemiz enerji tüketimi bakımından dünya liginde 15. sırada yer almaktadır. Yenilenebilir enerji kaynağı bakımından elverişli topraklara sahip olan ülkemiz, bu imkânlara rağmen güneş, rüzgâr, jeotermal gibi yenilenebilir enerji çeşitlerinden sadece %15 oranında yararlanabilmektedir. Türkiye sahip olduğu yenilenebilir enerji potansiyelini kullanamazken, enerji ihtiyacını gidermek için fosil yakıt kullanımını artırmıştır, çevre kirliliği ve insan sağlığını tehdit eden iklim şartları ortaya çıkmıştır.

İklim değişikliği bitki, böcek ve hayvan habitatlarını olumsuz etkilemiş ayrıca doğadaki bazı türlerin yok olmasına neden olmuştur. Ülkemizdeki enerji arz güvenliğinin sağlanması ve çevre sorunlarının azaltılması, doğa dostu temiz enerji kaynakları ile mümkün olacaktır.

Teknolojik gelişmeler, iklim sorunlarının nedeni olduğu gibi aynı zamanda bu sorunun çözümünün anahtarı olacaktır. Çevre ve iklim sorunları, teknolojinin doğru kullanımı ve eğitim sayesinde sorun olmaktan çıkacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının bulunması,

kullanılması önemli olduğu kadar insanların yenilenebilir enerji kullanımına yönlendirilmesi ve bu konuda eğitilmesi de çok önemlidir.

Genellikle enerji ve çevre konusu fen bilimleri alanlarıyla ilgili gözükmektedir. Çevre konusu biyolojinin, enerji konusu ise fizik alanının içinde yer almaktadır. İlkokulda gerçekleştirilen hayat bilgisi dersi, ortaokulda verilen fen bilimleri dersi sayesinde çocuklar çevre, enerji ve doğa konularını öğrenmektedir. Özellikle sera gazlarından dolayı bozulan iklim şartlarından kaynaklanan çevre kirliliği konusu biyoloji alanına girmektedir. Bireylerin doğası gereği temiz bir çevrede yaşamaları gerekmektedir. Ayrıca iklim ve çevre şartlarını gelecek nesillere daha temiz olarak bırakmak bir insanlık görevidir. Yapılan araştırmalar, 2060 yılında yenilenebilir enerji kullanım oranının, dünya çapında kullanılan enerjinin %60'ını oluşturacağını göstermektedir. Dolayısıyla yenilenebilir enerji kaynaklarının çeşitliliği ve insanların bu kaynakları kullanmaya yöneltilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu yönelmeyi sağlayacak şeylerden biri de ilkokuldan itibaren çocuklarımıza, her sınıf düzeyinde yenilenebilir enerjinin önemini kavratabilmektir. Çocuklarımızda oluşturacağımız bu farkındalık ile hem ülkemizin dışa bağımlılığı azaltılmış olacak hem de gelecek nesillere temiz çevre, yaşanılabilir bir dünya bırakma fırsatı yakalanılacaktır.

Eğitimde yenilenebilir enerji konusu, ileride iş hayatına atılacak öğrencilerin bu konudaki farkındalık düzeylerinin artması, gelecekte bu kaynakların kullanımı ve yaygınlaşması açısından önem arz etmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, Samsun ili Atakum ilçesindeki Atakum Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kurupelit Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Onur Ateş Anadolu Lisesi ve Garip Zeycan Anadolu Lisesinde eğitim görmekte olan 9., 10., 11. ve 12. sınıf düzeyinde öğrencilerin dünya çapında önem kazanan yenilenebilir enerji kaynakları konusundaki farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Bu tez çalışması ile ülkemizde verilmekte olan eğitim sisteminde yenilenebilir enerji konusunda yeni bir ders konulması ve mesleki eğitim veren liselerde o bölgeye uygun yenilenebilir enerji kaynağının etkin kullanılması konusunda yeni bir alan ve alt dalların açılması önerisi MEB yapılacaktır.

1.3 Problem Cümlesi

Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda 9., 10., 11. ve 12. sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan ortaöğretim öğrencilerinin farkındalık düzeylerini nedir ve hangi değişkenlere göre bu düzeyin nasıl değişmektedir?

1.3.1 Alt Problemler:

1. Cinsiyete göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

2. Öğrenim gördükleri liselere göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

3. Sınıf düzeyine göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

4. Meslek liselerinde öğrenim öğrencilerin okudukları alanlara göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

5. Ankete katılan öğrencilerin yenilenebilir enerjiye yönelik ilk edindiği bilginin kaynağı nedir?

6. Ortaöğretim öğrencilerinin yaşadıkları ortamlarda yenilenebilir enerji kaynağı ile çalışan alet veya araç var mıdır?
7. Ankete katılan farklı okullarda eğitim gören öğrencilerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeylerine göre belirli bir farklılık göstermekte midir?
8. Ortaöğretim öğrencilerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik ders kapsamının artırılması isteği cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
9. Gelecekte yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili bir alanda çalışmak isteyenlerin sayısı öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
10. Yenilenebilir enerji kavramını ilk kez okulda duyanların yenilenebilir enerji konusunda okulda gösterilen ders içeriğini arttırılması konusundaki durumu nedir?
11. Çalışmaya katılan yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanımını politikalar belirler konusundaki düşüncesi nedir?
12. Yenilenebilir enerji kaynaklarını ilk kez nerede duydunuz sorusuna verilen cevap ile katılımcı cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
13. Yenilenebilir enerji konusunda genel bilgi düzeyi çok az, az, hiç olarak işaretleyenlerin okulda gördükleri ders konularının içeriğinin yenilenebilir enerji konusunda artırılması konusundaki durumu nedir.

1.4 Sayıltılar

Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin ölçek maddeleri ile yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları, içtenlikle ve doğru bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.
Araştırmada kullanılan veri toplama aracı anketin ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan SPSS paket programının yüzde ve frekans hesaplamalarının ortaöğretim öğrencilerinin algılarının saptanması konusunda yeterli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

- ✔ Bu araştırma 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Atakum ilçesindeki örnekleme alınan resmi liseler ile sınırlıdır.
- ✔ Araştırmanın uygulama aşaması 2021-2022 eğitim-öğretim yılı 1. Dönemi ile sınırlıdır.
- ✔ Araştırma, çalışma kapsamında hazırlanan ölçme araçları ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırma Amacı

Dünyada ve ülkemizde teknolojinin her geçen gün ilerlediği günümüzde enerjinin siyasi ve politik önemi artmıştır. Önümüzdeki yıllarda enerjinin önemi daha da artacak insanların enerji gereksinimi hızla yüksek seviyelere çıkacaktır. Ülkemizin geleceği olan gençlerin ülkemizin sahip olduğu enerji potansiyelini öğrenmeleri ve özellikle ileriki hayatlarında enerjinin öneminin farkında olmaları ve enerji kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmaları sağlamak için eğitim hayatlarında bunların fakında olmalarını sağlamak bu çalışmanın temel amacıdır. Ortaöğretim çağında olan gençlerimiz gelecekte bu dünyayı yöneten ve başarılı olmalarını beklediğimiz insanlar olacaklardır. İnsanların enerjiye bağımlılığının gün geçtikçe arttığı dünyamızda bugünün gençleri yarının büyükleri enerjinin verimli kullanılması konusunda iyi bir düzeyde bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Ülkeler arasında ekonomik açıdan büyük fark yaratan enerji kaynakları ülkelerin siyasal olarak güçlü olma nedenlerindendir. Yenilenebilir enerji kaynakları ülkemizde son yıllarda ele alınan ekonomik açıdan dışa bağımlılığını azaltacak bir konudur. Ortaöğretim öğrencilerinin yenilenebilir enerji kaynakları konusunda farkındalık ve bilgi düzeyinin belirlenmesi, bu farkındalık düzeyinin cinsiyet, okul, sınıf ile

ilişkisinin incelenmesi, derslerinde yenilenebilir enerji konusuna daha fazla yer verilmesini isteyip istemediklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.2 Veri Toplama Aracı

Araştırmamıza kaynaklık eden veriler ortaöğretim öğrencilerine literatürde daha önceden başka çalışmalarda kullanılmış ölçeklerden yararlanarak oluşturulan anket formu uygulanarak toplanmıştır. Anket iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısımda kişisel bilgiler anket formundan, ikinci kısım enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları farkındalık ölçeğinden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümü öğrencilerin demografik bilgilerinden oluşan cinsiyetiniz, okulunuzun adı, bölümünüz ve sınıfınız nedir sorularını içeren 4 sorudan ve genel ön bilgileri 3 sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde öğrencilere genel bilgilerinin değerlendirilmesi amacıyla 5'li Likert tipinde 3 madde ile başlamıştır. 5'li Likert tipinde cevaplar çok iyi, iyi, az, çok az ve hiç seçenekleri ile sunulmuş veriler bu doğrultuda toplanmıştır.

İkinci kısım devamında enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları farkındalığına ilişkin 23 maddeden oluşan bir ölçek yer almaktadır. İkinci kısımda yer alan maddelere verilecek cevaplar için 5'li Likert tipinde ölçek oluşturulmuştur. Bu maddelere verilecek cevaplar tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum seçeneklerinden oluşmaktadır. Anket çalışmamız Atakum Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde 75 öğrenciye, Kurupelit Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde 75 öğrenciye, Onur Ateş Anadolu Lisesinde 75 öğrenciye ve Garip Zeycan Fen Lisesinde 75 öğrenciye olmak üzere toplamda Samsun ili Atakum ilçesinde eğitim göre 300 ortaöğretim öğrencisine uygulanmıştır.

2.3 Araştırma Yöntemi

Yapmayı planladığımız araştırma öncesi literatür taraması yapılmıştır. Elde edilecek verilerin güvenirlik analizi yapılmıştır. Peter' a (1979) göre güvenirlik analizi ölçek ya da test ile ölçülmek istenen ne kadar tutarlı olduğunu ölçme derecesidir. Güvenilirlik yapılan araştırmadan birden fazla soru soruluyorsa iç tutarlık kaygısından kaynaklıdır. Cevaplar arasındaki ilişkinin yüksekliği yapılan çalışmanın güvenilirliğini gösterir. Bu noktada farklı unsurların aynı kavram ile ölçülmesi amaçlanır. Cronbach Alfa tekniği iç tutarlılığını belirlenmesi için kullanılır. Çalışmadaki tüm sorular arasındaki ilişki ölçülür.[3] Bu nedenle araştırmada ölçüm yönteminin güvenilirlik düzeyini test etmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Çalışmanın içsel tutarlılığını ölçmek için Cronbach Alfa değeri belirlenmiştir. Cronbach Alfa değeri 0,731 çıkmıştır. Cronbach Alfa değeri 0 ile 1 arasında değer aldığı dikkate alınarak çalışmanın yeterli tutarlılıkta olduğu kabul edilmiştir.

Öğrencilerden toplanan verilerin analizi için IBM SPSS 22 analiz programı kullanmıştır. Ki kare test yöntemi değişkenler arasında ilişki olup olmadığını ya da farkındalık olup olmadığını belirlemek için kullanılır. SPSS çıktı sonuçlarına göre ise ki kare pearson (anlamlılık düzeyi) değeri 0,05 değerinden küçük ise değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğundan bahsedilebilir.[4]

Ünver, Gamgam, & Altunkaynak'a göre verilen bir örnek ile de p (anlamlılık düzeyi) değerinin 0,05'den küçük olduğunda H_0 hipotezinin reddedildiği belirtilmiştir. Toplam örnek boyutu küçük olan çalışmalarda Fisher Exact testi uygulanır. Herhangi bir hücredeki frekans değeri 5'in altına düşmüş ise Fisher Exact testi değeri de hesaplanır. Ki kare test sonucunda değişkenler arasında ilişki olmadığının bulunması durumunda (anlamlı fark saptanamaz ise) H_0 reddedilemez ancak değişkenler arasında ilişki olmaması anlamı çıkarılamaz, değişkenler

arasında ilişki olmadığı söyleyecek yeterli kanıt olmaz. Çünkü değişkenler arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunabilir.[5] Kategorik değişkenler arası karşılaştırma analizinde ki kare koşulu sağlandığında Ki Kare Analizi, sağlanamadığında ise Fisher Exact testi kullanıldı. İstatistik anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edildi.

2.4 Verilerin İşlenmesi, Çözümlenmesi ve Analizi

IBM SPSS programı kullanarak öğrencilerin ankete vermiş olduğu cevaplar istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Yapılan analizden ki kare test yöntemiyle başarılı sonuçlar alabilmek için her bir sorunun frekansının en az 5 olması gerekmektedir. Ki kare testi kullanılırken bazı durumlarda bazı kategorilerden bazı uygun durumlar birleştirilip daha sağlıklı sonuçlar alınabilir.[6] Bu sebeple 5'li Likert ölçeği kullanılmış, bazı analizlerde seçenekler üçe indirilmiştir. Ankete girilen veriler sınıflama yöntemi kullanılmıştır. Sınıflama yönteminde ölçme düzeyi için herhangi bir üstünlük ifade etmeyen sadece değişkenleri aynı ve farklı olanları ayırt etmek için simgeler atanır.[7] Beşli Likert maddeleri programa girilirken kesinlikle tamamen katılıyorum "1", katılıyorum "2", kararsızım "3", katılmıyorum "4", hiç katılmıyorum "5" olacak şekilde tanımlanmıştır. Demografik veriler, genel bilgi düzeyleri ve ölçek verilerinin birbiri ile ilişkisinin kategorik olarak değerlendirilebilmesi için ki kare test yöntemi ile analiz edilmiştir. Anketin ikinci kısmında yer alan genel bilgi düzeylerine ilişkin maddelerdeki çok iyi, iyi, az, çok az, hiç seçenekleri üzerinden kategorize edilmiş ve maddeler arasındaki bağlantı kurulması amaçlanmıştır.

3. BULGULAR

Veriler arasında ilişkiyi belirleyip hipotezlerin istatistiksel analizleri yapılmıştır. Verilerle kurulan hipotezlerin sonuçlarına iki yolla karar verilir. Birinci yöntem ilgili istatistiği bilinen başka bir istatistiğe dönüştürmek ve ret ve kabul bölgelerini dönüştürülen istatistik üzerinden göstermektir. İkinci yöntem ise p (anlamlılık) değerine göre karar vermektir.[8]

Anket çalışmamıza katılan öğrencilerin 150 tanesi kız, 150 tanesi erkekten oluşan toplam 300 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anketimize katılan öğrencilerin sınıf bazlı dağılımı 9. Sınıf 84 kişi (%28), 10. Sınıf öğrencisi 104 kişi (%34,7), 11. Sınıf öğrencisi 73 kişi (%24,3), 12. Sınıf öğrencisi 39 (%13) kişiden oluşmaktadır.

Yenilenebilir enerji kavramını daha önce duydunuz mu? sorusuna katılımcıların verdiği cevap yüzdeleri: %96'lık evet duydum, %4' lük kısım ise hayır duymadım şeklinde olmuştur. İstatistiki bilgiler doğrultusunda yenilenebilir enerji kavramının ortaöğretim öğrencileri tarafından bilindiği gözükmektedir.

Ankete katılan ortaöğretim öğrencilerinin çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç, bir alet var mı? Sorusuna katılımcıların %43,3' evet, %15'3'ü hayır, %41,3'ü ise bilmiyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplara göre katılımcıların çevresinde yenilenebilir enerji kullanılarak çalışan bir araç, alet olmadığı yenilenebilir enerji kullanan cihazların yaygın olmadığını göstermektedir.

Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda genel bilgi düzeyiniz nedir diye sorulduğunda katılımcılar çok iyi iyi diyenler %65, az+ çok az diyenler %31,7 bu konuda hiç bilgim yok diyenler ise 10 kişi (%3,3).

Yüksek lisans tezinin temel amaçlarından biri olan ve MEB'e yenilenebilir enerji konusunda yeni bir ders içeriği ya da yeni bir ders olarak her kademeye ders olarak eklenmesi konusunda

katılımcıların taleplerini ortaya koyacak olan maddeye verilen cevap: 222 katılımcı %74 oranıyla evet bu konu daha fazla ders içeriklerinde yer alsın derken, 78 kişi %26'lık bir oranla hayır ders içeriği olarak arttırılmasın demiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda katılımcıların yenilenebilir enerji konusunda daha fazla eğitim almak istedikleri aşikârdır. MEB yenilenebilir enerji kaynakları konusunu ayrı bir ders ya da fen bilimleri alanındaki ders içeriklerine biraz daha bu konuda içerik eklemesi önerilebilir.

Yenilenebilir enerji kavramını ilk kez nereden duydunuz sorusuna verilen cevapta yığılma okulda (derste) maddesinde olmuş ve ankete katılan 176 kişi (%58,7) tarafından işaretlenmiştir. İkinci en çok tercih edilen cevap 71 kişi (%23,7) internet olmuş ve diğer maddelerin yüzdeleri çizelge 1'de gösterilmiştir.

Katılımcıların çevresinde yenilenebilir enerji kaynağı ile çalışan bir alet ya da cihaz var mı? sorusuna öğrencilerin büyük bir çoğunluğu hayır ve bilmiyorum (%59,7) cevabı vermiştir. Öğrencilerin çevredeki yenilenebilir enerji kaynakları hakkında daha fazla bilgi verilmeli, yenilenebilir enerji kaynakları ve o enerji kaynağı ile çalışan cihaz ve aletler hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Ankete katılanlardan %43,3'ü çevresinde yenilenebilir enerji kaynağı ile çalışan cihaz ve alet vardır demiştir.

3.1 Alt Problemlerin Değerlendirilmesi

Çizelge 1-Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Sayı ve Yüzde Olarak Dağılımları

		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	150	50
	Kız	150	50
Okulunuz	Atakum MTAL	75	25
	Kurupelit MTAL	75	25
	Onur ATEŞ And. Lis.	75	25
	Garip Zeycan YILDIRIM Fen Lis.	75	25
Bölümünüz	Bilişim Teknolojileri	17	5,7
	Adalet	27	9,0
	Elektrik Elektronik	28	9,3
	İnşaat Teknolojisi	8	2,7
	Kimya	22	7,3
	Muhasebe Finansman	20	6,7
	Güzellik ve Saç Bakım	12	4,0
	Halkla İlişkiler ve Organizasyon	7	2,3
	Hasta ve Yaşlı Bakımı	9	3,0
Sınıfınız	9. Sınıf	84	28,0
	10. Sınıf	104	34,7
	11. Sınıf	73	24,3
	12. Sınıf	39	13,0
Yenilenebilir enerji kavramını duydunuz mu?	Evet	288	96,0
	Hayır	12	4,0
Yenilenebilir enerji kavramını ilk kez nereden duydunuz?	Okul (Derste)	176	58,7
	İnternet	71	23,7
	Gazete, TV, Radyo	14	4,7
	Bilim ve Popüler Dergilerden	6	2,0
	Aile Bireyleri	21	7,0
Çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç-alet var mı?	Evet	130	43,3
	Hayır	46	15,3
	Bilmiyorum	124	41,3
Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilginizi değerlendiriniz.	Çok İyi	32	10,7
	İyi	163	54,3
	Az	80	26,7
	Çok Az	15	5,0
	Hiç	10	3,3
Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik okulda edindiğiniz bilgileri değerlendiriniz.	Çok İyi	28	9,3
	İyi	134	44,7
	Az	77	25,7
	Çok Az	42	14,0
	Hiç	19	6,3
Yenilenebilir enerji kaynaklarının ülkemizdeki kullanım alanlarına yönelik bilginizi değerlendiriniz	Çok İyi	20	6,7
	İyi	104	34,7
	Az	109	36,3
	Çok Az	53	17,7
	Hiç	14	4,7
Okulda yenilenebilir enerji kaynakları konusunun ders içinde daha fazla ele alınmasını ister misiniz?	Evet	222	74,0
	Hayır	78	26,0

Çizelge 2-Katılımcıların Çalışma Sorularına Verdiği Yanıtların Sayı ve Yüzde Olarak Dağılımları

Sorular		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Doğada Hazır Olarak Bulunduğunu Düşünüyorum	Kişi Sayısı	53	124	75	27	21	300
	Yüzde	17,7	41,3	25	9	7	100
Türkiye'deki Enerji Üretiminin Çoğunlukla Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Dayandığını Düşünüyorum	Kişi Sayısı	12	46	81	109	52	300
	Yüzde	4	15,3	27	36,3	17,3	100
Dünyanın En Önemli Sorunlarından Küresel Isınmanın, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ile Azaltılabileceği Kanaatindeyim	Kişi Sayısı	124	107	48	15	5	299
	Yüzde	41,3	35,7	16	5	1,7	99,7
Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynakları Arasında Çevre Koruma Açısından Farklılık Olmadığı Görüşündeyim.	Kişi Sayısı	14	41	51	78	115	299
	Yüzde	4,7	13,7	17	26	38,3	99,7
Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Kanun Olduğunu Sanmıyorum.	Kişi Sayısı	54	89	116	25	15	299
	Yüzde	18	29,7	38,7	8,3	5	99,7
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Biyolojik Çeşitliliğe Fosil Yakıtlara Kıyasla Daha Çok Zarar Verdiği Kanısındayım.	Kişi Sayısı	16	44	60	62	118	300
	Yüzde	5,3	14,7	20	20,7	39,3	100
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Enerji Üretiminin Coğrafi Bölgelere Göre Değişmediğini Düşünüyorum	Kişi Sayısı	15	41	88	92	64	300
	Yüzde	5	13,7	29,3	30,7	21,3	100
Uygulanan Politikaların Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımında Etkin Olduğunu Düşünüyorum.	Kişi Sayısı	26	67	104	64	38	299
	Yüzde	8,7	22,3	34,7	21,3	12,7	99,7
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Fosil Yakıtlara Kıyasla İnsan Sağlığına Daha Çok Zarar Verdiğini Düşünüyorum.	Kişi Sayısı	22	44	37	69	128	300
	Yüzde	7,3	14,7	12,3	23	42,7	100
Toplumsal Çevre Bilincindeki Artışla Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Artacağını Düşünüyorum.	Kişi Sayısı	87	117	44	28	23	299
	Yüzde	29	39	14,7	9,3	7,7	99,7
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının İlk Kurulum Maliyetinin Yüksek Olduğunu Düşünüyorum	Kişi Sayısı	68	106	93	21	11	299
	Yüzde	22,7	35,3	31	7	3,7	99,7
Ülkemizin Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ile Enerji Bakımından Dışa Bağımlılığının Azalacağını Düşünüyorum	Kişi Sayısı	89	103	62	31	14	299
	Yüzde	29,7	34,3	20,7	10,3	4,7	99,7
Yenilenemez Enerji Kaynaklarının Çevreye Verdiği Zararı Azaltmak İçin Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Önem Kazanacağını Düşünüyorum.	Kişi Sayısı	111	96	68	15	10	300
	Yüzde	37	32	22,7	5	3,3	100
Ülkemizde Enerjisini Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Sağlayan Çeşitli Aletlerin Geliştirildiğini Düşünüyorum	Kişi Sayısı	35	80	102	56	26	299
	Yüzde	11,7	26,7	34	18,7	8,7	99,7
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarını Anlatan Belgesel/Program İzlemeyi Severim	Kişi Sayısı	34	66	102	58	39	299
	Yüzde	11,3	22	34	19,3	13	99,7
Evdeki ve Okuldaki Enerji İhtiyacının Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Karşılanmasını İsterim	Kişi Sayısı	124	101	42	19	13	299
	Yüzde	41,3	33,7	14	6,3	4,3	99,7

Enerji İhtiyacının Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Sağlayan Ulaşım Araçlarına Binmek İsterim	Kişi Sayısı	129	80	46	29	16	300
	Yüzde	43	26,7	15,3	9,7	5,3	100
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Dayalı Enerji Üretimi Yapan Yerler İlgimi Çeker.	Kişi Sayısı	76	96	69	36	23	300
	Yüzde	25,3	32	23	12	7,7	100
Kamu Bilincini Artırmak İçin Yenilenebilir Enerji Konusunda Gönüllü Çalışmalara Katılmak İsterim.	Kişi Sayısı	58	75	81	46	39	299
	Yüzde	19,3	25	27	15,3	13	99,7
Enerjisini Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Sağlayan Teknolojik Ürünler İlgilimi Çeker.	Kişi Sayısı	97	93	63	28	19	300
	Yüzde	32,3	31	21	9,3	6,3	100
Gelecekte Yenilenebilir Enerji Kaynaklarıyla İlgili Bir Alanda Çalışmak İsterim.	Kişi Sayısı	39	62	111	46	42	300
	Yüzde	13	20,7	40	15,3	14	100
Yazılı ve Sözlü Medya Araçlarında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Gelişmeler İlgimi Çeker.	Kişi Sayısı	63	92	79	38	28	300
	Yüzde	21	30,7	26,3	12,7	9,3	100
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Yapılan Projelere Katılmak İsterim.	Kişi Sayısı	64	65	86	39	46	300
	Yüzde	21,3	21,7	28,7	13	15,3	100

1. Katılımcıların cinsiyet özelliklerine göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

2.

Aşağıdaki Çizelge-3'de gözüktüğü gibi çalışmaya katılan erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla azda olsa yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyinin çok iyi, iyi olarak belirtenlerin oranı daha fazladır. (Erkekler çok iyi %15,3, iyi %52 – kızlar çok iyi %6, iyi %56,7'dir.)

Çizelge 3-Öğrencilerin cinsiyet ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasındaki ilişki analizi

Cinsiyetiniz		Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Genel Bilginizi Değerlendiriniz.					
		Çok İyi	İyi	Az	Çok Az	Hiç	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	23	78	36	5	8	150
	Yüzde	15,30%	52,00%	24,00%	3,30%	5,30%	100,00 %
Kız	Kişi Sayısı	9	85	44	10	2	150
	Yüzde	6,00%	56,70%	29,30%	6,70%	1,30%	100,00 %
Toplam	Kişi Sayısı	32	163	80	15	10	300
	Yüzde	10,70%	54,30%	26,70%	5,00%	3,30%	100,00 %
Ki kare test sonucu				0,014042			

Ki kare testi sonucunda anlamlılık düzeyi p=0,014 çıkmıştır. Yani p<0.05 olmuş ve cinsiyet ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. Öğrenim gördükleri liseler ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasındaki anlamlı bir ilişki var mıdır?

Çizelge 4-Öğrenim gördükleri liseler ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasındaki ilişki analizi

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Genel Bilginizi Değerlendiriniz.							
Okulunuz Adı?		Çok İyi	İyi	Az	Çok Az	Hiç	Toplam
Atakum Mtal	Kişi Sayısı	10	42	16	4	3	75
	Yüzde	31,30%	25,80%	20,00%	26,70%	30,00%	25,00 %
Kurupelit Mtal	Kişi Sayısı	3	33	32	6	1	75
	Yüzde	9,40%	20,20%	40,00%	40,00%	10,00%	25,00 %
Onur Ateş Anadolu Lisesi	Kişi Sayısı	7	42	21	2	3	75
	Yüzde	21,90%	25,80%	26,30%	13,30%	30,00%	25,00 %
Garip Zeycan Fen Lisesi	Kişi Sayısı	12	46	11	3	3	75
	Yüzde	37,50%	28,20%	13,80%	20,00%	30,00%	25,00 %
Toplam	Kişi Sayısı	32	163	80	15	10	300
	Yüzde	100,0%	100,00%	100,00%	100,00 %	100,00%	100,00 %
Ki kare test sonucu				0,023			

Ki kare testi sonucunda anketimize katılan ortaöğretim öğrencilerinin yenilenebilir enerji kaynakları konusundaki bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (ki kare test sonucu anlamlılık düzeyi p=0,023 <0.05 olduğundan). Öğrenim gördükleri liseler değişince katılımcıların yenilenebilir enerji konusunda sahip oldukları genel bilgi düzeyleri de farklılık göstermektedir.

4. Sınıf düzeyine göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

Çizelge 5-Öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf düzeyi ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasındaki ilişki analizi

Sınıfınız Düzeyiniz Nedir?		Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Genel Bilginizi Değerlendiriniz.					
		Çok İyi	İyi	Az	Çok Az	Hiç	Toplam
9. sınıf	Kişi Sayısı	8	44	26	4	2	84
	Yüzde	9,5%	52,4%	31,0%	4,8%	2,4%	100,0%
10. sınıf	Kişi Sayısı	11	57	28	6	2	104
	Yüzde	10,6%	54,8%	26,9%	5,8%	1,9%	100,0%

11. sınıf	Kişi Sayısı	10	42	12	3	6	73
	Yüzde	13,7%	57,5%	16,4%	4,1%	8,2%	100,0%
12. sınıf	Kişi Sayısı	3	20	14	2	0	39
	Yüzde	7,7%	51,3%	35,9%	5,1%	0,0%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	32	163	80	15	10	300
	Yüzde	10,7%	54,3%	26,7%	5,0%	3,3%	100,0%
Ki kare test sonucu					0,324		

Yenilenebilir enerji kaynakları hakkındaki öğrencilerin sahip olduğu bilgi düzeyi ile öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf seviyeleri arasında ki kare test sonucuna anlamlılık düzeyi katsayısı p=0,324 çıkmıştır. Bu değerden de anlaşılacağı gibi p>0,05 olmuştur ve bu iki özellik arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Sınıf düzeyi değiştikçe yenilenebilir enerji konusunda sahip olunan yenilenebilir enerji bilgi düzeyi değişiklik göstermektedir.

5. Meslek liselerinde öğrenim öğrencilerin eğitim aldıkları alanlara göre yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik farkındalıkları anlamlı bir değişiklik göstermekte midir?

Çizelge 6-Meslek lisesinde eğitim gördükleri bölüm ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilgi düzeyleri arasındaki ilişki analizi

Bölümünüz veya Alanınız?		Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Genel Bilginizi Değerlendiriniz.					
		Çok İyi	İyi	Az	Çok Az	Hiç	Toplam
Bilişim Teknolojileri	Kişi Sayısı	1	5	6	2	3	17
	Yüzde	5,9%	29,4%	35,3%	11,8%	17,6%	100,0%
Adalet	Kişi Sayısı	1	11	14	1	0	27
	Yüzde	3,7%	40,7%	51,9%	3,7%	0,0%	100,0%
Elektrik Elektronik	Kişi Sayısı	6	16	4	2	0	28
	Yüzde	21,4%	57,1%	14,3%	7,1%	0,0%	100,0%
İnşaat Teknolojisi	Kişi Sayısı	0	8	0	0	0	8
	Yüzde	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Kimya	Kişi Sayısı	3	13	6	0	0	22
	Yüzde	13,6%	59,1%	27,3%	0,0%	0,0%	100,0%
Muhasebe Finansman	Kişi Sayısı	0	8	10	2	0	20
	Yüzde	0,0%	40,0%	50,0%	10,0%	0,0%	100,0%
Güzellik ve Saç Bakım	Kişi Sayısı	0	6	4	2	0	12
	Yüzde	0,0%	50,0%	33,3%	16,7%	0,0%	100,0%
Halkla İlişkiler ve Organizasyon	Kişi Sayısı	0	4	3	0	0	7
	Yüzde	0,0%	57,1%	42,9%	0,0%	0,0%	100,0%
Hasta ve Yaşlı Bakımı	Kişi Sayısı	2	4	1	1	1	9
	Yüzde	22,2%	44,4%	11,1%	11,1%	11,1%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	13	75	48	10	4	150
	Yüzde	8,7%	50,0%	32,0%	6,7%	2,7%	100,0%
Ki kare test kat sayısı			0,003				

Meslek liselerinde farklı bölümlerde eğitim gören öğrencilerin yenilenebilir enerji konusundaki bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ki kare test sonucu anlamlılık katsayısı p>0.05 olmuştur.

6. Çevrenizde yenilenebilir enerji kaynağı ile çalışan cihaz ya da alet var mı? sorusuna verilen cevap ile katılımcıların eğitim gördükleri okullar arasında ilişki analizi sonucunda aşağıdaki çizelge oluşmuştur. Ki kare testi sonucu anlamlılık düzeyi değeri p = 0,00007<0,05 çıkmıştır. Buda gösteriyor ki katılımcılardan çevresinde yenilenebilir enerji kaynağıyla cihaz, alet var mı? sorusuna verilen cevaplar ile öğrenim gördükleri liseler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 7-Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul bilgileri ile çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç, alet var mı? sorusuna verilen cevaplar arasındaki ilişki analizi

Okulunuz Adı?		Çevrenizde Enerji Gereksinimini Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Sağlayan Bir Araç, Alet Var Mı?			
		Evet	Hayır	Bilmiyorum	
Atakum Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Kişi Sayısı	35	13	27	75
	Yüzde	46,70%	17,30%	36,00%	100,00 %
Kurupelit Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Kişi Sayısı	16	9	50	75
	Yüzde	21,30%	12,00%	66,70%	100,00 %
Onur Ateş Anadolu Lisesi	Kişi Sayısı	33	16	26	75
	Yüzde	44,00%	21,30%	34,70%	100,00 %
Garip Zeycan Fen Lisesi	Kişi Sayısı	46	8	21	75
	Yüzde	61,30%	10,70%	28,00%	100,00 %
Toplam	Kişi Sayısı	130	46	124	300
	Yüzde	43,30%	15,30%	41,30%	100,00 %
Ki kare test sonucu		0,000007			

7. Ortaöğretim öğrencilerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik ders kapsamının artırılması hakkındaki düşünceleri ile cinsiyetine bilgileri arasındaki ilişki analizinin sonucu bize ne göstermektedir.

Çizelge 8-Öğrencilerin cinsiyet bilgisi ile okulda yenilenebilir enerji kaynakları konusunun daha fazla ele alınmasını ister misiniz? sorusuna verilen cevaplar arasındaki ilişki analizi

Cinsiyetiniz Nedir?		Okulda Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konusunun Daha Fazla Ele Alınmasını İster Misiniz?		
		Evet	Hayır	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	109	41	150
	Yüzde	72,7%	27,3%	100,0%
Kız	Kişi Sayısı	113	37	150
	Yüzde	75,3%	24,7%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	222	78	300
	Yüzde	74,0%	26,0%	100,0%
Ki kare test sonucu			0,599	

Ki kare test analizinin sonucunda okulda yenilenebilir enerji kaynağı hakkında ders içeriği arttırılmasın isteyenler ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Çünkü ki kare sonucunda p (anlamlılık düzeyi katsayısı) =0,599 çıkmıştır; buda p>0,05 olduğundan bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

8. Çalışmamıza katılan öğrencilerin gelecekte yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili bir alanda çalışmak ister misiniz? sorusuna verilen cevaplar ve cinsiyetiniz nedir? sorusuna verilen cevapların çaprazlama çizelgesi aşağıda verilmiştir. Bu iki değişken arasındaki ilişki ye bakıldığında ki kare analizinde p=0,643561 çıkmış ve iki değişken arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Çizelge 9-Katılımcıların cinsiyet bilgisi ile gelecekte yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili bir alanda çalışmak ister misin? sorusuna verdikleri cevaplar arasındaki ilişkinin analizi

Cinsiyetiniz Nedir?		Gelecekte Yenilenebilir Enerji Kaynaklarıyla İlgili Bir Alanda Çalışmak İsterim					
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	22	31	53	20	24	
	Yüzde	14,7%	20,7%	35,3%	13,3%	16,0%	100,0%
Kız	Kişi Sayısı	17	31	57	26	18	150
	Yüzde	11,3%	20,7%	38,7%	17,3%	12,0%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	39	62	110	46	42	300
	Yüzde	13,0%	20,7%	37,0%	15,3%	14,0%	100,0%
Ki kare test sonucu		0,643561					

Çalışmamızı katılan öğrencilerin toplamda %13'ü +%20,7'si gelecekte yenilenebilir enerji kaynakları alanında çalışmayı düşünürken kararsızların oranı %37 olarak gözükmektedir. Bunun nedeni öğrencilerin yenilenebilir enerji kaynakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarıdır. Derslerde yenilenebilir enerji alanında gelecekte ne gibi iş imkânları olacağı konusunda öğrenciler bilgilendirilmesi gerekmektedir.

9. Yenilenebilir enerji kavramını ilk kez duydukları kaynağa göre yenilebilir enerji konusunun okulda gösterilen ders içeriğini arttırılması hakkındaki düşünceleri nedir?
Katılımcılardan okulda seçeneğini işaretleyenlerin %77,8, interneti işaretleyenlerin %70,4'ü, gazete, TV, radyo diyenlerin %71,4'ü, bilim ve popüler dergilerden duyanların %66,7'si, aile bireylerinden duyanların %66,7'si toplamda çalışmaya katılanların %74,7'si yani 215 katılımcı ders içeriklerinde yenilenebilir enerji kaynakları konusun artırılsın demiştir. 73 katılımcı yani toplamda %25,3'ü hayır cevabı vermiştir.

Çizelge 10-Yenilenebilir enerji kavramını ilk kez nerede duydunuz? ve okulda yenilenebilir enerji kaynakları konusunun daha fazla ele alınmasını ister misiniz? sorularına verilen cevaplar arasında ilişkinin analizi

Yenilenebilir Enerji Kavramını İlk Kez Nerede Duydunuz?		Okulda Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konusunun Daha Fazla Ele Alınmasını İster Misiniz?		
		Evet	Hayır	Toplam
Okul (Derste)	Kişi Sayısı	137	39	176
	Yüzde	77,8%	22,2%	100,0%
İnternet	Kişi Sayısı	50	21	71
	Yüzde	70,4%	29,6%	100,0%
Gazete, TV, Radyo	Kişi Sayısı	10	4	14
	Yüzde	71,4%	28,6%	100,0%
Bilim ve Popüler Dergilerden	Kişi Sayısı	4	2	6
	Yüzde	66,7%	33,3%	100,0%
Aile Bireyleri	Kişi Sayısı	14	7	21
	Yüzde	66,7%	33,3%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	215	73	288
	Yüzde	74,7%	25,3%	100,0%
Ki kare test sonucu			0,626153	

10. Yenilenebilir enerji konusunda genel bilgi düzeyi ile okulda gördükleri ders içeriklerinin yenilenebilir enerji konusunda artırılması konusundaki durumu nedir.

Çizelge 11-Okulda yenilenebilir enerji kaynakları konusunun daha fazla ele alınmasını ister misiniz? sorusuna verilen cevaplar ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik genel bilginizi düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi

Okulda Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konusunun Daha Fazla Ele Alınmasını İster Misiniz?		Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Genel Bilginizi Değerlendiriniz.					
		Çok İyi	İyi	Az	Çok Az	Hiç	Toplam
Evet	Kişi Sayısı	29	127	54	10	2	222
	Yüzde	13,10 %	57,20%	24,30%	4,50%	0,90%	100,00%
Hayır	Kişi Sayısı	3	36	26	5	8	78
	Yüzde	3,80%	46,20%	33,30%	6,40%	10,30 %	100,00%
Toplam	Kişi Sayısı	32	163	80	15	10	300
	Yüzde	10,70 %	54,30%	26,70%	5,00%	3,30%	100,00%
Ki kare test sonucu				0,000114			

Çizelge 11'de ele alınan iki değişken arasında yapılan ki kare testinde anlamlılık düzeyi katsayısı p= 0,000114 olarak ortaya çıkmış ve bu nedenle öğrencilerin yenilenebilir enerji kaynakları bilgi düzeyleri ile yenilenebilir enerji konusuna okul derslerinde daha fazla içerik ayrılsın diyenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

11. Yenilenebilir enerji konusundaki gelişmeler ilgimi çeker diyenlerin okul, sınıf ve cinsiyet bazlı olarak anlamlı bir farkındalık var mıdır?

Anket çalışmasına katılanların Cinsiyet bilgisi ile "Türkiye'deki enerji üretiminin çoğunlukla yenilenebilir enerji kaynaklarına dayandığını düşünüyorum" sorusuna verdiği cevaplar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır. Ki kare testi sonucunda p=0,323387 çıkmış ve p>0,05 olduğundan ilişki gözlenmemiştir. Kızların bu soruya "Kesinlikle katılıyorum" cevabını verme oranı %3,3 iken erkeklerin aynı soruya aynı cevabı verme oranı %4,7'dir. Genel olarak verilen cevapları değerlendirdiğimizde kızların erkeklere oranla daha fazla yüzde ile bu soruya Türkiye'deki enerji üretiminin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılandığını düşündüğü ortaya çıkmıştır.

Çizelge 12-Cinsiyet bilgisi ile ülkemizdeki enerji üretiminin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılandığı düşünüyorum sorusuna verilen cevaplar arasındaki ilişki analizi

Türkiye'deki Enerji Üretiminin Çoğunlukla Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Dayandığını Düşünüyorum		Cinsiyetiniz Nedir?		
		Erkek	Kız	Toplam
Tamamen Katılıyorum	Kişi Sayısı	7	5	12
	Yüzde	4,7%	3,3%	4,0%
Katılıyorum	Kişi Sayısı	23	23	46
	Yüzde	15,3%	15,3%	15,3%
Kararsızım	Kişi Sayısı	40	41	81
	Yüzde	26,7%	27,3%	27,0%
Katılmıyorum	Kişi Sayısı	48	61	109
	Yüzde	32,0%	40,7%	36,3%
Hiç katılmıyorum	Kişi Sayısı	32	20	52
	Yüzde	21,3%	13,3%	17,3%
Toplam	Kişi Sayısı	150	150	300
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%
Ki kare test sonucu		0,323387		

12. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet bilgileri ile yenilenebilir enerji kaynakları arasında çevre koruma açısından farklılık olmadığı görüşünce olmaları arasında bir ilişkisi var mıdır? Bu soruya erkeklerin %30,2'si katılmıyorum, %41,6'sı Hiç katılmıyorum demiştir. Kızların ise %22'si katılmıyorum, %35,3'ü hiç katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Çizelge 13-Öğrencilerin cinsiyeti ile yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları arasında çevre koruma açısından farklılık olmadığı görüşünde olmaları arasındaki ilişkinin analizi

Cinsiyetiniz Nedir?		Yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları arasında çevre koruma açısından farklılık olmadığı görüşündeyim.					
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	6	17	19	45	62	149
	Yüzde	4,0%	11,4%	12,8%	30,2%	41,6%	100,0%
Kız	Kişi Sayısı	8	24	32	33	53	150
	Yüzde	5,3%	16,0%	21,3%	22,0%	35,3%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	14	41	51	78	115	299
	Yüzde	4,7%	13,7%	17,1%	26,1%	38,5%	100,0%
Ki kare test sonucu		0,119					

Ki kare test sonucunda anlamlılık düzeyi sayısı 0,119 çıkmıştır. Bu sonuçta göstermiştir ki iki değişken arasında anlamlı bir ilişki mevcut değildir.

13. Fosil yakıtlardan elde edilen enerji kaynakları günümüzde en çok kullanılan enerji kaynağıdır. Bu yüksek oranda kullanım çevre kirliliğine neden olmaktadır. Çevre kirliliğini engellemek için temiz enerji kaynağı yani yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Çizelge 14-Öğrencilerin cinsiyeti ile yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtlara kıyasla insan sağlığına daha çok zarar verdiğini düşünüyorum sorusuna verdikleri cevaplar arasındaki ilişkinin analizi

Cinsiyetiniz Nedir?		Yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtlara kıyasla insan sağlığına daha çok zarar verdiğini düşünüyorum.					
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	9	19	16	29	77	150
	Yüzde	6,00%	12,70%	10,70%	19,30%	51,30%	100,00%
Kız	Kişi Sayısı	13	25	21	40	51	150
	Yüzde	8,70%	16,70%	14,00%	26,70%	34,00%	100,00%
Toplam	Kişi Sayısı	22	44	37	69	128	300
	Yüzde	7,30%	14,70%	12,30%	23,00%	42,70%	100,00%
Ki kare test sonucu				,055			

Cinsiyet bilgisi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtlara kıyasla insan sağlığına daha çok zarar verdiğini düşünenlerin verdiği cevaplar arasında ilişkinin ki kare test sonucuna göre olmadığı ortaya çıkmıştır.

14. Çalışmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında aralarında anlamlı bir farklılık gözükmemektedir. Ki kare test sonucunda elde edilen p katsayısı 0,98 çıkmıştır ve bu iki değişken arasında bir ilişki yoktur sonucu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 15-Cinsiyetiniz nedir sorusu ile Ülkemizde enerjisini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan çeşitli aletlerin geliştirildiğini düşünüyorum sorusuna verilen cevaplar arasındaki ilişkinin analizi

Cinsiyetiniz Nedir?		Ülkemizde enerjisini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan çeşitli aletlerin geliştirildiğini düşünüyorum					
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Erkek	Kişi Sayısı	22	47	44	24	13	150
	Yüzde	14,70%	31,30%	29,30%	16,00%	8,70%	100,00%
Kız	Kişi Sayısı	13	33	58	32	13	149
	Yüzde	8,70%	22,10%	38,90%	21,50%	8,70%	100,00%
Toplam	Kişi Sayısı	35	80	102	56	26	299
	Yüzde	11,70%	26,80%	34,10%	18,70%	8,70%	100,00%
Ki kare test sonucu				0,98			

15. Çizelge 16'da çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç, alet var mı? sorusuna verilen cevaplar ile yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin coğrafi bölgelere göre değişmediğini düşünüyorum sorusuna verilen cevaplar arasındaki ilişkinin analizi yapılmıştır. Ki kare test sonucuna göre p=0,23 çıkmıştır. Bu nedenle iki değişken arasında bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Çizelge 16-Öğrencilerin "çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç-alet var mı?" sorusuna verdikleri cevaplar ile "yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin coğrafi bölgelere göre değişmediğini düşünüyorum" görüşüne verdikleri cevaplar arasındaki ilişkinin analizi

Çevrenizde Enerji Gereksinimini Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Sağlayan Bir Araç, Alet Var Mı?		Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Enerji Üretiminin Coğrafi Bölgelere Göre Değişmediğini Düşünüyorum					
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
Evet	Kişi Sayısı	9	15	32	43	31	
	Yüzde	6,90%	11,50%	24,60%	33,10%	23,80%	100,00 %
Hayır	Kişi Sayısı	1	5	13	13	14	46
	Yüzde	2,20%	10,90%	28,30%	28,30%	30,40%	100,00 %
Bilmiyorum	Kişi Sayısı	5	21	43	36	19	124
	Yüzde	4,00%	16,90%	34,70%	29,00%	15,30%	100,00 %
Toplam	Kişi Sayısı	15	41	88	92	64	300
	Yüzde	5,00%	13,70%	29,30%	30,70%	21,30%	100,00 %
Ki kare test sonucu				0,23			

4. SONUÇ

Hayatımızın enerji kaynağı güneştir. Güneş enerjisi yenilenebilir ve kirlenmeye neden olmayan temiz enerji kaynağıdır. Günümüzde en çok enerji kaynağı olarak kullandığımız doğalgaz ve petrolün yavaş yavaş azalmasıyla temiz enerji kaynağı olan güneş enerjisinin önemi her geçen gün artmaktadır. Güneş enerjisinin enerji ihtiyacının artacağı düşünüldüğünde elektrik enerjisi üretmek için en verimli ve en temiz yenilenebilir enerji kaynağı olduğu aşikârdır.

İnsanların yaşamlarını devam ettirmek için doğrudan ya da dolaylı yoldan enerjiye bağımlılıkları vardır. Gelişen teknoloji ile bu bağımlılık daha da artarak devam etmektedir. Özellikle yenilenemez enerji kaynaklarından olan doğalgaz ve petrolden dolayı başka ülkelere bağımlılığı ciddi derecede artış göstermiştir. Bu nedenle ülkeler arasındaki ilişkilerde enerji bağımlılığı büyük rol oynamaktadır. Çalışmamızda enerjinin tanımı, enerji çeşitleri, dünyanın enerji kaynakları bakımında dünü bugünü, ülkemizdeki enerji kaynakları ve enerji potansiyeli ve enerji verimliliği konuları işlenmiştir.

Artan insan ihtiyaçları ve gelişen teknoloji enerji gereksinimini ve bağımlılığını artıracaktır. Günümüzde bu enerji ihtiyacındaki artış ülkeler arası rekabete dönüşecektir. Ülkemizde yenilenebilir enerji kaynaklarına verilen önem artmış ve ulkemizin enerji bakımından dışa bağımlılığının azaltılması amaçlanmıştır. Bu tez çalışmasında yenilenebilir enerji kaynakları konusunda katılımcıların genel bilgi düzeyleri, farkındalıkları belirlenmeye çalışılmış bu

doğrultuda gelecekte yenilenebilir enerji eğitimi konusunda bir öneri sunmaya çalışılmıştır. Enerji kavramı bütün insanları ilgilendiren ortak bir değeri ifade eder. Bu nedenle insanların enerji, yenilenebilir enerji farkındalıklarını ve bilinç düzeylerini artırmak amaçlamalıdır. Ortaöğretim öğrencileri üzerinde özellikle durulmuş, öğrencilerin bu alana ait bilgi, ilgi ve yakınlıklarını öğrenmeye çalışılmıştır. Liseden mezun olduktan sonra üniversite eğitimine bu alanda devam etmek isteyen öğrencilerin doğru seçim yapmasında yenilenebilir enerji konusunda temel bilgileri sahip olması gerekmektedir.

Yapılan çalışmada katılımcı olan öğrencilerin yöneltilen soru ve maddeler daha önce literatürde kullanılmış ölçek revize edilerek kullanılmıştır. Sorulan sorular ve seçim yapılması istenen maddeler kategorik olarak ilişkilendirilme durumu incelenmiş, öğrencilerin bu konular hakkında farkındalık ve bilgileri ölçülmüştür. Samsun ili Atakum ilçesinde eğitim veren 4 resmi ortaöğretim kurumdan seçilen 300 öğrencinin cinsiyetleri ile ölçek maddeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışma ile öğrencilerin cinsiyetlerine göre bilgi düzeyleri ve yatkınlıkları gelecek çalışmalar için de fikir verilecektir.

Atakum Mtal, Kurupelit Mtal, Onur ATEŞ Anadolu Lisesi ve Garip Zeycan YILDIRIM Fen Lisesinden farklı sınıf seviyelerinden 75'er öğrenci toplamda 300 öğrenci ile çalışmamızı yürüttük. Çalışmamıza 150 (%50) erkek ve 150(%50) kız öğrenci katılmıştır.

Çizelge 1' de katılımcıların demografik özellikleri sayı ver yüzde olarak verilmiştir. Çalışmamıza katılanların 9. sınıfta öğrenim görenler 84 kişi ile toplamdaki oranı %28, 10. sınıfta öğrenim görenler 104 kişi ile toplamdaki oranı %34,7, 11. sınıfta öğrenim görenler 73 kişi ile toplamdaki oranı %24,3 ve son olarak 12. sınıfta öğrenim görenler 39 kişi ile toplamdaki oranı %13'tür. Sınıf düzeyleri arasında olabildiğince homojen olmaya seçim yapmak amaçlanmış olsada meslek liselerinde 12. Sınıf öğrencilerinin staj çalışmalarından dolayı son sınıf öğrencilerinin sayısı düşük kalmıştır. Yenilenebilir enerji kavramını daha önce duydunuz mu? sorusunu yönelttiğimiz katılımcıların verdiği cevaplar sonucunda katılımcıların %96 gibi büyük bir oranı evet cevabını verdiği gözlenmiş ve katılımcıların yenilenebilir enerji kavramına uzak olmadığı sonucu çıkarılmıştır. Yenilenebilir enerji kaynağı ilk kez okulda duyanların oranı %58,7, internetten duyanların oranı %23,7, gazete, TV, Radyo kanalıyla duyanların oranı %4,7, bilim ve popüler dergilerden duyanların oranı %2,0 en son olarak aile bireylerinden duyanların oranı ise %7'dir. Bu sonuçlardan anlaşılacağı gibi yenilenebilir enerji kaynakları konusunda öğrencilerin eğitiminde okul önemli bir yer kaplamaktadır. Bunun yanı sıra gelişen teknoloji ve internet sayesinde öğrencilerin internet yoluyla yenilenebilir enerji kaynakları hakkında bilgi edinme oranında azımsanmayacak düzeydedir. Yine tablo-22'de çevrenizde enerji gereksinimini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan bir araç-alet var mı? sorusuna verilen cevaplar sonucunda bilmiyorum diyenlerin oranı %41,3 ile dikkat çekici seviyededir. Bunun temel nedeni katılımcıların yenilenebilir enerji kaynakları ve onların kullanıldığı alanlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Yenilenebilir enerji konusunda genel bilgi düzeyiniz nedir? diye katılımcılara sorulduğunda %61,1 oranında çok iyi ve iyi cevabını vermişlerdir. Öğrencilerin yenilenebilir enerji konusunda bilgili olarak kendilerini görmeleri olumlu olmakla beraber az, çok az, hiç diyenlerin oranını azaltmak için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalardan en önemlisi okullarda ders içeriği bakımında yenilenebilir enerji konusunun daha fazla ele alınması olacaktır. Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda okulda edindikleri bilgileri değerlendiren katılımcılardan %9,3' ü çok iyi, %44,7'si iyi cevabını vermiştir. Okulda yenilenebilir enerji konusunda yeterli bilgi verilmediği verilen bilginin yeterli

kalitede ve içerikte olmadığı sonucu çıkmıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda ülkemizde son zamanlarda büyük bir zıplama gerçekleşmiştir. Özellikle güneş enerjisinden elektrik üretimine ve rüzgar santrallerinden elektrik enerjisi üretimine devlet tarafından teşviklerden dolayı üretime yönelik tesislerin sayısında artış gözlenmiştir. Katılımcılara sorulan ülkemizde yenilenebilir enerji kaynakları kullanım alanları hakkındaki bilgi düzeyeniz nedir? sorusuna verilen cevaplardan en dikkat çekici sonuç olarak az, çok az, hiç diyenlerin oranı toplamda %58,7'dir. Bu oran bir kere daha öğrencilerin ülkemizdeki yenilenebilir enerji üretiminden ve hangi alanlarda kullanıldığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

Çalışmamızın temel amaçlarından biri olan yenilenebilir enerji konusunda ders içeriklerinin yeterli olup olmadığını belirlemek amacıyla sorduğumuz soruya verilen cevap 222 katılımcı %74 oran ile ders içeriklerinin artırılmasını istemiş, ders içeriği yeterli diyen katılımcı 78 katılımcı %26'lık bir orana sahiptir. Çalışmaya katılanların 4'te 3'ü yenilenebilir enerji kaynakları konusunun içeriğinin artırılmasının gerektiğini belirtmiştir. Bu sonuç doğrultusunda fizik, biyoloji, coğrafya derslerinde yenilenebilir enerji konularını içeren ünite içerikleri güncellenmeli ve ünite sayısı artırılmalıdır.

Çalışmamız sonucunda genel olarak katılımcı öğrencilerin yenilenebilir enerji kaynakları konusunda ortalama düzeyde bilgi sahibi oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Dünyada ve ülkemizde gelecekte çok öneme sahip olacak yenilenebilir enerji kaynakları iş imkânları hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdir. Özellikle ülke politikaları ve enerji konusunda yasalarla ilgili zayıf bilgiye sahip oldukları kararsızım cevaplarının çokluğundan anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Çağlar, M. *Dünya ve Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynakları*. Türkiye X. Enerji Kongresi, İstanbul, 27-30 Kasım, 2006.

[2] Öztürk, K. *"Küresel iklim değişikliği ve Türkiye'ye olası etkileri",* Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22 (1), 47-65, 2002.

[3] Gürer, D. C., Dolu, D. O., Demir, S., & Köksal, T., İç Tutarlılık Metodu. D. K. Böke içinde, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (s. 96). İstanbul,2009.

[4] Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E., İlişkileri İncelemeye Yönelik Analiz Teknikleri. R. Altunışık, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, & E. Yıldırım içinde, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (s. 197-198). Sakarya,2007.

[5] Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E., İlişkileri İncelemeye Yönelik Analiz Teknikleri. R. Altunışık, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, & E. Yıldırım içinde, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (s. 197-198). Sakarya,2007.

[6] Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E., İlişkileri İncelemeye Yönelik Analiz Teknikleri. R. Altunışık, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, & E. Yıldırım içinde, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (s. 197-198). Sakarya,2007.

[7] Ünver, P. D., Gamgam, P. D., & Altunkaynak, P. D., Hipotez Testleri. P. D. Ünver, P. D. Gamgam, & P. D. Altunkaynak içinde, SPSS Uygulamalı Temel İstatistik Yöntemler (s. 207). Ankara, 2019.

[8] Ünver, P. D., Gamgam, P. D., & Altunkaynak, P. D., Hipotez Testleri. P. D. Ünver, P. D. Gamgam, & P. D. Altunkaynak içinde, SPSS Uygulamalı Temel İstatistik Yöntemler (s. 207). Ankara,2019.

[9] https://www.emo.org.tr/ekler/98024cb5e21d749_ek.pdf
(Erişim Tarihi:11.1.2022)

[10] https://www.euas.gov.tr/
(Erişim Tarihi:11.1.2022)

[11] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (tuik.gov.tr)
(Erişim Tarihi:11.1.2022)

[12] İLBANK (ilbank.gov.tr)
(Erişim Tarihi:11.1.2022)

[13] Türkiye Meteoroloji Genel Müdürlüğü (mgm.gov.tr)
(Erişim Tarihi:11.1.2022)

[14] Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği - TÜREB (tureb.com.tr)
(Erişim Tarihi:9.1.2022)

[15] Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji
(Erişim Tarihi:2.1.2022)

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' THOUGHTS ON DISTANCE EDUCATION DURING THE PANDEMIC PROCESS

Perihan Şara Hürsoy
Uşak Üniversitesi
perihan.sara@usak.edu.tr- 0000-0001-7191-2582

SUMMARY
The aim of this research is to reveal the problems faced by primary school teachers in distance education during the pandemic process and the proposals for related solutions to these problems. In this research, which aims to reveal the existing situation, case study design and descriptive analysis as one of the qualitative research methods are used. The data of the research were collected from the primary school teachers through internet in the 2020-2021 academic year. The sample of the research consists of 100 primary school teachers. Questionnaire form was used as data collection tool. In the questionnaire form created, the thoughts of the primary school teachers about distance education during the pandemic period, the problems they experienced, their thoughts on the benefits of distance education, the participation of students in the lessons and their motivations, the solution suggestions they suggested for the efficiency of distance education and their thoughts on the comparison of face-to-face education with distance education are tried to be determined. As a result of the research, it has been seen that primary school teachers faced many problems during the pandemic process. The main problems encountered are low attendance due to lack of equipment, problems with equipments, connection problems, lack of internet connection, difficulty of students' concentration, noise, low attendance, high class hours, parents' inability to provide a suitable study environment for their children and their intervention to the teacher, inability to control student writings and etc. has been stated. Accordingly, opinions has emerged that primary school teachers have mostly negative opinions about distance education and distance education has benefits, but it will definitely not be replaced by face-to-face education. In addition, classroom teachers have suggested solutions in order to make distance education more efficient and providing students' participation such as providing economic support to all students, eliminating connection problems, motivating students, raising awareness of families, reducing class hours and etc..

Key Words: pandemic process, primary school teachers, distance education

PANDEMİ SÜRECİNDE SINIF ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

ÖZET
Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin pandemi sürecinde uzaktan eğitimde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini açığa çıkarmaktır. Var olan durumu ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmada, durum çalışması deseni ve nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri 2020-2021 eğitim öğretim yılında sınıf öğretmenlerinden internet aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini 100 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Oluşturulan anket formunda sınıf öğretmenlerinin pandemi döneminde uzaktan eğitim ile ilgili düşünceleri, yaşadıkları sorunlar, uzaktan eğitimin yararı ile ilgili düşünceleri, öğrencilerin derslere katılımı

ve motivasyonlarını sağlama durumları, uzaktan eğitimin verimli olabilmesi için önerdikleri çözüm önerileri ve uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitimi karşılaştırmaya yönelik düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda pandemi sürecinde sınıf öğretmenlerinin pek çok sorunla karşılaştığı görülmüştür. Karşılaşılan başlıca sorunların; araç gereç eksikliği sebebiyle katılımın az olması, araçların sorun çıkarması, bağlantı sorunları, internet bağlantısının olmayışı, öğrencilerin dikkatlerini toparlama zorluğu, gürültü, katılımın azlığı, ders saatinin fazla olması, velilerin uygun bir çalışma ortamını çocuklarına sağlayamaması ve öğretmene müdahale etmesi, öğrenci yazılarının kontrol edilememesi vb...olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile ilgili daha çok olumsuz görüşlerinin olduğu, uzaktan eğitimin yararlarının olduğu ancak yüz yüze eğitimin yerini kesinlikle almayacağı yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Ayrıca sınıf öğretmenleri, uzaktan eğitimin daha verimli olması ve öğrenci katılımın sağlanması için tüm öğrencilere ekonomik destek sağlanması, bağlantı sorunlarının giderilmesi, öğrenci motivasyonunun sağlanması, ailelerin bilinçlendirilmesi ve ders saatlerinin azaltılması gibi çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi süreci, sınıf öğretmenleri, uzaktan eğitim

GİRİŞ

Çin'in Wuhan eyaletinde 2020 yılının Aralık ayı sonunda ilk kez ortaya çıkan Covid-19 çok kısa bir süre içerisinde yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020). Vaka sayılarının artması sebebiyle çeşitli ülkeler kendi eğitim politikaları doğrultusunda çeşitli önlemler almışlardır. Eğitim alanında alınan en temel önlemlerden biri de öğrenciler arasındaki etkileşimi azaltarak, salgının yayılma hızını azaltmak için eğitim kurumlarının geçici süre ile kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesidir.

Dünyada 18. yüzyılda ortaya çıkan uzaktan öğretim gazete, mektup, radyo, TV ve internet yoluyla yetişkinlere yönelik bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır (Fırat, 2019). Türkiye'de ise uzaktan eğitim 1927 yılında halkın okuryazar olmayan kesimine ilkokuma yazma öğretimi amacıyla gündeme gelmiş ancak okuma yazma bilmeyenlerin sayısının fazla olması ve öğreten desteği olmadan başarısızlığa uğrama düşüncesi ile bu öğretim sisteminden vazgeçilmiştir. Ülkemizde 1956 yılından itibaren uzaktan eğitim uygulanmaya başlamıştır (Tekdal, 2020). Pandemi döneminde Türkiye'de ilk ve orta öğretim basamaklarında uzaktan eğitim, eğitim bilişim ağı (EBA) ile yürütülmeye çalışılmıştır. EBA gerek dijital eğitim içerikleri, gerek çeşitli videoların kullanıldığı, öğretmenlerin canlı dersler yapmasına olanak sağlayan resmi bir bilişim ağı olarak kullanılmaktadır.

Yetişkin öğrenmesi ile çocuk öğrenmesi arasında pek çok fark bulunmaktadır. Yetişkin öğrenmesine yol gösterme olarak tanımlanan androgoji ile pedagoji arasındaki farkı gösteren en önemli durum benlik algısıdır. Yetişkinlerde kendi öğrenmesini kontrol edebilen öz yönelimli bir benlik algısı bulunmaktadır. Çocuklarda ise bağımlı bir benlik algısı bulunduğundan bu iki grubun öğrenme durumları, motive olma şekilleri farklılıklar göstermektedir (Fırat, 2019). Öğrenme konusunda en önemli değişkenlerden biri de hazırbulunuşluluk düzeyidir. Çocuklarda hazırbulunuşluluğun göstergesi biyolojik gelişim ile yetişkinlerde ise toplumsal gelişim ödevleri ve önceki öğrenmelere sınırlandırılmaktadır. Bu nedenle çocuklar konu merkezli yaklaşımlar kullanılarak, yetişkinler ise gerçek yaşamla ilgili ve problem merkezli öğrenmektedirler (Gökmen vd..., 2016). Uzaktan eğitimin çıkış noktasının androgoji temelli olması pandemi döneminde küçük yaş grubuna verilen öğretimin verimliliği

konusunda şüphe uyandırmaktadır. Bu araştırma küçük yaş grubuna uygulanan uzaktan eğitimi sorgulama bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca pandemi döneminde eğitim ile ilgili makalelerin analiz analiz edildiği bir araştırmada eğitim basamakları bakımından yapılan çalışmaların en az okul öncesi ve ilkokul basamağında yapıldığını dile getirmişlerdir (Taşkın ve Kuru Çetin, 2020). Pandemi döneminde eğitim ile ilgili pek çok araştırma yapılmasına rağmen bu araştırmanın temel eğitim basamağındaki çocukları yetiştiren sınıf öğretmenleri ile yapılmış olması araştırmayı değerli kılmaktadır.

Unesco, OECD ve Dünya Bankasının pandemi döneminde ortaya çıkardığı raporları inceleyen Sarı ve Nayır (2020), tüm raporlarda ortaya çıkan ortak sorunların, "öğrenmenin kesintiye uğraması, yetersiz beslenme, öğretmen, öğrenci ve velilerin kendilerini kötü hissetmeleri" olduğunu ifade etmiştir. Pandemi döneminde yaşanan en temel sorunlardan biri de en çok gelişmekte olan ülkelerde görülen; eğitimlere erişme konusunda fırsat eşitliğinin sağlanamamasıdır. Uzaktan eğitime ilişkin alanyazında pek çok sorundan söz edilmektedir. Özellikle pandemi döneminde uzaktan eğitimin sorunları ile igili pek çok tematik analizler yapılarak sorunların ana temaları belirlenmeye çalışılmıştır. Koçoğlu (2020), uzaktan eğitimde karşılaşılan sorunları aktarandan, öğrenenden, yönetim ve organizasyondan, sosyo-ekonomik ve kültürel kaynaklardan kaynaklanan sorunlar olarak ele almıştır. Öğrenen konumunda olan öğrencilerden kaynaklı sorunlar genellikle öğretim ilkelerinin yansımalarından, etkileşim, katılım, iletişim temelli, öğrenci sorumluluğu ve değerlendirilmesine ilişkin sorunlar olduğunu ifade etmiştir. Ülkemizde Covid-19 pandemi sürecinde okulların kapanması sebebiyle çeşitli telafi eğitimleri yapılmış, ilkokul seviyesindeki çocuklara psikolojik destek eğitimleri çevrim içi ortamlarda verilmiştir (Gençoğlu ve Çiftçi, 2020).

Bu araştırmanın temel amacı sınıf öğretmenlerinin pandemi sürecinde uzaktan eğitim hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın alt amaçları ise şöyledir:

1. Sınıf öğretmenlerinin pandemi döneminde yapılan uzaktan eğitim hakkındaki düşünceleri nelerdir?
2. Sınıf öğretmenlerinin pandemi döneminde yaşadıkları sorunlar nelerdir?
3. Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimin yararlılığı hakkındaki düşünceleri nelerdir?
4. Uzaktan eğitimde öğrencilerin derslere katılma durumları nasıldır?
5. Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile öğrencileri motive edebilme durumları nasıldır?
6. Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini alabilme durumu ile ilgili düşünceleri nelerdir?
7. Sınıf öğretmenlerinin, uzaktan eğitimin daha verimli olabilmesine yönelik düşünceleri nelerdir?

Yöntem

Var olan durumu ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmada, durum çalışması deseni ve nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal yapısının önceden belirlendiği araştırmalarda kullanılan, tematik bir çerçeveye göre verilerin işlendiği ve yorumlandığı bir analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Araştırmanın verileri 2020-2021 eğitim öğretim yılında sınıf öğretmenlerinden internet aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini 100 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Ankette açık uçlu sorulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyetlerine, Okutulan Sınıf Düzeylerine, Çalıştıkları Yerlere ve Kıdemlerine Göre Dağılımları

Cinsiyete Göre Dağılım	f	(%)
Kadın	78	78
Erkek	19	19
Belirtilmeyen	3	3
Okutulan Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım		
1.Sınıf	17	17
2. Sınıf	20	20
3. Sınıf	30	30
4. Sınıf	22	22
Belirtilmeyen	11	11
Çalışılan Yere Göre Dağılım		
Şehir merkezi	62	62
Merkez ilçe	32	32
Köy	5	5
Belirtilmeyen	1	1
Toplam	100	100

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin %78'inin, kadın, %19'unun erkek olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin okuttukları sınıf düzeylerine bakıldığında %17'sinin birinci sınıfı, %20'sinin ikinci sınıfı, %30'unun üçüncü sınıfı, %22'sinin dördüncü sınıfı okuttuğu görülmektedir. Örneklemin çalıştıkları yerlere göre dağılımına bakıldığında nicel çoğunluğu %62 gibi bir oranla merkez ilçede çalışan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde sınıf öğretmenlerinin pandemi döneminde uzaktan eğitim ile ilgili genel düşünceleri, yaşadıkları sorunlar, uzaktan eğitimin yararlılığı ile ilgili düşünceleri, öğrencilerin derslere katılma durumları, öğrencileri uzaktan eğitimde motive etme durumları, öğrencileri motive etmek için yapmış oldukları etkinlikler, pandemi döneminin verimli geçmesi için çözüm önerileri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

"Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile ilgili düşünceleri nelerdir?" sorusuna yönelik bulgular Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Uzaktan Eğitim İle İlgili Genel Düşünceler

GENEL DÜŞÜNCELER	f
Verimsiz	23
Katılım az	14
Fırsat eşitsizliği	9
Yetersiz	8
Adaptasyonda zorlanma	6
Ödev kontrolünün zorluğu	2
Etkileşim	2
Dikkat süresi	2
Boşuna çabalama	1
Unutma	1
Dersi anlayamama	1
Canlı dersler ile EBA'nın eş zamanlı gitmesi	1
OLUMLU DÜŞÜNCELER	
Beklenenden başarılı	9
Verimli	11
Dönem için en doğru eğitim	7
Katılanların ilerlemesi	5
Gayretli öğrencilerin kaybının az olması	6
Risksiz	2
Derslerden uzaklaşmama	2
İlgili veli desteği	2
Eğlenceli	1
DİĞER	f
Hem avantajlı hem dezavantajlı	6
Yüz yüze eğitimin yerini tutmamalı	3
Zorunlu dönemlerde yapılmalı	1

Sınıf öğretmenleri uzaktan eğitimin verimsiz geçtiğine, derslere katılımın az olduğuna, uzaktan eğitim konusunda fırsat eşitsizliğinin olduğuna, uzaktan eğitime adaptasyon sürecinde zorluk yaşadıklarına, bu süreçte ödev kontrolü yapmanın zor olduğuna, öğrencilerin dikkat süresinin az olduğuna, etkileşimin yetersiz olduğuna dair çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır:

Başlama süreci hem bakanlık, hem öğretmenler, hem de öğrenciler için sürpiz oldu. Amatörce başlayan sürecin 2019-2020 ikinci dönemi teknik yetersizlik ve bilinmezliklerden dolayı çok verimli geçmedi. 2020-2021 dönem başından itibaren sadece EBA alt yapısı kullanılmayarak uluslararası platformlar(zoom, google meet v.b.) yadımı ile teknik alt yapı güçlendirilmiş oldu, süreç için teknik alt yapı sorunları ve ders saati sınırlandırılması kalktı. Fakat internet sistemindeki yetersizlikler ve maliyetlerden dolayı katılım gösteremeyen öğrencilerde ciddi kazanım eksikliklerini beraberinde getirdi. Derslere katılım gösteren öğrenciler ve katılım göstermeyen öğrenciler arasında makas çok açıldı. Uzaktan eğitim süreç içinde faydalı olsa da bazı dezavantajları da beraberinde getirdi.

Fırsat eşitsizliği olmasaydı, müfredat pandemi dönemi dikkate alınarak sadeleştirilseydi daha verimli olabilirdi. Ancak 39 kişilik bir sınıfta 15 öğrenci sürekli takip edemedi, bazı öğrencilere ulaşılamadı , 10 öğrencim tamamen süreçten ayrı kaldı. Okullar açıldığında gördüğümüz üzere verimli geçtiğini düşündüğümüz dersler bile sandığımız kadar verimli geçmemiş.

Öğrencilerle göz teması kurmadan yapılan eğitimin başarılı olmadığını gördük. Öğrencilerin motivasyonunda zorlandık. Özellikle dikkat eksikliği olan öğrenciler dersi anlamakta güçlük çektiler. Ödev kontrolünde zorlandık. Matematik dersinde öğrencilerin problem çözme adımlarını kontrol etmekte zorlandık. Öğrencilerin çok azı uzaktan eğitime katıldı. Bu nedenle okul açıldığında müfredatı uygulamakta zorlandık .Öğrencilerin okula uyum sürecinde zorluk çektiklerini gördük. Sonuç olarak eğitimin uzaktan olmayacağını çok iyi anladık .

Olumlu görüşlerde bulunan öğretmenler pandemi döneminde uzaktan eğitimin beklenenden daha başarılı, verimli, dönem için en doğru eğitimin olduğunu, katılan öğrencilerin ilerleme kaydettiğini, gayretli öğrencilerin kaybının az olduğunu, uzaktan eğitim sayesinde öğrencilerin derslerinden uzaklaşmadığını, ilgili veliler ile bu dönemin çok daha verimli geçtiğini ve eğlenceli olduğunu dile getirmişlerdir.

Yapılması gerekenin yapıldığını düşünüyorum. Okul açılmadan başka türlü eğitim olacağını sanmıyorum. Hem televizyon hem eba bence aktif ve düzenli kullanan için yararlı oldu. İmkanı olmayanlar için birşey diyemem.

"Sınıf öğretmenlerinin pandemi döneminde yaşadıkları sorunlar nelerdir?" sorusuna yönelik bulgular Şekil 1. ve Tablo 3'te tematik olarak gösterilmektedir.

Şekil 1

Şekil 1'de görüldüğü gibi uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar teknoloji, öğretmen, öğrenci, okul, gürültü, veli kaynaklı sorunlar olarak kategorilendirilmiştir.

Tablo 3. Uzaktan Eğitimde Yaşanan Sorunlar

YAŞANAN SORUNLAR	f
TEKNOLOJİ	
Bağlantı sorunları	30
İnternet alt yapı yetersizliği	12
Katılımın az olması*Araç eksikliği*Araçların sorun çıkarması	17
Etkileşim azlığı *Kamera kapalı	8
Adaptasyonda zorlanma	6
ÖĞRETMEN	2
İletişim kurmada zorlanma	6
Sınıf yönetimi	4
Ödev kontrol zorluğu	4
Yazıları kontrol edememe	2
Eş zamanlı başlayamama	1
Katılmayanlara zaman ve emek harcama	1
Öğretmenin motivasyonunun düşmesi	1
Öğretmenin öğretmenliğinin eleştirilmesi	1
ÇOCUK	
Derse katılımın azlığı	16
Dikkat eksikliği	12
Derse katılımda isteksizlik	6
Dersten çıkma*Özgüven eksikliği*Utangaçlık*İlgisizlik *Akademik yetersizlik	5
Düzenli katılımı sağlanamaması	5
Ders saatinin fazlalığı	3
Özgüven eksikliği	3
Küçük yaşlarda verimin az olması	3
Çocukların pasifliği	2
Derse katılmayanların EBA takipsizliği	1
Ön hazırlık eksikliği	1
Derste başka şeylerle uğraşma	1
Dersi dinler gibi yapma	1
GÜRÜLTÜ	
Evden gelen	6
Aile telefon görüşmeleri	2
Mikrofon	1
TV sesi	1
OKUL	
İstenen evrak fazlalığı	2
Sorumluluk almama	1
VELİ	
Derse müdahale	15
Öğretmeni suçlama	5
Uygun ortam oluşturmama	4
Duyarsızlık	4
Uygunsuz saatte arama	2
Çocukları şikayet etme	1
Canlı dersi gereksiz görme	1
Çocuklarını yönetememe	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi sınıf öğretmenleri teknolojiden kaynaklı sorunlar bağlantı sorunları, internet alt yapı yetersizliği, araçların sorun çıkarması ve araç eksikliği sebebiyle

katılımın az olması, kameraların kapalı olması nedeniyle etkileşimin az olması ve adaptasyonda zorlanma olarak ifade etmişlerdir.

Öğretmenden kaynaklı sorunlar ise iletişim kurmada zorlanma, sınıf yönetiminde zorlanma, ödev kontrolünün zorluğu, özellikle birinci sınıflarda hemen müdahale gerektiren yazıları kontrol edememe, derse eş zamanlı başlayamama, derse katılamayanlara ekstra zaman ve emek harcama, öğretmenin motivasyonunun düşmesi ve öğretmenin öğretmenliğinin eleştirilmesi olarak belirtilmiştir.

Öğrencilerden kaynaklı sorunlar derse katılımın azlığı, dikkat eksikliği, düzenli katılımın sağlanamaması, derslere katılmada isteksizlik, ders saatinin fazlalığı, özgüven eksikliği, küçük yaş gruplarında uzaktan eğitimden daha az verim alınması, çocukların pasif kalması, derse katılmayan öğrencilerin EBA'yı takip etmemesidir. Bununla beraber sınıf öğretmenleri özgüven eksikliği, utangaçlık, ilgisizlik ve akademik yetersizlik gibi nedenlerden dolayı dersten çıkan öğrencilerin olduğunu, öğrencilerin derse ön hazırlık yapmadan geldiklerini, derste başka şeylerle uğraştıklarını, dersi dinler gibi yaptıklarını belirtmişlerdir.

Gürültüden kaynaklı sorunların olarak evden gelen sesler, aile telefon görüşmeleri, mikrofon, TV sesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Sınıf öğretmenleri okul yönetiminin öğretmenlerden fazla sayıda evrak istemelerini, insiyatif almamalarını da sorun olarak görmektedirler.

Velilerden kaynaklı sorunlar; ekran başında velilerin derse müdahale etmesi, öğretmeni suçlaması, uygun ortam oluşturmama, duyarsızlık, öğretmeni uygun olmayan saatlerde arama, çocuklarını şikayet etme, canlı dersi gereksiz görme ve çocuklarının yönetememe olarak belirlenmiştir. Velilerin çocuklarını yönetememe sebepleri küçük yaş gruplarının ekran başında kalma sürelerinin düşük olmasından kaynaklı olabilir.

Velilerin bazen öğretmenin işine gereksiz müdahalesiyle karşılaştık. Uygunsuz saatlerde telefonla arandık. Zooma girişlerde zorluk çeken veliler sürekli bizleri telefonla rahatsız ettiler. Bizleri zooma giremedikleri için suçlayanlar oldu. Tablet dağıtımında öğretmenler duyarsızlıkla suçlandı. Velilerden bazıları çocukları ile baş edemediklerini söyleyerek çocuklarını sürekli şikayet ettiler. Ders esnasında veliler çocuklarına uygun bir çalışma ortamı oluşturmadılar. Derse katılımda süreklilik oluşmadığından öğrenmede sıkıntılar yaşandı.

Tablo 4'te sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimin yararlılığına ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Tablo 4. Uzaktan Eğitimde Yararlılığına İlişkin Görüşler

UZAKTAN EĞİTİMİN YARARLARI	
EVET	f
Düzenli katılanların ilerlemesi	17
Pandemi döneminde en iyi çözüm	10
Velilerin çocuklarla daha çok ilgilenmesi	9
Okul ve arkadaş çevresinden kopmama	8
Kazanımlara ulaşılması	7
Zaman kaybı olmaması	5
Velilerin ve çocukların teknolojiyi öğrenmesi	5

Dijital materyallerle eğlenerek öğrenme	4
Hastalıklardan korunma	2
Problem çözme becerisinin gelişmesi	2
Uygun ortamda derse yoğunlaşma	1
Sosyal etkileşim	1
Daha fazla etkinlik yapılması	1
Velilerin öğretmene dönüt vermesi	1
Öğretmenin öneminin anlaşılması	1
HAYIR	1
Öğrencileri takip edememe	1
Etkileşimin azalması	1
Küçük yaşlarda verimsiz olması	1
Eğitimsel bir yararının olmaması	1
Düzenli katılımı sağlanamaması	1
DİĞER	
Kötünün iyisi	5
Herkes katılırsa faydalı	2

Sınıf öğretmenleri; uzaktan eğitimde derslere düzenli katılanların ilerlediğini, pandemi döneminde en iyi çözümün uzaktan eğitim olduğunu, bu dönemde velilerin çocukları ile daha fazla ilgilendiklerini, uzaktan eğitim sayesinde çocukların okul ve arkadaş çevresinden kopmadıklarını, kazanımlara ulaşıldığını, dijital materyallerle eğelenerek öğrenme ortamının oluşturulduğunu, zaman kaybının önlendiğini, velilerin ve çocukların teknolojiyi kullanmayı öğrendiklerini, hastalıklardan korunduklarını, öğrencilerin problem çözme becerilerinin geliştiğini, uygun ortam sağlandığında öğrencilerin ders yoğunlaşabildiklerini bildirmişlerdir. Çocukların öğretmenlerini ve arkadaşlarını görmesi, sosyal etkileşimin olması sınıf öğretmenleri tarafından psikolojik destek olarak algılanmaktadır. Ayrıca uzaktan öğrenmede sınıf öğretmenlerinin daha fazla etkinlik yapılabilmesi için öğretmenlerin Web 2.0 araçlarını kullanımı hakkında bilgiye sahip olması gerekmektedir.

Bununla beraber uzaktan öğrenmenin yarar sağlamadığını belirten sınıf öğretmenleri de bulunmaktadır. Sınıf öğretmenleri uzaktan eğitimde çocukları takip edemediklerini, etkileşimin az olduğunu, küçük yaşlarda uzaktan eğitimin verimsiz olduğunu, eğitimsel bir yararının olmadığını, düzenli katılımın sağlanamadığını ifade etmişlerdir. Uzaktan eğitimin çıkış noktasının yetişkin temelli olması sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimde küçük yaşlarda verimsiz olduğu konusundaki görüşlerini desteklemektedir.

Tablo 5'te öğrencilerin derslere katılım durumlarına ilişkin görüşler gösterilmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Derslere Düzenli Katılma Durumları

ÖĞRENCİLERİN DERSLERE DÜZENLİ KATILMA DURUMU	
KATILANLAR	f
Maddi imkanı olanların katılımı	29
Sınıf mevcudunun yarısının katılımı	7
KATILMAYANLAR	
Maddi yetersizlik	76

İnternet alt yapı eksikliği	47
Teknolojik araç eksikliği	44
Aile ilgisizliği	18
İlgisizlik	10
Kardeşlerle ders zamanlarının çakışması	9
Yabancı uyruklulardaki dil sorunu	2
Tembellik	2

Tablo 5'te görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu maddi yetersizlik, internet alt yapı eksikliği, teknolojik araç eksikliği, aile ilgisizliği, ilgisizlik, kardeşlerle ders zamanlarının çakışması sebebiyle teknolojik araçları uygun zamanda kullanamama, yabancı uyruklu öğrencilerde dil sorunu, tembellik gibi sebeplerle derslere düzenli olarak katılamamaktadır.

Tablo 6 da sınıf öğretmenlerinin öğrencilerini derse motive olma durumları, Tablo 7'de öğretmenlerin motivasyonu sağlamak amacıyla yapmış oldukları etkinlikler, Tablo 8 de öğrencilerde motivasyonu sağlayamama durumları ile ilgili görüşleri gösterilmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Motive Olma Durumları

ÖĞRENCİLERİN MOTİVE OLMA DURUMU	f
Motive edebilenler	55
Motive edemeyenler	12
Sürekli katılanların motive olması	6

Tablo 6'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası uzaktan eğitimde öğrencilerini derse karşı motive edebildiklerini bildirmişlerdir.

Tablo 7. Sınıf Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Motivasyonu Sağlamaya Yönelik Yapmış Oldukları Etkinlikler

UZAKTAN EĞİTİMDE MOTİVASYONU SAĞLAYAN ETKİNLİKLER	f
Eğlenceli etkinlikleri kullanma	29
Sözel destek	9
Ödev takibi yapma	5
Aile ile işbirliği yapma	4
Dönüt verme	4
Her öğrenciye söz hakkı verme	2
Soru sorma	2
Etkinliği ödül olarak verme	2
Dikkat çekme	2
Yazı tahtası kullanma	1
Yoklama alma	1

Sınıf öğretmenleri eğlenceli etkinlikler kapsamında sunumlar, yarışmalar, origami, şiir, oyun, jimnastik, fıkra, bulmaca, resim, dans, teknoloji, video mini test tarzı etkinlikleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin uzaktan eğitimi daha etkili hale getirmek için yapmış oldukları etkinlikler hem yüz yüze eğitimde hem de uzaktan eğitimde kullanılabilecek türde etkinliklerdir. Ayrıca öğrencilere söz hakkı verme, dönüt verme, dikkat çekme, yoklama alma gibi yapılan etkinlikler öğrencileri motive etmek için değil, eğitim ve öğretimin daha

verimli hale getirilmesi için yapılması gereken zorunluluklardır. Bu durumda sınıf öğretmenlerinin sadece uzaktan eğitimde değil, yüz yüze eğitimde de öğrencileri motive etmedeki eksiklikleri göze çarpmaktadır.

Tablo 8. Öğrencilerin Motive Olamama Nedenleri

UZAKTAN EĞİTİMDE MOTİVE OLAMAMA NEDENLERİ	f
Zorlanma	12
Ekran süresi	5
Aile kalabalıklığı	4
İçsel motivasyonu sağlayamama	2
Velilerin ders dışı beklentileri	2
İnternet sorunları	2
Gürültü	2
Küçük kardeş	1
Çocukların hareketliliği	1
Ders saatinin fazlalığı	1
Yüz yüze iletişim eksikliği	1
Küçük yaş grubu	1

Sınıf öğretmenleri uzaktan eğitimde öğrencilerini derse motive etmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ekran süresinin fazla olması, ailenin kalabalık olması, velilerin ders dışı beklentileri, internet sorunları, gürültü, küçük kardeşin var olması, çocukların hareketliliği, ders saatinin fazla olması, yüz yüze iletişim eksikliği ve küçük yaş grubunda olmaları gibi nedenlerle öğrencileri derse karşı motive edemediklerini söylemişlerdir.

"Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini alabilme durumu ile ilgili düşünceleri nelerdir?" sorusuna yönelik bulgular Tablo 9 da gösterilmektedir.

Tablo 9. Uzaktan Eğitimin Yüz Yüze Eğitimin Yerini Alabileceği ile İlgili Düşünceler

UZAKTAN EĞİTİMİN YÜZYÜZE EĞİTİMİN YERİNE ALMA DURUMU	f
Alabilir	4
*Uzaktan eğitim daha etkili	*
*Ama yüz yüze daha etkili	1
*Alt yapı eksikliği giderilirse	1
*Kontrol ailede olursa	1
Almamalı	14
*Yüz yüze etkili	5
*Felaket	1
*Fırsat eşitsizliği	1
*Bedensel ve sosyal sıkıntı	1
Alamaz	57
*Etkileşim eksik	8
*İletişim daha kolay	3
*İnternet erişimi yok	2
*Verimli değil	2
*Motivasyon eksikliği	2
*Uzaktan eğitim olmaz	1
*Takibi zor	1

Her iki eğitim de olmalı	
*Alternatif olabilir	5
*Destekleyici olarak olabilir	5
*Birlikte yapılabilir	2
*Zaman zaman olabilir	1
*İkisi de olumlu	1
*Hibrit olabilir	1

Uzaktan eğitim yüz yüze eğitimin yerini "alabilir, alamaz, almamalı, her iki eğitim de olmalı" şeklinde görüş bildiren sınıf öğretmenleri bulunmaktadır. Uzaktan eğitim yüz yüze eğitimin yerini alamaz şeklinde görüş bildiren öğretmenlerin sayısı nicel olarak çoğunluktadır. Yurtbakan ve Akyıldız da (2020), ilkokul öğrencileri, ebeveynleri ve sınıf öğretmenleri ile yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin okulda öğretmenleri ile etkileşim kurup dönüt alabildikleri için daha iyi öğrendiklerini bu nedenle de okulda yüz yüze eğitimi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Uzaktan eğitimin, yüz yüze eğitimin yerini alamayacağını düşünen öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Eğitim hareketli ve dokunsal olmalı. Küçük çocuklar öğretmeni görmek istiyorlar. Yan yana olmak önemli. Sosyalleşme önemli. Göz teması kurulmaz. Duygular hissedilmez"

Yüz yüze eğitimin yerini tutamaz. Yeterince katılım sağlanmıyor. Katılan öğrencilerin de hepsi aktif değil. Öğrencilerden aldığımız geri dönütler net sonuç vermiyor.

Tablo 10'da sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimde yaşadıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri gösterilmektedir.

Tablo 10. Uzaktan Eğitimde Sorunlara Çözüm Önerileri

UZAKTAN EĞİTİM İÇİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
	f
Fırsat eşitliği sağlanmalı	43
Eğitim verilmeli	11
Ders saatleri azaltılmalı	9
Alt yapı sorunları giderilmeli	8
Tam katılım sağlanmalı	7
Aile kontrolü olmalı	4
Küçük yaşlarda kullanılmamalı	2
Öğretmene materyal verilmeli	2
EBA içeriği zenginleştirilmeli	1
Sınıf mevcutları azaltılmalı	1
Kamera açık olmalı	1
Devam zorunluluğu olmalı	1
Zamanı esnek olmalı	1

Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimde yaşanan sorunlara çözüm önerileri incelendiğinde en fazla dile getirilen görüşün eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimi küçük yaşlarda kullanılmaması gerektiğini bildiren görüşler de bulunmaktadır. Uzaktan eğitimin çıkış noktasının yetişkin eğitimi temelli olması (Fırat, 2019), bu görüşleri destekler niteliktedir

Öğretmene sadece ders anlatma görevi verilmeli. Onun dışında yapılamayacak bir sürü şeyin evrakları istenmemeli. Uzaktan da olsa sınıfta yetkili kişinin öğretmen olduğunun farkına varılmalı

Daha fazla dijital materyal yapılabilir. Videolardan ziyade ders müfredatına uygun yapılacak oyun formatları öğrencilerin daha kolay ve kalıcı öğrenmesini sağlayabilir Ö6

Destek olarak tabiki faydalı olabilir. Bütün öğrencilerimizin İnternete ve teknolojik ürünlere sahip olmasıyla mümkün olabilir.

Her öğrenciye ulaşılabilir olmalıdır. Öğrenci ve öğretmenlere günlük 6 ders saati ücretsiz erişim sağlanmalıdır. Her öğretmene sınıf düzeyine uygun Eba TV ile uyumlu plan verilmeli ve herkes bu plana sadık kalmalıdır. Eşitlik budur.

Öğrencilere tablet ve ücretsiz internet verilmesi eğitimde fırsat eşitliğini oluşturacak ve eğitimde verimlilik bir nebze de olsa artacaktır.

Ailenin bu konuda daha da bilinçlenip sisteme destek olması şart öncelikle. Çünkü sadece canlı ders değil Eba TV yayınlarını da takip etmeleri gerekiyordu, bunu yapan kişi sayısı çok azdı. Uzaktan eğitimle ilgili ailelere bol bol destek eğitim verilmeli. Durumun önemini fark eden veli zaten öğretmene ve sisteme destek olup öğrencisini de öğretmenin yönlendirmeleriyle takip edebiliyor, okuldan uzaklaşmasına engel olabiliyor.

Sonuç ve Öneriler

1. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile ilgili genel düşüncelerinin daha çok olumsuz olduğu, sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitimi verimsiz buldukları, fırsat eşitliğinin sağlanamadığını, yetersiz olduğunu, adaptasyon sürecinde zorlanma yaşandığı görülmektedir.

2. Uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar teknoloji, öğretmen, öğrenci, okul, gürültü, veli kaynaklı sorunlar olarak kategorilendirilmiştir. Bağlantı sorunları, alt yapı eksikliği, araç eksikliği ve araçların sorun çıkarması gibi nedenlerle derse katılımın az olması, velilerin öğretmene müdahale etmesi en çok dile getirilen sorunlardır.

3. Sınıf öğretmenleri uzaktan eğitimde derslere düzenli katılanların ilerleme sağladığını, pandemi döneminde en iyi çözümün uzaktan eğitim olduğunu, velilerin bu dönemde çocukları ile daha çok ilgilendiklerini, uzaktan eğitim sayesinde çocukların okul ve arkadaş çevresinden kopmadıklarını, kazanımlara ulaşıldığını, zaman kaybının önlendiğini, velilerin ve çocukların uzaktan eğitim sayesinde teknolojiyi öğrendiklerini, dijital materyallerle eğlenerek öğrenme sağladıklarını ifade ederek, uzaktan eğitimin yararlı olduğuna dair görüş bildirmişlerdir.

4.Sınıf öğretmenleri pandemi döneminde öğrencilerin maddi yetersizlik, internet alt yapı eksikliği, teknolojik araç eksikliği, aile ilgisizliği gibi nedenlerle derslere düzenli olarak katılamadıklarını, maddi imkanı olanların derslere katıldığını ifade etmişlerdir.

5. Sınıf öğretmenleri uzaktan eğitimde öğrencilerini derse motive etmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin yarısından fazlası uzaktan eğitimde öğrencilerini derse karşı motive edebildiklerini bildirmişlerdir. Öğrencileri derse karşı motive edebilmek için eğlenceli etkinlikleri kullandıklarını, sözel destek sağladıklarını, ödev takibi yaptıklarını, dönüt verdiklerini, aile ile işbirliği yaptıklarını dile getirmişlerdir. Ekran süresinin fazla olması, ailenin kalabalık olması, velilerin ders dışı beklentileri, internet sorunları, gürültü gibi nedenlerle motivasyonu sağlayamadıklarını ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır.

6. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini alamayacağını dile getirmişlerdir.

7. Uzaktan eğitimde yaşanan sorunlara sınıf öğretmenleri "eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, uzaktan eğitim ile ilgili eğitimlerin verilmesi, ders saatlerinin azaltılması, alt yapı sorunlarının giderilmesi, tam katılımın sağlanması için girişimlerde bulunulması, aile kontrolünün olması" gibi çözüm önerileri getirmişlerdir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda getirilebilecek öneriler şu şekildedir:

- Öğrenenlere ve öğretenlere uzaktan eğitim teknolojileri eğitimi verilmelidir.
- Öğretmenin öğretmenliğinin eleştirilmesi, öğretmenin teknoloji kullanma becerisi, teknoloji okur yazarı olması ile sağlanabilir.
- Derse ön hazırlık yapmayan öğrenciler için ters yüz öğrenme kullanılabilir.
- Uzaktan eğitimde derse katılım esnasında karşılaşılan erişim sorunlarının giderilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.
-Sınıf öğretmenlerinin gerek yüz yüze eğitimde gerek uzaktan eğitimde öğrencileri güdülemeye yönelik eğitimler verilmelidir.

Kaynakça

Gençoğlu, C. ve Çiftçi, M. (2020). *Covid-19 salgınında eğitim: türkiye üzerinden bir analiz.* Tarih Okulu Dergisi *13*(46): 1648-1673

Gökmen, Ö.F., Duman, İ. ve Horzum, M. B. (2016). *Uzaktan eğitimde kuramlar, değişimler ve yeni yönelimler.* Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, *2*(3): 29-51

Fırat, M. (2019). *Uygulamadan kurama açık ve uzaktan öğrenme*. Nobel Yayınevi

Koçoğlu, E. (2020). *Sosyal bilimlerde uzaktan eğitimde bakış*. Pegem Akademi

Sarı, T. ve Nayır, F. (2020). *Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar*. Turkish Studies, *14*(4): 959-975

Taşkın, P. ve Kuru Çetin, S. (2020). *Pandemide eğitim ile ilgili makalelerin tematik analizi.* Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. *20*(80): 1970-1981

Tekdal, D. (2020). *Sosyal bilimler eğitiminde uzaktan eğitimin ortaya çıkış gereksinimi ve tarihçesi*. Koçoğlu, E. (Ed), *Sosyal Bilimlere Uzaktan Eğitimde Bakış* içinde (s.25-68)

WHO (2020). *https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020*

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.

Yurtbakan, E. ve Akyıldız, S. (2020). *Sınıf öğretmenleri, ilkokul öğrencileri ve ebeveynlerin covid-19 izolasyon döneminde uygulanan uzaktan eğitim faaliyetleri hakkındaki görüşleri. turkish studies, 15*(6): 949-977

CHANGE AND DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENT CONCEPT IN PRIMARY SCHOOL LIFE STUDY CIRRICULUMS

Perihan Şara HÜRSOY
Uşak Üniversitesi
- 0000-0001-7191-2582
Mine BIYIK
- 0000-0001-7387-9579

SUMMARY

For the sake of protecting environment, making the skills, attitudes and values as a lifestyle that should be acquired at a young age is called environmental education. Life study course is one of the most basic courses in terms of creating environmental awareness through environmental education, bearing the responsibility of protecting the environment and ensuring the sustainability of environmental education. In order for individuals to realize at a young age that they have responsibilities towards the environment, certain acquisitions for recognizing and protecting the environment should be included in the life study curriculums. This research is carried out in order to examine which concepts are related to the environment in primary school life study curriculums as well as the change and development of the concept of environment. In the research, document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used to examine the change and development of the concept of environment in 2009, 2015, 2017 and 2018 Life study curriculums. Considering the results of the research, the concepts related to the environment were given in the 2009 Life Study Curriculum (LSC) and it was seen that mostly mentioned in the theme of "My Unique Home". There are 6 units in the 2015, 2017 and 2018 programs and it has been determined that the concepts related to the environment are included in the last unit, which is "Nature and Environment-Life in Nature". It has been observed that the concepts of "recycling, non-governmental organizations, urbanization, solid waste, sustainability" are included in the programs made after 2009. When the achievements are examined, it is seen that the change in the concepts is reflected in the achievements. While "environmental cleaning, natural disasters, conscious use of resources, change according to the seasons, the living environment" are generally mentioned in the program of 2009, the achievements in the program made in 2015 and after – in addition to the achievements in the 2009 program – recycling, the effects of people on the environment and the environment on people, non-governmental organizations working on environmental protection, urbanization-solid waste, and sustainability concepts are mentioned.

Keywords: Life Study Curriculum, Concept of Environment, Environmental Education

İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÇEVRE KAVRAMININ DEĞİŞİMİ VE GELİŞİMİ

ÖZET

Çevreyi koruma adına küçük yaşlarda kazandırılması gereken beceri, tutum ve değerlerin yaşam biçimi haline getirilmesine çevre eğitimi adı verilir. Çevre eğitimi ile çevre bilincini oluşturmak, çevreyi koruma sorumluluğunu kazandırmak ve çevre eğitiminin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından Hayat bilgisi dersi en temel derslerden biridir. Bireylerin küçük yaşlarda çevreye karşı sorumluluklarının olduğunun farkına varabilmesi için Hayat bilgisi öğretim programlarında çevreyi tanıma ve korumaya yönelik belirli kazanımların yer alması gerekmektedir. Bu araştırma, ilkokul hayat bilgisi dersi öğretim programlarında çevre ile ilgili kavramların neler olduğunu, çevre kavramının değişimi ve gelişimini incelemek amacıyla yapılmaktadır. Araştırmada çevre kavramının 2009, 2015, 2017 ve 2018 Hayat bilgisi öğretim programlarındaki değişimi ve gelişimini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (HBDÖP) çevre ile ilgili kavramlar verilmiş olup en çok "Benim "Eşsiz Yuvam" temasında bahsedildiği görülmüştür. 2015,2017 ve 2018 programlarında ise 6 ünite bulunmakta ve çevre ile ilgili kavramların en son ünite olan "Doğa ve Çevre-Doğada Hayat" ünitelerinde yer aldığı belirlenmiştir. 2009'dan sonra yapılan programlarda "geri dönüşüm, sivil toplum kuruluşları, kentleşme, katı atık, sürdürülebilirlik" kavramlarının yer aldığı görülmüştür. Kazanımlara bakıldığında da kavramlarda yer alan değişikliğin kazanımlara yansıdığı, 2009'daki programda genel olarak "çevre temizliği, doğal afet, kaynakların bilinçli kullanılması, mevsimlere göre değişim, yaşanılan çevre"den bahsedilirken, 2015 ve sonrasında yapılan programdaki kazanımlarda 2009 programındaki kazanımlara ek olarak geri dönüşüm, insanların çevreye ve çevrenin insanlar üzerindeki etkileri, çevreyi koruma konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları, kentleşme-katı atık, ve sürdürülebilirlik kavramlarından bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Çevre Kavramı, Çevre Eğitimi

AZƏRBAYCAN LAYLA VƏ OXŞAMALARINDA TƏKRARLAR RİTM YARADAN ÜSLUBİ VASİTƏ KİMİ

SALMANOVA KÖNÜL İSRAFİL QIZI
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Orcid İD 0000-0003-1490-5751

TEZİS

Açar sözlər: layla, oxşama, üslub, ritm, təkrar

Poetik örnəklərə linqvistik həssaslıqla yanaşıldıqda bu bədii əsərlərdə poetik incəlikləri aşkara çıxarır. İstər şifahi, istərsə də yazılı ədəbiyyat nümunələrimizdə işlənən dil vahidləri linqvistik əlamətlərin daşıyıcılarıdır. Uşaq folkloru nümunələrimiz layla və oxşamalar özünəməxsus dilə və poetik lüğətə malikdirlər. Ana ilə körpə arasında doğma və səmimi münasibət fonunda doğulan bu nümunələrin ifadəlilik imkanları az deyildir. Layla və oxşamaların dilinin ən vacib göstəricilərindən biri ritm sayılır. Bu amil şeirlərin nəğmə kimi səslənməsini təmin edir. Layla və oxşamalarda ritm və avazı yaradan amillər çoxdur. Araşdırmamız ritm yaradan vasitələrdən ən əhəmiyyətli və aktiv üslubi rola malik olan təkrarlar barədədir. Layla və oxşamalarda təkrarlanan vahidlər tutumlu sözlərdən ibarətdir.

Bu vahidlər yalnız ritm yaratmırlar. Şeir dilinin bədii-estetik keyfiyyətinin artırılmasında təkrarlar əvəzsiz üslubi rol ifa edirlər.

Layla və oxşamalar elə nümunələrdir ki, dinləyiciləri hələ həyatı tam dərk etmir, deyilən sözlərin mənasını anlaya bilmirlər. Buna görə də, bəzən sözlərin mənasından çox onların səslənmə effekti uşaq beyninə təsir edə bilir. Təkrarlar bu baxımdan ən effektiv üslubi vasitə sayıla bilər.

Nümunələr üzərində aparılan araşdırmalar göstərir ki, ana bala münasibəti fonunda yaranan səmimi hissləri ifadə etmək üçün daha çox əzizləmə mənalı ifadələr təkrarlanır. Bütün nitq hissələri layla və oxşamalarda təkrarlansa da, daha çox isim, feil və əvəzliklər təkrarlanaraq ritm yarada bilirlər.

Tədqiqat göstərir ki, təkrar bir üslubi vasitə kimi şeirin dilini xalq danışıq dilinə daha da yaxınlaşdırır ki, bu da şeiri daha da qəbul edilən hala gətirir. Təkrarlanan sözlər xüsusi templə və intonasiya ilə səslənərək layla və oxşama dilinə musiqililik qazandırır. Daha çox fikrin ifadəsinə xidmət edən, bədii mənanı vurğulaya bilən sözlər seçilərək təkrarlanır. Layla və oxşama dilində ritm formalaşdıran ən başlıca üslubi faktor məhz təkrarlardır deyə bilərik.

REPEATS IN AZERBAIJANI LULLABY AND FONDLE RHYTHM AS A METHOD OF CREATOR

Abstract (Summary)

Keywords: lullaby, fondle, style, rhythm, repetition

When poetic examples are approached with linguistic sensitivity, they reveal poetic subtleties in these works of art. The language units used in our oral and written literature are carriers of linguistic features. Our examples of children's folklore have a unique language and poetic vocabulary. These examples, born against the background of a native and sincere relationship between mother and baby, have many opportunities for expression. Rhythm is one of the most important indicators of the language of lullabies and similarities. This factor makes the poems sound like songs. There are many factors that create rhythm and sound in lullabies and similarities. Our research is about repetitions, which have the most important and active stylistic role among the means of creating rhythm. The units that are repeated in lullaby and fondle are compound words.

These units do not just create rhythm. Repetitions play an invaluable stylistic role in increasing the artistic and aesthetic quality of the language of poetry.

Lullaby and fondle are examples where the listeners still do not fully understand life and do not understand the meaning of the words spoken. Therefore, sometimes the sound effect of words can affect a child's brain more than the meaning. Repetitions can be considered the most effective stylistic tool in this regard.

Research on the samples shows that the expressions of affection are often repeated in order to express the sincere feelings that arise in the background of the mother-child relationship. Although all parts of speech are repeated in syllables and fondles, more nouns, verbs and pronouns can create a rhythm by repeating.

Research shows that as a stylistic tool, it brings the language of poetry closer to the vernacular, which makes poetry more acceptable. Repetitive words sound with a special tempo and intonation, adding musicality to the lullaby and fondle language. Words that serve to express more ideas and emphasize the artistic meaning are selected and repeated. We can say that repetitions are the main stylistic factor that forms the rhythm in lullaby and fondle language.

THE LONE MORO IN THE 100 GREAT MUSLIM LEADERS IN THE 20TH CENTURY

Prof. Raihan A. Yusoph

College of Social Sciences and Humanities,

Mindanao State University, Main Campus, Marawi, Philippines

-https://orcid.org/0000-0001-9791-6979

ABSTRACT

This study provides significant information about the life of Ahmad Domocao Alonto, Sr. He is the lone Moro awarded in the King Faisal International Prize for Service to Islam in 1988. The researcher pointed out the genealogical and family background of Ahmad Domocao Alonto, Sr., his marriages, and educational attainments. The researcher also emphasized his major contributions, and legacies as a Muslim political leader in the Philippines. These includes his integration advocacy such as the creation of the Commission on National Integration, Mindanao State University, Mindanao Development Authority and his efforts to amend the Civil Service of 1959. This research also documents his contribution to the Islamic development in the Philippines such as the creation of the Jamie'o Mindanao Al-Islamie or the Grand Mosque, the Islamic University of the Philippines which is now Jamiatu Al-Filibbin Al-Islamia, and the creation of the Ansar El-Islam.

This study concluded that Ahmad Domocao Alonto, Sr. played an important role in developing the conditions of the Mranaw society and the Muslims in the Philippines as a whole. He has always been regarded as a legend of his time by the Bangsamoro people in the Southern Philippines. The data used in this paper was gained from books, journals, newspapers, and first-hand sources such as the written speeches of Ahmad Domocao Alonto, Sr. And to balance the gathered data, the researcher spoke with the most important persons in his life like his contemporaries, friends, and family.

Keywords: *Bangsamoro, Mranaw, Right to Self-determination*

RESTORANLARDA TUVALET TEMİZLİĞİ ALGISININ MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE DAVRANIŞSAL NİYET ÜZERİNE ETKİSİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

Samet Yusuf Katlav

ORCID: 0000-0002-3160-7142

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

GMS YL Öğrencisi

Doç. Dr. Ömer Çoban

ORCID: 0000-0002-2316-4468

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Turizm Fakültesi

Bu çalışmanın amacı, turistlerin gittikleri restoranlarda tuvalet temizliği algısının müşteri memnuniyeti ve davranışsal niyetleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Literatür incelendiğinde restoranların tuvalet temizliği ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Macaskill vd., 2000; Scarcelli, 2007; Josiam vd., 2007; Threevitaya, 2003; Çoban, vd., 2019). Bu çalışmalarda tüketicilerin gittikleri restoran işletmesinin tuvaletleri temiz olmadığında mutfak alanlarının da temiz olmadığı düşündükleri belirtilmektedir. Ayrıca restoranların tuvalet temizliği ile tekrar ziyaret etme niyeti, hizmet kalitesi, tavsiye etme niyeti gibi davranışsal niyetleri arasında ilişki olduğu görülmektedir (Cevizkaya,2015; Klara, 2004; Scarcelli, 2007 Araştırmanın evrenini Kayalık Kapadokya'da hizmet veren restoran işletmelerini ziyaret eden tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tam olarak bilinmemesi nedeniyle olasılığa dayalı olmayan örnekleme yönteminde kolayda örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Çalışmanın verileri 01.09.2021-10.10.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmada kullanılabilecek 245 anket elde edilmiştir. Turistlerden elde edilen verilere bilgisayar ortamında güvenilirlik, frekans, yüzde, standart sapma, bağımsız örneklemler t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda bu işletmeleri ziyaret eden tüketicilerin işlemelerin tuvaletlerini temiz bulmaktadır. Restoranların tuvalet temizliği ile müşteri memnuniyeti ve davranışsal niyetleri arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: hizmet kalitesi, tuvalet temizlik algisi, restoran, Nevşehir

BRAND PERSONALITY ON SOCIAL MEDIA: THE CASE OF STRONGEST TURKISH BRANDS

A. Mücahid ZENGİN [1]

[1] Necmettin Erbakan University, Faculty of Social and Humanitarian Sciences,

0000-0002-1976-2748

ABSTRACT

Brand personality is about attaching human characteristics to brands. Although the concept predates it (Martineau, 1958), Jennifer Aaker's (1997) work popularized the topic among scholars. Aaker identified five traits: sincerity, excitement, competence, sophistication, and ruggedness. However, there is an ongoing debate among some academics concerning what to measure about brand personality and its significance (such as Azoulay & Kapferer (2003), Geuens et al. (2009) and Sharp (2018)). Okazaki (2006) adopted a creative strategy approach to reveal intentions of advertising professionals. Following Okazaki's approach, the aim of this study was to identify the brand personality dimensions employed by strongest Turkish brands in their social media communications. Six brands from the Brand Finance's 2021 list of top 10 strongest brands were selected, with a selection criterion of one brand from one sector. The final list consisted of Türkiye İş Bankası, Turkcell, Ülker, Opet, Anadolu Sigorta and Pegasus Airlines. All of the selected brands had Instagram accounts, with followers ranging from 22.2K to 326K. A content analysis was conducted on 30 Instagram posts of each brand and a total of 180 brand posts were analyzed according to the brand personality stimuli items employed by Okazaki (2006). These items are divided into two categories: Functional and expressive stimuli. The former consists of "beneficial, unique, upper-class, reliable, rational, competitive and assertive" variables, while the latter involves "glamorous, secure, humorous, prestigious, sensual, popular and likeable" variables. The results suggest that brands employ more functional stimuli than expressive stimuli on their Instagram posts and this suggests a hardsell approach.

Keywords : Brand personality, Social media, Instagram.

1. INTRODUCTION

Social media is increasingly becoming an important medium of brand communication. Brands need to be where their target audiences are, so it is important for brands to be on social media. Instagram is one of the most popular social media platforms. Brands not only engage in

partnerships with influencers and celebrities on Instagram, but also try to communicate with their audiences via their own brand accounts. An Instagram account may serve many purposes for brands: It may become a source of information exchange for potential consumers; by turning of comments, it may be used for one way communication by the brand (such as a product catalogue); it may become the sole way to reach a brand and complain; and it may be a tool for meaning transfer, a way of conveying the personality of a brand.

This study examines the intended brand personality dimensions of six Turkish brands on Instagram, adopting Okazaki's (2006) approach. The six brands are selected from the 2021 list of Brand Finance's "Top 10 Strongest Brands of Turkey". A total of 180 brand posts were analyzed (30 posts for each brand).

2. BRAND PERSONALITY

The concept of brand personality can be traced back to Martineau's article in 1958. According to Kapferer (2012, p.158-159) it was in the focus of advertising since 1970s. However, it can be said that Jennifer Aaker's (1997) research popularized it among academics.

Aaker (1997, p.347) defines brand personality as human characteristics attached to a brand. She identified the "big five" traits of brand personality: sincerity, excitement, competence, sophistication, and ruggedness. These traits also contain sub-items (Aaker, 1997, p.354):

- Sincerity: Down-to-earth, honest, wholesome, cheerful.
- Excitement: Daring, spirited, imaginative, up-to-date.
- Competence: Reliable, intelligent, successful.
- Sophistication: Upper class, charming.
- Ruggedness: Outdoorsy, tough.

Many scholars studied brand personality. For example, Lin and Huang (2012) explored brand personality dimensions of coffee chains (Starbucks and 85 Degrees) in Taiwan. Huertas, Míguez-González andve Lozano-Monterrubio (2017) studied brand personality in destination marketing. Hu, Xu, Hong, Gal, Sinha and Akkiraju (2019) explored the link between brand personality and consumer identity. Peco-Torres, Polo-Peña and Frías-Jamilena (2021) studied brand personality in cultural tourism.

It should be noted that there is a debate among some academics concerning what to measure about brand personality and the concepts significance (such as Azoulay and Kapferer (2003), Geuens, Weijters and De Wulf (2009) and Sharp (2018)). There are also various versions of the "big five" scale among cultures (Lin and Huang, 2012).

Okazaki (2006) studied brand personality dimensions that multinational corporations employ on their websites. The author adopted a creative strategy approach to reveal the intentions of advertising professionals. He analyzed the multinational corporations web sites according to brand personality stimuli. Brand personality stimuli can be discussed in two major categories: Functional stimuli and expressive stimuli. Okazaki defines the former as: *"attributes that base the rationale of advertising arguments on factual information; this is often referred to as the*

need for cognition in personality classification" and the latter as *"attributes that have little to do with factual appeals, and are instead developed by feeling or by emotionally charged appeals"*. Functional stimuli consist of "beneficial, unique, upper-class, reliable, rational, competitive and assertive" variables, while expressive stimuli involves "glamorous, secure, humorous, prestigious, sensual, popular and likeable" variables. This study follows Okazaki's approach to reveal intentions in social media communications.

3. METHOD

A content analysis was conducted on a total of 180 Instagram posts of six brands from Turkey. Sample selection procedure, coding procedure, limitations and research questions are detailed under this section.

3.1. Sample

Six brands from the Brand Finance's 2021 list of top 10 strongest brands were selected, with a selection criterion of one brand from one sector. The final list consisted of Türkiye İş Bankası, Turkcell, Ülker, Opet, Anadolu Sigorta and Pegasus Airlines. As it can be seen from the table, all of the selected brands had Instagram accounts, with followers ranging from 22.2K to 326K.

Table 1. List of Brands

Brand	Handle	Posts	Followers	Following
Türkiye İş Bankası	@isbankasi	1002	126K	6
Turkcell	@turkcell	1869	326K	21
Ülker	@ulker	1035	87.8K	29
Opet	@opettr	1293	95K	4
Anadolu Sigorta	@anadolu.sigorta	1317	22.2K	3
Pegasus Airlines	@pegasusairlines	1528	273K	4

30 posts for each brand were selected, starting from 25.12.2021 and going back. The limiting factor was not date but number of posts.

3.2. Coding Procedure

A content analysis was conducted on 30 Instagram posts of each brand and a total of 180 brand posts were analyzed according to the brand personality stimuli items employed by Okazaki (2006). These items are divided into two categories: Functional and expressive stimuli. The former consists of "beneficial, unique, upper-class, reliable, rational, competitive and assertive" variables, while the latter involves "glamorous, secure, humorous, prestigious, sensual, popular and likeable" variables. Definitions of these items are presented in Table 2 below.

Table 2. Brand Personality Stimuli

Functional Stimuli	
Assertive C2A	Assertive call to action is utilizing high pressure and a sense of urgency so that consumers will act quickly. Using “Call or Click now” “Limited time offer” “Your last chance to save” “One-time-only sale”, etc.
Non-assertive C2A	*Non-assertive call to action is encouraging without pressure, such as "you can click here to learn more about our offers"*
Beneficial	Show, in a straightforward manner, the rewards or benefits of using the brand. Sometimes, provide “before” and “after” pictures to show the effects of the products.
Competitive	Explicitly or implicitly claim or state superiority over competitors. Sometimes, after reminding consumer of claims made by competitors, refute them.
Rational	Start with objective reasons why the brand will be satisfying and reach a conclusion in favor of buying, emphasizing the logic behind the persuasion.
Trustworthy	Provide persuasive arguments for product attributes and functions by means of statistics, charts, graphs, etc. from reliable sources.
Unique	Make explicit claims about one specific attribute (or sometimes two if they are complementary) that makes the brand different from competitors.
Upper Class	Make an explicit or implicit reference to the upscale nature of the brand. Emphasize that the ownership of the brand can increase the social status, pride or satisfaction of the user
Expressive Stimuli	
Glamorous	Enable consumers to imagine themselves as rich, famous, or accomplished, or in other more dreamlike and enjoyable types of situation.
Humorous	Utilize stimuli intended to amuse or entertain, such as puns, nonsense, sentimental humor, satire or comedy.
Likeable	Link the brand with a “good feeling” such as experiencing love, family affection or a friendly relationship. *In addition, "loving the earth or the environment".*
Popular	Use a spokesperson, celebrity, expert, or typical satisfied customer to emphasize the brand’s attributes.
Prestigious	Indicate explicitly the fulfilment of the desires for money, power, social status and material possessions.
Secure	Highlight the importance of avoiding some harm or danger that may arise from not using the brand or not taking some recommended action.
Sensual	Utilize various degrees of (seductively dressed, semi-nude or completely nude) eroticism, or the verbal suggestion of sexual acts.

Adopted from Okazaki (2006).

All items were coded as dichotomies (1 for "Yes" and 0 for "No"). The items were pretested in 30 social media posts. For this study, it was decided to split the "assertive" item into two as "assertive call to action" and "non-assertive call to action". In addition, the definition of "likeable" item was extended to include love towards the earth and the environment. "Rational" and "beneficial" items have similar definitions.

3.3. Limitations

The number of brands is limited to six in this study. Brand Finance lists top 100 most valuable brands in addition to top 10 strongest brands every year. Future studies should include more brands in the analysis. Multiple brands from different sectors would be useful for pointing out the differences between product or service categories.

This study limits sample to 30 posts for each brand and data collection is done retrospectively. Some posts might be deleted by the brands. In future studies researchers might follow the brands every day for a specific timeframe to capture every post created. In addition, this study only analyzes traditional posts, but stories and reels are another way for sharing information with a brands target audience. Future studies might also include these in the sample.

3.4. Research Questions

The following research questions were identified for this study.

RQ1: What brand personality stimuli do strongest brands of Turkey use in their Instagram accounts the most?
RQ2: What other kinds of posts these brands are sharing on Instagram?

4. FINDINGS

Six brands' Instagram accounts were analyzed in this study: Türkiye İş Bankası, Turkcell, Ülker, Opet, Anadolu Sigorta and Pegasus Airlines. As it can be seen from the table, the brand with most followers is Turkcell and with least followers is Anadolu Sigorta. The table also lists brands' rank on Brand Finance's list of Top 10 Strongest Brands of Turkey 2021, and the dates of first and last analyzed post for each brand.

Table 3. Brands Analyzed

Brand	Followers	Brand Finance Rank	Number of Posts Analyzed	Timeframe of Analysis (2021)
Türkiye İş Bankası	126K	1	30	25.12 to 05.11
Turkcell	326K	3	30	25.12 to 23.11
Ülker	87.8K	4	30	25.12 to 04.10
Opet	95K	5	30	25.12 to 28.11
Anadolu Sigorta	22.2K	9	30	25.12 to 07.11
Pegasus Airlines	273K	10	30	25.12 to 11.11

Brand posts have generated many likes and comments. As it can be seen from the table, likes ranged from 117 to 86570 and comments ranged from 0 to 42136. Some posts have more likes and comments than average, and this is due to contests and special days.

Table 4. Likes and Comments

Likes	**N**	**Minimum**	**Maximum**	**Mean**	**SD**
Türkiye İş Bankası	30	337	86570	3780,00	15660,12
Turkcell	30	225	972	421,80	197,01
Ülker	30	162	4213	500,80	719,11
Opet	30	353	5563	1102,50	1171,91
Anadolu Sigorta	30	117	8317	1031,33	2021,46
Pegasus Airlines	30	409	11656	2572,06	2485,09
Comments	**N**	**Minimum**	**Maximum**	**Mean**	**SD**
Türkiye İş Bankası	30	1	949	49,03	171,18
Turkcell	30	12	274	70,56	50,03
Ülker	30	2	120	25,36	28,63
Opet	30	0	42136	1414,36	7691,12
Anadolu Sigorta	30	0	1797	71,93	330,26
Pegasus Airlines	30	2	2085	132,23	380,81

As it can be seen from the table, the highest mean belongs to Türkiye İş Bankası for likes and Opet for comments, while the lowest mean belongs to Turkcell for likes and Ülker for comments.

Table 5. Functional and Expressive Stimuli

Functional Stimuli	**N**	**%**	**Expressive Stimuli**	**N**	**%**
Assertive C2A	34	18,9	Glamorous	8	4,4
Non-assertive C2A	63	35,0	Humorous	14	7,8
Beneficial	74	**41,1**	Likeable	20	**11,1**
Competitive	0	0	Popular	19	10,6
Rational	13	7,2	Prestigious	7	3,9
Trustworthy	2	1,1	Secure	10	5,6
Unique	6	3,3	Sensual	0	0
Upper class	5	2,8			

The most and least frequently used items can be seen from Table 5. Most frequent functional stimulus is "beneficial" (41,1%). It is followed by “non-assertive call to action” (35%) and “assertive call to action” (18,9%). Most frequent expressive stimulus is "likeable” (11,1%), and it is followed by “popular” (10,6%).

Table 6. Other types of posts

Post Type	**N**	**%**
Social responsibility	32	17,8
"We've won awards"	14	7,8
Culture and arts	7	3,9
Days with significance	17	9,4
Contests, games, and puzzles	11	6,1
Hyperbole	1	0,6
Transparency	5	2,8

Some posts do not fit in the Okazaki (2006) scale, so a list of post types have been created. These can be seen from the table. Türkiye İş Bankası and Ülker posted more about social responsibility than other brands (both 31,3%). The same brands also have same number of posts touting the awards their brand have won. All of the posts about transparency belongs to Ülker.

Table 7. The most used stimuli used by brands

		Türkiye İş B.	Turkcell	Ülker	Opet	Anadolu S.	Pegasus A.	Total
Functional Stimuli	Assertive C2A	14,7	26,5	0	11,8	26,5	20,6	100
	Non-assertive C2A	12,7	27	3,2	7,9	23,8	25,4	100
	Beneficial	9,5	25,7	4,1	21,6	13,5	25,7	100
	Competitive	0	0	0	0	0	0	0
	Rational	15,4	38,5	0	38,5	7,7	0	100
	Trustworthy	0	0	100	0	0	0	100
	Unique	16,7	0	50	33,3	0	0	100
	Upper class	0	0	20	0	0	80	100
Expressive Stimuli	Glamorous	0	25	25	0	0	50	100
	Humorous	0	28,6	14,3	35,7	7,1	14,3	100
	Likeable	15	40	15	0	20	10	100
	Popular	5,3	10,5	26,3	52,6	0	5,3	100
	Prestigious	14,3	42,9	14,3	0	14,3	14,3	100
	Secure	10	10	0	10	50	20	100
	Sensual	0	0	0	0	0	0	0

Table 7 presents which brand uses which item most. "Rational" item is used by Turkcell and Opet the most (38,5%). "Trustworthy" item is not used by any brand except Ülker, while this brand does not use any "assertive C2A" or "rational" brand personality stimuli. Ülker also uses the "Unique" item the most (50%).

"Upper class" item is used by Pegasus Airlines the most (80%). It can be said that this brand personality stimulus is well suited to an airline company. “Beneficial” and “non-assertive call to action” items are used by all brands.

Opet uses "Humorous" and "Popular" items more than any other brand. This is due to featuring Cem Yılmaz in their latest marketing communications efforts. However, Türkiye İş Bankası does not feature any humor in the analyzed Instagram posts. Lastly, Turkcell uses "prestigious" item the most (42,9%) among six brands.

5. CONCLUSION

This study analyzed brand personality stimuli employed in Instagram posts of six Turkish brands. The brands were selected from Brand Finance’s top 10 strongest Turkish brands 2021 list: Türkiye İş Bankası, Turkcell, Ülker, Opet, Anadolu Sigorta and Pegasus Airlines. The scale used for brand personality stimuli was adopted from Okazaki (2006). A total of 180 posts were analyzed (30 posts for each brand).

Brand personality stimuli were divided into two categories as functional and expressive stimuli. Functional stimuli consisted of “beneficial, unique, upper-class, reliable, rational, competitive and assertive” items. Expressive stimuli consisted of “glamorous, secure, humorous,

prestigious, sensual, popular and likeable" variables. For this study, it was decided to split the "assertive" item into two as "assertive call to action" and "non-assertive call to action".

Among the 180 posts analyzed, the most frequent brand personality stimulus were "beneficial" (41,1%). This stimulus was also used by all six brands in their Instagram posts. This item was about showcasing "the rewards and benefits of using the brand". It can be said that brands intended to appeal to the rational side of consumers with the use of this stimulus. On the other hand, some brands used it lower than others, as the lowest ratio was for Ülker (4,1%). Beneficial item is followed by "non-assertive call to action" (35%) and "assertive call to action" (19%). As explained earlier, "call to action" is asking consumers to act. The original Okazaki (2006) scale did not discern between assertive and non-assertive calls, and called the item simply "assertive". However, upon pretesting it was found that many Instagram brand posts featured non-assertive call to action. So it was decided to split the item into two. There was also an item called "Rational" which was about stating the "objective reasons why the brand will be satisfying". This stimulus was used in 7,2% of the posts. The four stimuli mentioned are all about a hardsell approach.

There are also "competitive", "trustworthy", "unique" and "upper class" items among the functional stimuli. Competitive item was not used in any posts. The use of other items was low compared to other functional stimuli. "Trustworthy" was used in 1,1%; "unique" was used in 3,3% and "upper class" was used in 2,8% of the posts.

The most used expressive stimuli were "likeable" (11%) and "popular" (10,6%); however, they were low in ratio compared to functional stimuli. "Humorous" brand personality stimulus was present in 11,1% of the posts. All brands except Türkiye İş Bankası used humor in their social media posts, with highest ratio belonging to Opet (35,7%). "Sensual" item was not present in any of the brand posts.

4.1. Suggestions For Future Studies

It can be said that the Okazaki typology is not enough to capture all brand personality stimuli since there were many posts that can contribute to the brand personality yet cannot be listed under any of the Okazaki's items.

In future studies, social media posts of brands can be analyzed using the "big five" brand personality scale of Jennifer Aaker in addition to Okazaki's scale to further test the applicability of Okazaki's approach.

Lastly, the number of brands included in the sample can be raised in future studies. Alternatively, future studies can also focus on one sector.

REFERENCES

Aaker, J. L. (1997). Dimensions of brand personality. Journal of Marketing Research, 34(3), 347-356.

Azoulay, A., and Kapferer, J.-N. (2003). Do brand personality scales really measure brand personality? Journal of Brand Management, 11(2), 143-155.

Geuens, M., Weijters, B., and De Wulf, K. (2009). A new measure of brand personality. International Journal of Research in Marketing, 26(2), 97-107.

Hu, Y., Xu, A., Hong, Y., Gal, D., Sinha V. and Akkiraju, R. (2019). Generating business intelligence through social media analytics: Measuring brand personality with consumer-, employee-, and firm-generated content. Journal of Management Information Systems, 36(3), 893-930.

Huertas, A., Míguez-González, M.I., and Lozano-Monterrubio, N. (2017). YouTube usage by Spanish tourist destinations as a tool to communicate their identities and brands. Journal of Brand Management, 24, 211-229.

Kapferer, J.N. (2012). The new strategic brand management. Kogan-Page: London.
Lin, Y.C. and Huang, P.W. (2012). Effects of the big five brand personality dimensions on repurchase intentions: Using branded coffee chains as examples. Journal of Foodservice Business Research, 15(1), 1-18.

Martineau, P. (1958). The personality of the retail store. Harvard Business Review, 36, 47-55.

Okazaki, S. (2006). Excitement or sophistication? A preliminary exploration of online brand personality. International Marketing Review, 23(3), 279-303.

Peco-Torres, F., Polo-Peña A.I., and Frías-Jamilena, D.M. (2021). Brand personality in cultural tourism through social media. Tourism Review, 76(1), 164-183.

Sharp, B. (2018). Markalar nasıl büyür? The Kitap: İstanbul.

COVİD-19 GÖLGESİNDE SPOR BİLİMLERİ AKADEMİ ÖĞRENCİLERİNDE PSİKOLOJİK ZİHİNLİLİK İNCELEMESİ

Berat ERGENEKON
0000-0001-5793-9228

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 Salgının gölgesinde üniversitelerde ara verilen yüz yüze eğitimin tekrar başlaması sonrası Spor Bilimleri öğrencilerinde psikolojik zihinlilik durumunun incelenmesidir. Araştırmanın örneklem grubunu; Diyarbakır ve yakın çevre illerde bulunan üniversitelerdeki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları ve Spor Bilimleri Fakültelerinde lisans düzeyinde aktif olarak öğrenim gören rastgele seçilmiş 240 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılara araştırmacı tarafından oluşturulan 'demografik bilgi formu', Denizli vd., (2018) tarafından geliştirilen iç görü ve ilgi alt boyutlarından oluşan beşli likert tipi olan 'Psikolojik Zihinlilik Ölçeği' yöneltilmiştir. Öğrencilerin Psikolojik Zihinlilik düzeyleri iç görü ve ilgi alt boyutları düzeyinde demografik bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma uygulanmıştır. Yapılan normallik testine göre normal dağılım göstermeyen verilerin analizinde, iki değişkenin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelemek için U-testi, ikiden fazla değişkenin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelemek için kruskal-wallis testi kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmış olup hata payı 0.05 olarak kabul edilmiştir. İçinde bulunduğumuz psikolojik anlamdaki bu zor süreç, ülke sporunun geleceğine yön verecek olan Spor Bilimleri Akademisi öğrencilerinin üniversitelerde başlayan yüz yüze eğitimler ile birlikte psikolojik zihinlilik durumlarını incelemeyi gerekli kılmıştır. Çalışmamız branşı veya kategorisi ne olursa olsun sporcu bireylerin üniversite düzeyi ve öncesinde psikolojik anlamda destek veya eğitimler alması konusunda daha kapsamlı atılımlar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kendini ve iç dünyasını tanıyan ilgi ve isteklerini bilen ve doğru kararlar alabilen başarılı spor insanları yetişmesi açısından önem arz etmektedir. Yapılan test sonuçlarına göre covid-19 enfekte durumu ve psikolojik eğitim/destek durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Psikolojik Zihinlilik, Covid-19

AN INVESTIGATION ON PSYCHOLOGICAL MENTALITY IN SPORTS SCIENCES ACADEMY STUDENTS IN THE SHADOW OF COVID-19

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the psychological mentality of Sports Sciences students after the resumption of face to face education, which was suspended in universities under the shadow of the Covid-19 Pandemic. The sample group of the research consists of 240 randomly selected volunteer students who are actively studying at the Physical Education and Sports Schools and Sports Sciences Faculties in the universities located in Diyarbakır and

nearby provinces. Participants were asked to fill in the 'Demographic Information Form' created by the researcher, the 'Psychological Mindfulness Scale', a five-point likert type scale consisting of insight and interest sub-dimensions developed by Denizli et al., (2018). Students' Psychological Mindfulness levels were compared with demographic information at the level of insight and interest sub-dimensions. Number, percentage, mean and standard deviation were used as descriptive statistical methods in the evaluation of the data. In the analysis of data that did not show normal distribution according to the normality test, U-test was used to examine whether the difference between the means of two variables was significant, and the Kruskal-Wallis test was used to examine whether the difference between the means of more than two variables was significant. SPSS 22.0 package program was used in the analysis of the data and the margin of error was accepted as 0.05. This psychologically difficult process we are in has made it necessary to examine the psychological mentality of the students of the Sports Sciences Academy, who will shape the future of the country's sports, together with the face-to-face training that restarted at the universities. Our study reveals that, regardless of the branch or category, more comprehensive steps should be taken in terms of receiving psychological support or training at university level and earlier. In this context, it is of utmost importance to raise successful sports people who know themselves and their inner world, know their interests and wishes and make the right decisions. According to the test results, significant differences were determined according to the variables of having covid-19 and psychological education / support status ($p<0.05$).

Keywords: Sports Sciences, Psychological Mentality, Covid-19

GİRİŞ

Psikolojik zihinlilik kavramı "insanların duygu, düşünce ve davranışlarının altta yatan nedenlerini, oluş şeklini, anlamını görebilme ve değerlendirebilme yetisidir. İnsanların nasıl ve neden öyle duygulandığı, düşündüğü ve davrandığı sorularını sormaya ve yanıt oluşturmaya yatkınlığı" şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda yöneltilen soruları cevaplayabilmek yalnız iç dünyadaki süreçleri görerek ve kavrayabilerek mümkün olabilmektedir.

Psikolojik zihinliliğin gereklilikleri, öteki insanları ve kurulacak ilişkileri anlama konusunda istekli davranmayı, ruhsal süreçlerle ilgili gerekli kavramları bilmeyi; en önemlisi bilinçdışı etkenlerin insan duyguları, düşünceleri ve davranışını inşa etmedeki iş payını anlayabilmekten geçmektedir.

Literatürdeki bazı kaynaklarda psikolojik zihinlilik kavramı yerine "iç görü, içe bakış, farkındalık, psikolojik düşünmeye yatkınlık, psikolojik anlak, psikolojik farkındalık, öz-farkındalık, kendini gözleme yetisi ve özbilinç" gibi ifadeler kullanıldığı gözlemlenmektedir. Fakat birden fazla ortak noktaları olmakla beraber kullanılan ifadelerin "psikolojik zihinlilik" kavramı ile özdeş olduğunu düşünmek yanlış olabilir. Psikolojik zihinlilik yetileri gelişmiş düzeyde olan kişiler kendi davranışlarının yanı sıra diğer insanların davranışlarını da daha doğru bir bilinçle değerlendirebilirler, anlama ve anlamlandırma, bu bağlamda kurdukları ilişkilerin yönetimi ve yönlendirmesi konusunda başarılıdırlar. Daha önce yapılmış olan bazı araştırmalar neticesinde psikolojik zihinlilik kavramının "atılganlık, sosyallik, duygusal uyum, güvenli bağlanma, yaşantılara açıklık ve terapiden yararlanma düzeyi ile olumlu yönde; depresyon, kişilerarası çatışma düzeyi, nörotizm, kaygı, somatizasyon ve uyku sorunları" ile negatif eksende bağlantılı olduğu saptanmıştır. (Denizli vd., 2019).

Covid-19, artık bilindiği gibi son dönemlerde sadece ülke çapında değil dünya gündeminde önemli yer edinen bir virüs olmuştur. Bulaştığı durumda kişilerin fiziki sağlıklarına etki etmesinin yanı sıra, enfeksiyona maruz kalmamış kişilerin sağlığını psikolojik anlamda da oldukça etkilemektedir (Rubin vd., 2010-266; Wang vd., 2020). Bu salgının ortaya çıkmasıyla; "koronavirüs bana bulaşır mı?", "bulaşmaması için neler yapmalıyım?", "bulaşırsa iyileşir miyim?" gibi birçok kaygı barındıran sorular akıllara gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda kaygı durumu en fazla ortaya çıkabilecek psikolojik durumlardan halini almıştır. Kaygı denen olgu, zihnimizde yer edinen olumsuz düşüncelerle gün yüzüne çıkan problemlerden biridir. Günlük yaşantımızda pek çok durumla ilgili endişelerle karşılaşıldığı gibi, küresel ölçekte kitlesel bir topluluğa olumsuz yönde etki eden Covid-19 Salgınına karşı da bu kaygı durumu gün yüzüne çıkmaktadır. Covid-19 salgınının yetişkin bireylerde "kaygı, korku, öfke gibi olumsuz duygusal tepkilere yol açtığı, stres düzeylerini artırdığı, kaygı bozuklukları, depresif bozukluklar, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklara yatkınlıklarını artırdığı, intihar düşünceleri, uykusuzluk" gibi psikolojik belirtilere yol açabildiği belirtilebilir (Bekaroğlu ve Yılmaz, 2020). Spor ve psikoloji birbirlerine oldukça yakın ilişkili kavramlar olduğundan, bu zorlu sürecin yıkıcı etkileri gölgesinde spor alanında eğitim gören yetişkinlerin psikolojik zihinlilik açısından ne durumda olduğunun tespitinin yapılması önem arz etmektedir. Bu durum çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Nitekim psikoloji ve spor bilimleri arasındaki bağlantı bilinçlenme düzeyi artış gösterdikçe daha da önem arz eden bir seviyeye çıkmıştır. Bu bağlamda Spor Bilimleri öğrencilerinin psikolojik zihinlilik durumlarının da sportif ve de sosyal yaşamlarına etkisi oldukça fazladır (Ergenekon, 2020). Yapılan çalışma zor bir psikolojik süreçten geçilirken, bu sürecin ülke sporunun geleceğine yön verecek olan Spor Bilimleri Akademisi öğrencilerinin üniversitelerde başlayan yüz yüze eğitimler ile birlikte psikolojik zihinlilik durumlarını çoklu karşılaştırmalarla incelemeyi amaçlamıştır.

AMAÇ, GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı, Covid-19 Salgının gölgesinde üniversitelerde ara verilen yüz yüze eğitimin tekrar başlaması sonrası Spor Bilimleri öğrencilerinde psikolojik zihinlilik durumunun incelenmesidir.

Araştırmanın örneklem grubunu; Diyarbakır ve yakın çevre illerde bulunan üniversitelerdeki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları ve Spor Bilimleri Fakültelerinde lisans düzeyinde aktif olarak öğrenim gören rastgele seçilmiş 240 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmacı tarafından oluşturulmuş 'demografik bilgi formu' kullanılmıştır. Bu demografik bilgiler cinsiyet, üniversite, bölüm, sınıf, psikolojik eğitim/destek, covid-19 enfekte durumu ve spor dalı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Denizli vd., (2018) tarafından geliştirilen içgörü alt boyutu (İÇAB) (1,3,4,6,9,10 ve 12. maddeler) ve ilgi alt boyutu (İLAB) (2,5,7,8,11,13 ve 14. maddeler) olmak üzere iki alt boyuttan oluşan beşli likert tipi olan 'psikolojik zihinlilik ölçeği (PZÖ)' uygulanmıştır.

Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmış olup hata payı 0.05 olarak kabul edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma uygulanmıştır. Yapılan normallik analizine bakılarak kolmogorov-smirnov, histogram, skewness-kurtosis değerlerine dikkat edildiğinde verilerin normal dağılmadığı saptanmıştır. Bu Bağlamda iki grubun ortalamaları arasındaki farkın

anlamlı olup olmadığını incelemek için U-testi, ikiden fazla değişkenlerin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelemek için kruskal-wallis testi, çoklu karşılaştırmalarda ise hangi değişkenler arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit edebilmek için kruskal-wallis testinden sonra tekrarlı U-testi testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen verilerin analizleri sonucunda, tablolar ve yorumlamalarına bu bölümde yer verilmiştir.

Çizelge.1. Araştırma Örnekleminin Demografik Özellikleri

Değişken	Frekans(f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Erkek	119	49,6
Kadın	121	50,4
Covid-19 Geçirmiş Olma		
Evet	84	35,0
Hayır	156	65,0
Psikolojik Eğitim/Destek		
Evet	66	27,5
Hayır	174	72,5
Spor Branş Alanı		
Takım Sporları	127	52,9
Bireysel Sporlar	113	47,1
Bölüm		
Öğretmenlik	86	35,8
Antrenörlük Eğitimi	79	32,9
Spor Yöneticiliği	75	31,3
Sınıf		
1.Sınıf	84	35,0
2.Sınıf	50	20,8
3.Sınıf	60	25,0
4.Sınıf	46	19,2

N=240

Çizelge.1. Katılımcılar cinsiyet değişkenine göre 119'u erkek (%49,6), 121'i kadın (%50,4), olarak dağılmaktadır. Katılımcılar covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre 84'ü evet (%35,0), 156'sı hayır (%65,0) olarak dağılım göstermektedir. Katılımcılar psikolojik eğitim / destek değişkenine göre 66'sı evet (%27,5), 174'ü hayır (%72,5), olarak dağılmaktadır. Katılımcılar spor branş alanı değişkenine göre 127'si takım sporları (%52,9), 113'ü bireysel sporlar (%47,1), olarak dağılmaktadır. Katılımcılar bölüm değişkenine göre 86'sı Beden Eğitimi Öğretmenliği (%35,8), 79'u Antrenörlük Eğitimi (%32,9), 75'i ise Spor Yöneticiliği (%31,3), olarak dağılım göstermektedir. Katılımcılar sınıf değişkenine göre 84'ü 1.Sınıf (%35,0), 50'si 2.Sınıf (%20,8), 60'ı 3.Sınıf (%25,0), 46'sı 4.Sınıf (%19,2) olarak dağılım göstermektedir.

Çizelge.2. Temel Değişkenlerin Alt Faktörler Düzeyinde Cinsiyet Değişkenine Göre U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
İGAB	Erkek	119	124,22	14782,00		
	Kadın	121	116,84	14138,00	6757,000	,410
İLAB	Erkek	119	115,50	13745,00		
	Kadın	121	125,41	15175,00	6605,000	,268

*p<0,05; N=240

Çizelge.2. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) (U=6757,000, p>0,05) ve İlgi (İLAB) (U=6605,000, p>0,05) alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Çizelge.3. Temel Değişkenlerin Alt Faktörler Düzeyinde Covid-19 Geçirmiş Olma Değişkenine Göre U Testi Sonuçları

	Enfekte	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
İGAB	Evet	84	149,43	12552,00		
	Hayır	156	104,92	16368,00	4122,000	,001
İLAB	Evet	84	105,22	8838,50		
	Hayır	156	128,73	20081,50	5268,500	,012

*p<0,05; N=240

Çizelge.3. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü Alt Boyutunda (İGAB) (U=4122,000, p<0,05) covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülürken, İlgi Alt Boyutunda (İLAB) (U=5268,500, p>0,05) covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Çizelge.4. Temel Değişkenlerin Alt Faktörler Düzeyinde Psikolojik Eğitim/Destek Durumu Değişkenine Göre U Testi Sonuçları

	Destek	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
İGAB	Evet	66	111,63	7367,50		
	Hayır	174	123,86	21552,50	5156,500	,222
İLAB	Evet	66	153,42	10125,50		
	Hayır	174	108,01	18794,50	3569,500	,001

*p<0,05; N=240

Çizelge.4. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü Alt Boyutunda (İGAB) (U=5156,500, p>0,05) Psikolojik Eğitim / Destek değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmezken, İlgi Alt Boyutunda (İLAB) (U=3569,500, p>0,05) psikolojik eğitim / destek değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür.

Çizelge.5. Temel Değişkenlerin Alt Faktörler Düzeyinde Branş Alanı Değişkenine Göre U Testi Sonuçları

	Branş	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
İGAB	Takım Sporları	127	120,38	15288,50		
	Bireysel Sporlar	113	120,63	13631,50	7160,500	,978
İLAB	Takım Sporları	127	121,33	15409,00		
	Bireysel Sporlar	113	119,57	13511,00	7070,000	,844

*p<0,05; N=240

Çizelge.5. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) (U=7160,500, p>0,05) ve İlgi (İLAB) (U=7070,000, p>0,05) alt boyutlarında branş alanı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Çizelge.6. Temel Değişkenlerin Alt Boyutlar Düzeyinde Bölüm Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Bölüm	N	Sıra Ort.	X^2	P
İGAB	Öğretmenlik	86	126,81		
	Antrenörlük Eğitimi	79	124,85	3,21	,201
	Spor Yöneticiliği	75	108,68		
İLAB	Öğretmenlik	86	114,40		
	Antrenörlük Eğitimi	79	128,51	1,75	,416
	Spor Yöneticiliği	75	119,06		

*p<0,05; N=240

Çizelge.6. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ($\mathbf{X^2}$ = 3,21, p>0,05) ve İlgi (İLAB) ($\mathbf{X^2}$ = 1,75, p>0,05) alt boyutlarında bölüm değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Çizelge.7. Değişkenlerin Alt Boyutlar Düzeyinde Sınıf Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Sıra Ort.	X^2	P
İGAB	1.Sınıf	84	115,17		
	2.Sınıf	50	116,53	2,14	,544
	3.Sınıf	60	131,38		
	4.Sınıf	46	120,35		
İLAB	1.Sınıf	84	117,82		
	2.Sınıf	50	112,41	1,59	,662
	3.Sınıf	60	126,23		
	4.Sınıf	46	126,72		

*p<0,05; N=240

Çizelge.7. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ($\mathbf{X^2}$ = 2,14, p>0,05) ve İlgi (İLAB) ($\mathbf{X^2}$ = 1,59, p>0,05) alt boyutlarında sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çizelge.2. İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ve İlgi (İLAB) alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). Erkmen vd., (2008) yapmış oldukları çalışma da çalışmamıza cinsiyet değişkeni açısından paralellik göstermektedir. Bakıldığında ortak paydalarında sporun olduğu kadın ve erkeklerin sporun psikolojik etkileri de göz önüne alındığında zihinlilik durumu açısından benzer reaksiyonlar göstermiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. **Çizelge.3.** İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü Alt Boyutunda (İGAB) covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülürken (p<0,05), İlgi Alt Boyutunda (İLAB) covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). İç görü alt faktöründe covid-19 geçirmiş olma değişkenine göre sıra ortalamalarına bakıldığında "evet" cevabı verenlerin puanının "hayır" cevabı verenlere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bağlamda elde edilen sonuç covid-19 virüsünü geçirmiş olanların yaşamış olduğu muhtemel panik ve korku duygusunun bu hastalığın kendilerinde ne tür olumsuz düşünce veya etkiler bırakmış olabileceğini anlamlandırabilmek açısından iç görülerine daha fazla yönelim göstermiş olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. **Çizelge.4.** İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü Alt Boyutunda (İGAB) Psikolojik Eğitim / Destek değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmezken (p>0,05), İlgi Alt Boyutunda (İLAB) psikolojik eğitim / destek değişkenine göre

istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür (p<0,05). İlgi alt faktöründe psikolojik eğitim / destek almış olma değişkenine göre sıra ortalamalarına bakıldığında "evet" cevabı verenlerin puanının "hayır" cevabı verenlere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine bakıldığında daha öncesinde herhangi bir psikolojik eğitim / destek süreci geçirmiş olan spor akademisi öğrencilerinin; zihin dünyasındaki olumsuz durumları pozitife çevirebilme, bu bağlamda iç dünyasını duyduğu ilgiyle anlamlandırabilme konusunda daha etkin oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür. **Çizelge.5.** İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ve İlgi (İLAB) alt boyutlarında branş alanı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). Bu durum, branşı bireysel de olsa takım sporu da olsa ortak paydası spor olan akademi öğrencilerinin genel anlamda zihinlilik durumlarının kategorilere göre ayrışmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. **Çizelge.6.** İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ve İlgi (İLAB) alt boyutlarında bölüm değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). **Çizelge.7.** İncelendiğinde, Psikolojik Zihinlilik Ölçeği (PSÖ) alt faktörlerinden; İç Görü (İGAB) ve İlgi (İLAB) alt boyutlarında sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05). Çalı ve Kangalgil (2020) yapmış oldukları çalışma da sınıf değişkeni açısından çalışmamızla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda sınıf düzeyi veya bölüm fark etmeksizin sporcu bireylerin; üniversite olgunluğuna erişmiş ve aktif spor yaptıkları göz önüne alındığında kendilerini belli bir ölçüde tanıyan bireyler olması nedeniyle psikolojik zihinlilik çerçevesinde anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamış olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmamız branşı veya kategorisi ne olursa olsun sporcu bireylerin üniversite düzeyi ve öncesinde psikolojik anlamda destek veya eğitimler alması konusunda daha kapsamlı atılımlar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kendini ve iç dünyasını tanıyan ilgi ve isteklerini bilen ve doğru kararlar alabilen başarılı spor insanları yetişmesi açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Bekaroğlu, E., & Yılmaz, T. (2020). COVID-19 ve psikolojik etkileri: Klinik psikoloji perspektifinden bir derleme. *Nesne, 8*(18), 573-584.

BOZKURT, Y., ZEYBEK, Z., & AŞKIN, R. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(37), 304-318.

Denizli, S., Meydan, B. ve Pamukçu, B. (Mayıs, 2018). *Psikolojik Zihinlilik Ölçeği Türkçe Formu'nun geçerlik ve güvenirlik çalışması* (s. 1166-1168). Vth International Eurasian Educational Research Congress, Antalya, Türkiye.

Denizli, S., Pamukçu, B., & Meydan, B. (2019). PSİKOLOJİK DANIŞMA SÜREÇ VE SONUÇ ARAŞTIRMALARINDA DANIŞANA İLİŞKİN BİR DEĞİŞKEN: PSİKOLOJİK ZİHİNLİLİK. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(40).

Ergenekon, B. (2020). Covid-19 Pandemi (Salgın) Sürecinde Farklı Branş Sporcularının Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeylerinin Motivasyonel Kararlılık Tutumlarıyla İlişki Düzeyinin İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies, 15*(6).

Erkmen, N., & ÇETİN, M. Ç. (2008). BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNİN STRESLE BAŞA ÇIKMA TARZLARININ BAZI DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 231-242.

https://psikoloji-psikiyatri.com/psikolojik-zihinlilik/ (Erişim tarihi: 31.12.2021)

https://www.yasamhastaneleri.com/koronavirusun-psikolojik-etkileri-nelerdir (Erişim tarihi: 31.12.2021)

Çalı, O., & KANGALGİL, M. (2020). Spor Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Çoklu Zekâ Alanlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (İç Anadolu Bölgesi Örneği). *Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi*, *2*(2), 49-57.

Rubin, G. J., Potts, H. W. W., ve Michie, S. (2010). The impact of communications about swine flu (influenza A H1N1v) on public responses to the outbreak: results from 36 national telephone surveys in the UK. Health Technology Assessment, 14(34), 183- 266.

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., ve Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in

THE MEDIATING ROLE OF LOCUS OF CONTROL AND COVID-19 CONSPIRACY BELIEF IN THE RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT STYLE AND COVID-19 ANXIETY

Gizem Can Atmaca[1], Merve Uçar[2], Selin Yılmaz[3], Özge Karakale[4]

Middle East Technical University Northern Cyprus Campus, Psychology Program, 0000-0002-7290-6843 [1]
Middle East Technical University Northern Cyprus Campus, Psychology Program, 0000-0002-6708-5980 [2]
Middle East Technical University Northern Cyprus Campus, Psychology Program, 0000-0002-7635-8207[3]
Middle East Technical University Northern Cyprus Campus, Psychology Program, 0000-0002-5906-3570[4]

ABSTRACT

To address some of the psychological effects of the rapidly evolving Covid-19 pandemic, we investigated the relationship between attachment styles and Covid-19 anxiety, considering the mediating role of locus of control and Covid-19 conspiracy belief using online self-report questionnaires. We used three questionnaires; a validated Turkish version of Revised Experiences in Close Relationships Scale, Rotter's Internal-External Locus of Control Scale in Turkish, Coronavirus anxiety scale in Turkish. Thus, the target sample of the study was Turkish. Additionally, living in Turkey was set as a qualification to apply to participate in the survey. 229 people participated in the study (52% 18-24 years old, 74% female, 59% middle socioeconomic status). Based on the literature, we constructed a sequential mediation model to test the following hypotheses: (1) as attachment insecurity increased, Covid-19 anxiety would increase; (2) locus of control would mediate this association between attachment style and Covid-19 anxiety; (3) belief in Covid-19 conspiracy theories would mediate this association between attachment style and Covid-19 anxiety; (4) locus of control and belief in Covid-19 conspiracy theories would be sequential mediators in the association between attachment style and Covid-19 anxiety level. Our results supported some of these hypotheses: As attachment insecurity increased, the level of external locus of control increased, increasing Covid-19 anxiety. This result implies that individuals with higher levels of attachment insecurity tend to attribute the causes of events to external forces, and such lack of control throughout undesirable life events, for example, the Covid-19 pandemic, increases their anxiety around illness. The study offers a timely insight into the changing patterns in these psychological constructs.

Keywords: [Attachment styles, Locus of Control, covid-19 Conspiracy Belief, covid-19 Anxiety]

1.INTRODUCTION

1.1. Anxiety

Anxiety is an automatic emotional response like happiness, sadness, or aggression, which we experience quite frequently. Even though there are times that people try to cease or avoid Anxiety, it is merely typical. It functions as an emergency alarm to warn the individual of possible threats. According to Lacan, people express their Anxiety in three significant ways.

One of them is to adapt their behaviour, such as avoiding or being extra careful. Secondly, it may arouse from the thought itself. The individual may ruminate about it, or thirdly the individual may experience Anxiety by having somatic symptoms such as increased heart rate. Clinically it is crucial to detect the duration of the Anxiety, the conditions it is related to, and the proportion to differentiate from being normal Anxiety rather than a pathological one.

The perceived anxiety level of individuals to the pandemic is being investigated in this paper as Anxiety results in the highest concordance (Kendler, Heath, Martin & Eaves, 1986). First, an individual's expectation of an outcome, arousal level of Anxiety, learned coping strategies, and fears about dealing with Anxiety are all influential in one's personal experience of Anxiety. Furthermore, anxiety is affected by avoidance behaviors (Kashdan, Zlovensky, McLesih, 2008). Thus, we should focus on both people's inclination towards responding fearfully and concentrate on their level of anxiety symptom experience (McNally, 2002).

During covid-19 pandemics, people were exposed to severe anxiety levels, and they all experienced this Anxiety at different rates. The degree of one's applying protective measures and precautions have been causing, even with lower amounts of perceived stress, dramatic emotional and physical consequences in one's life (Özdin & Özdin, 2020).

1.2. Attachment and Anxiety

We agree with the statement that the etiology of anxiety-related behaviors can be better understood and explained by studying emotion dysregulation through attachment theory (Nielse, Lonfedt, Wolitzky, Hageman, Vangkilde and Daniel (2017). Emotion dysregulation is worth mentioning because unless an individual adapts a flexible attitude towards negative situations, engages in healthy coping strategies, and has high resilience, anxiety significantly affects (Orgeta, 2011). Attachment style affects how we conceive the events and ourselves, how we engage in social relationships, and what kind of an attitude we will form towards the outer world. This system which seems to shape our behavior works as an internal security system. Attachment theory was first raised by Ainsworth and Bowlby, which suggests that an infant's quality of the relationship with the caregiver is indicative in their degree to which refers to an attachment style; secure, insecure, avoidant, anxious, or disorganized (Belsky, 2002). In 1987 Hazan and Shaver conducted a study to conceptualize romantic love and the internal working models as an attachment process. They found out that attachment styles influence individual experiences within a relationship. So, people with various attachment orientations may have separate views about romantic relationships as they evaluate the partner's worthiness and trustability differently.

People who form a secure attachment with their caregiver tend to perceive and appraise stress less. They are more likely to bring up problematic issues to discuss and solve them constructively. Besides, they feel much more comfortable sharing their emotions and thoughts, whereas they are good at recognizing signs of those emotions, such as anger. So they are more talented at managing this anger and distress when expressing it to others (Beslky, 2002). Besides its effect on romantic relationships, Shaver, Belsky, and Brennan (2000) state that a person's attachment style also determines their Anxiety coping mechanisms. People who have an insecure attachment orientation are more likely to contemplate adverse outcomes and stressful events.

On the contrary, to secure individuals, they use emotion-focused coping methods. They tend to remember negative memories more than positive ones and despise them. Therefore, positive emotion-evoking events and memories fail to boost the individual's mood and cannot be constructively influential in problem-solving progress. Also, insecure individuals who score high on the attachment-avoidance dimension tend to appeal to defensive exclusion so that they would be unaware of their unhappiness, anger, or any other negative state. Thus, they ignore the distress both cognitively and behaviourally by suppressing retrieving the information (Shaver & Mikulincer, 2003). The fact that insecure individuals are distancing themselves from the painful stimuli leads us to question its effect on holding conspiracy beliefs.

To begin with, conspiracy theories can be considered an attentional bias that ends up with people engaging in "tunnel vision." Thus, due to selectively processing the input from the outer world, people may attend to contextual information less and be mistaken easily (Elk, 2015). And the degree to which an individual selectively attends to stimuli differs according to the affective-motivational state (Ellenbogen, Schwartzman, Stewart, Walker, 2002).

1.3. Locus of Control

The main point that changed our direction was the power of internal locus of control on our psychological well-being and belief system. Locus of control is shaped around the definition that claims individuals' ability to believe they're in control of what bad/good is happening to them (internal locus) or it is controlled by the other outside powers (external locus) (Dönmez, 1986; Rotter, 1966; Tümkaya, 2000). According to Dilmaç, Hamarta, and Arslan (2009), people who have a solid locus of control internally are most likely to take the necessary responsibility in stressful conditions and be more successful in happiness and health compared to people with an external locus of control. In other words, when the internal locus of control is higher, people become more successful in maintaining their healthy and less stressed moods.

According to a study by Dilmaç, Hamarta, and Arslan (2009), when the students with an external locus of control got higher scores on the anxiety measurement in comparison to the internal locus group, the students with an internal locus of control got higher scores on coping with stress based on problem focus. Hence, increased internal locus of control signifies that these individuals are better at coping skills and lowering their anxiety levels.

Being highly exposed to the Covid-19, such as catching the disease and having a friend or relative who has the disease, led people to have higher anxiety and stress levels (Sigurvinsdottir et al., 2020). With the uncertain environment, highly sensitive people to uncertain conditions will produce more anxiety. That is why the perceived stress level will rise while seeking accurate information or more apparent answers, leading people to believe conspiracy theories even more. Green and Douglas (2018) also show that because the perceived stress and risk are rising in the covid-19 pandemic times, people will lose control over the situations about pandemics more, which will also direct them to believe conspiracy theories related to the Covid-19 pandemic. Moreover, in terms of Plohl and Musil's (2020) study, we can underline that people who rely more on science displayed more protective behaviors in the mediated relation of conspiracy theory beliefs.

The influence of locus of control on anxiety (Sigurvinsdottir, Thorisdottir & Gylfason, 2020) and belief in conspiracy theories (Van Prooijen & Acker, 2015) has also been reported. Specifically, external locus of control approaches are associated with beliefs in conspiracy

theories (Simmons & Parsons, 2005). The findings of locus of control suggest that the effect of Covid-19 on our psychological well-being may depend on our sense of control, such as being in the control panel of our own lives (internal locus) or controlled by other influences (external locus) as effects of influential ones by chance. Because the internal locus of control leads people to increase their health-based knowledge, people may also feel more distressed about their health and environmental conditions. However, the external locus of control does not strongly relate to the increased anxiety or stress level.

Conspiracy theories occur within the planned scenarios and secret actions by the high statue group of people or companies. It means that the ordinary people or almost all of the less superior population may feel that they do not have any control over the critical events, so they have to surrender the uncertainty. That leads people to believe conspiracy theories more in uncertainty (Alper, Bayrak & Yılmaz, 2020). Additionally, Alper et al. claim that a more decreased sense of control and people's conspiracy beliefs are positively linked to each other (2020).

1.4. Conspiracy Beliefs

Definition of the conspiracy concept is two or more powerful actors' secret plans (Keele,1999). Mainly about disseminating economic, political power and preventing the establishment of agreements. According to Douglas (2019), a set of conspiracy theories or specific beliefs means conspiracy beliefs. Social scientific studies focus mainly on conspiracy theories of the Assassination of president J.F.kennedy (McCauley & Jacques, 1979), the death of Diana (Douglas & Sutton, 2008), 9/11 "Truther" theories (Laine & Parakkal, 2017). Considering the history of the conspiracy beliefs shows that people evolutionarily may believe in conspiracy theories when faced with danger or threat (Barrett, 2004). In other words, exaggerating the intention, the agency on the situations might lead to belief in conspiracy theories. Considering literature, Douglas, Sutton, and Cichocka (2017) stated that people's tendency to hold on to conspiracy theories is shaped around three motives. They highlight social, epistemic, and existentialism. In the current study, we focused on the existentialism motive: how individuals desire security and maintaining control. According to Earnshaw et al. (2020), Covid-19 shaped the conspiracy theories around the existentialism motive to support their need for control, safety in their environment. Since pandemic, distrust or suspicion about vaccinations contributed to people's sense of empowering security and management. According to Van Prooijen and Acker (2015), a feeling of control over the outcome is negatively associated with the conspiracy belief. In addition, when people do not take their authority or responsibility for the behavior, they tend to believe in COVID-19 conspiracy theories. Therefore, accepting the COVID-19 conspiracy theories lowers compliance with the pandemic rules and pro-health-related behaviours (Allington & Dhavan, 2020).

1.5. Conspiracy Beliefs and Anxiety

According to Bonanno and Jost (2006), people’s approaches towards social and political situations differ according to their perceived level of anxiety and threat. Besides, studies that have been conducted consistently support that people who have declined intolerance to anxiety show a vulnerability towards threat-related attention (MacLeod, Grafton, and Notebaert, 2019). For instance, Grzesiak-Feldman (2013) states that high-anxiety evoking situations are related

to holding conspiracy theories. Another study that she conducted (2007) revealed that people's anxiety levels lead them to believe in conspiracy theories about Jewish. Özdin and Özdin (2020) support this argument by claiming that an individual's decision-making process can be altered and manipulated due to significant stress under health-related pressure. So people evaluating the situation as stressful and holding a conspiracy belief base their roots on the fact that distressing events become pretty easy to comprehend due to reconstructing the conceptualization of the situation. Therefore, gaining control over the situation, sense of order, and certainty changes. Hence individuals' distance themselves from their negative emotions by regulating their emotional state (Furnham, Symth, Weis, Lay and Clow, 2016). The more one is exposed to distressing events, the less they adopt rational thinking (Lasikiewicz, 2015), thereby holding onto conspiracy theories (Swami, Voracek, Stieger, Tran, Furnham, 2014). Van Prooijen and Jostmann (2013) revealed the relationship between conspiracy theories and uncertainty. In uncertain situations, since people's need for control is high, they tend to hold on to conspiracy theories. By bringing a simple explanation to the event by conspiracy theories, they increase control over the situation, decreasing uncertainty, and distress (Robins & Post, 1997). Also, Alper et al., 2020 showed that the belief in Covid-19 Conspiracy theories is associated with higher levels of uncertainty. In addition, the needs of security and control are met by the belief in the conspiracy theories (Douglas et al., 2016). That also supports our main predictor of the anxious attachment style that holds on conspiracy beliefs to confirm their need for control, to respond to the need for uncertainty. Van Prooijen and Douglas (2017) claim that there is an inclination towards conspiracy theories during societal crisis times, highlighting the relationship between crisis and conspiracy theories. A study conducted by Swami et al. (2016) showed that stressful situations estimate conspiracy theories such as perceived stress of getting infected or bereavement. During a crisis like the Covid-19 pandemic, people may experience more anxiety since it is stressful and uncertain by the concerning atmosphere of getting infected by viruses or losing loved ones.

Moreover, Leibovitz et al. (2021) revealed that belief in Covid-19 is a conspiracy linked to higher levels of anxiety symptoms but did not lower the quality of life of the individuals. In addition, they state that relation is directed into greater anxiety levels by the Covid-19 conspiracy belief but not in the opposite manner. Also, while considering the psychological factors that affect the conspiracy belief, anxiety and perceived risk are the ones that play a massive role (Kim& Kim, 2020). Although we mentioned that conspiracy theories function to reduce anxiety by lowering uncertainty, Douglas et al. (2017) state that believing in conspiracy theories also can increase anxiety. To support, Holmes et al. (2020) highlight that Covid-19 conspiracy theories can also lead to increased anxiety by bringing the other explanation of the COVID-19 virus such that it might be developed naturally.

1.6. Conspiracy Beliefs and Attachment

Mikulincer and Shaver (2007) stated that insecurely attached individuals engage in security-based strategies, as they can form and maintain a relationship with their attachment figures to cease their anxiety. However, insecurely attached individuals, on the contrary, endorse strategies that are distancing, such as denying the stress or diverting the attention (Lopez, Mauricio, Simko, and Berger, 2001). Hence, A study that is conducted among Amazon Mechanical Turks workers supported that anxiously attached individuals tend to display a

greater tendency towards conspiracy beliefs. Besides another study that is conducted among Prolific Academic workers also showed supporting evidence in relation to holding conspiracy theories due to having an anxious attachment style. Also, anxiously attached individuals are more likely to engage in negative attitudes towards the outgroups, be much more vulnerable to threats and exaggerate them (Green & Douglas, 2018). Another striking point was the attachment styles of the individuals and how it affects their locus of control. The study by Dilmaç, Hamarta, and Arslan (2009) showed that securely attached people are more likely to have an increased internal locus of control than insecurely attached people. In other words, people with secure attachment styles are less likely to display increased anxiety or avoidance. Since external locus of control is related to the concept of negative ego and being avoidant socially; according to Dilmaç, et al. (2009), it can be underlined that the individuals who are internally controlled are more likely to be responsible for their lives and coping with the problems more effectively.

To conclude, the current study is being investigated to contribute Covid-19 related conspiracy theories and their relation to the degree of one's level of attachment style, locus of control, and Covid-19 anxiety. There have been numerous studies regarding anxiety's effect on social behaviour, including conspiracy beliefs. For instance, increased Covid-19 related conspiracy belief results in more significant anxiety (Leibovitz et al., 2021) which made our research idea's roots. Additionally, to the starting point, we decided to expand the research question to look for other motives behind holding conspiracy theories. Covid-19 related conspiracy theories increased significantly during the pandemics; research shows that one out of every two individuals believed in Covid-19 conspiracy theory (Freeman et al., 2020).

1.7. Hypothesis

Based on the previous literature, the hypotheses have three direct and three indirect effects. First, we examined the direct effect of attachment style on Covid-19 anxiety. Also, we examined an indirect effect of attachment style on Covid-19 anxiety through the locus of control and Covid-19 conspiracy belief. We expected that attachment style would be positively correlated to Covid-19 conspiracy belief, Covid-19 anxiety, and the external locus of control (i.e., higher insecurity would be associated with higher Covid-19 conspiracy belief and higher Covid-19 anxiety, and with a higher external locus of control); Covid-19 conspiracy belief and Covid-19 anxiety would be positively correlated (i.e., higher scores in Covid-19 conspiracy belief would be associated with higher scores in Covid-19 anxiety). We expected to see these relationships in the hypothesized path model after controlling for the sociodemographic covariates.

2.METHODS

2.1. Participants

Two hundred fifty-nine people participated in the study online. 24.7% of the total is male, 74.5% is female, and 0.8% of the participants did not want to declare their gender. More than half of the 259 participants (52.1%) are between 18-24 years old, and 45.% of them are university students. They were asked to evaluate their income rate based on their perspective scaling from 1 to 10. Fifty-eight people are thinking of their income to be around 6, which is

above the average. The most striking outcome is that only 13.9% of people got coronavirus so far, but there had been at least one person nearby, 86.9% of them that got the virus.

2.2. Assessments and Measures

We disseminated the link for the online survey on social media. Participants were recruited through online platforms such as Facebook or Instagram in exchange for a gift draw. In every 10 participants, we will plant one sapling. This information was given on the poster to the participants before attending the survey. We hope this would be an encouraging factor for potential participants to attend our survey. Google Forms was used for data collection. We did not ask for mail account information in order to enable the participation of people who do not have a Gmail account. Eligibility criteria were; everyone between the ages of 18-65 and residing in Turkey was eligible for participation. Screening for participation was done via two questions (i.e., Are you between 18-65 years old? Do you live in Turkey for the past eight months?) presented to each participant at first before they give their consent for the experiment. The surveys were available for the participants to attend on social media such as Facebook, Instagram, WhatsApp, Telegram. When potential participants saw an ad, they clicked on the post and had immediate access to the google document form.

2.3. Pre-registration, ethics, and data transparency

Ethics approval has been obtained from the Ethics Committee at the Middle East Technical University and the pre-registered OSF. Surveys were available for participation from the 9th of June to the 23rd of June. Any data collected from the participants will be anonymized by means of coding immediately after data collection. Upon completing the data collection process, coded (anonymized) data will be made available in public repositories i.e., https://osf.io/ Data will be anonymous, and none of the participants will be able to identified through their answers to the questions.

2.4. Attachment Style Questionnaire

Attachment style is assessed by a valid and reliable Turkish version (Selcuk, 2005) of the Revised Experiences in Close Relationships (ECR-R; Fraley et al., 2000). The internal consistency of the ECR-R appears to have a Cronbach's alpha above 0.90 for both anxiety and avoidance dimensions (Sibley, Fischer, & Liu, 2005). The Turkish version reported Cronbach's alpha .90, .83-.87, .83-.81 for each factor within the scale. These reported Cronbach's alphas respectively correspond to Rosenberg's self-esteem scale, the state-trait anxiety scale, Beck's sociotropy autonomy scale. For the current translated version, .90 of Cronbach's alpha is reported for avoidance, and .86 Cronbach's alpha is reported for anxiety. Internal consistency estimates of the two dimensions will also be measured in the present study. The scale measures how adults generally feel in romantic relationships. The scale consists of 36 items tapping two dimensions of attachment: avoidant (18 items) and anxious (18 items). Each item is rated on a 7-point Likert scale ranging from 1 ("strongly disagree") to 7 ("strongly agree"). In either domain, high scores indicate less attachment security. The authors of the scale view attachment style as a dimensional rather than a categorical construct, so there are no cut-off scores that

differentiate secure from insecure. Similarly, in this study, we treated attachment style as a dimensional trait.

2.5. Locus Of Control Questionnaire

Locus of control is evaluated by a reliable and valid questionnaire which is adapted to Turkish from Rotter's Internal-External Locus of Control Schedule (Dağ, 1991). Out of 80 items from Rotter's Internal-External Locus of Control Schedule, 47 items remained with the internal consistency coefficient (Cronbach a) of .91. It includes five factors that revealed via factor analysis via principal components technique, and reduced to (1) "personal control," (2) "belief in chance," (3) "meaninglessness of the effortfulness," (4) "belief in fate," and (5) "belief in an unjust world." The item-remainder technique showed that every item on the questionnaire was correlated with a mean value of .45, ranging between .20 and .70 (Dağ, 2002). Test-retest reliability coefficient of .88($df = 89$; $p < .0001$) and Cronbach's Alpha was .92. Instead of a 47-item scale, the shortened version with 29 items was used in the study, which has the same quality as the longer version. In each item, the participant chose either "a" or "b," which weighed "1" or "0" differently in every question. Increased numbers would be pointed to the increased external locus of control belief. There was nothing found about the sex differences on the Locus of control schedule or its subscales (Dağ, 2002). Thus, in the current study, we do not consider the sex differences in terms of the Locus of control scale. Internal consistency estimates of the two dimensions will also be measured in the present study.

2.6. Covid-19 Related Conspiracy Belief Questionnaire

Covid-19 Conspiracy Belief was measured by a valid and reliable scale of Covid-19 Conspiracy Belief in Turkish (Alper, 2020). The scale's internal consistency appears to have a Cronbach's alpha of .81 for two items. The scale measures the people's tendencies towards believing in conspiracy theories related to the Covid-19. The scale consists of 2 items to show how they agree on the following statements: "Coronavirus was developed and spread around the world by certain people for their own purposes" and "There is no intentional plan of a person or a group behind the spreading of coronavirus around the world" (reverse item). Each item is rated on a 7-point Likert scale ranging from 1 ("strongly disagree") to 7 ("strongly agree"). The second item is the reverse. While scoring a negative item as reverse item (7=1), (6=2), (5=3), (4=4), (3=5), (2=6), (1=7), to have a higher score reflects the higher tendency to believe in Covid-19 conspiracy beliefs. Internal consistency estimates of the two dimensions will also be measured in the present study.

2.7. Covid-19 Anxiety Questionnaire

Covid-19 related anxiety was measured by the Turkish version (Evren, Dalbudak, Evren, Topçu, Kutlu, 2020) of the Coronavirus anxiety scale (Lee, 2002). The internal consistency of the scale was found to have Cronbach's alpha of .93. It is a 5-item scale and aims to use a cut score of 5 (71% sensitivity and 74% specificity) to find discrepancies between individuals with dysfunctional anxiety about coronavirus and individuals with non-anxiety. Each item's corresponding numerical value is calculated (ranges between 0-20). The higher score a participant gets from the scale, the more they have coronavirus-related anxiety. There

are no reverse-coded items within the scale. Internal consistency estimates of the two dimensions will also be measured in the present study.

2.8. Statistical Analyses

We measured belief in Covid-19 conspiracy belief, attachment style, Covid-19 anxiety, locus of control, and some relevant sociodemographic variables. The study variables include Attachment Style, locus of control, Covid-19 conspiracy belief, and Covid-19 Anxiety. Sociodemographic variables include Age, Gender, Education Level, Socio-Economic Status (SES), Covid-19 History for Self, Covid-19 History for Acquaintances, and Caregiver Status. A copy of the questionnaire, including all the items, was used.

2.9. Indices

After reversing the reverse items (if any), mean scores for each measure were computed.
We conducted a sequential mediation analysis using the Lavaan package in R. Continuous variables: all of the study variables (i.e., Attachment Style, locus of control, conspiracy belief, Covid-19 Anxiety), SES. Categorical variables: Age, Gender, Education Level, Covid-19 History for Self, Covid-19 History for Acquaintances, and Caregiver Status.

3. RESULTS

3.1. Data screening

Two hundred fifty-nine people participated in the study. 30 participants who failed the attention test were removed from further analysis. After the exclusion of these participants, 229 participants remained. Then, the median absolute deviation (MAD) method was used to investigate the univariate outliers. The MAD method resulted in 87 outliers in the Covid-19 anxiety scale. Because most people scored zero on this scale, all others were detected as outliers. There were no univariate outliers for the other three study variables. As bootstrapping is resistant to the outliers, they were included in the analysis.

3.2. Descriptive analysis

As shown in Table 1, of the 229 participants, 25% were male, 74% were female, and 0.8% did not want to declare their gender. 52% were in the 18-24 year range; %22 were in the 25-34 year, %15 were in the 35-50 year, and %10 were in the 51-65 year range. Almost half of the participants, 46%, were university students; 22% had an undergraduate degree, 16% were postgraduate students or graduated, 8.7% had a high school degree, and 1.3% had a Junior high school degree. Perceived SES of 9.6% was low, 59% were average, and 31% were high. 13% had a Covid-19 history, and 86% knew someone who had the virus. Finally, 28% of the participants had a caregiver role.

Table 1. Descriptive characteristics of sociodemographic variables

Variable	**Sample Size (Frequency, %)**
Total	229 (100)
Age	
1 (18-24 years)	120 (52)
2 (25-34 years)	50 (22)
3 (35-50 years)	35 (15)
4 (51-65 years)	24 (10)
Gender	
Male	57 (25)
Female	170 (74)
Other	2 (0.8)
Education background	
Junior high school degree	3 (1.3)
High school degree	20 (8.7)
Undergraduate student	105 (46)
Undergraduate degree	51 (22)
Postgraduate student/graduate	37 (16)
Ph.D. student/graduate	13 (5.7)
SES	
Low (<3)	22 (9.6)
Med (4-6)	135 (59)
High (>7)	72 (31)
Covid history	
Yes	29 (13)
No	200 (87)
Covid others	
Yes	197 (86)
No	32 (14)
Caregiver status	
Yes	63 (28)
No	166 (72)

3.3. Pairwise correlation analysis

As shown in Table 2, bivariate correlations between the sociodemographic variables and the study variables were calculated. Age, education background, and caregiver status were significantly associated with one or more of the study variables. For age and education background, significant correlations were followed by Tukey's post-hoc tests.

Table 2. Bivariate correlations among the sociodemographic and study variables

	M +/- SD	Age	Education background	Caregiver status
Attachment Style	116 (34)	0.23**	0.17	0.081
Locus of Control	13 (4.1)	0.33***	0.2	0.22***
Conspiracy belief	8.4 (4)	0.23**	0.25*	0.25**
Covid-19 anxiety	1.3 (2.4)	0.049	0.14	0.071

*p<0.05,**p<0.01,***p<0.001

There was a significant relationship of age with attachment style (r=0.23), locus of control (r=0.33), and conspiracy belief (0.23). Pairwise comparisons showed that the youngest group, 18-24-year-olds, had higher levels of attachment insecurity than the 35-50-year-old group (t-value = 3.31, p < 0.01), had more external locus of control than the 35-50-year-old group (group 3) (t-value = 4.64, p < 0.001) and the 51-64-year-old group (t-value = 3.22, p < 0.01). 25-34-year-old group had more external locus of control than the 35-50-year-old group (t-value = 3.16, p < 0.01). The 35-50-year-old group had higher levels of conspiracy belief than the 18-24-year-old group (t-value = 3.558, p < 0.01).

Pairwise tests conducted to examine the significant relationship of education background with Covid-29 conspiracy belief (r=0.25) showed that the university graduates/graduate students had higher levels of Covid-19 conspiracy belief than the university students (t-value = 3.568, p < 0.01). Caregiver status correlated with locus of control (r=0.22) and Covid-19 conspiracy belief (r=0.25). Pairwise comparisons showed that caregivers had less external locus of control (t-value = 3.40, p < 0.0001) and had higher levels of conspiracy belief (t-value = 3.956, p < 0.0001) than non-caregivers. The sociodemographic variables of age, caregiver status, and education background had a significant relationship with one or more of the study variables. They were entered into the regression model as covariates in the path analysis.

3.4. Path analysis

A sequential mediation analysis was performed to investigate the effects of attachment style on Covid-19 anxiety, indirectly through the mediators of locus of control and Covid-19 conspiracy belief. The mediation model was adjusted for age, caregiver status, and educational background. As shown in Fig. 1, the effect of attachment style on Covid-19 anxiety was mediated by locus of control. In the first pathway (equation a), attachment style was positively related to locus of control (β= 0.270, p<0.001): higher insecurity was associated with a more external locus of control. The direct effect of the locus of control on Covid-19 conspiracy belief (equation b, β= 0.045) and the direct effect of attachment style on Covid-19 conspiracy belief (equation d, β= 0.023) were non-significant (p>0.05). Moreover, the direct effect of Covid-19 conspiracy belief on Covid-19 anxiety (equation c, β= 0.044) and the direct effect of attachment style on Covid-19 anxiety (equation f, β=0.007) were non-significant (p>0.05). Locus of control was positively related to Covid-19 anxiety (equation e, β= 0.200, p<0.01): More external locus of control was associated with higher Covid-19

anxiety. When the locus of control was included as a mediator in the analysis, the indirect effect of attachment style on Covid-19 anxiety via locus of control (equation a*e) was also significant (β= 0.054, p<0.05). Finally, the total indirect effect was significant (β= 0.202, p<0.01).

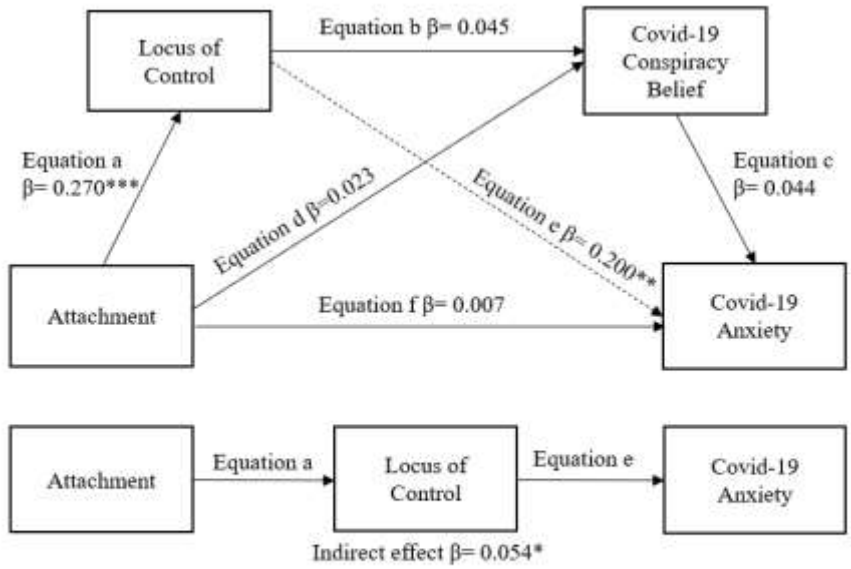

Fig.1. The mediation analysis of attachment style on the covid-19 anxiety is adjusted by age, caregiver role, and education backgrounds. *p<0.05,**p<0.01,***p<0.001

4. DISCUSSION

The goal of the present study was to investigate the relationship between attachment style and Covid-19 anxiety, taking into consideration the mediating role of locus of control and Covid-19 conspiracy belief. Our results demonstrated that higher levels of insecurity were associated with higher levels of external locus of control, and higher levels of locus of control were associated with higher levels of Covid-19 anxiety. Furthermore, the results indicated that the effect of attachment style on Covid-19 anxiety was mediated by locus of control. Specifically, higher levels of insecurity led individuals to have higher levels of external locus of control, increasing Covid-19 anxiety. We did not observe any significant relationship of Covid-19 conspiracy belief with attachment style, locus of control, or Covid-19 anxiety.

4.1. The relation of sociodemographic variables with the study variables

The 18-24-year-old group had higher levels of insecurity than the 35-50-year-old group. As reviewed in Konrath et al. (2014), societal changes such as increasing individualism and materialism might have contributed to increasing insecure attachment styles. As discussed by the authors, among the different types of insecure attachment, the dismissing type, characterized by extreme self-reliance, autonomy, and self-focus at the expense of genuine interpersonal connections, maybe especially on the rise. Future research can investigate the differences in changing patterns between the types of attachment.

Similar societal changes which took place over years, including increasing individualism, distrust, and alienation were put forward by Twenge and colleagues (2004) as the possible causes of the increasing externality in the locus of control they found in their meta-analysis. In

line with these findings, we observed that younger ages corresponded to higher levels of external locus of control. Our results indicate that the social and political conditions in which the youth grew up triggered a sense of cynicism that their own actions have any impact on the world around them.

Although past studies showed that Covid-19 conspiracy beliefs are more likely to be held by younger people (e.g., Allington et al., 2021), we observed that the 35-50-year-old group had higher levels of Covid-19 conspiracy belief than the 18-24-year-old group. Differences in political reasoning and attitudes between these two age groups may explain this finding. Older adults may have a greater desire for certainty and control whereas younger adults may be more content with and accepting of uncertainty. In regard to Covid-19 conspiracy theories, younger people may be more flexible with updating their beliefs and knowledge in light of new information, which has been frequently changed and corrected over the past two years. Such differences in political attitudes may explain the higher levels of Covid-19 conspiracy belief we observed in the university graduates compared to undergraduate students. The higher risk of severe complications due to the virus among the older adults may also partly explain the difference we observed between the age groups. Younger adults may be less in need to contemplate the causes of the pandemic or to be apprehensive about its course. Thus, they may be less vulnerable to believing Covid-19 conspiracy theories.

The pattern of differences in locus of control and Covid-19 conspiracy belief between age groups parallel those between caregiver and non-caregiver groups. Specifically, caregivers had lower levels of external locus of control and higher levels of Covid-19 conspiracy belief. Assuming that the majority of the caregivers are either parents themselves or adult children of aging parents, they are more likely to be older than those without caregiving responsibilities. Thus, differences between caregiver and non-caregiver groups may be explained by their age differences.

4.2. The relation between Attachment Style and Locus of Control

We hypothesized a direct effect of attachment styles on locus of control. By saying that, we assumed people who adopted an insecure attachment style would be prone to assign external motives for specific outcomes. Thus, we adapted this paradigm to Covid-19 and proposed that insecurely attached people also score high on a locus of control scale, supported by this study's results and the literature. Researchers found that internal locus of control, also defined as having enough capacity to have effective coping styles, is significantly related to being securely attached (Song& Li, 2017).

Also, people in a practical commitment showed a higher internal locus of control (McMahon, 2007). In the light of these findings, we decided to investigate these two components (locus of control, belief in conspiracy theory) to examine the impact of the lifestyle changes associated with Covid-19 on new data collection.

4.3. The relation between Locus of Control and Covid-19 Anxiety

One of our hypotheses was supported strongly by the results that include people with higher anxiety resulted with a higher external locus of control; our findings are in line with the previous studies, Arslan, Dilmaç, and Hamart's study (2009). For instance, higher anxiety occurs within people with higher external and lower internal locus of control. That is, locus of

control mainly represents the individual's ability to control their behavior. When the person has a high internal locus of control, which includes controlling their life, their anxiety level decreases. However, individuals with external locus control, which excludes personal power, and carry the belief that the external forces have real control over their personal life their anxiety level automatically increases (Kohli, Batra, Aggarwal, 2011; Meijer, Sinnema, Bijstra, Mellenbergh, Wolters, 2002; Dunn, Elsom, Cross, 2007)

Internal locus of control indicates higher self-esteem with more positive and effective coping styles (Song& Li, 2017). Additionally, according to the study done by Hoehn-Saric and McLeod, clinical patients reported that they have a higher anxiety level, and they are more depressed with an external locus of control than individuals with an internal locus of control (1985). Individuals with an external locus of control are more vulnerable than people with a higher internal locus of control to uncertain situations, which may lead them to be more anxious or depressive in some cases. The results found in other studies support our hypothesis that having a higher external locus of control with higher anxiety is also related to being less capable of producing effective coping strategies among these individuals (Hoffman & Levy-Shiff, 1994; Liu et al., 2000).

4.4. The mediating role of Locus of Control

We found evidence for our hypothesis that attachment style has been associated with Covid-19 anxiety in the mediation of locus of control. Similarly, Di Pentima et al.(2019) stated that the mediation effect of locus of control between children who had insecure attachment style and mental health (anxiety), our results supported them in the focus of Covid-19 anxiety on the levels of adulthood. They brought explanation to this function of mediation by pointing the individual's perception of the world as unpredictable and unreliable stem from the insecure attachment styles itself, the child and parent had developed. Thus, the individual shows a more significant external locus of control as learned from relation with the primary caregiver. Moreover, Our findings align with the previous literature on locus of control and anxiety (Dilmaç, Hamarta, and Arslan, 2009; Sigurvinsdottir, Thorisdottir & Gylfason, 2020). Furthermore, Dilmaç (2009) found that students' average trait anxiety scores with an external locus of control were significantly higher than those with an internal locus of control. Also, attachment style directly affects the Covid-19 anxiety, likewise evidence of Shaver, Belsky, and Brennan (2000) and an indirect effect in the mediation of locus control.

In contrast to our hypothesis, we failed to find a decisive role of belief in Covid-19 Conspiracy theories to mediate the relation of attachment style and Covid-19 anxiety level. Even though our results did not support the role of belief in Covid-19 Conspiracy theories to mediate the relation of attachment style and Covid-19 anxiety level, there is a robust body of evidence in support of the significant direct effect of attachment style on the level of belief in conspiracy theories (Douglas & Sutton, 2018; Green, R., & Douglas, K. M., 2018; Freeman, D., & Bentall, R. P.,2017). In line with our expectations, Freeman and Bentall stated that avoidant and anxious attachment styles positively correlated with conspiracy belief, secure attachment styles not.

Our study has a unique concept regarding Covid-19 anxiety and attachment styles combination in the mediation of locus of control and Covid-19 conspiracy beliefs. Although the link between attachment styles, locus of control, conspiracy beliefs, and anxiety has been investigated by various moderation and mediation models in the past, the mediation model we

suggest in our design is novel. We believe that our research is a timely investigation of these relationships in the context of the Covid-19 pandemic, which shook the world and altered our lives dramatically. We believe that our study would fill a gap in the literature by examining the influence of attachment style and locus of control on conspiracy beliefs and anxiety in the context of the pandemic. Since beliefs in conspiracy theories need to be examined to predict outcomes such as health-protective behaviours or mental health problems, as Van Mulukom et al. (2020) provided in the systematic review of Covid-19 conspiracy beliefs. With this research project, we also served society by showing how psychological well-being is affected by the Covid-19 Conspiracy beliefs. We also addressed the Covid-19 anxiety's antecedents in terms of attachment style and locus of control relation. Finally, we contributed literature by improving and collecting data on the Turkish sample for the mediation hypothesis (attachment-locus of control- anxiety) of Di Pentima et al. (2019), measured on the Italian sample.

5.LIMITATIONS

However, we cannot underestimate the limitations. Several limitations of the current study should be mentioned. First of all, according to our sample distribution, further studies can narrow down the population characteristics to get more precise results. Another limitation was that our participants consisted of three middle school graduates and two primary school graduates but 117 undergraduates, 57 people holding bachelor's degrees, and 55 people in total that study Ph.D. and MSc. This unequal socio-economic status distribution might have affected our results. An additional limitation is the length of the questionnaire, and participants were expected to answer 90 items in total, which might have resulted in boredom.

Furthermore, afterward, we got feedback about the locus of control questionnaire in terms of not being clear enough by the sentence's meaning. Therefore, it might need improvement to adapt the original locus of control scale in Turkish. Thus, it may not show 100% correct distribution, even though low socio-economic status (SES) impacts attachment styles negatively (Çuhadaroğlu, Tüzün, Pehlivantürk, Ünal, Göker, 2010). One vast limitation for this study was a self-reported test. We are not sure how honest participants respond to the questionnaires; to illustrate, they might have difficulties disclosing their privacy or having biases on behalf of helping the purpose of study, or social desirability bias. We could not find a significant association between SES and neither attachment styles nor locus of control. So, our sample may not include insecurely attached individuals with a high external locus of control, or we may not have a dispersed population in terms of SES. Additionally, further studies can focus on gender differences more elaborately while checking both infant and romantic attachment. So, it could be interesting to investigate whether women or men who are insecurely attached are more prone to hold on to conspiracy beliefs under stress, such as Covid-19. Also, if there is a possibility of conducting a longitudinal study, it may help researchers see any changes within the Covid-19 times.

6.CONCLUSION

The present study showed that independently from individuals' conspiracy beliefs, when people have higher anxiety levels, they display a higher external locus of control: feeling less in control over the events as a human being. Also, another direct effect supports that having greater insecurity plays a role in having a higher external locus of control. Furthermore, our

mediation analysis reveals that indirect attachment's effect on anxiety through the mediation of locus of control exists, but only within the mediation of locus of control. Hence, the final result of this study in the adulthood level is supported by the previous findings that underline the mediation effect of locus of control between insecure attachment and anxiety among children, which is done by Di Pentima et al. (2019). To conclude, the Covid-19 pandemic still affects our lives constantly from different angles. In addition to its current effects, we are also expecting its long-term effects. That is why the current study should carry forward by other researchers.

REFERENCES

Adam-Troian, J., Wagner-Egger, P., Motyl, M., Arciszewski, T., Imhoff, R., Zimmer, F., ... & van Prooijen, J. W. (2021). Investigating the links between cultural values and belief in conspiracy theories: The key roles of collectivism and masculinity. Political Psychology, 42(4), 597-618.

Allington D, Dhavan N. The Relationship Between Conspiracy Beliefs and Compliance with Public Health Guidance with Regard to COVID-19. London, UK: Centre for Countering Digital Hate; 2020.

Allington, D., Duffy, B., Wessely, S., Dhavan, N., & Rubin, J. (2021). Health-protective behaviour, social media usage and conspiracy belief during the COVID-19 public health emergency. *Psychological medicine*, *51*(10), 1763-1769.

Altıntaş, E. (2003). Stres Yönetimi [Stress management]. İstanbul: Alfa yayınları.

Alper, S., Bayrak, F., & Yilmaz, O. (2020). Psychological correlates of COVID-19 conspiracy beliefs and preventive measures: Evidence from Turkey. https://doi.org/10.31234/osf.io/mt3p4

Angus Reid Institute (2020). Half of Canadians taking extra precautions as coronavirus continues to spread around the globe. retrieved April 1, 2020, from:http://angusreid.org/wpcontent/uploads/2020/02/2020.02.04_Coronavirus.pdf.

Arslan, C., Dilmaç, B., & Hamarta, E. (2009). Coping with stress and trait anxiety in terms of locus of control: A study with Turkish university students. Social Behavior and Personality: an international journal, 37(6), 791-800. https://doi.org/10.2224/sbp.2009.37.6.791

Barrett, J. L. 1. (2004). Why would anyone believe in God? Walnut Creek, Calif. [u.a.]:AltaMira Press.

Belsky, J. (2002). Developmental origins of attachment styles. Attachment & human development, 4(2), 166-170.

Bonanno, G. A., & Jost, J. T. (2006). Conservative shift among high-exposure survivors of the September 11th terrorist attacks. *Basic and Applied Social Psychology*, 28(4), 311323.

Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in psychology*, 4, 225.

Carlén, M. (2017, October 27). What constitutes the prefrontal cortex? Science. https://science.sciencemag.org/content/358/6362/478/tab-pdf

Çuhadaroğlu Çetin, F., Tüzün, Z., Pehlivantürk, B., Ünal, F., & Gökler, B. (2010). Attachment Styles and Self-Image in Turkish Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 20(4), 840-848.

Del Giudice, M. (2009). Sex, attachment, and the development of reproductive strategies. *Behavioral and Brain Sciences*, 32,1–21

Di Pentima, L., Toni, A., Schneider, B. H., Tomás, J. M., Oliver, A., & Attili, G. (2019). Locus of control as a mediator of the association between attachment and children's mental health. *The Journal of genetic psychology*, 180(6), 251-265.

Dilmaç, B., Hamarta, E., & Arslan, C. (2009). Analysing the Trait Anxiety and Locus of Control of Undergraduates in Terms of Attachment Styles.

Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political Psychology*, 40, 3-35.

Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2019). Belief in conspiracy theories: Looking beyond gullibility. *In The Social Psychology of Gullibility* (pp. 61-76). Routledge.

Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2008). The hidden impact of conspiracy theories: Perceived and actual influence of theories surrounding the death of Princess Diana. *Journal of Social Psychology*, 148(2), 210–222. https://doi.org/10.3200/ SOCP.148.2.210-222

Douglas, K. M., Sutton, R. M., Callan, M. J., Dawtry, R. J., & Harvey, A. J. (2016). Someone is pulling the strings: Hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. *Thinking & Reasoning*, 22(1), 57-77.

Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 538–542. https://doi.org/10.1177/0963721417718261

Dönmez, A. (1986). Denetim odağı temel araştırma alanları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18 (1-2), 259-280.

Earnshaw, V. A., Eaton, L. A., Kalichman, S. C., Brousseau, N. M., Hill, E. C., & Fox, A. B. (2020). COVID-19 conspiracy beliefs, health behaviors, and policy support. *Translational behavioral medicine*, 10(4), 850-856.

Ellenbogen, M. A., Schwartzman, A. E., Stewart, J., & Walker, C.-D. (2002). Stress and selective attention: The interplay of mood, cortisol levels, and emotional information processing. *Psychophysiology*, 39(6), 723–732.https://doi.org/10.1111/1469 8986.3960723

Freeman, D., & Bentall, R. P. (2017). The concomitants of conspiracy concerns. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 52(5), 595-604.

Freeman, D., Waite, F., Rosebrock, L., Petit, A., Causier, C., East, A., … Lambe, S. (2020). Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance with government guidelines in England. *Psychological Medicine*, 1–13. https://doi.org/10.1017/S0033291720001890.

Garry J, Ford R, Johns R (2021). Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance: taking measurement seriously. *Psychological Medicine 1–11*. https://doi.org/10.1017/S0033291720005164

Gerhold, L. (2020, March 25). COVID-19: Risk perception and Coping strategies. https://doi.org/10.31234/osf.io/xmpk4

Gray, M. (2010). Conspiracy theories in the Arab world: Sources and politics. Routledge.

Green, R., & Douglas, K. M. (2018). Anxious attachment and belief in conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 125, 30-37. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.12.023

Grzesiak-Feldman, M. (2007). Conspiracy Thinking and State-Trait Anxiety in Young Polish Adults. *Psychological Reports*, 100(1), 199–202. doi:10.2466/pr0.100.1.199-202

Grzesiak-Feldman, M. (2013). The Effect of High-Anxiety Situations on Conspiracy Thinking. *Current Psychology*, 32(1), 100–118. doi:10.1007/s12144-013-9165-6

Hazen, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511-524.

Holmes, E. A., O'Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., ... & Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, 7(6),547-560.

Kashdan, T. B., Zvolensky, M. J., & McLeish, A. C. (2008). Anxiety sensitivity and affect, regulatory strategies: Individual and interactive risk factors for anxiety-relate symptoms. *Journal of anxiety disorders*, 22(3), 429-440.

Keeley, B. L. (1999). Of conspiracy theories. *Journal of Philosophy*, 96, 109–126. https://doi.org/10.2139/ssrn.1084585

Kendler, K. S., Heath, A., Martin, N. G., & Eaves, L. J. (1986). Symptoms of anxiety and depression in a volunteer twin population: The etiologic role of genetic and environmental factors. *Archives of General Psychiatry*, 43(3), 213-221.

Kim, S.; Kim, S. Searching for General Model of Conspiracy Theories and Its Implication for Public Health Policy: Analysis of the Impacts of Political, Psychological, Structural Factors on Conspiracy Beliefs about the COVID-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 266. https://doi.org/ijerph18010266

Kirkpatrick, L. A., & Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(3), 502–512. doi:10.1037/0022-3514.66.3.502

Laine, E. E., & Parakkal, R. (2017). National security, personal insecurity, and political conspiracies: The persistence of Americans' beliefs in 9/11 conspiracy theories. *IUP Journal of International Relations*, 11, 16–41.

Lasikiewicz, N. (2015). Perceived Stress, Thinking Style, and Paranormal Belief. *Imagination, Cognition and Personality*, 35(3), 306–320. doi:10.1177/0276236615595235

Leibovitz, T., Shamblaw, A. L., Rumas, R., & Best, M. W. (2021). COVID-19 conspiracy beliefs: Relations with anxiety, quality of life, and schemas. *Personality and Individual Differences*, 175, 110704.

Leys, C., Delacre, M., Mora, Y. L., Lakens, D., & Ley, C. (2019). How to classify, detect, and manage univariate and multivariate outliers, with emphasis on pre-registration. *International Review of Social Psychology*, 32(1).

Lopez, F. G., Mauricio, A. M., Gormley, B., Simko, T., & Berger, E. (2001). Adult Attachment Orientations and College Student Distress: The Mediating Role of Problem Coping Styles. *Journal of Counseling & Development*, 79(4), 459–464. doi:10.1002/j.1556-6676. 2001.tb01993.x

MacLeod, C., Grafton, B., & Notebaert, L. (2019). Anxiety-Linked Attentional Bias: Is It Reliable? *Annual Review of Clinical Psychology*, 15(1). doi:10.1146/annurev-clinpsy 050718-095505

McCauley, C., & Jacques, S. (1979). The popularity of conspiracy theories of presidential assassination: A Bayesian analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(5), 637–644. https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.5.637

McMahon, B., (2007). Organizational Commitment, Relationship Commitment and Their Association with Attachment Style and Locus of Control.

Mikulincer, M., & Florian, V. (1999). Maternal–fetal bonding, coping strategies, and mental health during pregnancy: The contribution of attachment style. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18, 255–276

McLaughlan, D. (2012). Anxiety: A Very Short Introduction. By Daniel Freeman & Jason Freeman. Oxford University Press. 2012.£ 7.99 (pb). 155 pp. ISBN: 9780199567157. *The British Journal of Psychiatry*, 201(5), 415-416.

McNally, R. J. (2002). Anxiety sensitivity and panic disorder. *Biological psychiatry*, 52(10), 938-946.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change. Guilford Press.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The Attachment Behavioral System in Adulthood: Activation, Psychodynamics, and Interpersonal Processes. In M. P. Zanna (Ed.),

Advances in experimental social psychology, Vol. 35, pp. 53–152). Elsevier Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(03)01002-5

Orgeta, V. (2011). Emotion dysregulation and anxiety in late adulthood. *Journal of anxiety disorders*, 25(8), 1019-1023.

Özdin, S., & Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), 504-511.

Pipes, D. (1996). The hidden hand: Middle East fears of conspiracy. Palgrave Macmillan.

Presti, G., Mchugh, L., Gloster, A., Karekla, M., & Hayes, S. C. (2020). The dynamics of fear at the time of covid-19: a contextual behavioral science perspective. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2).

Robins, R. S., Robins, R. S. R., Robins, R. S., & Post, J. M. (1997). Political paranoia: The psychopolitics of hatred. Yale University Press.

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal vs. external control of reinforcement. Psychological Monographs, 80, 1-28.

Scharfe, E. (2016). Sex differences in attachment. Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science. Springer International Publishing AG, 1-5.

Shaver, P., & Hazan, C. (1987). Being lonely, falling in love. *Journal of Social Behavior and Personality*, 2(2), 105.

Shaver, P. R., Belsky, J. A. Y., & Brennan, K. A. (2000). The adult attachment interview and self-reports of romantic attachment: Associations across domains and methods. Personal relationships, 7(1), 25-43.

Sigurvinsdottir, R., Thorisdottir, I. E., & Gylfason, H. F. (2020). The impact of COVID-19 on mental health: The role of locus on control and internet use. *International Journal of*

Environmental Research and Public Health, 17(19), 6985. https://doi.org/10.3390/ijerph17196985

Sood, S. (2020). Psychological effects of the Coronavirus disease-2019 pandemic. *Research &Humanities in Medical Education*, 7(11), 23-26.

Swami, V., Furnham, A., Smyth, N., Weis, L., Lay, A., & Clow, A. (2016). Putting the stress on conspiracy theories: Examining associations between psychological stress, anxiety, and belief in conspiracy theories. *Personality And Individual Differences*, 99, 72-76. doi: 10.1016/j.paid.2016.04.084

Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133(3), 572–585. doi: 10.1016/j.cognition.2014.08.006

Tümkaya, S. (2000). İlkokul öğretmenlerinin denetim odağı ve tükenmişlikle ilişkisi. PAÜ. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 1-8.

Van Elk M (2015) Perceptual Biases in Relation to Paranormal and Conspiracy Beliefs. PLoS ONE 10(6): e0130422. doi:10.1371/journal. Pone.0130422

Van Mulukom, V., Pummerer, L., Alper, S., Bai, H., Cavojova, V., Farias, J., & Zezelj, I. (2020) Antecedents and consequences of Covid-19 conspiracy beliefs: A systematic review. PsyarXiv,10.

Van Prooijen, J., & Acker, M. (2015). The Influence of Control on Belief in Conspiracy Theories: Conceptual and Applied Extensions. *Applied Cognitive Psychology*, 29(5),753-761. doi:10.1002/acp.3161

Van Prooijen, J., & Douglas, K. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory Studies*, 10(3), 323-333. doi:10.1177/1750698017701615

Van Prooijen, J. W., & Jostmann, N. B. (2013). Belief in conspiracy theories: The influence of uncertainty and perceived morality. *European Journal of Social Psychology*, 43(1), 109-115.

Velotti, P., D'Aguanno, M., de Campora, G., Di Francescantonio, S., Garofalo, C., Giromini, L.,… Zavattini, G. C. (2015). Gender moderates the relationship between attachment insecurities and emotion dysregulation. *South African Journal of Psychology*, 46(2), 191-202. doi:10.1177/0081246315604582

Wood, P. O., Hillman, S. B., Sawilowsky, S. S. (1996). Locus of control, self-concept, and self-esteem among at-risk African-American adolescents. *Adolescence*, 31(123), 597 604

Yalom, I. (1999). Varoluşcu psikoterapi [Existential psychotherapy]. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Zonis, M., & Joseph, C. M. (1994). Conspiracy thinking in the Middle East. *Political Psychology*, 443-459.

LES DETERMINANTS DE LA PERFORMANCE DES PROJETS ET PROGRAMMES DE DEVELOPPEMENT AU BURKINA FASO/ THE DETERMINANTS OF THE PERFORMANCE OF DEVELOPMENT PROJECTS AND PROGRAMS IN BURKINA FASO

OUEDRAOGO Abdoulaye,
Docteur, Université Internationale Ibero-Americaine du Mexique (UNINI-MX)

Atahualpa SOSA LOPEZ
Phd, Enseignant à l'Université Internationale Ibero-Americaine du Mexique (UNINI-MX)

RESUME
Cet article vise à contribuer à l'amélioration de la performance des projets et programmes de développement au Burkina Faso à travers une évaluation des facteurs bloquants assortie de proposition de solutions. L'estimation des données a montré que « la qualité des travaux livrés » ; le « délai de livraison des travaux par les entreprises » ; le « délai de décaissement »; le « délai de traitement des dossiers de passation des marchés publics »; le « niveau de la représentativité dans les comités de revue des projets et programmes » ; le « nombre d'activités sous financées » et « l'insécurité » ont une influence sur la performance des projets et programmes. Cette démarche analytique est une contribution à la problématique de la performance des projets et programmes de développement au travers de la détermination des facteurs bloquants.

Mots clés : projet, programme, management, performance, succès, développement.

ABSTRACT
This study aims to contribute to improving the performance of development projects and programs in Burkina Faso through an assessment of blocking factors accompanied by the proposal of solutions. The estimation of the data showed that the « quality of the work delivered »; the « delivery time of the works by the companies »; the « disbursement deadline »; the « processing time for public procurement files »; the « level of representativeness in review committees »; the « number of underfunded activities » and « insecurity » influence the performance of project and programs. This research is a contribution to the problem of the performance of development projects and programs through the determination of blocking factors.

Keywords: Project, program, management, performance, success, development

Codes JEL : A13, J18, M11, O21, O22

INTRODUCTION

La mise en œuvre des projets et programmes de développement contribue avec le concours d'autres acteurs à la lutte contre la pauvreté. Ils constituent des instruments opérationnels de mise en œuvre des politiques publiques. Au Burkina Faso, la vie des projets/programmes est discutée à travers les assemblées régionales, sectorielles, générales et des revues de portefeuilles qu'organisent le Ministère de l'Economie, des Finances et du Développement à travers la Direction Générale de l'Economie et de la Planification (DGEP)

Pour l'élaboration et la mise en œuvre des projets/programmes, le Burkina Faso bénéficie de l'accompagnement de nombreux Partenaires Techniques et Financiers (PTF), qui interviennent prioritairement sous forme d'appui projets.

Plusieurs partenaires multilatéraux et bilatéraux comme l'Union Européenne, la Banque Ouest Africaine de Développement, la Banque Mondiale, la Banque Africaine de Développement, l'Agence Française de Développement… interviennent dans le financement du développement au Burkina Faso.

Pourtant le constat majeur qui se dégage est qu'après plus d'une dizaine d'années dans cette direction qui s'occupe des projets et programmes sur l'ensemble du territoire Burkinabè, les mêmes préoccupations demeurent et sont persistantes. Les responsables de projets et programmes sont confrontés à un ensemble de difficultés qui émaillent la réalisation de leurs activités, entrainant ainsi des contreperformances au niveau de certains projets et programmes de développement. Ces difficultés ou contraintes sont d'ordre général touchant de ce fait tous les projets et programmes dans certains cas ; dans d'autres, elles sont spécifiques aux projets pris individuellement.

Après plusieurs décennies d'allocation de l'aide au développement, les échecs des projets et programmes de développement sont devenus plus patents et ils évoluent de prorogation en prorogation de leurs délais de clôture prévus tandis que rares sont leurs succès. Plusieurs facteurs expliqueraient cet état de fait.

Alors, quels sont les facteurs qui entravent la bonne performance des projets et programmes de développement au Burkina Faso ?

Pour mener à bien notre analyse, nous posons les deux hypothèses suivantes :

H1 : les longues procédures de passation des marchés publics entravent la bonne exécution des projets et programmes de développement ;

H2 : l'environnement interne et externe influent sur le succès des projets et programmes de développement.

Avant tout propos, une exploration de la littérature sur la problématique est nécessaire.

1. REVUE DE LITTERATURE

1.1. LES PROJETS ET PROGRAMMES COMME DES FORMES D'ORGANISATION

Sur le plan international, les études sur la performance des projets et programmes de développement puisent l'ensemble de leurs fondements dans la théorie des organisations. Plusieurs approches ont été développées par des auteurs dont nous retiendrons particulièrement celles de Birley et Westhead (1995), de Weinzimmer (1993), de Lohmann (1998), et de Brilman (1998).

Ainsi Birley et Westhead (1995) ont effectué une classification des déterminants de la croissance. Pour eux, la croissance d'une organisation est fonction de sa faculté d'adaptation et d'apprentissage par rapport à son environnement interne et externe. C'est ainsi qu'ils déterminent les variables de croissance d'une firme. Selon leurs travaux, ils dégagèrent de nombreuses variables considérées comme des freins ou des stimulants de la croissance.

Les travaux en sciences de gestion ont permis à Weinzimmer (1993) de distinguer deux théories concurrentes dans sa thèse « Organisational growth of US corporations : environmental organisational and managerial determinants » (1993), en ce qui concerne les déterminants de la performance des organisations. Il s'agit du modèle interne et celui externe.

Trois bases théoriques ont servi à Lohmann (1998), dans son article intitulé « Strategies of high growth firms in adverse public policy and economic environments » (1998), publié par «Babson College». Dans son analyse, il tente de déterminer si la réussite d'une organisation est influencée par ses ressources ; celles accumulées, l'entreprise elle-même, son environnement interne ou externe.

A l'instar des organisations, des théories ont été développées sur les projets et programmes à proprement parler.

1.2. LA SPECIFICITÉ DES PROJETS ET PROGRAMMES DE DEVELOPPEMENT

Le Project Management Body of Knowledge Guide (PMBOK Guide) définit un projet comme « un effort temporaire décidé dans le but de créer un produit, un service ou un résultat unique » (Project Management Institute, 2017).

Il peut également être défini (IPMA, 1999) comme un ensemble d'activités coordonnées, comportant des dates de début et de fin, entreprises par des individus ou des organisations dans le but de réaliser des objectifs spécifiques, dans la limite des paramètres de temps, de coût et de performance définis. Les facteurs de succès concernant la bonne gestion ont fait l'objet de recherches et sont bien connus et sont selon Jean Brilman " le niveau de priorité ; l'urgence ; l'expérience du manager de projet ; le soutien reçu par le chef de projet; la qualité de la coordination, la communication; le degré d'autonomie du projet; le rapport avec les structures permanentes ; la concourance ; le bon usage des outils : WBS, GANTT, PERT, etc." (Brilman et Hérard, 2011, p. 418).

Les travaux de recherche de Proulx et Brière (2014) ont concerné la réalisation d'une enquête inédite auprès de gestionnaires de projets basés au sein d'ONG ayant en moyenne plus de 10 années d'expérience et ayant œuvré dans plusieurs secteurs et régions du monde. Aux termes de leurs travaux, ils ont identifié cinq facteurs de succès des projets et programmes de développement. Il s'agit de: « la durabilité des changements; de bonnes pratiques de gestion; de la croissance économique et sociale; des parties prenantes impliquées » (Proulx et Brière, 2014, pp. 18-21)

Le département de l'évaluation de la Banque Mondiale (1992 -1997) pense que les échecs des projets et programmes de développement sont consécutifs au manque de rigueur dans la conception, la faiblesse des capacités techniques et institutionnelles locales.

Olav torp, kjell Austeng et Wubishet Jekale Mengesha (2005) dans leurs travaux de recherche pensent que les stratégies de gestion des parties prenantes et des contrats ont été identifiées comme des facteurs distincts qui sont considérés comme faisant partie intégrante des problèmes organisationnels. Les autres facteurs de succès les plus significatifs sont : « (i) la stratégie en matière de contrats ; (ii) la planification et le contrôle de projet ; (iii) le contrôle du calendrier et les estimations préliminaires comme importants ; (iv) les conditions-cadres stables ». Cette étude a révélé que les facteurs techniques et les conditions externes (marché, politique, etc.) étaient moins importants.

Sophie Brière et Denis Proulx ont fait sortir de leur étude non seulement les facteurs de réussite mais aussi les différents obstacles. Ces obstacles sont : « i la difficulté d'impliquer les parties prenantes dans tout le cycle de vie du projet, (ii) le mauvais fonctionnement des structures de

gouvernance des projets et (iii) l'appropriation difficile des projets conçus dans une logique de gestion axée sur les résultats et selon des modèles propres au bailleur de fonds » ((2013).

Toujours dans la littérature, les facteurs de succès des projets et programmes de développement international peuvent être regroupés suivant quatre axes : (i) l'implication des parties prenantes tout au long du cycle de vie des projets, (ii) l'atteinte de résultats, (iii) l'impact des projets et (iv) les compétences de l'équipe des projets et le mode d'implantation et de gestion des projets dans la communauté.

Amaka Ogwueleka (2011), lui, a dégagé cinq facteurs de succès qui sont nécessaires pour obtenir une réelle satisfaction du succès de la mise en œuvre du projet dans l'industrie de la construction au Nigéria. Ces facteurs de succès sont : la gestion objective, la conception, les facteurs techniques, le soutien de la direction générale et la gestion des risques. Son étude a également montré que l'environnement d'exploitation joue un grand rôle dans la détermination des facteurs de succès critiques qui influencent la performance d'un projet.

Francique Pochette (2015), dans sa thèse intitulée « facteurs critiques des projets d'aide au développement en Haïti » expose les facteurs critiques des projets d'aide au développement. Ainsi de son analyse qui se basait sur des outils statistiques, il est ressorti que les résultats des projets en Haïti s'appuient sur le triangle de fer à laquelle il faut associer la participation des bénéficiaires. Il a également trouvé quatre facteurs explicatifs de ces projets et qu'il a d'ailleurs pu hiérarchiser :**(i)** l'impact, **(ii)** I 'environnement externe**, (iii)** la conformité du projet et **(iv)** les compétences des gestionnaires à intégrer la connaissance locale.

Mamadou Oury Diallo (2017), pense également que « une viabilité plus accru des projets et programmes due à leur appropriation par les bénéficiaires. Une fois impliquée, la population bénéficiaire se préoccupera beaucoup plus de la permanence des infrastructures construites et de leur maintenance. Par conséquent, la qualité des infrastructures et de la performance en termes de services offerts serait supérieure à celle des biens fournis par l'État… »

Selon Bourdeau, Rivard et Barki (2003), on distingue « (i) le risque technologique ; (ii) la taille du projet ; (iii) l'expérience et l'expertise ; (iv) la complexité du livrable ; (v) l'environnement organisationnel ; (vi) la complexité du projet ; (vii) les risques endogènes ; (viii) les agents externes ».

Les auteurs Cicmil et Hodgson (2006) partent du constat des auteurs tels Koskela et Howel (2002); Maylor (2001); Morris (2004); Morris, Patel et Wearne (2000); Winch (1996) pour affirmer la nécessité d'introduire de nouvelles approches dans l'étude des projets et des implications y afférentes. Ils définissent le projet comme une « vision normative du domaine, qui peut être résumée comme l'application des connaissances, des compétences, des outils et des techniques aux activités du projet pour répondre aux exigences du projet » (p.111).

Les travaux de recherche de Lavagnon A. Ika a et Jennifer Donnelly (2017) intitulés « Success conditions for international development capacity building projects » publiés dans le « International Journal of Project Management » (2017) révèlent toute la difficulté de dégager les facteurs de réussite communes pour tous les projets de développement. Ces projets sont beaucoup influencés par le contexte dans lequel, ils évoluent. Ils ont déterminé trois facteurs de succès des projets et programmes « structural conditions (C1), institutional conditions (C2) and finally project management conditions (C3) » (p.49)

2. METHODOLOGIE DE L'ETUDE

L'échantillon de l'étude a été déterminé par un échantillonnage aléatoire systématique et est de 20 projets et programmes de développement. L'avantage de cette méthode d'échantillonnage est qu'elle tend à répartir l'échantillon sur l'ensemble de la liste de la population, ce qui permet d'obtenir une assez bonne précision.

Concernant les variables, le niveau de performance des projets et programmes de développement (variable dépendante) peut être affecté par de nombreux facteurs. Sept facteurs sont identifiés en tant que variables indépendantes et tous sont référés sur la base d'une revue de littérature et de constat. Ce sont : la qualité des travaux livrés, le délai de livraison des travaux par les entreprises, le délai de décaissement; le délai de traitement des dossiers de passation des marchés, la qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage, le nombre d'activités sous financées, la situation sécuritaire.

Un questionnaire a été élaboré ad hoc à cet effet et administré aux Coordonnateurs et aux suivi-évaluateurs de ces dits projets et programmes. Il est composé de plus d'une trentaine de questions et comprend quatre grandes parties : (1) une introduction qui présente le but du présent questionnaire ; (2) les informations d'ordre général sur le projet ou le programme à savoir le nom et prénom du répondant ; le nom du projet ou du programme ; la disponibilité ou non d'une étude de faisabilité ou d'un document de projet ; (3) les règles d'anonymat qui sont appliquées ; (4) le questionnaire proprement dit.

Le questionnaire proprement dit est structuré en deux grandes parties à savoir : (i) les difficultés/contraintes liées à l'environnement externe du projet ou programme et (ii) les difficultés/contraintes liées à l'environnement interne du projet ou programme.

Pour que le questionnaire soit opérationnel, nous avons procédé dans un premier temps à une recherche bibliographique qui nous a permis de le construire.

Nous avons ensuite eu recours à la méthode dite des "juges experts" pour apprécier le degré d'appartenance de chaque item pour sa pertinence et l'ensemble des items retenus représente bien tous les aspects du construit (représentativité) ainsi que leur adaptation au contexte des projets et programmes de développement en exécution au Burkina Faso.

Dans le but de mesurer les caractéristiques du questionnaire, celui-ci a été soumis à un échantillon de la population cible (05 projets et programmes de développement). Ce qui a permis d'ajuster certaines questions.

En ce qui concerne l'estimation du modèle, nous avons utilisé le logiciel SPSS. De façon spécifique, pour atteindre l'objectif général de l'étude, nous avons déterminé les facteurs de succès ou d'échec des projets et programmes. Douze projets et programmes ont renseigné le questionnaire ; ce qui est représentatif de la population.

En effet, la taille minimale de l'échantillon peut être déterminée par la formule ci-dessous de Cochran G (1977) :

$$\mathbf{n = t^2 \times p \times (1-p)/m^2}$$

Dans la formule, n représente la taille minimale pour obtenir des résultats significatifs ;

t est égal à 1,96 et représente le niveau de confiance (niveau de confiance 95%);

p=1/196 c'est la probabilité qu'un projet ou programme soit tirée au hasard ; la population étant composée de 196 projets et programmes de développement ;

m représente la marge d'erreur soit 5%.

Nous trouvons alors n=7,7968959936 soit à peu près 8 projets et programmes de développement. Ce qui signifie que déjà à partir de 8 projets et programmes, nous avons des résultats significatifs au seuil de 95%.

Dans notre étude, la variable dépendante est : le niveau de performance des projets et programmes de développement qui pourra être matérialisée par le taux de décaissement cumulé par rapport au temps consommé. En effet, les différents projets et programmes de développement ont des délais d'exécution différente. Les taux d'exécution cumulés sont donc calculés sur des périodes différentes. Ce qui rend la comparaison entre projets et programmes très difficiles. Pour lever cette contrainte, nous avons divisé le taux de décaissement cumulés par le temps consommé en année. Nous avons obtenu un taux de décaissement annuel représentant la performance annuelle notée **« Np ».** En effet, Np ou niveau de performance annuelle des projets et programmes ou taux de décaissement annuel détermine la mise en œuvre des activités sur le terrain. Il peut être définit comme étant le rapport du montant annuel effectivement décaissé par un projet ou programme de développement par le coût global du projet. Plus ce taux de décaissement est élevé c'est-à-dire lorsqu'il tend vers 100%, plus le projet est performant.

Les variables indépendantes sont :

a) la qualité des travaux livrés notée **« qt ».** Une note de 1 à 4 **est** attribuée selon que les travaux livrés sont bons (note de 4), moyen (note de 3) ou mauvaise (note de 1).
b) le délai de livraison des travaux par les entreprises. Ici selon la perception des responsables de projet/programme, une note de 1 et 4 est attribuée aux entreprises prestataires de service selon que la livraison se fait dans les délais (note 4) ou hors délai (note de 1). **« dl »** signifie donc délai de livraison des travaux par les entreprises.
c) le délai de décaissement noté **« dc ».** Les conditionnalités de décaissement retardent beaucoup le démarrage des projets et programmes au Burkina Faso. Ce qui fait que les premiers décaissements se font tardivement. De 1 à 3 mois c'est la note 4, de 3 à6 mois c'est la note 3, de 6 à 9 mois c'est la note 2.
d) le délai de traitement des dossiers de passation des marchés **« dpm ».** Ici selon la perception des responsables sur une échelle de 1 à 4, les structures en charges des marchés publics sont notées selon qu'ils ont une mauvaise réputation ou une bonne réputation
e) la qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage **« rp »**. Une note de 1 à 4 est attribuée selon que la représentativité est mauvaise à bonne.
f) le nombre d'activités sous financées **« asf ».** Dans le questionnaire selon qu'il y'ait des activités sous évaluées, la note de 0 ou 1 sera attribuée lorsqu'il n'existe pas d'activités sous évaluées.
g) la situation sécuritaire notée **« secu ».** si les activités du projet ou programmes sont impactées par la situation sécuritaire, il lui est attribué 4 ; 0 si non.

En résumé nous sommes amenés à poser que :

« Np » = « βqt » + « αdl » + « Ωdc » + « ϑdpm » + « γrp » + « μasf » + « Ɲsecu »+ε où **β ; α ; Ω ; ℰ ; ϑ ; γ ; μ ; Ɲ sont des coefficients à déterminés et ε, une constante**

3. RESULTATS ET DISCUSSION

3.1. RESULTATS DE L'ESTIMATION

Tableau 01 : Récapitulatif du modèle

Modèle	R	R-deux	R-deux ajusté	Erreur standard de l'estimation	Changement dans les statistiques					Durbin-Watson
					Variation de R-deux	Variation de F	ddl1	ddl2	Sig. Variation de F	
1	,899[a]	,807	,471	5,10958%	,807	2,397	7	4	,208	1,554

a. Valeurs prédites : (constantes), La situation sécuritaire notée « secu ». , Le nombre d'activités sous financées « asf ». , La qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage « rp ». , La qualité des travaux livrés notée « qt », Le délai de livraison des travaux par les entreprises noté « dl » , Le délai de traitement des dossiers de passation des marchés « dpm ». , Le délai de décaissement noté « dc ».
b. Variable dépendante : le niveau de performance des projets et programmes notée « Np »

Tableau 02 : ANOVA

Modèle		Somme des carrés	ddl	Moyenne des carrés	D	Sig.
1	Régression	437,989	7	62,570	2,397	,208[b]
	Résidu	104,431	4	26,108		
	Total	542,420	11			

a. Variable dépendante : le niveau de performance des projets et programmes notée « Np »
b. Valeurs prédites : (constantes), La situation sécuritaire notée « secu ». , Le nombre d'activités sous financées « asf ». , La qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage « rp ». , La qualité des travaux livrés notée « qt », Le délai de livraison des travaux par les entreprises noté « dl » , Le délai de traitement des dossiers de passation des marchés « dpm ». , Le délai de décaissement noté « dc ».

Tableau 03 : statistiques des coefficients

Modèle		Coefficients non standardisés		Coefficients standardisés	t	Sig.	95,0% % intervalles de confiance pour B		Corrélations			Statistiques de colinéarité	
		A	Erreur standard	Bêta			Borne inférieure	Limite supérieure	Corrélation simple	Partielle	Partie	Tolérance	VIF
1	(Constante)	16,908	17,325		,976	,384	-31,195	65,011					
	La qualité des travaux livrés notée « qt »	,726	2,402	,093	,302	,778	-5,944	7,395	,116	,149	,066	,507	1,971
	Le délai de livraison des travaux par les entreprises noté « dl »	,136	1,802	,030	,075	,944	-4,868	5,140	-,246	,038	,017	,306	3,266
	Le délai de décaissement noté « dc ».	3,149	3,913	,433	,805	,466	-7,715	14,013	-,093	,373	,177	,166	6,011
	Le délai de traitement des dossiers de passation des marchés « dpm ».	4,346	4,533	,414	,959	,392	-8,239	16,930	,163	,432	,210	,258	3,869

	La qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage « rp ».	-11,896	4,988	-1,053	-2,385	,076	-25,747	1,954	-,431	-,766	-,523	,247	4,051
	Le nombre d'activités sous financées « asf ».	-2,749	4,133	-,202	-,665	,542	-14,223	8,726	-,274	-,316	-,146	,524	1,908
	La situation sécuritaire notée « secu ».	-1,648	1,369	-,483	-1,204	,295	-5,450	2,153	-,553	-,516	-,264	,298	3,351

a. Variable dépendante : le niveau de performance des projets et programmes notée « Np »

L'étude a été menée auprès de 12 projets et programmes de développement qui ont une performance moyenne de 12,59% (tableau 01). La moyenne des variables oscille entre 0,58 et 2,75. Les écarts types par contre varient entre 0,515 et 2,060. Les variations entre les variables sont importantes car l'écart type (7,02218%) est supérieur à ½ (12,5978%).

Le tableau 02 nous permet de déterminer si nous rejetons l'hypothèse nulle (H_0) ou non. Dans notre cas, nous voulons savoir dans un premier temps si les différentes variables prédisent mieux le niveau de performance des projets et programmes. L'hypothèse nulle est donc que les variables sont corrélées au niveau de performance des projets et programmes

Lorsque nous observons le tableau 02, nous remarquons la valeur D obtenue pour le modèle, on peut rejeter l'hypothèse nulle. En effet, la valeur de 1,589 est significative à $p < 0,95$, ce qui indique que nous avons moins de 95 % de chance de se tromper en affirmant que les modèle contribue à mieux prédire la performance des projets et programmes

Dans notre étude, tous les coefficients de corrélation tendent vers 1. Ce qui atteste que le modèle est fortement significatif.

Notre modèle est très significatif car la valeur de la corrélation est proche de 1. En effet, elle est de 0,899 (confère tableau 01). Le tableau 01 récapitulatif du modèle permet de déterminer la contribution de la variable.

La valeur de la corrélation, de même que le R^2 laissent présager que les données sont de manière satisfaisante ajustées au modèle. La valeur de la statistique de Durbin Watson est acceptable et est de 1,600 donc entre 1 et 3 et proche de 2. Nous pouvons donc affirmer que les données sont bien ajustées.

La valeur de R^2 est très élevée. En effet, le modèle de régression explique avec l'ensemble des variables près de 80 % de la variabilité de la performance des projets et programmes de développement au Burkina Faso.

Comme nous savons maintenant que notre modèle est significatif, il est alors possible de construire l'équation de régression multiple pour prédire une valeur de Y.

Notre équation est (tableau 03) :

Np = 0,726 qt - 0,136 dl - 3,149 dc - 4,346 dpm + 11,896 rp -2,749asf -1,648 sécu + 16,908.

Dans notre étude, le signe des coefficients nous indique le sens de la relation.

1. Ainsi la qualité des travaux livrés a une influence positive sur la performance des projets et programmes.
2. Le délai de livraison des travaux par les entreprises a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Plus le délai de livraison baisse, plus la performance augmente. Ce qui est conforme à la réalité.
3. le délai de décaissement a une influence négative sur la performance des projets et programmes de développement. Ce qui est conforme à la réalité.
4. Le délai de traitement des dossiers de passation des marchés publics a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Plus le délai de traitement des dossiers de passation s'améliore, plus la performance augmente. Ce qui est conforme à la réalité.

5. La qualité de la représentativité dans les comités de revue a une influence positive sur la performance des projets et programmes. Plus elle augmente, plus la performance augmente. Ce qui est conforme à la réalité.
6. Le nombre d'activités sous financées a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Plus le nombre d'activités sous financées baisse, plus la performance augmente. Ce qui est conforme à la réalité.
7. L'insécurité a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Plus l'insécurité baisse, plus la performance des projets et programmes augmente. Ce qui est conforme à la réalité.

3.2. DISCUSSION THEORIQUE

3.2.1. Impact de l'environnement interne sur la performance des projets et programmes de développement

L'environnement interne des projets et programmes de développement est constitué des facteurs internes tels le nombre d'activités sous financées et la qualité de la représentativité dans les comités de revue.

Dans notre étude, nous avons trouvé que la qualité de la représentativité dans les comités de revue/pilotage a une influence positive sur la performance des projets et programmes. Le comité de revue est, selon le décret N°2018-0098/PRESS/PM/MINEFID du 15 février 2018 portant règlementation générale des projets et programmes en exécution au Burkina Faso, un organe d'orientation et de pilotage des projets et programmes de développement (article 14, page 3). Il est constitué de membres statutaires au nombre de vingt (20) et de membres observateurs. La composition de ce comité de revue est faite de telle sorte que toutes les parties prenantes ne peuvent pas participer. La mise en œuvre des projets et programmes est impactée par le manque de discussion entre toutes les parties prenantes au projet ou programme. Il faudrait que toutes les sensibilités soient représentées ; que ce soit les syndicats, les professionnels et ouvriers ou les groupements de producteurs afin que les décisions qui sortiront de cette instance soient consensuelles. Un projet ou programme de développement ne peut pas avoir des résultats probants sans l'implication de la communauté d'accueil. Nous avons abouti aux mêmes observations que Proulx et Brière qui trouvent que pour le succès des projets et programmes il faut une implication des parties prenantes d'une part et d'autre part, ils trouvaient que les obstacles au succès des projets tenaient : « à la difficulté d'impliquer les parties prenantes dans tout le cycle de vie du projet, le mauvais fonctionnement des structures de gouvernance des projets et l'appropriation difficile des projets conçus dans une logique de gestion axée sur les résultats et selon des modèles propres au bailleur de fonds » (2013).

Mamadou Oury Diallo pense qu'« une viabilité plus accru des projets et programmes due à leur appropriation par les bénéficiaires. Une fois impliquée, la population bénéficiaire se préoccupera beaucoup plus de la permanence des infrastructures construites et de leur maintenance. Par conséquent, la qualité des infrastructures et de la performance en termes de services offerts serait supérieure à celle des biens fournis par l'État. Les parties prenantes en particulier les bénéficiaires ont une « grande maitrise du terrain qui permettrait aux projets et programmes de s'exécuter sans grande difficulté. Par exemple, les populations locales disposent d'une plus grande capacité à cibler les foyers les plus pauvres et les catégories les plus défavorisées. C'est donc un atout en termes

d'informations qui permettrait d'améliorer l'impact des projets de développement en termes de d'amélioration du bien-être » (2017).

Ika Lavagon, Amadou Diallo et Denis Thuillier dans leur article intitulé « Critical success factors for World Bank Project : An empirical investigation » (2012) mettent l'accent sur la qualité de la représentativité qui peut être une des causes de l'échec des projets Ils rapportent que la Société Financière Internationale a constaté que plus de la moitié de ses projets et programmes de développement avaient une mauvaise performance. Le constat établi par le Groupe d'évaluation indépendante (IEG) est que 39% des projets et programmes échouaient dans la réalisation de leurs objectifs. Les causes de ces échecs sont qualifiées de « gestionnaires » et « d'organisation » (Kwak, 2002): conception de projet imparfaite, gestion médiocre des parties prenantes, retards entre l'identification du projet et son démarrage, retards dans la mise en œuvre du projet, dépassements de coûts, défaillance de la coordination, etc. (p. 105).

Le nombre d'activités sous financées a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Phénomène qui n'a pas encore été soulevé par les chercheurs mais qui dénote d'un problème de planification ou de conception. Parmi les facteurs de succès identifiés par Amaka Ogwueleka figure « la conception » (The critical success factors influencing project performance in Nigeria ; 2011). L'agence canadienne de développement internationale (ACDI) distingue quatre facteurs clés de succès dont « la qualité ou la justesse de la conception (adéquation du projet avec le contexte local, une bonne analyse des risques, exploration de nouvelles avenues et idées originales pour atteindre les résultats ». (ACDI, 1999b, p.8).

Au Burkina Faso, les principaux acteurs ou gestionnaires des projets et programmes de développement disent avoir des problèmes de planification de leurs activités. Cela a des conséquences sur l'objectif, les coûts et même la durée. De ce fait, certains responsables de projets estiment que la durée de leur projet pourrait être prorogée de un à trois mois. D'autres pensent que cette durée peut être prorogée de plus d'un an.

3.2.2. Impact de l'environnement externe sur la performance des projets et programmes de développement

L'environnement externe est constitué de tous les facteurs externes que sont la qualité des travaux livrés ; le délai de livraison des travaux par les entreprises, le délai de décaissement, le délai de traitement des dossiers de passation des marchés et l'insécurité.

Dans nos estimations, nous avons trouvé que la qualité des travaux livrés a une influence positive sur la performance des projets et programmes. Nous avons abouti aux mêmes conclusions que des auteurs comme Svetlana Cicmil et Damian Hodgson (2006) ou « Standish Group » (2015), Remi Huppert (1981) qui rappellent l'importance de respecter la qualité aussi bien que d'autres facteurs dans le triangle d'or. Remi Huppert souligne l'importance accordée par la Banque Mondiale dans le respect de la qualité des infrastructures « la Banque mondiale accorde une préférence de 15 % aux producteurs nationaux et une préférence supérieure à 5% pour les marchés de construction, toutes choses égales par ailleurs, c'est-à-dire sous réserve que la prestation s'effectuera dans des délais et selon des normes de qualités et d'efficacités comparables aux normes internationales » (p. 619).

Nous remarquons que plus de la moitié des projets et programmes de développement en exécution au Burkina Faso ont des difficultés avec les entreprises prestataires de service. Ces difficultés sont la plupart du temps liées à la qualité des infrastructures produites. Les entreprises ne sont pas le plus souvent performantes car elles manquent parfois de compétence ou présentent des défaillances techniques quant à l'exécution des travaux demandés.
Ainsi, selon les « travaux du Groupe de Réflexion sur le Management de Projet (GREMAP) » (1996) : « la performance en matière de projet est devenue une condition nécessaire pour mettre en œuvre ces nouvelles stratégies : sans management de projet efficace, les nouveaux produits ne sortent pas au rythme voulu, les défauts de qualité risquent de ruiner la réputation des marques, les coûts de développement explosent par le nombre et la complexité des projets… » (L'ingénierie concourante dans le Bâtiment, p.8).
La performance d'un projet/programme pourrait être mesurée par la qualité des extrants produits. Dans sa thèse de doctorat, Francique Pochette (2015) rapporte que Toor et Ogunlana(2010), Hassen et al. (2011) trouvent que le triangle de fer à savoir les contraintes de temps, coûts, performance sont insuffisantes pour parler de succès des projets. C'est pourquoi, ils ont suggéré de prendre également en compte tous les indicateurs pouvant contribuer au succès d'un projet à savoir la sécurité, l'efficience, l'efficacité, la qualité des extrants la satisfaction des attentes des parties prenantes et la minimisation de tension et conflits (facteurs critiques des projets d'aide au développement en Haïti, 2015)

Le délai de livraison des travaux par les entreprises a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Nous aboutissons aux mêmes conclusions que Svetlana Cicmil Damian Hodgson (2006) et le « Standish Group » (2015) qui ont trouvé que la réussite des projets et programmes doit se faire dans le délai et dans le budget avec un résultat satisfaisant.
En effet, plusieurs responsables des projets et programmes de développement en exécution au Burkina affirment avoir eu des difficultés avec les délais de livraison des travaux par les entreprises prestataires de service. Ces difficultés sont liées au délai d'exécution des travaux. Ainsi, par exemple 58% des projets et programmes ont réceptionnés les travaux exécutés par les entreprises en hors délais. Le retard accusé dans la livraison des travaux par les entreprises peut aller de trois (03) à six (06) mois et souvent peut dépasser neuf (09) mois.

Le délai de décaissement a une influence négative sur la performance des projets et programmes de développement. Proulx et Brière (2014) et certains organismes tels la Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) ont abouti aux mêmes résultats démontrant d'une part que les procédures de décaissement étaient lourdes du côté des bailleurs et d'autre part qu'il fallait accorder de l'attention aux conditions qui prévalent lors de l'exécution du projet.
En effet, les partenaires techniques et financiers n'appliquent pas la même procédure de décaissement malgré la Déclaration de Paris sur l'efficacité de l'aide adoptée en 2005 et qui recommandait une harmonisation des procédures. Plus de la moitié des PPD ont des difficultés liées au décaissement et indique avoir reçu le premier décaissement en hors délai. Ainsi, les retards accusés peuvent aller de six à neuf mois. Ce qui joue négativement sur la performance des PPD.
Aussi, Lawrence G. Boakye et Li Liu dégagent quelques paradoxes à propos des projets et programmes et qui conduisent aux échecs. Parmi ces paradoxes figurent « Le piège de la « responsabilisation pour les résultats » qui se produit lorsque l'on met trop l'accent sur des

procédures et des directives rigoureuses, ce qui se traduit par une « responsabilisation pour les résultats » au détriment de la « gestion des projets pour les résultats » (2007).
Pour Ika Lavagnon dans son ouvrage intitulé « Les agences d'aide au développement font elles assez en matière de formulation des facteurs clés de succès des projets ? », trouve également que les institutions financières ont dès fois des motivations différentes, des procédures et politiques souvent contradictoires (2015).

Le délai de traitement des dossiers de passation des marchés publics a une influence négative sur la performance des projets et programmes. Ainsi selon Hupper Remi « dans la gestion des projets et programmes de développement exécutés dans les pays en voie de développement, la passation des marchés et les différents modes d'acquisition constituent des éléments clés. C'est pourquoi les problèmes de passation de marchés ainsi que des acquisitions peuvent affecter durement les projets et souvent empiéter sur le délai imparti à celui-ci » (P.619)
La Banque Mondiale trouvait que « les échecs observés ont tenu : à l'impossibilité de surmonter les faiblesses systémiques du secteur public, et notamment au manque de coordination des actions au niveau des organismes gouvernementaux et entre eux, à l'inadéquation des structures organisationnelles et à l'incapacité de la fonction publique d'attirer et de fidéliser un personnel de qualité »
Presque tous les projets et programmes de développement affirment avoir rencontré des difficultés dans le processus de passation des marchés publics, soit un taux de plus de 83%. Pour ce faire, ils évoquent tout un ensemble de situations. Il s'agit entres autres des objections à répétition des bailleurs sur les rapports des Commission d'Attribution des Marchés (CAM), des plaintes des soumissionnaires et des longues procédures.
Toutefois, la responsabilité en ce qui concerne le délai de passation des marchés publics est partagée car, la faible capacité matérielle, technique et financière de certaines entreprises et bureaux d'études occasionne également des retards relatifs aux études et aux aménagements hydro-agricoles. En outre, certains fournisseurs ne respectent pas les délais d'exécution des contrats et marchés.
Nous pouvons donc affirmer que l'hypothèse H1 est vérifiée.

L'insécurité a une influence négative sur la performance des projets et programmes de développement. L'insécurité constitue un phénomène nouveau dans la gestion des projets et programmes de développement et devrait être pris en compte de toute évidence depuis l'idée de projet. Elle n'est donc pas à proprement parler abordé par les auteurs. Toutefois, nous pouvons bien la loger dans le contexte global. Les projets de développement sont caractérisés par leur grande complexité, des compromis pour leur planification. A cette complexité s'ajoutent les différents contextes socio-économiques, politiques et des objectifs tout aussi complexes tels l'amélioration du niveau de vie de la population.
Mamadou Oury Diallo (2017) pense que l'échec des projets et programmes de développement international découle en grande partie de quatre raisons dont l'inefficacité du discours sur le développement au regard du contexte politique global ;
Selon le « Rapport approfondi PMI Pulse of the Profession : Gestion de la complexité » de « Project Management Institute, Inc. PMI.org/pulse » explique que la complexité d'exploitation des projets et programmes dans un environnement de plus en plus volatile et incertain constitue le défi principal » (2013).

Les travaux de recherche de Lavagnon A. Ika a et Jennifer Donnelly intitulés « Success conditions for international development capacity building projects » publiés dans le « International Journal of Project Management » (2017) révèlent toute la difficulté de dégager les facteurs de réussite pour tous les projets de développement. Ces projets sont beaucoup influencés par le contexte dans lequel, ils évoluent. C'est pourquoi selon eux, il est donc difficile d'expliquer pourquoi un projet donné réussit dans un contexte plutôt que dans un autre contexte.
L'insécurité grandissante au Burkina Faso depuis 2015 avec des attaques terroristes sur son territoire particulièrement au Sahel, au Nord et à l'Est a occasionné un millier de décès. Ces attaques impactent sur l'exécution des PPD. Ainsi les difficultés rencontrées par les projets et programmes de développement enquêtés sont l'arrêt des travaux d'aménagement dans ces régions, l'arrêt des constructions d'écoles au Sahel, au Nord et à l'Est, l'abandon de plusieurs infrastructures construites ou en cours dans les mêmes régions.

Nous avons vu plus haut que le délai de traitement des dossiers de passation entrave la bonne exécution des projets et programmes de développement, nous pouvons donc affirmer que l'hypothèse H1 est vérifiée.

De ce qui précède, on note que l'environnement interne et externe influent sur le succès des projets et programmes de développement, l'hypothèse H2 est alors vérifiée. Birley et Westhead (1995), Weinzimmer (1993), Lohmann (1998), et Brilman (1998) ont abouti à la même conclusion. Ces auteurs, dans leur recherche, ont trouvé que l'environnement interne et externe joue sur la performance des organisations.

CONCLUSION

Aux termes de notre étude, nous aboutissons à la remarque que la qualité des travaux livrés, le délai de livraison des travaux par les entreprises, le délai de décaissement, le délai de traitement des dossiers de passation des marchés publics, le niveau de la représentativité dans les comités de revue, le nombre d'activités sous financées et l'insécurité ont une influence sur la performance des projets et programmes. Les hypothèses H1 (les longues procédures de passation des marchés publics entravent la bonne exécution des projets et programmes de développement) et H2 (l'environnement interne et externe influent sur le succès des projets et programmes de développement) sont vérifiées.
La mise en œuvre des projets et programmes de développement a un impact en termes d'amélioration de revenus, de création d'emplois, de création d'unités de production, d'autosuffisance alimentaire, d'accroissement de la production… De ce fait, les Projets/programmes contribuent à la lutte contre la pauvreté.
L'exécution des projets et programmes de développement (PPD) dans un contexte évolutif est très complexe. Ce qui requiert que le personnel des PPD puisse avoir un niveau de qualification ou de compétence afin de les conduire vers le succès escompté. Dans nos contextes, l'accent est beaucoup mis sur les missions de supervision pour tenter d'améliorer la performance des PPD tout en ignorant que certains facteurs en amont pourraient empêcher leur performance. Toutefois, les projets et programmes demeurent des instruments opérationnels efficaces pour l'atteinte des objectifs de développement et constituent de ce fait les moyens privilégiés des partenaires.
Lorsque nous faisons une analyse des contributions des autres auteurs sur les facteurs de réussite ou d'échecs, nous remarquons qu'ils sont trop globalistes tels la conception, les outils de gestions,

la coordination. Les auteurs ne précisent pas quels sont les aspects de la conception affectée, quels aspects de la gestion, il faut mettre un accent dessus.

Les conclusions de cette étude, qui s'appuient sur le contexte des PPD du Burkina Faso pourraient être généralisées et s'appliquer aux autres pays du Sud dans la mesure où l'échantillon aléatoire systématique est représentatif.

Cette recherche est une contribution à la problématique de la performance des projets et programmes de développement au travers de la détermination des facteurs bloquants. Elle est donc une contribution théorique et pratique ; un travail de référence.

Les résultats de cette recherche touchent directement les partenaires techniques et financiers ; l'Etat, les unités de gestion des projets et programmes

Sur le plan du management, cette contribution participe donc à l'amélioration des performances des PPD ainsi qu'à leur capacité d'adaptation. Le travail que nous avons réalisé pendant ces trois dernières années est aussi le résultat de la combinaison des attentes aussi bien des responsables des projets/programmes, des partenaires techniques et financiers ainsi que scientifiques du domaine dans l'optique de trouver un optimum opérationnel.

En termes de perspectives, les points suivants pourraient faire l'objet de recherches.

Dans un premier temps, en lien avec les délais de décaissement, il serait intéressant de chercher à comprendre pourquoi les partenaires techniques et financiers ne respectent pas les délais de délivrance des Avis non objections qui sont dans les conventions ; et provoquant du coup de possibles échecs des projets et programmes. Le constat aussi est que certains partenaires au développement retardent sans raison les décaissements au profit des PPD.

Dans un second temps, au niveau des marchés publics, il est important de voir comment alléger les procédures de ceux-ci en permettant leur déconcentration (régionalisation) ou en privilégiant le contrôle à posteriori.

Du reste, les échecs récurrents dans la gestion des projets et programmes au Burkina Faso et de manière plus large dans les pays du Sud doivent interpeller plus d'un, et conduire à revisiter les politiques de développement. Ce faisant pour une bonne mise en œuvre, couronnée de succès des projets et programmes, nous proposons ces quelques recommandations de politiques de développement :

a) prendre en compte la donne sécuritaire non pas comme un risque mais plutôt comme une contrainte. Ceci implique les méthodes d'adaptation, l'utilisation du génie militaire dans l'exécution de certaines activités, l'utilisation de l'escorte militaire pour des activités dans les zones dangereuses. De nouvelles méthodes de travail pourraient être développées tel le suivi des activités à distance et la mise en contribution des acteurs vivants dans ces zones à risque.
b) revoir le rôle et la place des marchés publics qui, loin d'être un instrument de développement s'apparente à un obstacle au développement ;
c) mettre un accent sur la lutte contre la corruption qui est à l'origine des infrastructures de mauvaises qualités ;
d) relire la règlementation générale des PPD en vue de tenir compte de la qualité de la représentativité dans les comités de revue. La qualité de la représentativité doit faire intervenir toutes les parties prenantes ; de même que les suivi-évaluateurs qui ont de la peine à participer aux comités puisque n'étant pas invités sous prétexte que le nombre étant limité à vingt (20).

BIBLIOGRAPHIE

ALIAS, Z., ZAWAWI, E., YUSOF, K., ARIS, N. (2014) Determining Critical Success Factors of Project Management Practice: A conceptual framework, Procedia - *Social and Behavioral Sciences* 153 (2014) 61 – 69.

AMAKA, O. (2011) The critical success factors influencing project performance in Nigeria, *International Journal of Management Science and Engineering Management,* 6(5): 343-349, 2011; ISSN 1750-9653.

BEAURIVAGE, D. (2015) Développement et validation du Questionnaire de connaissances sur l'asthme destiné aux patients adultes (QCA-PA), *Mémoire, Université Laval du Québec.*

BOAKYE, L. ET LIU, L. (2017) Doing Good by Doing Bad: Reasons Underlying the Failure of International Development Projects (IDPs) *Conference paper.*

BRILMAN, J. (1998) Les meilleures pratiques de management: au cœur de la Performance, Paris: éditions Organisation.

Burkina Faso. (2016) Plan National de Développement Economique et Social 2016-2020.

CICMIL, S. ET HODGSON, D. (2006) New possibilities for project management theory: a critical engagement, *Project Management Journal* 37(3):111-122.

DIALLO, M (2017) Le développement international: du contexte vers les mécanismes institutionnels et politiques de la gestion des projets, Home page, http://www.guinee-plurielle.com/2017/01/zp-le-developpement-international-du-contexte-vers-les-mecanismes-institutionnels-et-politiques-de-la-gestion-des-projets.html et a été consulté le 23 Aout 2019.

FOUCART, T. (2006) Colinéarité et régression linéaire, *Mathematics and Social Sciences* (44e année, n° 173, 2006 (1)).

HUPPERT, R. (1981) La gestion des projets publics dans les pays en voie de développement", *Tiers Monde*, volume 87, pp. 613-627.

INFOQ. (2015) Analyse du Rapport Chaos, Echange avec le Standish Group, 2015.

JANSSEN, F. (2002) Les déterminants de la croissance des P.M.E.: analyse théorique et étude empirique auprès d'un échantillon d'entreprises belges, Thèse de doctorat, Université Jean Moulin – Lyon 3.

KOUDOUGOU, L (2014) Les déterminants de la performance des projets et programmes de développement au Burkina Faso, Home page, https://www.academia.edu/17198469/Les_d%C3%A9terminants_de_la_performance_des_projets_et_programmes_de_d%C3%A9veloppement_au_Burkina_Faso.

LAVAGNON, I. (2005) Les agences d'aide au développement font-elles assez en matière de formulation des facteurs clés de succès des projets?, *Management Prospective Ed*, 2007/2 n° 12, pp 165 à 182.

LAVAGNON, I. DIALLO, A ET THUILLIER, D. (2012) Critical success factors for World Bank projects: An empirical investigation, *International Journal of Project Management* 30 (2012) 105–116.

LAVAGNON, I. JENNIFER D. (2017) Success conditions for international development capacity building projects, *International Journal of Project Management* 35 (2017) 44 – 63.

LOHMANN, D. (1998) Strategies of high growth firms in adverse public policy and economic environments, Babson Entrepreneurship Research Conference, Gand.

MCDOUGALL, P. ET M OVIATT, B. (1994) Toward a theory of international new ventures, *Journal of international business studies*, first quarter.

METHODOLOGIES DE GESTION DE PROJETS (ND) Waterfall ou Agile, Home page, https://www.google.com/search?sxsrf=ACYBGNSj16m9Oh26Ir60r7Q_1yVTaIm-ow:1580287855457&q=triangle+de+fer&tbm=isch&source=univ&client=firefox-b-d&sa=X&ved=2ahUKEwjHw5GCt6jnAhXCPOwKHcFmBIAQsAR6BAgKEAE&biw=1366&bih=592#imgrc=RGXLowftaorjoM. Consulté le 29/01/2020.

MINISTÈRE DE L'ECONOMIE ET DES FINANCES. (2014) Guide d'évaluation des performances des projets et programmes de développement, *Ouagadougou, Burkina Faso.*

MINISTÈRE DE L'ECONOMIE, DES FINANCES ET DU DÉVELOPPEMENT. (2018) Décret N°2018-0098/PRES/PM/MINEFID portant règlementation générale des projets et programmes de développement exécutés au Burkina Faso, *adopté en Conseil des Ministres*, Ouagadougou, Burkina Faso.

MINISTÈRE DE L'ECONOMIE, DES FINANCES ET DU DÉVELOPPEMENT. (2018) Répertoire des projets et programmes de développement, *Ouagadougou, Burkina Faso.*

MINISTÈRE DE L'ECONOMIE, DES FINANCES ET DU DÉVELOPPEMENT. (2019) Guide de maturation et d'évaluation ex-anté des projets et programmes au Burkina Faso, *adopté en Conseil des Ministres*, Ouagadougou, Burkina Faso.

OLAV, T. KJELL, A. ET WUBISHET, M. (2005) Critical success factors for project performance: a study from front-end assessments of large public projects in norway, *Norwegian University of Science and Technology, NTNU.*

POCHETTE, F. (2015) Facteurs critiques des projets d'aide au développement en Haïti, *Thèse de doctorat, Université de Québec à Rimouski*, page 139.

PRÉCIS. (1999) Afrique subsaharienne: Enseignements tirés de quatre secteurs, *Département de l'Evaluation des Opérations*, printemps 1999, numéro 182.

PROJECT MANAGEMENT INSTITUTE (2017) A guide to the project management body of knowledge (PMBOK guide), Sixth edition, Series: *PMBOK guide.*

PROJECT MANAGEMENT INSTITUTE (2013) Rapport approfondi PMI Pulse of the Profession: Gestion de la complexité, 2013.

RÉGIS, M. (1984) Planification ou marché du développement?, Des projets à l'approche nationale des programmes, *Tiers-Monde*, tome 35, n°140, pp. 851-873.

SHAIP, G. (2017) Barries to the growth of small businesses in Kosovo*, Doctoral dissertation*, University St. Kliment Ohridski-Bitola (Republic of Macedonia).

TREMBLAY, R ET PERRIER, Y. (2006) Savoir plus: outils et méthodes de travail intellectuel, 2e éd. Montréal: *les Éditions de la Chenelière.*

WEINZIMMER, L. (1993) Organizational growth of U.S corporations: environmental, organizational and managerial determinants, *Thèse de doctorat*, University of Wisconsin.

TÜRKİYE'DEKİ OYUNCAK MÜZELERİNDEKİ METAL OYUNCAKLAR

Haldun ŞEKERCİ[1]

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Fatma GÜL[2]

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

- 0000-0002-8956-4544

ÖZET

İnsanlara geçmişte yaşananlar hakkında bilgi veren ve eğitim misyonun da bulunan kurumlardan bir tanesi de müzelerdir. Müzeler kültürel anlamda bireylerin zenginleşmesini sağlar. Çocukların iyi bir şekilde gelişim sağlayabilmesi ve kendilerini bulabilmelerinde oyuncakların önemli bir yeri olduğu kabul gören bir gerçektir. Oyun ve oyuncakların çocuklar için önemli bir fiziksel, sosyal tamamlayıcı unsur oldukları tüm genel kaynaklarda rastlanabilmektedir. Çocukların oyuncaklarıyla içinde bulundukları dünyayı oyuncaklaştırdıkları söylenebilir. Bu sebeple çocuğun yaşadığı çevreyle gözlem yapmasına bu bağlamda kültürün oluşmasına katkı sağlar. Bu katkıda çocuk için en büyük araç oyuncaktır. Yaşanılan ortamın şartlarına göre oyuncak türleri ve sayıları artabilmektedir. Oyuncak çeşitlerinden olan metal oyuncakların günümüzde ise halâ yerini koruduğu söylenebilir.

Önemli bir değer olan oyuncaklar hakkında etraflı bilgi sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışma kapsamında oyuncak müzeleri seçilmiştir. Türkiye'deki 7 oyuncak müzesi olan; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi, İstanbul Oyuncak Müzesi, İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi, Antalya Oyuncak Müzesi, Gaziantep Oyun - Oyuncak Müzesi, Anadolu Oyuncak Müzesi, Samsun Canik Oyuncak Müzesi ve bu müzelerdeki metal oyuncakları kapsamaktadır. Verilerin elde edilmesinde çalışma kapsamındaki müzelere ait dijital platformlar kullanılacaktır. Çalışmadaki, oyuncak müzeleri toplumsal farkındalık oluşturması bakımından önemli görülmüştür. Çalışma Türkiye'deki oyuncak müzeleri içerisindeki metal oyuncaklar ile sınırlandırılmıştır. Oyuncak müzelerindeki metal oyuncakların incelenmesi için bir yaş grubu sınırlamasına gidilmemiştir. Uzman görüşleri ve dijital ortamda elde edilen verilerin yeterli ve doğru olduğu varsayılmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma yönteminden betimsel anlatım kullanılmıştır. Çalışma

[1] Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi / El Sanatları Tasarımı ve Üretimi . Görevi: Bölüm Başkanı .

[2] Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi / Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.

kapsamında elde edilen sonuçlara göre; her müze kendi içerisinde bir tarz anlayışının benimsendiği tespit edilmiştir. Müzelerde kullanılan oyuncaklar hedef kitleye uygun şekilde yerleştirilmiştir ve oyuncak müzelerindeki metal oyuncakların çeşitli sinema figürlerinin kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Oyun, Oyuncak, Oyuncak Müzeleri, Metal Oyuncaklar

METAL TOYS IN TOY MUSEUMS IN TURKEY

ABSTRACT

Museums are one of the institutions that inform people about the past and have an educational mission. Museums provide cultural enrichment of individuals. It is an accepted fact that toys play an important role in helping children develop well and find themselves. It can be found in all general sources that games and toys are an important physical and social complementary element for children. It can be said that children make the world they live in a toy with their toys. For this reason, it contributes to the formation of culture in this context for the child to observe the environment in which he lives. The biggest tool for this contributor is the toy. Depending on the conditions of the living environment, the types and numbers of toys may increase. It can be said that metal toys, which are one of the toy types, still maintain their place today.

Toy museums were selected within the scope of this study, which was prepared to provide detailed information about toys, which are an important value. 7 toy museums in Turkey; It covers Ankara University Faculty of Educational Sciences Toy Museum, Istanbul Toy Museum, Izmir Konak Municipality Ümran Baradan Play and Toy Museum, Antalya Toy Museum, Gaziantep Play-Toy Museum, Anatolian Toy Museum, Samsun Canik Toy Museum and the metal toys in these museums. Digital platforms belonging to the museums within the scope of the study will be used to obtain the data. In the study, toy museums were considered important in terms of creating social awareness. The study is limited to metal toys in toy museums in Turkey. There is no age group restriction for the examination of metal toys in toy museums. It is assumed that the expert opinions and the data obtained in the digital environment are sufficient and correct. As a method, descriptive narrative from the qualitative research method was used. According to the results obtained within the scope of the study; It has been determined that each museum adopts a sense of style within itself. The toys used in the museums were placed in accordance with the target audience, and it was seen that the metal toys in the toy museums were used in various cinema figures.

Keywords: Game, Toy, Toy Museums, Metal Toys

GİRİŞ: Oyun, insanların zamanını güzel geçirmesine eğlenmesine ve oyalanmasına yarayan bazen kuralları olan bir eğlenceli türüdür. Oyunlar insanların yaşamında önemlidir. Genellikle

çocuklar oynar. Oyun malzemesinin her biri oyuncak ismiyle adlandırılabilir. Çocuklar için her nesne birer oyuncaktır. Oyuncaklar çocukların en önemli araçlarıdır. Çocuklar oyunları kendi kendilerine deneyimledikleri için öğrenmelerine ve yeteneklerini tanımasında büyük katkı sağlar. "Oyuncak çeşitleri; **Geleneksel Oyuncaklar:** Oyunla ilişkilendirilmiş, yerel, el yapımı oyuncaklar (Sapan, çember, topaç, bez bebek, beşik, yürüteç, Eyüp oyuncakları, vb.) **Fabrikasyon Oyuncaklar:** Yapıldıkları malzemeye göre sınıflandırılmış olan bu oyuncaklar, sanayi ürünüdür. (Tahta oyuncaklar, teneke oyuncaklar, kâğıt oyuncaklar, plastik oyuncaklar, bebekler ve yumuşak oyuncaklar). **Yabancı Oyuncaklar:** Kişisel ya da ticari amaçlarla başka ülkelerden getirilmiş çeşitli oyuncaklardan oluşur. Müzedeki en eski oyuncaklar (1890) bu grupta yer almaktadır. **Antik Oyuncaklar:** Ülkemizin birçok arkeoloji müzesinde sergilenen antik oyuncakların kopyaları müzede bulunmaktadır. **Yeni Oyuncaklar:** Karakter oyuncakları ve popüler kültürün ürettiği oyuncaklardır." (Türkiye Kültür Portalı) Oyun, çocuğun gelişimini etkiler ve düzenler, hayal güçlerini geliştirir ve çeşitli etkinliklerde bulunarak yapabildiklerinin farkına varmalarını sağlar. Çocuğa müdahelede bulunmadan kabul etmek, kendini gerçekleştirmesine, kendini olduğu gibi ifade etmesine fayda sağlamaktadır. Kendiliğinden aniden gelişen oyunlarda merak, heyecan, mutluluk v.b. duyguları vardır. Kültürel anlamda oyun, toplumun gelişimi ve yetiştirilmesi yönünden oldukça önemlidir. Müzeler, birden fazla sanat eserini kendi bünyesinde barındıran kuruluşlardır. Müzelerdeki sanat eserleri saklanıp korunur ve halka gösterilmek için sergilenir. Türkiye'de çok sayıda müze bulunmaktadır. Müzelerdeki sınıflandırmayı belirleyici unsur içinde barındırdıkları koleksiyonlardır ve bunlarla birlikte oyuncak müzeleri de varlık göstermeye başlamıştır. Geçmişten günümüze oyuncakların evrimi müzelerden takip edilebilmektedir.

Oyun; haraket, duyuşsal ve bilişsel becerilerin üzerinde etkili olduğu bir süreçtir. Karar verebilme, akılda tutabilme, gözlemleme, akıl yürütebilme, problem çözebilme ve yaratıcı düşünebilme oyunla kazanılan önemli becerilerdir. İşte tam bu sayede oyun eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Çatısına oyunun tabanına problemin yerleştirilerek kurgulandığı öğrenme yöntemleri oyun temelli öğrenme ortamlarını oluştururlar. Bu öğrenme ortamı sayesinde oyun kuram ve uygulama arasında bir köprü oluşturacaktır.(Akın, Atıcı; 2015) Bu sayede oyun eğitimcilerin en önemli yardımcısı olacaktır.

Ülkemizin önemli alışveriş platformlarından birisi, oyuncak kategorisi ürünlerine özel bir araştırma yaptı. Araştırmada, pandeminin başından itibaren oyuncakların ciddi bir talep gördüğü sonucu çıkıyor. Çünkü oyuncaklar sadece eğlence ve evde geçirilen zamanı güzelleştirmek amaçlı değil. Aynı zamanda stres ve belirsizlik zamanlarında sağlıklı bir duygusal destek ve zindelik sağlıyor. Ayrıca büyüyen "çocukluk" eğilimi, salgın tarafından körüklendi. Yetişkinler de hayatlarına biraz neşe ve eğlence getirmek için oyuncaklara yöneldi. Oyuncaklar ve oyunlar yetişkinler için bir kaçış yolu oluyor.2020 yılında Hepsi Burada'dan 4 milyon oyuncağın talep gördüğünün açıklanması da bu teoriyi destekliyor. En çok ilgi görenler arasında Lego, akülü araçlar, ilk yaş oyuncakları, figürler ve bebekler var. Mecrada bu kategoride en çok aranan kelimeler ise, oyuncak araba, Barbie, Elsa, robot, unicorn, sesli oyuncak, eğitici oyuncak, Hot Wheels, Lego ve oyun hamuru. "Çocukların evde kalması nedeniyle özellikle eğitici ve tüm ailenin birlikte oynayabildiği oyun ve puzzle türündeki

oyuncaklara yönelim olduğunu tespit ettik. Online satışlarda çok önemli ivmelenme görüldü."(Yürür,2021,14) diyor.

Türkiye'deki Oyuncak Müzeleri

Dünya da olduğu gibi Türkiye'de de oyuncak müzeleri değişik yıllarda açılmıştır. Bu açılan oyuncak müzeleri sırasıyla; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi, İstanbul Oyuncak Müzesi, İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi, Antalya Oyuncak Müzesi, Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi, Anadolu Oyuncak Müzesi ve Samsun Canik Oyuncak Müzeleridir.

1. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi

1990 yılında kurulmuştur. Türkiye'nin ilk oyuncak müzesidir. Müze, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi bünyesindeki fakülte binasında 1990-2015 yılları arasında hizmet vermiş, 2015 yılında yeni bir binaya taşınmıştır. (Karadeniz, 2016, 12). Müzenin misyonu; "Türkiye'de oyun ve oyuncağın tarihi ile çocuk kültürünün araştırılması, korunması, müzeleştirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli kaynakları ve bu kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak"tır; müzenin amaçları ise "oyuncağın tarihine ve çocuk kültürüne odaklanan, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye yönelik program ve etkinlikler sunan, çocuklar için ve çocuklarla birlikte üreterek çocuk dostu bir müze olmak"tır. Müzenin üç temel işlev üzerine kurulduğu belirtilmektedir (Karadeniz, Atar Müge 2016, 11). Bunlar; "hızlı değişim süreci içinde kaybolma tehdidi altında bulunan oyuncakları korumak, oyuncak aracılığıyla sanayi tarihi, kültür tarihi, eğitim tarihi, çocukluk tarihi, oyun tarihi alanlarında araştırma yapmak ve 71 oyuncak aracılığıyla çocuklarla müze, sanat, tarih, bilim alanlarında eğitim yapmaktır.

Görsel 1: a) Minyatür Ev Eşyaları b) El Yapımı Beşik Örneği
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesinde şekil 1, a bölümünde bebek oyuncaklar iskelet şeklinde görülmektedir. B' de ise tahtadan yapılmış içi boş bir beşik görülmektedir.

2. İstanbul Oyuncak Müzesi

Türkiye'nin ikinci oyuncak müzesi İstanbul Oyuncak Müzesidir. 23 Nisan 2005 tarihinde, şair ve yazar Sunay Akın tarafından kurulmuştur (Ellibeş, 2016, 23). İstanbul Oyuncak Müzesi; oyuncak tarihi ile birlikte dünya tarihini de izleyicilerine öğrenme fırsatı sunmak, toplumun müzeye olan ilgisini arttırmak ve gelecek kuşaklara kültür mirasının korunması gerekliliğini aktarmak açısından bir görev üstlenmekte; İstanbul Oyuncak Müzesi, izleyicileri ile kurduğu bağın devamlılığını sağlayarak, yaşayan bir müze olmayı amaçlamakta ve sürdürülebilirlik stratejisini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Ellibeş, 2016, 24-25).

Görsel 2: a) Kukla Oyuncaklar b) Karagöz-Hacivat Sergi Panosu Örneği
İstanbul Oyuncak Müzesi Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

3. İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi

Türkiye'nin üçüncü oyuncak müzesi olarak Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi, 2004 yılında İzmir'de ünlü seramik sanatçısı Ümran Baradan tarafından temeli atılmış, daha sonrasında Konak Belediyesi'nin 2009 yılında gerçekleştirdiği girişim ile müze binası restore edilip koleksiyon genişletilerek 17 Ocak 2010 tarihinde "Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi" adıyla yeniden ziyarete açılmıştır. Müze, ileriye dönük hedeflerini ve görevlerini gözden geçirmiş olup dünyada popülerliğini artırmak; bunun için de erişilebilirlik stratejilerine çok daha fazla önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Karaman, 2016, 47-59). İzmir'in bazı bölgelerinde yaşayan çocukların müzeyi ziyareti konusunda daha hassas davranılarak, özellikle bu kitlenin etkinliklere katılımı ve şehri keşfetmeleri ile engelli grupların atölye çalışmalarına katılımının arttırılması müzenin amaçlarındandır (Karadeniz, 2017, 485).

Görsel 3: a) Geleneksel Bez Bebek Örneği
İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

4. Antalya Oyuncak Müzesi

Antalya Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan Antalya Oyuncak Müzesi, 23 Nisan 2011 de faaliyete başlamıştır. Danışmanlığını Sunay Akın'ın yaptığı müze, Türkiye'nin dördüncü oyuncak müzesi sayılmaktadır (Özdemir, 2016, 31). Müzenin misyonu; çocuklara müzecilik, koruma ve koleksiyon bilincinin verilmesidir (Özdemir, 2016, 33). Antalya Oyuncak müzesi konum itibariyle turistlerin yoğun ilgi gösterdiği bölgede konumlanmış olması müzedeki ilgiyi artırdığı söylenebilir.

Görsel 4: a) Ebru Sanatı Atölye Çalışması Örneği b) Lehmann Oyuncak Örneği
Antalya Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

5. Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi

Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin girişimi ve yazar, şair Sunay Akın'ın danışmanlığı ile 6 Nisan 2013 tarihinde ziyarete açılmıştır. Müze misyonunun; geçmişle gelecek arasında köprü kurarak, çocukların bedensel, zihinsel gelişimine katkı sağlamak olduğunu, geçmişten günümüze kadar gelen tüm çocuk kültürünün korunarak ve yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçları arasında değerlendirmektedir (Özarslan, 2016, 45).

Görsel 5: a) Çömçe Gelin Bebeği Vitrin Sergileme Örneği b) Mağara Bölümü Örneği Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

6. Anadolu Oyuncak Müzesi

Anadolu Oyuncak Müzesi, Antalya'nın Kepez ilçesinde Dokuma Park alanı içerisinde, ilçe belediye başkanı Hakan Tütüncü tarafından ve Prof. Dr. Nevzat Çevik küratörlüğünde Anadolu Oyuncak Müzesi adıyla 2017 yılında ziyarete açılmıştır. Müzenin misyonu; geleneksel kültür değerlerini korumak, tanıtmak ve toplumun gelişimine katkı sağlamak, amacı ise; Anadolu'nun geleneksel oyun ve oyuncaklarının unutulmamasını ve geleceğe taşınmasını teşvik etmektir (Çevik, [06.01.2020]).

Görsel 6: a) Kukla ve Pinokyo Oyuncakları b) Geleneksel Bez Bebek Örneği Anadolu Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

7.Samsun Canik Oyuncak Müzesi

Canik Oyuncak Müzesi, Samsun'un Canik ilçesinde Canik Belediyesi tarafından Sunay Akın danışmanlığında Canik Oyuncak Müzesi adıyla 31 Ocak 2018 tarihinde ziyarete açılmıştır.

Müzede "geleneksel, fabrikasyon, yabancı, antik ve yerli" kategorilerinde yaklaşık 1000'e yakın oyuncak yer almaktadır (kulturportali, [27.08.2019]).

Görsel 7: a) Yöresel Kıyafetli Oyuncaklar b) Kovboy Oyuncağı
Samsun Canik Oyuncak Müzesi (29/10/2021)

ARAŞTIRMANIN AMACI

Müzeler üzerinde yaparak Önemli bir değer olan oyuncaklar hakkında etraflı bilgi sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, çalışma alanı olarak oyuncak müzeleri seçilmiştir. Çalışmada ayrıca, Türkiye'deki oyuncak müzelerindeki metal oyuncaklar çalışılacaktır. Bu süreçte, gerekli bilgilerin dijital platformlardan yeterli ve güvenilirdir. Araştırmadaki, oyuncak müzeleri toplumsal farkındalık oluşturması bakımından önemli görülmektedir. Seçilen Türkiye'deki oyuncak müzeleri 7 oyuncak müzesi ve metal oyuncaklarla sınırlıdır. Oyuncak müzelerindeki metal oyuncakların incelenmesi için bir yaş grubu sınırlamasına gidilmemiştir. Uzman görüşleri ve dijital ortamda elde edilen verilerin doğru olduğu varsayılmıştır. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yönteminden betimsel anlatımdır.

ÇALIŞMANIN BULGULARI:

1. Metal Oyuncaklar

Oyuncak müzelerindeki metal oyuncaklar ayrı bir sınıflandırmanın içindedir. Resmî kayıtlarda Türkiye'de oyun ve oyuncakların sergilendiği 7 çeşit oyuncak müzesi vardır. Metal Oyuncaklar tenekelerden ve tellerden yapılan oyuncaklardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce üretilen oyuncaklar, metalden yapılmıştır ve genellikle kırmızı, sarı, gümüş ve zeytin yeşili gibi parlak renklerle boyanmıştır. Bilim kurgu temalı oyuncak silahlar özellikle ön plandadırlar. Bu oyuncaklar yalnızca gerçek silahlara ve araçlara dayalıdır ve günümüzde genellikle en yakın benzerliklerini taşıdıkları araçlara göre anılırlar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üretilen Wyandotte oyuncakları, onları süsleyen ayrıntılı litografi işaretleriyle Savaş öncesi

oyuncaklardan kolayca ayırt edilebilir. Bu oyuncaklar çok daha ince metal kullanılarak yapılmıştır ve savaş öncesi oyuncaklardan daha hafiftir.(Hayden, 2008,5). Türkiye' de oyuncak müzelerinden elde edilen bulgurla dayanarak metal oyuncakların genel olarak dönemsel, görsel eşleşmelerine rastlanır.

1. Ankara Üniversite Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 8: Ankara Üniversite Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 8: a) ve b) de görüldüğü gibi hammaddesi metal olan oyuncak türlerinden araçlar vardır. a bölümünde yolcu taşıyan otobüsler farklı biçimde sergilenmiştir. Renkleri sarı kırmızı olarak görülmektedir. Otobüslerin tekerlekleri de ayrıca görülür ve ileriye geriye gidebileceği tahmin edilmektedir. b) de ise daha çok özel araçlar vardır. Arabalarda kullanılan renkler beyaz, siyah ve gridir. b) de a bölümüne daha çok göre daha soğuk renkler kullanıldığı görülür.

Görsel 9: Ankara Üniversite Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 9: a ve b de mutfakta kullanılan metal eşyalar olduğu görülmektedir. Fırın, tava ve tencereler vardır. Yemek masasıyla birlikte tam bir mutfak havası oluşturulmaya çalışılmıştır. a) bölümündeki mutfak malzemelerinin renkleri kırmızı, beyaz ve kahverengi ön plana çıktığı

görülür. Fırın beyaz , yemek masası ise yeşildir. Sandalyelerde kullanılan kahverengi ise tavalarda kullanılan kahverengiyle uyum seviyesindedir. b) bölümündeki tavaların gri, yemek masası beyaz sandalyelerde ise mavi ve yeşil renkleri görülmektedir. a) ya göre bu kısım da daha canlı renkler tercih edildiği görülür.

2. İstanbul Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 10: İstanbul Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 10' da itfaiyecilik mesleği ile ilgili metal oyuncakların olduğu görülmektedir. Metalden yapılmış merdivenli itfaiye arabaları ve bir tane dev itfaiyeci vardır. İtfaiye arabaları gerçekte olduğu gibi kırmızı renklerdedirler ve içlerinde küçük itfaiyeciler vardır. Dev büyüklüğündeki itfaiyecinin kıyafeti mavi şapkası ise sarı renktedir.

Görsel 11: İstanbul Müzesi Metal Oyuncakları

.

Görsel 11 de metalden yapılmış ambulans, taksi, polis ve vinç arabaları vardır. Polis arabalarında siyah -beyaz, ambulansta mavi – beyaz, taksi ve vinç arabalarında ise sarı renkleri görülmektedir. Bu bölümde ihtiyaçlarımız olduğunda ulaşabileceğimiz meslek grupları tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir.

3. İzmir Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 12: İzmir Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 12'de metaldan yapılmış bir lunapark oyuncağı olan dönme dolap görülmektedir. Dönme dolabın önünde oyun oynayan insan topluluğu vardır. Lunaparkın 8 tane oturağı sandık şeklindedir, sandıkların renkleri siyah ve kahverengidir.

Görsel 13: İzmir Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 13'de mutfak eşyası olan bir metal buzdolabı vardır. Beyaz renktedir ve kapağı açıktır. Dolabın içinde ayrı bölmeler görülmektedir ve içerisinde çeşitli yiyecekler vardır.

4. Antalya Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 14: Antalya Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 14'de 2 tane metalden yapılmış gemi oyuncakları görülmektedir. Turuncu renkte olan gemi yeşil renkteki gemiye göre daha büyüktür ve ikisi de yan bir şekilde durmaktadır. Gemilerin üstünde belli ayrıntılar vardır. Yeşil renkteki geminin üstündeki sarı desenler turuncuya göre daha çok dikkat çektiği görülmektedir.

Görsel 15: Antalya Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar

Görsel 15'de büyük bir yarış pisti vardır. Pistteki her şeyin metalden yapıldığı görülmektedir. Pist sarı renktedir. Pistin üstünde kırmızı , beyaz ve siyah çizgiler vardır. Pistin zemini ise yeşil renktedir. Pistin üstünde bir tane mavi renkte araba vardır biraz ilerisinde de seyirciler görülmektedir.

5. Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 16: Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 16' da kırmızı renkte metal bir gitar görülmektedir. Çalarken boyuna takılması için ayarıca ipi ve telleri de vardır. Gitarın üstünde siyahla yazılmış küçük f harfi vardır ve gri zemin üzerinde ufak desenler gitara farklı bir hava katmaktadır. Gitarın perde kısmın rengi ise siyahtır.

Görsel 17: Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 17 'de uzay temalı metal oyuncaklar vardır. 2 tane uzay gemisi ve 2 tanede mekik vardır. Arka plandaki zeminde bulutların olması ortama gerçekçilik kattığı görülmektedir. Metal oyuncaklarda kullanılan kırmızı, siyah ve beyaz rengi çocuğun dikkatini çekmesi ve eğlendirici düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

6. Anadolu Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 18: Anadolu Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 18' de yeşil renkli 4 tekerlekli bir bebek arabası vardır. Tekerleklerde gri rengi kullanıldığı görülmüştür. Ön tekerlekler arka tekerleğe göre daha büyüktür. Bebek arabasının üstünde kahverenkli 2 tane oyuncak ayı vardır. Oyuncak ayıların üstünde kırmızı mavi çizgili kıyafetleri olduğu görülmektedir.

Görsel 19: Anadolu Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 19' da siyah ve gri renkli bir metal oyuncak olan motor vardır. Motorun yapısı daha çok eski zamanda kullanılan bir çeşit olduğu görülmektedir.

7. Samsun Canik Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 20: Samsun Canik Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 20' de bir tane büyük robot vardır. Kıyafeti mavi şapkası ise kırmızı renktedir. Robotun adının MR. Mercury olduğu görülmektedir. Kolları, kulakları ve ağzı vardır. Göz kısmında ise tamamen kapatan bir şeffaf gözlük olduğu görülmektedir.

Görsel 21: Samsun Canik Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları

Görsel 21'de kırmızı siyah renkte bir vagonlu metal oyuncak olan tren görülmektedir. Üst kısmında ise mavi renkte yaya geçidi vardır. Trenin arkasından gelen sarı renkte daha küçük bir tren vardır. Tren raylarının rengi ise siyah renktedir.

ANADOLU 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
DİYARBAKIR
26-28 NİSAN 2019

SONUÇ

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre; her müze kendi içerisinde bir tarz anlayışının benimsendiği tespit edilmiştir. Müzelerde kullanılan oyuncaklar uygun şekilde yerleştirilmiştir. Oyuncak müzelerindeki metal oyuncakların çeşitli sinema figürlerinin kullanıldığı görülmüştür. Müzelerde çocuklara uygun ortamlar sunularak sosyal ilişkilerinin artırılmasında ve birbirleriyle etkileşimde bulunmaları önemli olduğu söylenebilir. Çocuklar müzeleri gezerken dikkatlerini çeken oyuncakların cinsiyete göre değiştiği, kızların bebek oyuncakları incelerken, erkekler in arabaları inceledikleri belirlenmiştir. Oyunların geçmişten günümüze süregelen belli

başlı kuralları vardır ve oynandığı tarihler hakkında bilgi verir. Bu nedenle geçmişten günümüze kültürel değerlerin oyunlar sayesinde bizlere aktarıldığı söylenebilir. Bu bölümde Türkiye'de bulunan 7 oyuncak müzesindeki metal oyuncaklar incelenmiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesinde; robot, iş makineleri, tren çeşitleri, ve motorlu araçlar - İstanbul Oyuncak Müzesinde uzay ve savaş oyuncakları – İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi; kuklalar - Antalya Oyuncak Müzesi; savaş gemileri ve ev bölümleri - Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi; lunapark ve müzik aletleri - Anadolu Oyuncak Müzesi; servis otobüsleri ve masal kahramanları - Samsun Canik Oyuncak Müzesi Keloğlan, nasrettin hoca ve kara murat gibi milli oyuncakların metalden olduğu görülmektedir. Genel olarak baktığımızda renkler sarı, kırmızı, mavi ve siyah olduğu ve oyuncakların boylarının 15 ile 50 cm arasında olduğu görülmektedir. Her yaş grubunun kendine yakın bulacağı oyuncakları görmek mümkündür. Oyuncak çeşitlerinin malzemeleri plastik, kumaş, kil boya, kağıt, boya, ahşap ve metal gibi hammaddelerine göre gruplara ayrıldığı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Karadeniz, Ceren. 2016. **Türkiye'de Oyuncak Müzeleri Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği Panel Bildirileri,** 20 Nisan 2016. Ankara: Ankara Üniversitesi: 9-22.

Ellibeş, B. (2016). **İstanbul Oyuncak Müzesi**. Ceren Karadeniz & Bekir Onur (Yay. Haz.), Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği içinde, s:31-37. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.

Karaman, M. (2016). ***İzmir Konak Belediyesi Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi****. Ceren Karadeniz & Bekir Onur (Yay. Haz.), Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve* Sürdürülebilirliği içinde, s:51-65. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.

Özdemir, S. (2016). **Antalya Büyükşehir Belediyesi Oyuncak Müzesi.** Ceren Karadeniz & Bekir Onur (Yay. Haz.), Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği içinde, s:37-42. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.

Özarslan, Aslıhan. 2016. **Türkiye'de Oyuncak Müzeleri Oyuncak Müzelerinin Dünü, Bugünü ve Sürdürülebilirliği Panel Bildirileri.** 20 Nisan 2016. Ankara: Ankara Üniversitesi: 37-46.

Wyandotte Toys , The News-Herald , Wallace Hayden, 5 Aralık 2008

Akın, F. & Atıcı, B. (2015). Oyun Tabanlı Öğrenme Ortamlarının Öğrenci Başarısına ve Görüşlerine Etkisi. Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 75-102.

Yürür, (2021). https://www.cbmeturkey.com/tr/trend--cbme-turkiye/trend-blog/oyuncak-sektoru.html

Şekil 1: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi. [30.11.2019].

Şekil 2 :İstanbul Oyuncak Müzesi. [26.09.2019]

Şekil 3: İzmir Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi, [26.10.2019].

Şekil 4: Antalya Oyuncak Müzesi. [19.11.2019].

Resim 5: Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi. [20.11.2019].

Resim 6: Anadolu Oyuncak Müzesi, [19.11.2019].

Resim 7: Samsun Canik Oyuncak Müzesi, [19.11.2019].

Ankara Üniversite Müzesi Metal Oyuncakları.
https://www.youtube.com/watch?v=jMGLov3jQsI

İstanbul Müzesi Metal Oyuncakları. https://www.youtube.com/watch?v=JDeZi8szo1U

İzmir Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar.
https://www.youtube.com/watch?v=c2768W4vROo

Antalya Oyuncak Müzesi Metal Oyuncaklar.
https://www.youtube.com/watch?v=B1AMhmSWEWQ

Gaziantep Oyun ve Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları.
https://www.youtube.com/watch?v=IZP62UoJz2E

Anadolu Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları.
https://www.youtube.com/watch?v=McJ7i6mLUWw

Samsun Canik Oyuncak Müzesi Metal Oyuncakları,
https://www.youtube.com/watch?v=5YK7DmcOfts